MARC LEVY

ÖZGÜRLÜK İÇİN

CAN

ROMAN

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
AYÇA SEZEN

MARC LEVY

Özgürlük İçin

Les enfants de la liberté, Marc Levy
© 2007, Éditions Robert Laffont, S.A. / Susanna Lea Associates, Paris
© 2009, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Bu eserin Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2009
3. basım: Haziran 2013, İstanbul
Bu kitabın 3. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Act creative
Kapak resmi: © Shutterstock / Igor Stevanovic

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Ekosan Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. 2 NF 4-8, Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 19039

ISBN 978-975-07-1070-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

MARC LEVY

Özgürlük İçin

ROMAN

Fransızca aslından çeviren
Ayça Sezen

MARC LEVY, 1963 yılında Fransa'da doğdu. 17 yaşında Kızılhaç örgütüne katıldı, altı yıl boyunca gönüllü olarak hizmet verdi; bir yandan da Paris-Dauphine Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü. Yirmi üç yaşında ülkesinden ayrılıp ABD'ye yerleşti. Yedi yıl sonra, iki arkadaşıyla birlikte bir mimarlık şirketi kurmak üzere Fransa'ya geri döndü. On yıl boyunca bu şirketi yönetti. 40 yaşına yaklaştığı günlerde, oğluna anlattığı hikâyeleri kâğıda dökmeye karar verince ilk romanı *Keşke Gerçek Olsa* ortaya çıktı. Dünya çapında büyük bir başarı elde eden kitap, aylarca çoksatar listelerinin başından inmedi ve otuza yakın dile çevrildi. Yazarın ikinci romanı *Neredesin?* ilkini aratmayacak bir başarıyla çok geçmeden bir milyon satış rakamına ulaştı. 2003'te yayımladığı *Sonsuzluk İçin Yedi Gün,* Fransa'da 2003'ün en çok satan romanı oldu. 2004'te yayımlanan *Gelecek Sefere;* aşk, mizah ve masalsı öğelerle ördüğü romanlarının son halkası oldu. Levy, 2005'te *Keşke Gerçek Olsa*'nın devam romanı *Sizi Tekrar Görmek*'i yayımladı. Bir kısa metrajlı filmi de (*La lettre de Nabila*) bulunan yazar Londra'da yaşıyor.

Marc Levy'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Keşke Gerçek Olsa, 2001
Neredesin?, 2004
Sonsuzluk İçin Yedi Gün, 2005
Gelecek Sefere, 2007
Sizi Tekrar Görmek, 2007
Dostlarım Aşklarım, 2008
Birbirimize Söyleyemediğimiz Onca Şey, 2010
Gölge Hırsızı, 2011
İlk Gün, 2012
İlk Gece, 2012
Dönmek Mümkün Olsa, 2013

"Direnmek" fiilini çok seviyorum. Bizi hapsedene, önyargılara, aceleyle varılan yargılara, yargılama arzusuna, tek isteği açığa çıkmak olan içimizdeki kötüye, vazgeçme isteğine, kendini beğendirme ihtiyacına, başkasını kötüleyerek kendinden bahsetme ihtiyacına, modalara, tehlikeli hırslara, etrafımızı kuşatan karmaşaya direnmek.

Direnmek ve... gülümsemek.

EMMA DANCOURT

Babama,
Kardeşi Claude'a
Bütün özgürlük çocuklarına.

Oğluma
ve sana, aşkım.

Seni yarın seveceğim, bugün, henüz tanımıyorum. Oturduğum eski binanın merdivenini inerek başladım, biraz acelem vardı, itiraf ediyorum. Giriş katına vardığımda tırabzanı sıkan elime balmumunun kokusu sinmişti; kapıcı düzenli olarak her pazartesi ikinci katın sahanlığındaki dirseğe kadar, perşembeleri ise üst katlara doğru çıkarak tırabzanlara balmumu sürerdi. Evlerin cephelerini altın sarısına boyayan ışığa rağmen, sabah yağmurunun ıslattığı kaldırım hâlâ menevişliydi. Böyle aheste aheste yürürken henüz her şeyden habersizdim, senin hakkında hiçbir şey bilmiyordum, sen ki, günün birinde bana, hayatın erkeklere sunduğu en güzel armağanı verecektin.

Saint-Paul Sokağı'ndaki küçük kafeye girdim, cebim zamanla doluydu. Tezgâhın başında üç kişiydik, o ilkbahar sabahı, zaman zengini olan sadece bizlerdik. Sonra, ellerini gabardin yağmurluğunun arkasında birleştirmiş olan babam girdi içeri, tamamen kendine özgü bir zarafetle beni görmemiş gibi yapıp dirseğini çinko tezgâha dayadı. Sert bir kahve sipariş etti, benden iyi kötü –daha ziyade kötü– saklamaya çalıştığı gülümsemesini gördüm. Parmaklarının ucuyla masaya vurarak, bana kafenin "tenha" olduğunu ve yaklaşabileceğimi işaret etti. Ceketine sürtününce, gücünü, omuzlarına çöken hüznün ağırlığını hissettim. "Hâlâ kararlı mısın?" diye sordu bana. Kararlı

değildim, hiçbir şeyden emin değildim, yine de başımı salladım. Bunun üzerine, fincanını hafifçe itti. Fincan tabağının altında elli franklık bir banknot duruyordu. Önce reddettim, ama o dişlerini sıkıp, savaşacaksan karnın tok olmalı, diye homurdandı. Parayı aldım ve bakışından artık gitmem gerektiğini anladım. Kasketimi düzelttim, kafenin kapısını açıp sokağa çıktım.

Camekânın önünden geçerken içeride oturan babama baktım, küçük, kaçamak bir bakıştı; yakamı düzeltmemi işaret ederken bana son bir kez gülümsedi.

Gözlerinde, anlaması yıllarımı alacak bir telaş vardı ama yüzündeki son ifadeyi eksiksiz olarak anımsamam için, bugün bile onu düşünerek gözlerimi kapamam yetiyor. Babamın gidişime üzüldüğünü biliyorum, bir daha birbirimizi göremeyeceğimizi sezinlediğini de tahmin ediyorum. Ama kendisinin değil, benim öleceğimi düşünüyordu.

Tourneurs adlı kafede yaşadığımız o ânı yeniden düşünüyorum. Bir adamın, yanı başında hindiba kahvesini yudumlayan oğlunu gömmesi, ona, "Hemen eve dön ve ödevlerini yap," demek yerine, sessizliğini koruması yürek ister gibi geliyor bana.

Bundan bir yıl önce, sarı yıldızlarımızı almak üzere annem karakola gitmişti. Bu bizim için toplu göçün habercisi oldu, Toulouse'a gittik. Babam terziydi ve bu iğrenç şeyi bir kumaşın üzerine asla dikmezdi.

21 Mart 1943 günü, on sekiz yaşındayım, tramvaya biniyorum ve hiçbir planda gözükmeyen bir istasyona doğru yola koyuluyorum: Maki'ye[1] katılacağım.

Daha on dakika önce adım Raymond'du, 12. hattın son durağında indiğimde ise Jeannot oldu. Soyadı yok, yalnızca Jeannot. Bu saatte hava hâlâ ılık, benim dünya-

1. Makilerde gizlendikleri için Maki diye bilinen Fransız Direniş Güçleri.

mın parçası olan bir sürü insan başlarına geleceği bilmiyor. Annemin ve babamın çok yakında kollarına birer numara kazınacağından haberleri yok; annem onu, neredeyse hepimizden çok sevdiği bu adamdan, bir garın peronunda ayıracaklarını bilmiyor.

Ben de, on yıl sonra, Tourneurs'de onu son kez gördüğümde babamın ceketinin üst cebine yerleştirdiği çerçeveyi, Auschwitz Anıtı'nı oluşturan beş metre yüksekliktekı gözlük yığınının içinde görüp tanıyacağımı biliyordum. Küçük kardeşim Claude ise, yakında onu almak için uğrayacağımı ve eğer "evet" dememiş olsa ve tüm bu acı dolu yılları birlikte omuz omuza yaşamış olmasak, ikimizin de hayatta kalamayacağını bilmiyor. Jacques, Boris, Rosine, Ernest, François, Marius, Enzo; bu yedi arkadaşımın neredeyse hepsi, yabancılara özgü aksanlarıyla, "Yaşasın Fransa!" diye bağırarak öleceklerini bilmiyorlar.

Sanırım aklım karmakarışık ve kelimeler kafamın içinde dönüp duruyor, ama o pazartesi günü öğle saatlerinden başlamak üzere sonraki iki yıl boyunca kalbim korkunun dayattığı ritimle atacak; iki yıl boyunca korkuyla yaşadım, bazı geceler hâlâ, bu berbat duyguyla uyanırım. Oysa ben bunu henüz bilmesem de, sen yanı başımda uyuyorsun aşkım. İşte, İspanyol, İtalyan, Polonyalı, Macar ve Romanyalı arkadaşlarımın, özgürlük çocuklarının; Charles, Claude, Alonso, Catherine, Sophie, Rosine, Marc, Émile ve Robert' in hikâyelerinden küçük bir kesit.

Birinci bölüm

1

İçinde yaşadığımız koşulları iyi anlamalısın, bağlam önemlidir, bir cümle söz konusu olduğunda örneğin. Bağlamından çıktığında anlamı çoğunlukla değişir, önümüzdeki yıllar boyunca, çok sayıda cümle yanlı olarak değerlendirilmek ve yargılanmak üzere bağlamlarından koparılacak.

Eylül ayının ilk günlerinde, Hitler'in ordusu Polonya'yı işgal etmişti, Fransa savaş ilan etmişti ve birliklerimizin düşmanı sınırdan geri püskürteceğine kimsenin şüphesi yoktu. Belçika, zincirlerinden boşanmış Alman zırhlı tümenleri tarafından dümdüz edilmiş, kuzeydeki ve Somme'daki cephelerde birkaç hafta içinde yüz bin askerimiz ölmüştü.

Mareşal Pétain hükümet başkanlığına getirildi; ertesi gün ise yenilgiyi reddeden bir general Londra'dan direniş çağrısında bulundu. Pétain bütün umutlarımızı teslim etmek üzere imza atmayı tercih etti. Savaşı çabucak kaybettik.

Pétain, Nazi Almanyası'yla işbirliği yaparak Fransa'yı tarihinin en karanlık dönemlerinden birine sürükledi. Cumhuriyet, bundan böyle Fransız Devleti olarak anılmak üzere ortadan kalktı. Haritaya enine bir hat çizildi ve ülke, biri kuzeyde işgal altında, diğeri ise güneyde ve sözümona bağımsız olan iki ayrı parçaya bölündü. Ama

güneyin özgürlüğü de tamamen göreceydi. Her gün, Fransa'da yaşayan iki milyon yabancı kadını, erkeği ve çocuğu güvensizliğe sürükleyen yeni bir kararname çıkıyordu, artık adaletin bulunmadığı bu topraklarda; çalışma, okula gitme, özgürce seyahat etme hakları ellerinden alınıyordu ve yakında, çok yakında yaşama hakları da alınacaktı.

Oysa belleğini yitiren ülkenin, Polonya'dan, Romanya'dan, Macaristan'dan gelen bu yabancılara, bu İspanyol ve İtalyan sığınmacılara ihtiyacı vardı. Yirmi beş yıl önce, Birinci Dünya Savaşı'nın siperlerinde bir buçuk milyon insanını kaybeden Fransa'nın nüfusunu yeniden yapılandırmak gerekmişti. Yabancılar; neredeyse bütün arkadaşlarım yabancıydı, her biri ülkesinde yıllarca süren baskılara ve zulme maruz kalmıştı. Alman demokratlar Hitler'in kim olduğunu, İspanya İç Savaşı'nda çarpışanlar Franco'nun diktatörlüğünü, İtalyanlar ise Mussolini'nin faşizmini çok iyi biliyorlardı. Arkasında bıraktığı cesetler ve sefaletle tüm Avrupa'yı kasıp kavuran bu salgının, tüm bu kinin ve hoşgörüsüzlüğün ilk tanıklarıydı onlar. Hepsi, yenilginin yalnızca bir başlangıç olduğunu, ardından daha kötüsünün geleceğini zaten biliyordu. Ama kötü haber getireni kim dinlemek ister ki? Fransa'nın artık onlara ihtiyacı kalmamıştı. Doğudan ve güneyden gelmiş olan bu sürgünler, tutuklanıp kamplara kapatılmışlardı.

Mareşal Pétain pes etmekle kalmamış, Avrupalı diktatörlerle anlaşmaya da varmıştı ve bu yaşlı adamın etrafında uyuklayan ülkemizde, korkunç görevlerini yerine getirirken hepsi birbirinden gayretkeş kesilen bakanlar, valiler, yargıçlar, jandarmalar, polisler, Milisler toplaşmıştı bile.

2

Her şey üç yıl önce, 10 Kasım 1940'ta bir çocuk oyunu gibi başladı. Etrafı madalyalı birkaç valiyle çevrili olan Fransa'nın kederli mareşali, *serbest bölge* (yenilgisinin mahkûmu olan bir ülkede serbestlik ne demekse) turuna Toulouse'dan başladı.

Bu kalabalıkların, yeniden iktidara gelmiş, yeni bir düzenin habercisi olan bu eski hayaletin havaya kalkan bastonuna bakınca büyülenip öylece kalakalmaları tuhaf bir paradoks. Pétain'in yeni düzeni, sefalet, ayrımcılık, gammazlama, dışlama, cinayet ve barbarlık düzeni olacaktı.

Çok yakında takımımıza katılacak olanlar arasında, Fransız hükümetinin yabancı, Yahudi ve komünist olma suçlarını işleyenleri kapattığı kampları tanıyanlar vardı. Güneybatıdaki Gurs, Argelès, Noé ya da Rivesaltes kamplarındaki hayat tüyler ürperticiydi. Bu kamplarda yaşayan aile fertleri, dostları bulunan insanlar için Mareşal Pétain'in gelmesi, ellerinde kalan azıcık özgürlüğün de uçup gitmesine neden oldu.

Halk da bu Mareşal'e alkış tutmaya hazırlandığına göre, alarm zilini çalmak, kalabalıkları ele geçiren ve yenilgiyi kabul etmeye yönelten; komşusunun da sustuğunu ve komşu susuyorsa yapılması gerekenin bu olduğunu bahane ederek ödleklikliklerine kılıf uyduran insanları bu tehlikeli korkunun pençesinden çekip almak gerekiyordu.

Kardeşimin en iyi arkadaşlarından biri olan Caussat'nın, tıpkı Bertrand, Clouet, Delacourt gibi pes etmeyi, susmayı kabullenmesi söz konusu olamazdı ve Toulouse sokaklarında gerçekleşecek olan korkunç geçit töreni eşsiz bir bildiriye zemin oluşturacaktı.

Bugün önemli olan, gerçeği söyleyen, cesurca ve dürüstçe dile getirilen birkaç sözcüğün bu kortejin üzerine yağmur gibi yağmış olması. Beceriksizce yazılmasına karşın ifşa edilmesi gerekeni ifşa eden bir metin bu; zaten metnin ne söylediğinin de önemi yok. Geriye bir tek, kolluk kuvvetlerince tutuklanmadan, el ilanlarını mümkün olduğunca geniş bir alana dağıtmanın yolunu bulmak kalıyor.

Arkadaşlar bunun da yolunu buldu. Geçit töreninden birkaç saat önce Esquirol Meydanı'ndan geçtiler. Elleri kolları paketlerle doluydu. Polis meydandaki yerini almıştı ama masum görünüşlü birkaç yeniyetmeyi kim takardı ki? İşte burası, Metz Sokağı'nın köşesinde bir bina var. Dördü birden merdiven boşluğuna saklandı, gözcü olmamasını umut ederek çatıya kadar tırmandılar. Önleri açık ve kent ayaklarının altında öylece uzanıyor.

Caussat arkadaşlarıyla birlikte tasarladığı mekanizmayı kurdu. Çatının kenarında, terazi gibi sallanmaya hazır küçük bir ayağın üzerinde bir tahta duruyor. Tahtanın bir tarafına daktiloda yazılmış ilan tomarını, diğer tarafına da su dolu bir bidon koyuyorlar. Bidonun altına küçük bir delik açıyorlar, onlar aşağıya indiklerinde, su da oluklardan sızmaya başlıyor.

Mareşal'in arabası yaklaşırken, Caussat başını yukarı kaldırıp gülümsüyor. Üstü açılır limuzin sokaktan yavaşça geçiyor. Çatıdaki bidon neredeyse boşaldı; lata bir o yana bir bu yana sallanınca ilanlar havada uçuşmaya başlıyor. Bu 10 Kasım 1940, hain Mareşal'in çöküşünün ilk günü olacak. Gökyüzüne bak, sayfalar havada döne döne uçuşuyor, bir de üstüne bu cesur ufaklıkları daha da mutlu edecek bir şey oluyor; Mareşal Pétain'in siperliğine bir-

kaç sayfa konuveriyor. Kalabalık hep beraber eğilip el ilanlarını toplamaya başlıyor. Ortalık birbirine giriyor, polis oradan oraya koşturmaya başlıyor, bu yeniyetmelerin diğerleri gibi korteji alkışladığını sananlar, kutladıklarının aslında ilk zaferleri olduğunu bilmiyorlar.

Gençler çil yavrusu gibi etrafa dağıldı, hepsi topukladı bile. Caussat o akşam evine dönerken, üç gün sonra ihbar üzerine tutuklanacağını ve iki yıl boyunca Nîmes Hapishanesi'nin zindanlarında tutulacağını aklının ucundan bile geçirmiyor. Delacourt birkaç ay sonra, Agen'de, kovalanırken sığındığı bir kilisede Fransız polisi tarafından öldürüleceğini bilmiyor. Clouet, gelecek yıl Lyon'da kurşuna dizileceğinden habersiz; Bertrand'ın ise hangi tarlaya gömüldüğünü kimse bulamayacak. Ciğerleri tüberkülozdan şişen Caussat hapisten çıkınca Maki'ye katılacak. Tekrar yakalandığında ise, bu kez sınır dışı edilecek. Buchenwald'de öldüğünde yirmi iki yaşındaydı.

İşte böyle, arkadaşlarımız için her şey bir çocuk oyunu, asla yetişkin olamayacak çocukların oyunu gibi başladı.

Sonraki aylarda onların peşinden gidecek olan; Marcel'den, Langer'den, Jan Gerhard'dan, Jacques Insel'den, Charles Michalak'dan, José Linarez Diaz'dan, Stefan Barsony'den bahsetmeliyim sana. İlk özgürlük çocuklarıydı onlar, 35. Direniş Takımı'nı kurmuşlardı. Neden? Direnmek için! Önemli olan onların hikâyeleri, benimki değil, zaman zaman belleğimin oyununa gelir de isimleri şaşırırsam beni affet.

Arkadaşım Urman, isimlerin ne önemi var ki, dedi bir gün, sayımız azdı ama tekvücut olmuştuk. Korku içinde, kaçak yaşıyorduk, yarının bize ne getireceğini bilmiyorduk, bugün hâlâ, o korkunç günlerden bir tekini anımsamak bile acı veriyor bana.

3

Emin ol savaş filmlerdeki gibi değil, arkadaşlarımdan hiçbiri Robert Mitchum'a benzemiyordu ve Odette'in bacakları Lauren Bacall'inkilere benzeseydi, bir aptal gibi duraksayacağıma, sinemanın önünde onu öpmeye çalışırdım. İki Nazi subayının onu Acacias Sokağı'nın köşesinde öldürdüğü günden bir önceki geceydi. O zaman bu zamandır sevmem akasyayı.

En zoru da, biliyorum, inanması güç ama Direniş'e ulaşmak oldu.

Caussat ve arkadaşları ortadan kaybolduğundan beri, kardeşim ve ben kara kara düşünüyoruz. Lisede, tarih ve coğrafya öğretmeninin Yahudi karşıtı düşüncelerini öğrendiğimden ve iğneleyici sözleri yüzünden birkaç felsefe öğrencisiyle kapıştığımdan bu yana, hayat pek eğlenceli değildi. Akşamlarımı radyonun önünde, Londra'dan gelecek haberleri bekleyerek geçiriyordum. Okul açıldığında sıralarımızın üzerinde "Mücadele" yazılı kâğıtlar bulmuştuk. Sınıftan gizlice sıvışan çocuğu görmüştüm; Bergholtz adında Cezayirli bir göçmendi. Avluda ona yetişmek için deli gibi koştum, niyetim, onun gibi, Direniş adına el ilanları dağıtmak istediğimi söylemekti. Bunu söylediğimde benimle dalga geçti, buna rağmen onun ye-

değı oldum. Sonraki günlerde, ders çıkışlarında kaldırımda onu bekler oldum. O sokağın köşesinde belirir belirmez ben yürümeye başlıyordum, bana yetişmek için adımlarım hızlandırıyordu. Mektup kutularına sol görüşlü gazeteler bırakıyorduk birlikte, bazen de bu gazeteleri tramvay raylarına fırlatıyor, sonra da hareket halindeki tramvaya atlayıp sıvışıyorduk.

Bir akşam, Bergholtz okul çıkışına gelmedi, ertesi gün de gelmedi...

Artık ders çıkışlarında, kardeşim Claude'la birlikte Moissac yolundan giden küçük trene biniyorduk. "Manoir"a gidiyorduk gizlice. Anne babaları sürgüne yollanmış otuz civarında çocuğun saklandığı büyük bir binaydı burası; çocukları bir araya toplayan kız izciler, onların bakımlarıyla da ilgileniyorlardı. Claude ve ben oradaki sebze bahçesini çapalamaya gidiyorduk, zaman zaman küçüklere matematik ve Fransızca dersleri verdiğimiz de oluyordu. Manoir'a her uğradığımda, fırsattan istifade, Müdire Josette'e, bana Direniş'e katılmamı sağlayacak bir silah vermesi için yalvarıyordum, o da her defasında, neden bahsettiğimi anlamamış gibi gözlerini aça aça bana bakıyordu.

Ama bir gün, Josette odanın bir köşesine çekiverdi beni.

"Sana vermem gereken bir şey var sanırım. Öğleden sonra saat ikide Bayard Sokağı 25 numaranın önünde ol. Yoldan geçen biri sana saati soracak. Ona saatinin bozuk olduğunu söyle. 'Siz Jeannot musunuz?' derse, doğru kişidir."

Aynı söylediği gibi oldu...

Kardeşimi de yanıma aldım ve Toulouse'da, Bayard Sokağı 25 numaranın önünde Jacques'la buluştuk.

Jacques, üzerinde gri bir palto, başında fötr şapkası ve dudağının kenarından sarkan piposuyla sokağın ucunda göründü. Elindeki gazeteyi sokak lambasına asılı olan çöp

kutusuna attı; gazeteyi çöpten almadım çünkü verilen talimatta söylenen bu değildi. Bana, saati sormasını beklemem söylenmişti. Yanımıza gelince durup bizi şöyle bir süzdü, saatimin bozuk olduğunu söylediğimde adının Jacques olduğunu söyleyip hangimizin Jeannot olduğunu sordu. Hemen bir adım önce çıktım, ne de olsa Jeannot bendim.

Partizanları üye yapan bizzat Jacques'tı. Kimseye güvenmiyordu, haksız da sayılmazdı. Biliyorum, bunu söylemek pek de iyi değil ama koşulları göz önünde bulundurmak lazım.

O sırada, birkaç gün içinde, Marcel Langer adında bir Direnişçi'nin, kellesini isteyen ve istediğini elde eden bir Fransız savcı tarafından ölüme mahkûm edileceğini bilmiyordum. Bizimkilerden birinin bu savcıyı pazar ayinine giderken evinin önünde öldürmesinden sonra, hiçbir yargı organının tutuklanan bir partizanın kellesini istemeye cüret edemeyeceğini Fransa'da kimse bilmiyordu.

Ben de, Milislerin yüksek kademeli sorumlularından ve bir sürü genç Direnişçi'nin katili olan bir muhbiri temizleyeceğimi bilmiyordum. Söz konusu Milis, ölmekten neredeyse kurtulacağını hiç bilemedi. Tetiği çekmekten altına işeyecek kadar korktuğumu, silahımı bırakmama ramak kaldığını ve eğer kimseye merhamet etmemiş olan bu pislik "Merhamet et!" demese, karnına beş kurşun sıkıp onu gebertecek kadar öfke dolu olmadığımı da asla bilmedi.

Öldürdük. Bunu söyleyebilmek yıllarımı aldı, ateş ettiğiniz birinin yüzünü asla unutmuyorsunuz. Ama biz, asla masum birini vurmadık, dangalağın teki olsa bile. Bunu ben biliyorum, çocuklarım da bilecek, önemli olan da bu.

Şimdi Jacques bana bakıyor, beni tartıyor, bir hayvan gibi kokluyor beni, içgüdüsüne güveniyor, sonra da gelip önümde dikiliyor; iki dakika sonra söyleyeceği şey hayatımı altüst edecek:

"Tam olarak ne istiyorsun?"

"Londra'dakilere katılmak."

"O halde, senin için yapabileceğim hiçbir şey yok," dedi Jacques. "Londra buradan çok uzakta ve orada tanıdığım kimse yok."

Arkasını dönüp gitmesini bekliyordum, oysa önümde dikilmeye devam etti. Gözlerini dikmiş bana bakıyordu, şansımı ikinci kez denedim.

"Maki üyeleriyle irtibata geçmemi sağlayabilir misiniz? Onlarla birlikte savaşmak istiyorum."

Jacques piposunu yeniden yakarken, "Bu da olanaksız," diye yanıtladı.

"Neden?"

"Çünkü savaşmak istediğini söylüyorsun. Maki'dekiler savaşmaz, en fazla koli toplarsın, mesaj iletirsin, oradakiler henüz pasif direnişte. Savaşmak istiyorsan, bunu bizimle yapacaksın."

"Biz kim?"

"Sokaklarda çarpışmaya hazır mısın?"

"Tek istediğim, ölmeden önce bir Nazi öldürmek. Bir silah istiyorum."

Bunu gururlu bir edayla söylemiştim. Jacques kahkahayı bastı. Ben ise bunun hiç de komik olduğunu düşünmüyordum, hatta dramatik buluyordum! Jacques'ı güldüren tam da buydu işte.

"Çok kitap okumuşsun sen, kafanı kullanmayı öğretmemiz gerekecek sana."

Bu babacan tavrı beni biraz sinirlendirmişti ama bunu fark etmesi mümkün değildi. Aylardır Direniş'le irtibat kurmaya çalışıyordum ve şimdi bir çuval inciri berbat etmek üzereydim.

Aklıma bir türlü gelmeyen doğru sözcükleri arıyordum, partizanların güvenebileceği biri olduğumu kanıtlayacak sözcükleri arıyordum. Jacques durumu tahmin edip gülümsediğinde, gözlerinin içinde bir şefkat kıvılcımı gördüm.

"Ölmek için değil, hayatta kalmak için savaşıyoruz, anladın mı?"

Bu cümle, suratımda bir yumruk gibi patladı. Haksız hukuksuz, yasasız, her türlü kimlikten yoksun olarak yaşadığım ve daha dün bana ait olan bu ülkede, savaşın başından beri duyduğum umut içeren ilk sözcüklerdi bunlar. Babamı özlüyorum, ailemi özlüyorum. Ne olmuştu? Etrafımdaki her şey yerle bir olmuştu, hayatım çalınmıştı, yalnızca Yahudi olduğum için ve bu, bir sürü insanın ölmemi istemesi için yeterli bir sebepti.

Kardeşim arkamda, bekliyor. Önemli bir şeyler olacağını düşünüyor, bu yüzden kendisinin de orada olduğunu anımsatmak için öksürüyor. Jacques elini onun omzuna atıyor.

"Gel, burada dikilmeyelim. Öğrenmen gereken şeylerin başında asla sabit kalmamak geliyor, yoksa yerimizi bulurlar. Sokakta bekleyen bir delikanlının şüphe uyandırdığı günlerde yaşıyoruz."

Bunun üzerine, karanlık, dar bir sokağa dalıp kaldırımda yürümeye başladık, Claude da bize ayak uyduruyor.

"Elimde size uygun bir iş olabilir. Bu gece, Ruisseau Sokağı 15 numarada, Dublanc Ana'nın evinde kalacaksınız, ev sahibeniz o olacak. İkinizin de öğrenci olduğunu söyleyeceksiniz. Muhtemelen, sana Jérôme'a ne olduğunu soracaktır. Kuzeye ailesinin yanına gittiğini, yerine sizin geldiğinizi söyleyin."

Başımızı sokacak bir yer bulmamızı, hatta belki sıcak bir odada uyumamızı sağlayacak sihirli kelimelerin bunlar olduğunu sezmiştim. Rolümü fazlasıyla ciddiye alarak, Jérôme'un kim olduğunu sordum, Dublanc Ana yeni kiracıları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterse, buna hazırlıklı olmalıydım. Jacques daha da acımasız bir gerçekle yüz yüze getirdi beni.

"Evvelsi gün öldü, buradan iki sokak ötede. Eğer, 'Savaşa doğrudan katılmak istiyor musun?' soruma yanıtın hâlâ evet ise, yerini alacağın kişinin o olduğunu söyleyebilirim. Bu akşam, kapını biri çalacak. Kendisini Jacques'ın yolladığını söyleyecek."

Jacques'ın kendi ismini telaffuz edişinden, gerçek adının bu olmadığını anlamıştım ama Direniş'e katılır katılmaz eski hayatınızın artık geride kaldığını, isminizin de onunla birlikte yok olduğunu biliyordum. Jacques elime gizlice bir zarf tutuşturdu.

"Kirayı ödediğin sürece Dublanc Ana soru sormaz. Gidip fotoğraf çektirin, garda bir fotoğraf kabini var. Şimdi uzayın. Yine görüşeceğiz."

Jacques yoluna devam etti. Uzun gölgesi, sokağın köşesinde, çisenti içinde gözden kayboldu.

"Gidelim mi?" diye sordu Claude.

Kardeşimi bir kafeye götürdüm, içimizi ısıtacak bir şeyler içtik. Camekânın önündeki masaya oturmuş uzun sokağı tırmanan tramvayı seyrediyordum.

"Emin misin?" diye sordu Claude, dudaklarını dumanı tüten fincana yaklaştırırken.

"Ya sen?"

"Öleceğimden eminim, bunun dışında hiçbir şey bilmiyorum."

"Direniş'e katılmamızın nedeni yaşamak, ölmek değil. Anladın mı?"

"Bunu nereden çıkartıyorsun?"

"Biraz önce Jacques söyledi."

"Jacques öyle diyorsa..."

Bu konuşmanın ardından uzun bir sessizlik çöktü. Salona iki Milis girdi, bir köşeye oturdular, dikkatlerini çekmemiştik bile. Claude'un bir saçmalık yapmasından endişe ediyordum, neyse ki omuzlarını silkmekle yetindi. Midesi gurulduyordu.

"Açım," dedi. "Açlığa dayanamıyorum artık."

Karnını doyuramayan on yedi yaşında bir delikanlının karşısında oturmaktan, aciz olmaktan utanç duyuyordum; ama bu akşam, nihayet belki Direniş'e katılabilecektik ve ben bir şeylerin değişeceğinden emindim. Bahar yeniden gelecek, diyecekti bir gün Jacques, o zaman ben de, kardeşimi fırına götüreceğim, gırtlağına kadar doyun-

caya dek silip süpüreceği tüm pasta çeşitlerini önüne süreceğim, o bahar hayatımın en güzel baharı olacak.

Kafeden çıktık, garın bekleme salonunda soluklandıktan sonra Jacques'ın verdiği adrese gittik.

Dublanc Ana hiç soru sormadı. Yalnızca, böyle çekip gittiğine göre eşyaları Jérôme'un pek umurunda olmasa gerek, dedi. Ona parayı verdim, o da bana giriş katında, sokağa bakan bir odanın anahtarını teslim etti.

"Oda tek kişilik!" diye de ekledi.

Claude'un kardeşim olduğunu, birkaç günlüğüne ziyaretime geldiğini söyledim ona. Sanırım Dublanc Ana'nın öğrenci olduğumuza dair kuşkuları vardı ama kiralarını ödedikleri sürece, kiracılarının ne yaptığı onu ilgilendirmiyordu. Odanın durumu pek iç açıcı değildi, eski bir yatak, bir ibrik ve bir küvet vardı. Tuvalet ihtiyacı bahçenin köşesindeki küçük bir kulübede gideriliyordu.

Öğleden sonranın geri kalan bölümünü bekleyerek geçirdik. Gün batarken kapı çalındı. Öyle insanı yerinden sıçratan cinsten bir çalış değildi, Milislerin tutuklamaya geldiklerinde yaptıkları gibi kararlı bir şekilde vurulmamıştı kapıya, pervazına iki kez hafifçe tıklatılmıştı. Kapıyı Claude açtı. İçeriye Émile girdi, dost olacağımızı hemen oracıkta anladım.

Émile uzun boylu değildir, kısa olduğunun söylenmesinden de nefret eder. Kaçak yaşamaya başlayalı bir yıl olmuş, hali tavrı buna ne kadar alışkın olduğunu açığa vuruyor. Émile dingin bir insan, kafasına hiçbir şey takmazmış gibi görünmesini sağlayan tuhaf bir gülümseme iliştirmiş yüzüne.

Ailesine işkence ettikleri için on yaşında kaçmış Polonya'dan. On beş yaşındayken, Paris'te geçit töreni yapan Hitler ordusunu gördüğünde ise Émile, daha önce kendi ülkesinde canını almak isteyenlerin kirli işlerini bitirmek üzere buraya kadar geldiklerini anlamış. Bir daha asla tam anlamıyla kapayamadığı gözleri, fal taşı gibi açıl-

mış. Yüzündeki o tuhaf gülümsemenin sebebi budur belki de; hayır, Émile kısa boylu değil, gürbüz.

Kapıcısı kurtarmış Émile'i. Acınası durumdaki Fransa'da, bize farklı gözlerle bakan, yalnızca dinleri farklı diye cesur insanların öldürülmesini içine sindiremeyen iyi ev sahibeleri de vardı. Pis bir yabancı olsun ya da olmasın, bir çocuğun kutsal olduğunu unutmayan kadınlar vardı.

Émile'in babası emniyet müdürlüğünden resmî bir çağrı almıştı; açıkça görünecek şekilde paltoların göğsüne dikilecek sarı yıldızlardan satın almak için karakola gitmesi gerekiyordu. O zamanlar Émile ve ailesi Paris'te, 10. Bölge'de Sainte-Marthe Sokağı'nda yaşıyordu. Babası Vellefaux Caddesi'ndeki karakola gitmişti; dört çocuğu vardı, dolayısıyla çocukları için dört, kendisi ve karısı için de birer yıldız verdiler ona. Yıldızların parasını ödedikten sonra, kızgın demirle dağlanmış hayvanlar gibi, başı öne eğik evine döndü Émile'in babası. Émile'in yıldızı takmasının ardından baskınlar başladı. Babasına bu aptal şeyi çekip çıkarmasını söyleyerek boşuna isyan ediyor, değişen bir şey olmuyordu. Émile'in babası yasalara uygun yaşayan bir adamdı, ayrıca kendisine kucak açan bu ülkeye güveni tamdı; namusuyla yaşayan insanların başına kötü bir şey gelemezdi burada.

Émile, evlerin çatılarının hemen altında bulunan hizmetçi odalarından birine yerleşmişti. Bir gün merdivenden inerken, kapıcısı arkasından seğirtmişti.

"Hemen yukarı çık, sokaklardaki bütün Yahudileri tutukluyorlar, her yer polis kaynıyor. Çıldırmışlar. Çabuk, hemen saklan Émile."

Kadın, Émile'e kapısını kapamasını ve kimseye açmamasını söylemişti, ona yiyecek bir şeyler getirecekti. Birkaç gün sonra Émile yıldızını takmadan dışarı çıktı. Sainte-Marthe Sokağı'na saptı, ailesinin oturduğu daireye uğradı, kimseyi bulamadı; ne babası ne annesi ne de biri altı, diğeri on beş yaşındaki iki kız kardeşi oradaydı, Sainte-

Marthe Sokağı'ndaki evlerine dönmemesi, kendisiyle birlikte kalması için yalvardığı erkek kardeşi de yoktu.

Émile'in kimsesi kalmamıştı; arkadaşlarının da hepsi tutuklanmıştı; içlerinden Saint-Martin'deki gösteriye katılan ikisi, motosikletli Alman askerleri, topluluğu makineli tüfekle taradığı sırada Lancry Sokağı'na kaçmayı başarmış ama daha sonra yakalanmıştı. Bir duvarın önünde kurşuna dizilerek can vermişlerdi. Ertesi gün, Fabien adıyla tanınan Direnişçilerden biri, metrodaki Barbès İstasyonu'nun peronunda, misilleme yaparak bir düşman subayını vurmuştu ama bu da Émile'in iki arkadaşını geri getirmeyecekti.

Evet, Émile'in birlikte bir süre muhasebe dersi aldıkları kalan son arkadaşı André dışında kimsesi yoktu. Biraz teselli bulmak için onu görmeye gitmişti. Kapıyı açan André'nin annesi olmuştu. Émile ona, ailesinin götürüldüğünü ve yapayalnız kalakaldığını söylediğinde, kadın oğlunun doğum belgesini getirmiş ve Paris'i hemen terk etmesini salık vererek Émile'e uzatmıştı. "Bunu istediğiniz gibi kullanın, belki bir nüfus kâğıdı bile çıkartabilirsiniz." André'nin soyadı Berté'ydi, Yahudi değildi, belge altın değerindeydi.

Émile, Austerlitz Garı'ında, Toulouse'a hareket edecek trenin peronda görünmesini bekledi. Orada yaşayan bir amcası vardı. Bir vagona atladı, sıranın altına saklandı, kımıldamadan öylece durdu. Kompartımandaki yolcular, ayaklarının arkasında hayatından endişe eden bir çocuğun gizlendiğinin farkında değildi.

Tren bir o yana bir bu yana sallana sallana ilerledi, Émile saklandığı yerde, kımıldamadan, saatlerce öylece durdu. Tren serbest bölgeye girdiğinde, saklandığı yerden çıktı. Yolcular, birden karşılarında buldukları bu çocuğu görünce şaşkına döndüler; Émile belgelerinin olmadığını itiraf edince, adamın biri hemen saklandığı yere dönmesini, güzergâhı bildiğini, jandarmaların bir kontrol daha yapmalarının an meselesi olduğunu söyledi. Dışarı çıkacağı zamanı adam söyleyecekti.

Gördün mü, o acınası Fransa'da yalnızca harika kapıcılar ve ev sahibeleri değil, cömert anneler, hayranlık uyandıran yolcular, kendilerince direnen, komşuları gibi davranmayı reddeden, kim olduklarını bilmediğimiz ama utanç verici oldukları için kuralları yıkan isimsiz insanlar da vardı.

Dublanc Ana'nın bana birkaç saat önce kiraladığı bu odaya, tüm hikâyesi ve geçmişiyle girdi Émile. Hikâyesini henüz bilmesem de, onunla iyi anlaşacağımızı bakışından anlamıştım.

"Yeni çocuk sen misin?" diye sordu.

"Biziz," diye yanıtladı, orada değilmiş gibi davranılmasından usanan kardeşim.

"Fotoğrafınız var mı?" diye sordu Émile.

Sonra iki kimlik, yemek karneleri ve bir de ıstampa çıkardı cebinden. Belgeleri düzenledikten sonra ayağa kalktı, sandalyeyi çevirip ata biner gibi oturdu.

"İlk görevinden konuşalım biraz. İki kişi olduğunuza göre, ilk görevinizden diyelim istersen."

Kardeşimin gözleri parladı, midesini hiç durmadan oymaya devam eden açlık yüzünden mi, yoksa yeni bir macera vaadinin kabarttığı iştahı yüzünden mi bilmiyorum ama iyi görünüyordu, gözleri ışıldıyordu.

"Bisiklet çalmanız gerekecek," dedi Émile.

Claude yatağa doğru döndü, yüzü düşmüştü.

"Direniş bu mu yani? Bisiklet çalmak mı? Bütün bu yolu hırsızlık yapmam istensin diye mi teptim?"

"Eylemleri arabayla mı yapacağını sanıyordun? Bisiklet, Direnişçi'nin en iyi dostudur. Zahmet olmazsa iki saniye düşün. Bisikletli bir adam kimsenin dikkatini çekmez; fabrikaya giden ya da fabrikadan dönen adamın birisindir. Bisikletli biri kalabalığın içinde kaybolur, hareket halindedir, her yere sızar. İşini halledersin, bisikletine atlarsın, insanlar daha ne olduğunu anlayamadan sen kentin öbür ucuna varmışsındır bile. Kısacası, sana önemli gö-

revler verilmesini istiyorsan, işe bisikletini araklamakla başlamalısın!"

İşte, ilk dersimizi böylece almış olduk. Geriye bisikletlerin nereden çalınacağı kalıyordu. Ben soruyu sormadan Émile yanıtladı. Araştırmayı yapmıştı bile, hiç bağlanmayan üç bisikletin yattığı bir binanın koridorunu gösterdi bize. Hemen harekete geçmemiz gerekiyordu; her şey yolunda giderse, adresini ezberlememi istediği bir arkadaşın evinde karanlık çökerken buluşacaktık onunla. Buluşacağımız yer, Toulouse'un birkaç kilometre ötesindeki bir banliyöde, Loubers adlı mahalledeki metruk, küçük bir gardı. "Elinizi çabuk tutun," diye bastırmıştı Émile, "sokağa çıkma yasağı başlamadan orada olmalısınız." Bahardı, havanın kararmasına daha birkaç saat vardı, bisikletlerin bulunduğu bina da uzakta değildi. Émile gitti, kardeşim ise somurtmaya devam etti.

Claude'u, Émile'in haklı olduğuna ikna ettim, ne de olsa kendimizi kanıtlamamız gerekiyordu. Kardeşim söylene söylene beni takip etti.

Bu ilk görevden alnımızın akıyla çıktık. Claude sokakta gözcülük ediyordu, bisiklet çalmaktan iki yıl hapis cezası alabilirdik ne de olsa. Koridorda kimsecikler yoktu, aynı Émile'in dediği gibi, birbirine yaslanmış, bağlanmadan duran üç bisiklet vardı.

Émile bana ilk ikisini çalmamı söylemişti, oysa duvara dayanmış olan üçüncü bisikletin, ışıl ışıl parlayan kırmızı bir kadranı ve deri tutamaçları olan bir gidonu vardı. Korkunç bir gürültü çıkararak bununla, öndeki bisikletin yerini değiştirdim. Kapıcıyı susturmak zorunda kalacağımı düşünüyordum, şansıma odasında yoktu ve işime çomak sokan kimse olmadı. Beğendiğim bisikleti almam kolay olmadı. İnsan korkunca, el melekesini yitiriyor. Bisikletlerin pedalları birbirine dolandı, elimden hiçbir şey gelmiyordu, iki bisikleti bir türlü birbirinden ayıramıyordum. Yoğun çabaların sonunda, kalbimin çarpıntısını elimden geldiğince bastırarak nihayet amacıma ulaştım. Kaldırım-

da tek başına uzun süre dikildiğini düşünen kardeşim, kapıdan burnunu uzattı.

"Ne halt ediyorsun, Tanrı aşkına?"

"Söyleneceğine bisikletini al."

"Neden kırmızı olanı alamıyorum?"

"Çünkü sana göre fazla büyük!"

Claude yine homurdandı, ona görevde olduğumuzu ve tartışmanın zamanı olmadığını söyledim. Omuzlarını silkip bisikletine atladı. On beş dakika sonra, Loubers'deki eski, küçük gara giden terk edilmiş demiryolu boyunca kıçımızdan ter damlayarak ilerliyorduk.

Kapıyı Émile açtı.

"Şu bisikletlere bak, Émile!"

Émile'in yüzü bir tuhaftı, bizi görmekten memnun olmamış gibiydi, içeri girmemize izin verdi. Uzun, ince bir tip olan Jan gülümseyerek bize bakıyordu. Jacques da odadaydı; ikimizi de kutladıktan sonra seçtiğim kırmızı bisikleti görünce kahkahalarla gülmeye başladı.

"Tanıyan çıkmasın diye Charles bisikletleri tahrif edecek," diye de ekledi, şimdi daha da çok gülüyordu.

Onu bu kadar güldürenin ne olduğunu hâlâ anlamamıştım, yüzünün haline bakılırsa Émile de anlamamıştı.

Merdivenden atletli bir adam indi, terk edilmiş bu garda yaşayan oydu, takımın elinden her iş gelen, en becerikli kişisiyle ilk kez karşılaşıyordum. Bisikletleri söküp takan, lokomotifleri havaya uçurmak için bombalar imal eden, tren raylarına, bölgedeki fabrikalarda montajı yapılan kokpitlere nasıl sabotaj yapılacağını anlatan oydu, Hitler'in, kanatları Almanya'da imal edilen bombardıman uçaklarının hemen kalkmalarını önlemek için, kanatlarındaki kabloların nasıl kesileceğini de o öğretiyordu. Sana Charles'dan, ön dişlerinin hepsini İspanya Savaşı sırasında kaybeden ve dillerini birbirine karıştırıp kendi lehçesini uyduracak kadar çok ülkede bulunmuş olan –öyle ki, kimse ne söylediğini tam olarak anlamazdı– o arkadaştan bahsetmeliyim. Sana Charles'ı anlatmalıyım, çünkü o

olmasaydı, önümüzdeki aylarda yapacağımız hiçbir eylemi sonuca ulaştırmayı başaramazdık.

O akşam, terk edilmiş eski bir garın giriş katındaki o odada bulunan herkes on yedi ve yirmi yaşları arasındaydı, yakında savaşacaktık ve az önce kırmızı bisikletimi gördüğünde gülme krizine tutulan Jacques endişeli görünüyordu.

Kapı çalındı, bu kez içeri Catherine girdi. Güzel bir kızdı Catherine, Jan'la nasıl bakıştıklarını gördüğümde, birlikte olduklarına yemin edebilirdim, oysa buna imkân yoktu. Jan masanın başına oturmuş nasıl davranmamız gerektiğini anlatırken, Direniş Hareketi'ne katılan kimsenin aşk meselelerine bulaşmaması gerektiğini söylemişti, bir numaralı kural buydu. Bu çok tehlikeliydi, tutuklanacak olursak, sevdiğimiz adamı ya da kadını kurtarmak için konuşabilirdik. "Direnişçi'nin kuralı, bağlanmamaktır," diyor Jan. Oysa o, her birimize bağlandı bile, bu şimdiden görebiliyorum. Kardeşimin hiçbir şeyi dinlediği yok, Charles'ın yaptığı omleti gözleriyle yiyor adeta; bir ara, onu durdurmazsam sonunda çatalı da yiyecek diye geçiriyorum içimden. Gözü hâlâ tavada. Bunu Charles da gördü, gülümsedi ve ayağa kalkıp ona bir parça daha omlet verdi. Charles'ın omleti gerçekten de nefis, hele karınları uzun zamandır aç olan bizlere daha da enfes geliyor. Garın arkasında, Charles'ın sebze ve meyve yetiştirdiği bir bostan var, üç tane tavuğu, hatta tavşanları bile var. Charles bahçıvan, daha doğrusu kendini öyle gizliyor, son derece tuhaf bir aksanı olsa da, civardaki komşular onu seviyorlar. Onlara yeşillik veriyor. Üstelik bostanı, bu hüzünlü mahalledeki renklerle dolu bir köşe, işte bu yüzden, son derece tuhaf bir aksanı olmasına karşın komşular bu renk ustasına bayılıyorlar.

Jan oturaklı bir sesle konuşuyor, benden olsa olsa bir yaş büyük ama daha şimdiden olgun bir erkek havası var, dinginliği saygı uyandırıyor. Söylediği her şey bizi heye-

canlandırıyor, etkileyici bir havası var. Marcel Langer ve takımın ilk üyelerinin yaptıkları eylemlerden bahsederken, Jan korkunç şeyler anlatıyor. Marcel, Jan, Charles ve José Linarez, Toulouse'da eylem yapmaya başlayalı bir yıl olmuş bile. Nazi subaylarının toplandıkları ziyafet sofrasına el bombası atarak, yakıt dolu bir gemiyi ateşe vererek, Alman kamyonlarının bulunduğu bir garajı yakarak geçen on iki ay. Öyle çok eylem yapmışlar ki, bütün listeyi sıralamak bile bir geceyi alır; Jan'ın anlattıkları korkunç ama yine de buradaki herkesin, biz terk edilmiş çocukların eksikliğini hissettiğimiz bir tür şefkat var onda.

Jan susuyor, Catherine, grubun şefi Marcel'den getirdiği haberlerle dönmüş kentten. Marcel, Saint-Michel Hapishanesi'ne konulmuş.

Çok talihsizce yakalanmış. Takımdan genç bir kızın getirdiği bavulu almak üzere Saint-Agne Garı'na gitmiş. Bavulda patlayıcılar, dinamit lokumları ve yirmi dört milimetre çapında antijel ablonite EG lokumları[1] varmış. Altmış gram ağırlığındaki bu lokumları, İspanyol maden işçileri Paulliles'deki taşocağından çalmışlar.

Bu bavul teslimatı işini ayarlayan Linarez'di. Marcel'in, Pireneler'deki kentler arasında mekik dokuyan küçük trene binmesini kabul etmemişti; genç kız ve İspanyol bir arkadaşı Luchon'a kadar yalnız başlarına gidip dönmüşlerdi, koli de onlardaydı; teslimatın Saint-Agne'da yapılması gerekiyordu. Kentleşmeden nasibini almamış bu ücra köşede yaşayan pek kimse yoktu; Marcel barikatın ardında bekliyordu. Bölgedeki karaborsa pazarına erzak taşıyan yolcuları gözleyen jandarmalar etrafı kolaçan ediyorlardı. Kız trenden indiğinde, bakışları jandarmayla kesişiverdi. Gözetlendiğini hissedip bir adım gerilemesiyle jandarmanın dikkatini çekmesi bir oldu. Kızın aranacağını hemen anlayan Marcel kendini onun önüne attı. Kıza,

1. Fransızların ürettiği bir tür ticari patlayıcı.

küçük istasyonu yoldan ayıran bariyere yaklaşmasını işaret edip valizi elinden alır almaz oradan tüymesini emretti. Bütün bunlar gözünden kaçmayan jandarma da soluğu Marcel'in yanında aldı. Jandarma valizde ne olduğunu sorduğunda, Marcel anahtarın kendisinde olmadığı yanıtını verdi. Jandarma kendisini izlemesini isteyince, Marcel valizin Direniş için olduğunu ve geçmesine izin vermesi gerektiğini söyledi.

Jandarma buna inanmadı ve Marcel merkez karakola götürüldü. Tutulan rapora, bir teröristin altmış kilo dinamit lokumuyla birlikte Saint-Agne Garı'nda ele geçirildiği yazıldı.

Mesele çok ciddiydi. Caussié adındaki bir komiser nöbeti devraldı ve Marcel günlerce dayak yedi. Ağzından ne bir isim ne bir adres alabildiler. Vicdana gelen Komiser Caussié, üstlerinin fikrini almak üzere Lyon'a gitti. Fransız polisi ve Gestapo nihayet örnek bir vaka ele geçirmişlerdi: Patlayıcı taşıyan, Yahudi, üstelik komünist bir yabancı; halkın direniş arzusunu bastırmak için kullanacakları kusursuz bir teröristti, ibret olacaktı.

Marcel, Toulouse Savcılığı'ndaki özel bir birimin önüne sanık olarak çıkarıldı. Aşırı sağcı, iflah olmaz bir antikomünist ve Vichy yönetiminin adamı olan Savcı Lespinasse ideal bir dava vekili olacaktı, Mareşal'in hükümeti sadakatine güvenebilirdi. Kanunları ölçüsüzce, hiçbir hafifletici sebebi göz önünde bulundurmadan ve neden sonuç ilişkisi gözetmeksizin uygulayacaktı. Görevi onaylanınca gururdan horoz gibi kabaran Lespinasse, mahkemede Marcel'in kellesini alacağına ant içti.

Bu sırada, tutuklanmaktan kurtulan genç kız örgüte haber vermeye gitmişti. Arkadaşlar hemen, en iyi avukatlarından biri olan Baro Başkanı Arnal'le temasa geçtiler. Onun düşmanı Almanlardı, ortada hiçbir sebep yokken eziyet edilen bu insanların yanında yer almanın vakti gelmişti. Takım Marcel'i kaybetmişti ama dava kentte saygı

duyulan, etkili bir adam kazanmıştı. Catherine ona ücretini sorduğunda Arnal para almayı kabul etmedi.

1943 yılının 11 Haziran sabahı, partizanların hafızalarına korkunç bir sabah olarak kazınacaktı. Herkes yaşamına devam ediyor ama çok yakında herkesin kaderi kesişecek. Marcel hücresinde, çatı penceresinden doğan güne bakıyor, bugün mahkemeye çıkacak. Onu mahkûm edeceklerini gayet iyi biliyor, zerre kadar umudu yok. Yakınlardaki bir apartman dairesinde ise onun savunmasını yapacak olan yaşlı avukat notlarını topladı. Temizlikçi kadın çalışma odasına girip kahvaltı hazırlamasını isteyip istemediğini sordu. 1943 yılının 11 Haziran sabahı Üstat Arnal aç değil. Bütün gece, müşterisinin kellesini isteyen savcının sesi yankılandı kulaklarında; rakibi Savcı Lespinasse'ın iddianamesini çürütecek doğru ve etkili sözcükleri arayarak gece boyunca yatağında bir o yana bir bu yana dönüp durdu.

Üstat Arnal notlarını defalarca gözden geçirirken, uğursuz Lespinasse büyük evinin yemek odasına girdi. Masaya oturup gazetesini açtı ve büyük evinin salonunda karısının getirdiği sabah kahvesini yudumladı.

Hücredeki Marcel de gardiyanın getirdiği sıcak içeceği içti. Az önce bir mübaşir, onu Toulouse Mahkemesi'ndeki özel birimin karşına çıkaracak olan celbi verdi. Marcel çatı penceresinden dışarıya bakıyor, gökyüzü az öncekinden biraz daha aydınlık. Dağların öbür tarafındaki İspanya'nın bir yerlerindeki küçük kızını ve karısını düşündü.

Lespinasse'ın karısı ayağa kalktı, kocasını yanağından öptü, bir hayır işi toplantısına katılmak üzere evden çıktı. Savcı pardösüsünü giydi, görüntüsünden gurur duyarak ve kazanacağına inanarak aynada kendisini seyretti. Hazırladığı metin ezberinde. Evinin önünde onu siyah bir Citroën bekliyor, adliyeye doğru yola çıktı bile.

Kentin diğer ucunda, bir jandarma gardırobundaki en güzel gömleği seçti; gömlek beyaz, yakası da kolalı. Sanığı tutuklayan oydu, bugün ifade vermek üzere çağrıldı.

Kravatını bağlarken elleri terliyor, genç Jandarma Cabannac'ın. Bir şeylerin ters gideceğini, kötü şeyler olacağını biliyor Cabannac; zamanı geri çevirebilse, o siyah valizli adamın kaçmasına göz yumardı. Düşman olanlar Boche'lar[1], onun gibi delikanlılar değil. Ama o Fransız Devleti'ni ve onun idari mekanizmasını düşünüyor. O, çarkın bir dişlisi yalnızca ve görevini yerine getirmek zorunda. Mekanizmayı da, mekanizmayı işleten ahlakı da iyi biliyor Jandarma Cabannac, babası ona her şeyi öğretti. Hafta sonları, babasının garajında motosiklet tamir etmeyi seviyor. Tek bir parça görevini yerine getirmezse, mekanizmanın işlemeyeceğini gayet iyi biliyor. İşte bu yüzden, nemli elleriyle güzel beyaz gömleğinin kolalı yakasına taktığı kravatın düğümünü sıkıyor Cabannac, ve tramvay durağına yöneliyor.

Uzaktan gelen siyah bir Citroën tramvayı geçti. Vagonun arkasındaki tahta sırada, yaşlı bir adam aldığı notlara göz atıyor. Üstat Arnal başını kaldırdı, sonra tekrar kâğıtlarına gömüldü. Dava zorlu ama henüz kaybedilmiş değil. Bir Fransız mahkemesinin, bir vatanseveri ölüme mahkûm etmesi düşünülemez bile. Langer cesur bir adam, yürekli oldukları için harekete geçenlerden biri. Onunla hücresinde karşılaştığı an anladı bunu. Sanığın yüzünün şekli değişmişti adeta; elmacıkkemiklerini görünce yediği yumrukları tahmin edebilmişti, patlamış dudakları ise morarmış ve şişmişti. Böyle dayak yemeden, yüzü şekil değiştirip maruz kaldığı şiddetin izlerini taşımadan önce, Marcel neye benziyordu acaba, diye geçirmişti aklından. Lanet olsun, özgürlüğümüz adına savaşıyorlar, diye düşündü Arnal, bunu anlamak o kadar da güç olmasa gerek. Mahkeme henüz bunun farkına varmadıysa, gözlerini açmaları için elinden geleni yapacak. İbret olsun diye hapis cezası vermelerine bir itirazı yok, görün-

1. XIX. yüzyılın sonu ve Dünya savaşları yıllarında Fransızların Almanlara taktıkları alaycı isim.

tüyü kurtarırlar böylece, ama ölüm cezası, hayır. İşte bu, Fransız yargıçlarına yakışmaz. Tramvay, metalik bir gıcırtı çıkartarak Adalet Sarayı'nın önünde durduğunda, Üstat Arnal de savunmasının iyi sonuç vereceğine dair olan güvenini yeniden kazanıyor. Bu davayı kazanacak, Savcı Lespinasse'la, rakibiyle, kılıcını kuşanıp çarpışacak ve bu genç adamın kellesini kurtaracak. Basamakları tırmanırken, Marcel Langer, diye yineliyor alçak sesle.

Üstat Arnal, Adalet Sarayı'nın uzun koridorunda ilerlerken bir jandarmaya kelepçeyle bağlanmış olan Marcel de, küçük ofiste bekliyor.

Dava kapalı oturumla görüldü. Marcel sanık bölmesinde, Lespinasse ayağa kalkıyor, ona gözucuyla bile bakmıyor; ölüme mahkûm ettirmek istediği adamla alay ediyor, onu tanımayı özellikle istemiyor. Çok fazla not almamış, önünde duruyorlar. Öncelikle, tehlikeli bir teröristin zarar vermesini engellediği için jandarmanın gösterdiği sağduyuya saygılarını sunuyor, ardından mahkemeye görevinin yasaları korumak ve onlara uyulmasını sağlamak olduğunu hatırlatıyor. Lespinasse, hiç bakmadığı sanığı parmağıyla göstererek suçlamalarına devam ediyor. Almanların öldüğü saldırıların yer aldığı uzun listeyi sıralıyor, Fransa'nın ateşkesi şerefiyle imzaladığını ve sanığın, Fransız bile olmayan sanığın, devletin otoritesini sarsmaya hiç hakkı olmadığını da hatırlatıyor. Sanık için hafifletici nedenler öne sürmek Mareşal'in sözleriyle alay etmek anlamına gelirmiş. "Mareşal ateşkesi vatanın iyiliği için imzaladı," diye hararetle söze devam ediyor Lespinasse. "Bunun tersini savunmak yabancı uyruklu bir teröristin haddine düşmez."

Son olarak da, yaptığı konuşmaya biraz mizah katmak amacıyla, Marcel Langer'nin üzerinde bulunanların 14 Temmuz kutlamalarında kullanılan çatapatlar olmadığını, Alman yerleşim birimlerini yok etmeye, dolayısıyla vatan-

daşların içinde yaşadıkları huzur ortamını bozmaya yönelik patlayıcılar olduğunu hatırlatıyor. Marcel gülümsüyor. 14 Temmuz'da atılan havai fişekler ne kadar da uzakta artık.

Savunma Langer'nin hafifletici sebeplerden yararlanabilmesi için vatanseverliğin gerekliliklerinden söz açtığında ise, Lespinasse mahkemeye sanığın vatansız olduğunu, karısını ve küçük kızını, Polonyalı olmasına rağmen çatışmalara katılmak üzere gittiği İspanya'da bıraktığını da hatırlatıyor. Fransa'nın onu hoşgörüyle kabul ettiğini ama bunu, buraya kaos ve kargaşa getirsin diye yapmadığını da ekliyor. "Vatanı olmayan bir adam, nasıl olur da vatanseverlik duygularıyla hareket ettiğini öne sürebilir?" Lespinasse lafı evire çevire, arada mizah da yaparak bıyık altından gülüyor. Mahkeme belleğini yitirip unutur korkusuyla, şimdi de sanığın yargılandığı suçu anımsatıyor, bu tür eylemleri en ağır cezalara çarptıran kanunları anlatıyor, yürürlükte olan yasaların sertliğinden memnuniyet duyuyor. Sonra bir ara veriyor, suçladığı adama doğru dönüyor, ilk kez ona bakmaya razı oluyor. "Siz yabancısınız, komünistsiniz ve Direnişçisiniz, bunların her biri mahkemeden kellenizi istemem için yeterli sebeptir." Bu kez yargıçlara doğru dönüyor ve sakin bir sesle Marcel Langer'nin ölüme mahkûm edilmesini istiyor.

Üstat Arnal'in beti benzi atıyor, Lespinasse'ın memnun ve mesut yerine oturmasıyla onun ayağa fırlaması bir oluyor. Yaşlı avukatın gözleri yarı açık, çenesi öne doğru uzamış, ellerini ağzının önünde birleştirmiş. Mahkeme salonunda kıpırtı yok, çıt çıkmıyor; zabıt kâtibi kalemini bırakmaya güçlükle cesaret ediyor. Jandarmalar bile nefeslerini tutmuş Arnal'in konuşmasını bekliyorlar. Ama Üstat Arnal'in ağzını bıçak açmıyor, içini bir bulantıdır kaplıyor.

Yasalara hile karıştığını, oyunun kuralının değiştiğini, kararın çoktan alınmış olduğunu, salonda en son anlayan o. Oysa Langer bunu hücresinde görüştüklerinde söylemişti ona, kararın önceden verildiğini biliyordu. Gelgelelim yaşlı avukat adalete hâlâ inanıyordu, ona yanıldığını anlattı, onu gerektiği gibi savunacağını ve davayı kazana-

cağını söyledi ısrarla. Üstat Arnal, Marcel'in hemen arkasındaki varlığını hissediyor ve fısıldadığını duyduğunu sanıyor: "Gördünüz mü, haklıymışım ama size kızgın değilim, zaten elinizden bir şey gelmezdi."

Bunun üzerine avukat kollarını kaldırıyor, cüppesinin manşetleri havada dalgalanıyor, derin bir nefes alıp son bir savunma yapmaya girişiyor. Sanığın yüzünde maruz kaldığı şiddetin izleri hâlâ görülürken, jandarmanın yaptığı işten nasıl övgüyle bahsedebiliriz? 14 Temmuz'u kutlama hakkı elinden alınmış olan Fransa'da, nasıl oluyor da o gün hakkında şakalar yapmaya cüret edilebiliyor? Savcı, suçladığı bu yabancılar hakkında gerçekte ne biliyor?

Ziyaretçi odasında Langer'i tanımaya çalışırken, Lespinasse'ın deyimiyle bu vatansızların, kendilerine kucak açan bu memleketi, Marcel'in yaptığı gibi onu korumak için yaşamlarını feda edecek kadar çok sevdiklerini keşfetmişti. Sanık, savcının göstermek istediği gibi biri değildi. Açık yürekli, onurlu bir adamdı o, karısını ve kızını seven bir babaydı. İspanya'ya çatışmalara katılmak amacıyla gitmemişti, oraya gitmişti çünkü insanlığı ve insanların özgürlüğünü her şeyden çok seviyordu. Fransa daha dün, insan haklarının başlıca savunucusu değil miydi? Marcel Langer'yi ölüme mahkûm etmek, daha iyi bir dünya umudunu da onunla birlikte gömmek demekti.

Arnal'in savunması bir saatten fazla sürdü, gücü tükenene dek devam etti, ama sesi kararını çoktan vermiş olan bu mahkemede yankı bulamadı maalesef. 11 Haziran 1943 hazin bir gündü. İdam kararı verildi, Marcel giyotine gönderilecek. Haberi Arnal'in ofisinde alan Catherine dişlerini sıkıyor, durumu kabulleniyor. Avukat ona her şeyin bitmediğini, af için Vichy'ye gideceğini, devlet başkanına kadar çıkacağını söylüyor.

O akşam, Charles'a barınak ve atölye olarak hizmet veren terk edilmiş küçük gardaki sofra oldukça kalabalık.

Marcel'in tutuklanmasından bu yana, takımın liderliğini Jan üstlendi. Catherine onun yanında oturuyor. Nasıl bakıştıklarını görüyorum ve bu kez, birbirlerini sevdiklerini anlıyorum. Gelgelelim, Catherine'in bakışlarında hüzün var, söylemesi gerekenler zar zor dökülüyor dudaklarından. Marcel'in Fransız bir savcı tarafından ölüme mahkûm edildiğini bize o söylüyor. Marcel'i tanımıyorum ama masanın etrafındaki tüm arkadaşlar gibi yüreğim dağlanıyor, kardeşiminse iştahı kaçıyor.

Jan odanın içinde dört dönüyor. Kimsenin ağzını bıçak açmıyor, herkes onun konuşmasını bekliyor.

"Sonuna kadar giderlerse, ödleri boklarına karışsın diye Lespinasse'ı öldürmemiz gerekecek; yoksa ellerine geçirdikleri her Direnişçi'yi ölüme yollayacak bu pis herifler."

"Arnal af başvurusunu yaparken, biz de eyleme hazırlanırız," diye söze devam ediyor Jacques.

Charles yabancı aksanıyla, "Başvulusunun sonutlanması uzun zaman alir," diyor.

"Öylece bekleyelim mi yani?" diyor Catherine. Charles'ın ne dediğini anlayan bir tek o.

Jan düşünürken bir yandan da odayı arşınlamaya devam ediyor.

"Hemen harekete geçmeliyiz. Madem onlar Marcel'i ölüme mahkûm ettiler, biz de onlardan birini cezalandıralım. Yarın, bir Alman subayını sokağın ortasında indireceğiz, arkasından da eylemimizi açıklayan bir bildiri dağıtacağız."

Siyasi eylemler hakkında büyük bir deneyimim yok elbette, ancak kafamı kurcalayan bir şey var ve konuşmaya başlıyorum.

"Gerçekten korkudan ödlerini patlatmak istiyorsak, en iyisi bildiriyi önceden dağıtmak olur, Alman subayını daha sonra indiririz."

"Ki, böylece gardlarını alabilsinler! Başka parlak fikirlerin de var mı?" diyor bana öfkelendiği açıkça anlaşılan Émile.

"Fikrim hiç de kötü sayılmaz, iki eylem birkaç dakika arayla yapılır ve doğru sıralamayla gerçekleştirilirse fena bir fikir değil. Önce Boche'u öldürür, arkasından bildiriyi dağıtırsak, kalleş yerine konuluruz. Oysa halkın gözünde, Marcel önce yargılandı, sonra cezalandırıldı.

La Dépêche gazetesinin, kahraman bir Direnişçi'nin keyfî olarak mahkûm edilmesine aldırış edeceğini sanmıyorum. Teröristin bir mahkeme tarafından yargılandığını ilan edecekler. O halde, oyunu onların kurallarıyla oynayalım, insanları yanımıza almalıyız, karşımıza değil."

Émile sözümü kesmek istedi ama Jan konuşmama izi vermesini işaret etti. Akıl yürütmem mantıklıydı, kafamdaki arkadaşlarıma anlatmak için tek yapmam gereken uygun sözcükleri bulmaktı.

"Yarın sabah, Marcel Langer'nin ölüme mahkûm edilmesine karşılık olarak, Direniş'in de bir Alman subayını ölüme mahkûm ettiğini açıklayan bir bildiri yayınlayalım. Hükmün öğleden sonra uygulanacağını da ekleyelim. Subay işiyle ben ilgilenirim, siz de aynı anda el ilanını dağıtın. Böylece insanlar hemen öğrenir, oysa eylem haberinin kentte yayılması çok daha fazla zaman alır. Gazeteler haberi yarın sabahtan önce veremezler, görünüşte de olayların sıralamasına uygun davranmış oluruz."

Jan sırayla sofradaki üyeleri inceledi, sonunda gözleri benimkilerle çakıştı. Bir ayrıntı hariç söylediklerime katıldığını biliyorum: Hızımı almış konuşurken, Alman'ı bizzat benim indireceğimi söylediğim an yüzünü ekşitti.

Olsun, çok tereddüt ederse, reddedemeyeceği bir bahanem var; fikir benim fikrim, ayrıca bisikleti de çaldım, örgütün kurallarına uydum.

Jan önce Émile'e, Alonso'ya ve Robert'e, sonra da başıyla onaylayan Catherine'e bakıyor. Charles her şeyi izledi. Ayağa kalkıp merdivenin sundurmasına doğru yöneliyor ve elinde bir ayakkabı kutusuyla geri geliyor. Bana bir tabanca uzatıyor.

"Bu aksam, sen ve kavdesin burada kalsaniz ıyı olur."

Jan bana yaklaşıyor.

"Sen, tetiği sen çekeceksin, sen İspanyol," diyor Alonso'yu göstererek, "sen gözcü olacaksın ve sen en genç adam, sen de bisikletlerin başında kaçış noktasında bekleyeceksin."

İşte bu kadar. Böyle söylenince, basit görünüyor elbette, Jan ve Catherine gece olmadan gidiyorlar, bense elimde bir silah ve altı kurşunla, bir de silahın nasıl çalıştığını görmek isteyen şapşal kardeşimle baş başa kalıyorum. Alonso bana doğru eğilip bütün akşam ağzından İspanyolca tek kelime çıkmamasına karşın, Jan'ın onun İspanyol olduğunu nereden anladığını sordu. Omuzlarımı silkerek, "Tetiği benim çekeceğimi nereden bildi?" dedim ona. Sorusunu yanıtsız bırakmıştım ama arkadaşımın sessizliği benim sorumun onunkinden daha önemli olduğunu kanıtlıyordu.

O akşam, ilk kez Charles'ın yemek odasında uyuduk. Yorgunluktan hışırım çıkmış halde yattım, göğsüme korkunç bir ağırlık çökmüştü; bir yandan, anne babamızdan ayrı düştüğümüzden beri bana yapışarak uyumak gibi pis bir alışkanlık edinmiş olan kardeşimin kafasının ağırlığını, diğer yandan da ceketimin sol cebindeki tabancanın ağırlığını hissediyordum, ki en kötüsü buydu. İçinde kurşun olmasa da, uykumun arasında kardeşimin kafasını bir kurşunun delip geçmesinden korkuyordum.

Herkes derin bir uykuya daldığında, çıt çıkarmadan kalkıp evin arkasındaki bahçeye çıktım. Charles'ın şapşal olduğu kadar kibar bir köpeği vardı.

O akşam, onun ıslak burnuna çok ihtiyacım vardı. Çamaşır ipinin altındaki sandalyeye oturdum ve gökyüzüne baktım, sonra da cebimdeki emaneti çıkardım. Köpek namluyu koklamaya başlayınca, ben hayattayken silahımın namlusunu yalnızca onun koklayabileceğini söyleyerek başını okşadım. Ağzımdan dökülen kelimeler bunlar oldu çünkü o sırada sağlam durmaya gerçekten ihtiyacım vardı.

Bir öğleden sonra, iki bisiklet çalarak katıldım Direniş'e, bunun farkına ise kardeşimin tıkanık burnundan

gelen hırıltıyı duyduğumda vardım ancak. Ben, Marcel Langer'nin takımından Jeannot; önümüzdeki aylarda, trenleri, elektrik trafolarını havaya uçuracak, uçak motorlarını ve kanatlarını sabote edeceğim.

Bir arkadaş grubunun üyesi olmuştum, Alman bombardıman uçaklarını düşürmeyi başaran tek takımın... hem de bisikletle.

4

Bizi Boris uyandırdı. Gün doğmak üzereydi, mideme kramplar giriyordu ama bunu düşünmemeliydim çünkü kahvaltılığımız yoktu. Kaldı ki, yerine getirmem gereken bir görevim vardı. Midemdeki kasılmaların nedeni korku ve ona eşlik eden açlıktı belki de. Boris masadaki yerini aldı, Charles işe koyulmuştu bile; kırmızı bisiklet gözlerimin önünde dönüşmeye başladı, deri tutamaçları değişti, artık renkleri farklı, biri kırmızı öbürü mavi. Bisikletimin bütün fiyakası yok oldu, ne yapalım, mantığa teslim oluyorum, önemli olan çalıntı bisikletlerin tanınmaması. Charles göbek mekanizmasını kontrol ediyor, Boris yanına gitmemi işaret ediyor.

"Plan değişti," diyor, "Jan üçünüzün birlikte gitmesini istemiyor. Daha çömezsiniz, işler yolunda gitmezse, destek için yanımızda deneyimli biri olsun istiyor."

Bu, örgütün bana hâlâ yeterince güvenmediği anlamına mı geliyor, bilemiyorum. Bunun için de hiçbir şey söylemeden, Boris'in konuşmasını dinliyorum:

"Kardeşin burada kalacak. Sana ben eşlik edeceğim, kaçmanı sağlayacağım. Şimdi beni iyi dinle, işler şöyle yürüyecek: Düşmanı indirmek için uygulanması gereken bir yöntem var ve buna harfiyen uyulması çok önemli. Beni dinliyor musun?"

Başımla evet, diyorum, bir an için aklımın başka yere

gittiğini Boris sezmiş olmalı. Kardeşimi düşünüyorum; eylemin dışında kaldığını öğrenince yine surat asacak. Üstelik hiç değilse bu sabah, hayatının tehlikede olmayacağını bilmenin içimi rahatlattığını bile itiraf edemeyeceğim ona.

Ama beni asıl rahatlatan Boris'in tıp fakültesinin üçüncü sınıfında okuyor olması, yaralanırsam belki beni kurtarır, gerçi bu söylediğim de son derece aptalca çünkü eylem sırasında en büyük tehlike yaralanmak değil tutuklanmak ya da öldürülmektir, zaten çoğunlukla öyle olur.

Tüm bunlara Boris'in hiç de yanılmadığını eklemeliyim, benimle konuştuğu sırada aklım biraz havadaydı belki ama mazeretim var; hep hülyalıyımdır ben, öğretmenlerim dalgın bir yapım olduğunu söylemişlerdi. Lise müdürü, bitirme sınavına girdiğim gün beni eve yollamadan önce söylemişti bunu. Bir Yahudi'nin bitirme sınavını vermesi olacak iş değildi elbette.

Neyse, ben yapacağımız eyleme döneyim en iyisi, yoksa bana işin nasıl yürüyeceğini anlatma zahmetine giren Boris'ten azar işiteceğim, daha da kötüsü yeterli dikkati göstermediğim için görevi elimden alacak.

"Beni dinliyor musun?"

"Evet, evet, elbette!"

"Hedefi görür görmez, tabancanın emniyet mandalını indirip indirmediğini kontrol edeceksin. Silahlarının tutukluk yaptığını sanarak büyük hayal kırıklığına uğrayan arkadaşlarımız oldu daha önce, oysa yalnızca emniyet mandalını indirmeyi unutmuşlardı."

Bunu gerçekten çok budalaca bulmuştum, gelgelelim insan korktuğunda, harbiden korktuğunda çok daha beceriksiz olur, inan bana. Önemli olan Boris'in sözünü kesmemek ve söylediklerine odaklanmaktı.

"Hedefimiz bir subay olmalı, erleri öldürmüyoruz. İyice anladın mı? Belli bir mesafeden izleyeceğiz onu, ne çok yakından ne de çok uzaktan. Etrafı ben kollarım. Sen herife yaklaşıp şarjörü üzerine boşaltacaksın, kaç el ateş ettiğini iyi say ki bir kurşun da sana kalsın. Sonrası için çok önemli bu, o kurşuna ihtiyacın olabilir, ne olur ne

olmaz. Kaçarken, ben gözcülük edeceğim. Sen pedala asılmaktan başka bir şey düşünme. Seni durdurmak isteyen insanlar olursa, araya girip koruyacağım seni. Ne olursa olsun asla geriye dönme! Pedala bas ve gazla, iyice anladın mı?"

Evet, demeye çalıştım ama dilim damağım kurumuştu. Boris anladığıma kanaat getirip söze devam etti:

"Yeterince uzaklaştığında yavaşla ve bisiklete binmiş sıradan biri gibi devam et yola. Sıradan birinden farkın, senin uzun süre pedal çevirecek olman. Seni takip eden biri varsa bunu fark etmeli ve onu asla oturduğun adrese kadar peşinden getirmemelisin. Rıhtımlarda dolaş, sık sık dur ki, bir defadan fazla rastladığın bir yüz görecek misin kontrol edebilesin. Rastlantılara inanma, bizim gibilerin yaşamında rastlantı diye bir şey yoktur. Güvende olduğuna eminsen, işte ancak ve ancak o zaman dönüşe geçebilirsin."

Dalgınlığım bir anda uçup gitmişti, ödevimi de sular seller gibi öğrenmiştim, bir şey hariç: Bir adama nasıl ateş edeceğimi hiç mi hiç bilemiyordum.

Charles, ciddi değişimler geçirmiş olan bisikletimle birlikte döndü atölyesinden. Pedalların ve zincirin sağlam olduğundan eminmiş, önemli olan da buymuş, öyle dedi. Boris işareti verdi, gitme zamanı geldi. Claude hâlâ uyuyordu, onu uyandırsam mı diye geçirdim aklımdan. Başıma bir şey gelirse, ölmeden önce hoşça kal bile demedim diye bozulabilirdi. Yine de onu uyandırmamayı yeğledim; uyanınca kurt gibi acıkmış olacaktı ve ağza atılacak lokma yoktu. Uykuda geçen her saat, açlığın yol açtığı mide kramplarına karşı kazanılmış bir zaferdi. Émile'in neden bizimle gelmediğini sordum. "Boş ver!" diye mırıldandı Boris. Émile dün bisikletini çaldırmıştı. Oturduğu binanın sahanlığına bisikletini bağlamadan öylece bırakmış bu şapşal. Tıpkı benim arakladığım gibi tutamaçları deriden çok şık bir modelmiş, bu yüzden durum daha da can sıkıcıymış. Biz eylemi gerçekleştirirken, onun başka bir bisiklet çalması gerekiyormuş. Boris, Émile'in çok sinirli olduğunu da sözlerine ekledi.

Görev tıpkı Boris'in anlattığı gibi gerçekleşti. Yani hemen hemen. Mimlediğimiz Alman subayı, bir *vespacienne*'in bulunduğu küçük meydana giden on basamaklı sokak merdiveninden iniyordu. Kentin sokaklarına yerleştirilmiş, içinde pisuvar bulunan yeşil kabinlere *vespacienne* deniliyordu. Şekilleri yüzünden biz bunlara *kâse* diyorduk. Vespasianus isimli bir Roma imparatoru tarafından icat edildiği için böyle anılıyordu. Verdiğim bilgiden de anlaşılacağı gibi, 1941 yılında Yahudi olmak bir hata sayılmasaydı, kim bilir belki de bakalorya sınavını verebilirdim.

Boris mekânın kusursuz olduğunu belirten bir işaret yaptı. Küçük meydan sokağın aşağısındaydı ve civarda kimsecikler yoktu; hiçbir şeyden kuşkulanmayan Alman'ı izledim. Görüntümüz aynı olmasa da (onun üzerinde kusursuz, yeşil üniforması vardı, benim üstüm başım ise dökülüyordu) aynı işeme arzusunu paylaşan herifin tekiydim onun gözünde. Kabinin iki ayrı bölmesi olduğuna göre, benim de merdivenden inmemde bir sakınca görmüyordu.

Böylece, kendimi bir helada, üzerine şarjörümü boşaltacağım (Boris'in belirttiği gibi kendime saklayacağım tek kurşun hariç) bir Alman subayının yanında buldum. Vicdani bir mesele aklımı karıştırınca emniyet mandalını kaldırmaya özellikle dikkat ettim. İnsan hem layıkıyla saygın Direniş Hareketi'nin bir parçası olup hem de pantolonunun önünü indirmiş ve son derece uygunsuz bir pozisyonda bulunan birini öldürebilir miydi?

İki bisikletle birlikte merdivenin yukarısında kaçmak için beni bekleyen yoldaş Boris'e bunu sormam olanaksızdı. Yalnızdım ve bir karar vermem gerekiyordu.

İnanılır gibi değil ama ateş etmedim. Gerçekleştireceğim bu kahramanca eylem sırasında, indireceğim ilk düşman askerinin işiyor olması düşüncesini hazmedemedim. Boris'e bundan bahsetseydim bana büyük olasılıkla, söz konusu düşmanın, çocukların ensesine kurşun sıkarken, delikanlıları makineli tüfeklerle sokak köşelerinde tararken, sayısını bile bilmedikleri kadar çok insanı ölüm kamp-

larında katlederken kendisine hiç soru sormayan bir orduya mensup olduğunu söylerdi. Söylediğinde yerden göğe kadar da haklı olurdu Boris, gel gör ki ben Kraliyet Hava Kuvvetleri filosunda pilot olmayı düşlüyordum. Subayın öldürülecek duruma gelmesini bekledim. Mekândan ayrılırken hainçe sırıtmasının dikkatimi dağıtmasına izin vermedim, merdivene doğru ilerlerken yeniden peşine düştüğümde beni önemsemedi bile. Tuvalet, bir çıkmazın sonunda olduğundan bir tek dönüş yolu vardı.

Silah sesini hâlâ duyamamış olan Boris, bunca zaman ne yaptığımı merak etmiş olmalıydı. Subay, önüm sıra basamakları çıkıyordu ve onu sırtından vuramazdım. Arkasına dönmesini sağlamanın tek yolu ona seslenmekti, bu da pek olası değildi çünkü Almancam iki kelimeyle sınırlıydı: *ja* ve *nein*. Adam birkaç saniye içinde sokağa ulaşacaktı ve bir çuval incir de berbat olacaktı. Bunca tehlikeye atılmışken, son anda çuvallamak da fazla aptalca olurdu. Ciğerlerimi havayla doldurup olanca gücümle *ja* diye bağırdım. Subay ona seslendiğimi anlamış olmalı ki hemen dönüverdi, ben de fırsattan istifade beş kurşunu da sıkıverdim göğsüne, hem de yüzü bana dönükken. Sonrası aşağı yukarı Boris'in verdiği talimatlara uygun olarak gelişti. Tabancayı pantolonuma sıkıştırırken, benim matematik bilgimi aşan bir hızla fırlayan kurşunların ısıttığı namlu etimi yaktı.

Basamakları tırmanıp bisikletime atladığım sırada tabancam kemerimden kayıp yere düştü. Silahımı almak için bisikletten indiğim sırada Boris'in beni yaşadığımız ânın gerçekliğine döndüren sesini duydum: "Lanet olsun, hemen kaybol!" diye bağırıyordu. Silah sesinin geldiği yere doğru koşturmaya başlayan kalabalığın arasından süzülerek bütün gücümle pedala bastım.

Yol boyunca, düşürdüğüm silahı düşünüp durdum. Takımın elindeki silah sayısı zaten kısıtlıydı. Makilerden farklı olarak, Londra'dan kalkan uçaklardan yapılan paraşüt indirmelerinden yararlanmıyorduk; bu da hiç adil değildi, zira Maki üyeleri gönderilen kasaları, hemen yarın

gerçekleşmeyeceği aşikâr olan olası bir Müttefik çıkarmasında kullanmak üzere gizli yerlere depolamaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Bizim silah elde etmemizin tek yolu ise düşmanın üzerindekini almaktı; bunun için, kimi zaman tehlikeli görevlere atılıyorduk. Bense subayın belindeki Mauser marka silahı almayı akıl edememekle kalmamış, bu yetmezmiş gibi kendiminkini de kaybetmiştim. Tüm bunları düşünmemin nedeni, her şeyin Boris'in söylediği gibi gelişmesi ve sonuçta bir adam öldürmüş olduğumu unutabilmekti sanırım.

Biri kapıyı tıklattı. Gözlerini tavana dikmiş, yatakta uzanan Claude kapının çalındığını duymazdan geldi, sanki müzik dinliyordu mübarek; odada çıt çıkmadığına göre, surat yaptığı için kapıyı açmadığı sonucuna vardım.

Boris güvenliği elden bırakmamak için pencereye kadar ilerleyip perdeyi hafifçe kaldırdı ve dışarıya şöyle bir göz attı. Sokak sakin görünüyordu. Kapıyı açtım ve Robert'i içeri aldım. Gerçek adı Lorenzi'ydi ama biz Robert diyorduk; bazen "dokuz canlı" derdik ona. Bu lakap olumsuz bir ifade içermiyordu, Lorenzi'nin sahip olduğu birtakım niteliklerden dolayı takmıştık bu adı. Bunlardan ilki nişancılığıydı, bu konuda rakipsizdi. Ne yalan söyleyeyim, Robert'in hedefi olmayı hiç istemezdim doğrusu, nişan aldığını kaçırma oranı sıfırdı, bu arkadaşın. Jan'dan silahını sürekli olarak üzerinde taşıma iznini koparmıştı, biz ise takımdaki silah kıtlığı nedeniyle, eylem bittiğinde, bir başkası kullansın diye silahı teslim etmek zorundaydık. Tuhaf göründüğünü biliyorum ama her birimizin, ya su kanalında patlatılacak bir vincin ya bir yerlerde yakılacak bir askerî kamyonun ya raydan çıkarılacak bir trenin ya da saldırılacak bir garnizon karakolunun –bu liste daha uzar gider– bulunduğu haftalık iş takvimi vardı. Aylar ilerledikçe, Jan'ın verdiği görevlerin giderek arttığını da eklemeliyim. Dinlendiğimiz günlerin sayısı yok denecek

kadar azdı, yorgunluktan pestilimiz çıkmıştı.

Tetiği kolayca çekenlerin sinirli insanlar oldukları, hatta fevri oldukları söylenir çoğunlukla; oysa Robert tam aksine, sakin ve ağırbaşlıydı. Herkes hayrandı ona, doğuştan sıcakkanlıydı, söyleyecek güzel, yüreklendirici bir sözü olurdu her zaman, o günlerde böylesine rastlamak zordu. Üstelik Robert göreve götürdüğü adamlarını her zaman geri getirmeyi de başarırdı, arkanı koruyanın o olması, işte bu, gerçekten güven vericiydi.

Bir gün, ona Jeanne d'Arc Meydanı'ndaki bir meyhanede rastladım, hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki olan fiğ yemeye giderdik oraya, fiğ mercimeğe benzerdi; bu benzerlikle avunurduk. İnsan aç olunca hayal gücü nasıl çalışıyor şaşarsınız.

Robert ile Sophie karşılıklı yemek yiyorlardı, birbirlerine öyle bir bakışları vardı ki âşık olduklarına yemin edebilirdim. Ama yanılmış olmalıydım, zira Jan, Direnişçilerin birbirlerini sevmeye hakkı olmadığını söylemişti; güvenlik için sakıncalıymış. İnfaz edilecekleri günden bir gece önce, bu kurala uydukları için pişman olan arkadaşların sayısını düşündükçe karnıma bir ağrıdır saplanıveriyor.

Bu akşam Robert yatağın ucuna iliştiğinde, Claude kılını bile kıpırdatmadı. Kardeşimle bu huyları hakkında konuşmalıyım. Robert bunu mesele etmedi ve yerine getirdiğim görev için beni tebrik etmek üzere elini uzattı. Hiçbir şey söylemedim, duygularım karmaşıktı, kafam allak bullak olmuştu, bu da, öğretmenlerimin dediği gibi dalgın bir yapım olduğundan olsa gerek, derin düşüncelere dalmak üzere hepten sessizliğe bürünmeme yol açıyordu.

Robert karşımda öylece dikilmiş dururken, ben, Direniş'e katılırken üç hayalim olduğunu düşünüyordum: Londra'da General de Gaulle'e katılmak, Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne girmek ve ölmeden önce bir düşmanı öldürmek.

İlk ikisinin çok uzak düşler olduğunu anlamış olduğu-

ma göre, mademki hâlâ hayattaydım ve eylemin üzerinden birkaç saat geçmişti, hiç olmazsa üçüncü hayalimi gerçekleştirmiş olmaktan sevinç duymalıydım. Gelgelelim tam tersi oldu. Soruşturma gereği, şu anda hâlâ, onu bıraktığım pozisyonda, bir umumi tuvaletin karşısında kolları basamaklardan sarkar halde yere serilmiş yatmakta olan Alman subayını düşünmek bende hiçbir tatmin duygusu uyandırmıyordu.

Boris kesik kesik öksürdü, Robert, elini sıkmam için uzatmamıştı –ki doğuştan sıcakkanlı olduğu için buna da bir itirazı olmazdı– silahını geri almak istiyordu. Çünkü kaybettiğim silah onundu!

Ateş ettiğim sırada ve sonrasında kaçarken, deneyimsizliğimden kaynaklanabilecek sorunları tahmin eden Jan'ın, onu ikinci koruma olarak yolladığından haberim yoktu. Söylediğim gibi, Robert adamlarını her zaman geri getirirdi. Bana asıl dokunan, dün akşam Robert'in bana vermesi için silahını Charles'a emanet etmiş olmasıydı, omletin payıma düşen parçasıyla o kadar meşguldüm ki, yemek sırasında bunu fark etmemiştim bile. Ayrıca beni ve Boris'i kollamakla yükümlü olan Robert'in, otomatik silahların tersine hiç tutukluk yapmayan bir tabanca kullanmamı istemiş olması son derece zarif bir jestti.

Ama Robert eylemin sonunu ve Boris bana tam gaz kaçmamı söylemeden hemen önce etimi yakan tabancanın kemerimden kayıp yere düştüğünü görmemişti büyük olasılıkla.

Robert ısrarla bana bakmaya devam edince, Boris ayağa kalktı ve odada bulunan tek mobilyanın çekmecesini açtı. Dört gözle beklenen tabancayı çekmeceden çıkartıp hiç vakit kaybetmeden sahibine teslim etti, hiç bir açıklama da yapmadı.

Robert silahını beline yerleştirirken, ben de bunu fırsat bilip silahın kemere nasıl takılması gerektiğini öğrendim, böylece kendimi yakmaktan ve bunun sonuçlarına katlanmaktan kurtulacaktım.

Jan yaptığımız eylemden memnundu, takıma kabul edilmiştik. Bizi bekleyen yeni bir görev vardı.

Jan, Maki'den bir tiple bir şeyler içmişti. Sohbet ederlerken adam bile isteye, birtakım başka ayrıntıların yanı sıra, İngilizlerin paraşütle attıkları silahların depolandığı bir çiftlik olduğunu kaçırmıştı ağzından. İhtiyacımız olan silahların, Müttefiklerin çıkarması sırasında kullanılacak diye depolanması bizi çileden çıkartıyordu. Maki'deki arkadaşlar hiç kusura bakmasınlar ama Jan bu silahları almak için gizli depoya gitmeye karar verdi. Gereksiz dargınlıklara yol açmamak ve çıkabilecek sorunları engellemek amacıyla yola silahsız çıktık. De Gaulle'cü hareketlerle bizim takım arasında hiç rekabet yoktu, diyemem ama aile ilişkilerimiz her zaman süt liman olmasa da bir "kuzeni" yaralama tehlikesini göze almak olanaksızdı. Şiddete başvurmamak konusunda uyarıldık. İşler kızışırsa hemen tüyecektik, başka yolu yoktu.

Görev belli bir incelikle ve üslupla yerine getirilecekti. Jan'ın tasarladığı plan sorunsuzca gerçekleşirse, budala yerine konulsalar da, bütün malzemelerini kaptırsalar da de Gaulle'cülerin başlarına geleni Londra'ya bildirmeyeceklerine bahse girerdim.

Robert uygulayacağımız planı anlatırken, takınmış olduğu umursamaz havaya rağmen, ben kardeşimin konuşulanların tek bir kelimesini bile kaçırmadığını görebiliyordum. Kentin birkaç kilometre batısında bulunan bu çiftliğe gidip insanlara Louis denen biri tarafından geldiğimizi, Almanların buranın zula olduğundan kuşkulandıklarını ve baskın yapmalarının an meselesi olduğunu, malların taşınmasına yardımcı olmak için geldiğimizi söyleyecektik, çiftçiler de sakladıkları birkaç kasa el bombasını ve hafif makinelileri bize vermeye razı olacaklardı. Bu malzemeleri, bisikletlerimizin arkasına taktığımız römorklara yükler yüklemez sırra kadem basacaktık, iş çantada keklikti.

"Bu iş için altı kişiye ihtiyaç var," dedi Robert.

Claude hakkında yanılmadığımı biliyordum, rastlantı

bu ya, siestası aniden bitivermiş gibi yatakta doğruluverdi.

"Katılmak ister misin?" diye sordu Robert kardeşime.

"Bisiklet hırsızlığında kazandığım deneyim, silah hırsızlığı için de yeterli olur herhalde. Bu tür işler söz konusu olduğunda ilk akla gelen hep ben olduğuma göre, hırsıza benziyor olmalıyım."

"Tersine, paşa çocuklara benziyorsun, işte tam da bu sebepten göreve uygunsun, şüphe uyandırmazsın."

Bunu bir övgü olarak algıladığından mı, yoksa Robert'in doğrudan onunla konuşup görmediğini düşündüğü saygıyı göstermesinden memnun olduğu için mi bilemiyorum, Claude'un yüzündeki ifade hemen yumuşayıverdi. Hatta gülümsediğini bile gördüm, diyebilirim. Az da olsa kabul görmek, insan ruhunu nasıl da avutuyor. Yan yana yaşadığınız insanların arasında isimsiz biri olarak var olmak sandığınızdan çok daha fazla yakar canınızı, görünmez olmak gibi bir şeydir.

Sürdüğümüz kaçak yaşamın bize bunca acı vermesinin nedeni de buydu muhtemelen, bu yüzden takımı, hepimizin gerçekten var olduğu bir topluluk, bir tür aile olarak görüyorduk. Bu her birimiz için o kadar önemliydi ki.

"Ben varım," dedi Claude. Robert, Boris ve ben de kabul ettik, iki eksiğimiz vardı. Alonso ve Émile de bize katılacaklardı.

Görevi üstlenen altı kişinin yapması gereken ilk iş bir an öne Loubers'e varmaktı, bisikletlere römork orada takılacaktı. Charles sırayla uğramamızı istedi, atölyesi küçük olduğu için değil, kalabalığın komşuların dikkatini çekmesini engellemek için istemişti bunu. Saat altıda, kasabanın çıkışında buluşmak üzere randevulaştık, istikamet "Côte Pavée" adındaki köydü.

5

Çiftçiyle ilk tanışan Claude oldu. Jan'ın, Makilerin arasındaki adamından aldığı bilgileri harfiyen tekrarladı.

"Bizi Louis gönderdi. Size, bu akşam *denizin alçalacağını* söylememi istedi."

"Tüh, balığa çıkamayacağız desene," diye yanıtladı adam.

Claude adamın söylediğine karşı gelmedi ve hemen mesajın devamını iletti:

"Gestapo yolda, silahları nakletmemiz gerek!"

"Kahretsin, bu bir felaket!" diye bağırdı çiftçi.

Bisikletlerimize şöyle bir baktıktan sonra, "Kamyon nerede?" diye ekledi. Claude soruyu anlamadı, dürüst olmak gerekirse ben de anlamadım, arkadaki arkadaşlar da öyle. Ama Claude her zamanki hazırcevaplığıyla, "Yolda, geliyor, biz taşıma işini organize etmek için önden geldik," dedi hemen. Çiftçi bizi ambarına götürdü. Birkaç metre yüksekliğindeki saman balyalarının arkasında "Ali Baba'nın Hazinesi"ni gördük, sonraları görevi bu adla anacaktık. Ağzına kadar el bombası, havan topu, Sten marka hafif makineliler, kurşun, fitil, dinamit ve makineli tüfeklerle dolu (arada unuttuklarım da vardır mutlaka) sandıklar üst üste yığılmış duruyorlardı.

O anda, iki konunun çok önemli olduğunu fark ettim. Öncelikle, Müttefik çıkarmasına hazırlanmanın yararı ko-

nusundaki siyasi değerlendirmemi yeniden gözden geçirmem gerekiyordu. Bakış açım değişmişti, hele bu zulanın bölgede bulunan depolardan yalnızca biri olduğunu anladığımda daha da değişmişti. İkincisi ise, yağmalamakta olduğumuz silahların yarın öbür gün Maki'ye çok lazım olacağıydı.

Düşüncelerimi bu görevin şefi olan yoldaş Robert'le paylaşmaktan özellikle kaçındım; üstüm tarafından yanlış değerlendirilmekten korktuğum için değil, etraflıca düşündükten sonra vicdanımla uzlaştığım için yaptım bunu: Altı küçük bisiklet römorkuyla taşıyabildiklerimizle, Maki'yi fazla bir şeyden mahrum bırakmış sayılmazdık.

Artık, takım için tek bir silahın bile ne kadar değerli olduğunu daha iyi anladığınıza ve iyi niyetli çiftçinin, "Peki kamyon nerede?" sorusunun ne anlama geldiğini de kavradığınıza göre, bu silahları gördüğümde hissettiklerimi tam olarak kavramanız için, kardeşimin çıtır çıtır kızarmış, altın sarısı patateslerle kaplı bir masanın önünde neler hissedeceğini hayal etmeniz yeterli olacaktır.

Hepimizi saran heyecana son noktayı koyan Robert, şu meşhur kamyonu beklerken, römorkları aldığı kadar yüklemeye başlamamızı buyurdu. Çiftçinin hepimizi afallatan sorusu işte tam bu sırada geldi:

"Ruslar ne olacak?"

"Hangi Ruslar?"

"Louis size söylemedi mi?"

"Söyledi de, sen neyi kastediyorsun?" dedi Claude, kendine olan güvenini kazandığı açıkça görülüyordu.

"İki Rus mahkûm saklıyoruz, Atlantik duvarındaki[1] bir zindandan kaçmışlar. Bir şeyler yapmamız gerek. Gestapo'nun onları ele geçirmesine göz yumamayız, şuracıkta kurşuna diziverirler."

Çiftçinin yaptığı açıklamada endişe verici iki nokta

1. II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından olası bir Müttefik çıkarmasına karşı inşa edilmiş olan İspanya-Fransa sınırından Norveç'in kuzeyine kadar Atlantik kıyılarını koruyan duvarlar.

vardı. Birincisi, kendi hesaplarına yeterince acı çekmiş olan o iki zavallının, istemeden de olsa bir kâbus yaşamalarına sebep olacaktık, ikincisi ve daha kötüsü ise çiftçinin bir an olsun kendi hayatını düşünmemesiydi. İnsan onuruna aykırı günler yaşadığımız o dönemde inanılmaz kahramanlıklar yapmış müthiş insanlar listeme çiftçileri de eklemeliyim.

Robert, Rusların geceyi ağaç altı bitkilerinin arasına saklanarak geçirmelerini önerdi. Çiftçi içimizden birinin bunu Ruslara anlatıp anlatamayacağını sordu, bu iki zavallıyı ağırladığından bu yana dillerini konuşmakta başarılı olmadığını fark etmişti. Bize şöyle bir dikkatlice baktıktan sonra, bu işi kendisi yapmaya karar verdi.

"Böylesi daha iyi olacak," diye de ekledi. O Rusların yanına giderken, biz römorkları tıka basa doldurduk, hatta Émile iki sandık da cephane almayı ihmal etmedi, ne var ki bunların işe yaramayacağını daha sonra, döndüğümüzde, Charles aynı kalibrede tabancamız olmadığını söylediğinde anlayacaktık.

Kentin varoşlarına girerken, yoldaki çukurlardan kaçamayan Alonso kurşun kutularından birini düşürdü. Yoldan geçen insanlar etrafa saçılan malzemeyi görünce şaşkınlıktan donakaldılar. İki işçi Alonso'ya kurşunları toplamasında yardımcı oldu, dökülenleri hiç soru sormadan römorka koydular.

Ganimetin dökümünü yapan Charles, onları güvenli bir yere sakladı. Yemek odasına, yanımıza geldi, dişsiz ağzıyla o harika gülümsemelerinden birini sergiledikten sonra eşsiz şivesiyle, "Arika bır ış çıkardık. En as yus eyleme yetçek mezeme var elmizde," dedi. Biz bunu şöyle çevirdik: "Harika bir iş çıkardık. En az yüz eyleme yetecek malzeme var elimizde."

6

Haziranda öyle çok eylem yaptık ki, ayın nasıl geçtiğini anlamadık. Elimizdeki patlayıcı maddelerle havaya uçurduğumuz vinçler bir daha çıkamamak üzere kanalın sularına gömüldüler, trenler yerlerini değiştirdiğimiz raylar üzerinde giderek yollarından çıktılar, Alman konvoylarının geçtiği yollar devrilen elektrik direkleriyle kapandı. Jacques ile Robert ayın ortasında, Feldgendarmerie Karakolu'na üç bomba yerleştirmeyi başardılar, oraya da hatırı sayılır hasar verdik. Bölge valisi halka bir çağrıda daha bulundu; terörist bir grubun üyesi olduğundan kuşkulandıkları herkesi ihbar etmeye davet ediyordu insanları; acınası bir mesajdı. Toulouse bölgesi emniyet müdürü ise kendilerine sözümona Direnişçi diyen, kamu düzenini bozan ve Fransızların huzurunu kaçıran bu kışkırtıcıları şiddetle kınayan bir bildiri yayınladı. Söz konusu kışkırtıcılar bizlerdik ve emniyet müdürünün söylediklerini iplemiyorduk bile.

Bugün Émile'le birlikte Charles'a gittik, Wehrmacht'[1] bir telefon santralını bombalamak için el bombası aldık.

1. 1935-1946 arası Alman Ordusu'nun taşıdığı ad.

Sokakta yürürken, Émile bana nişan almamız gereken camekânları gösterdi, o işaret verir vermez bombaları fırlattık. Bombaların neredeyse kusursuz bir eğri çizerek havada yükselmelerini seyrettim. Zaman durmuş gibiydi. Kırılan camların sesi sonradan geldi, bombaların parkede yuvarlanırken çıkarttıkları gürültüyü ve karşılarına çıkan ilk kapıya doğru koşuşturan Almanların ayak seslerini bile duydum, diyebilirim. Bu tür eylemleri iki kişi yapmak daha iyi; yalnız olunca başarılı olacağına inanmıyor insan.

Almanların iletişimi yeniden sağlamaları uzun zaman alacak sanırım. Ne var ki, bu bile beni keyiflendirmeye yetmiyor; kardeşimin taşınması gerekiyor.

Claude da artık ekibin bir parçası. Jan birlikte oturmamızın fazlasıyla tehlikeli olduğuna karar verdi, güvenlik kurallarına aykırıymış. Tutuklanırsa, ev arkadaşını tehlikeye atmasın diye herkesin yalnız yaşaması gerekiyor. Kardeşimin yokluğu bana çok dokundu, akşamları onu düşünmeden uyumam olanaksız artık. Eylemdeyse, bundan haberim bile olmayacak. Ellerim başımın arkasında, yatağa uzanmış, asla tam olarak dalamadığım uykunun gelmesini bekliyorum. Yalnızlık ve açlık birlikte hiç çekilmiyorlar. Etrafımı saran sessizliği bölen, kimi zaman yalnızca midemin gurultusu oluyor. Kafamı dağıtmak için tavandaki ampule dikiyorum gözlerimi, İngiliz avcı uçağımın ön camına yansıyan parlak bir ışığa dönüşüveriyor ampul. Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ait bir Spitfire'la uçuyorum. Manş'ın üzerindeyim, kanatların ucundan, benim gibi İngiltere'ye doğru süzülen dalgaların doruklarını görmem için uçağı eğmem yetiyor. Birkaç metre uzağımda, kardeşimin uçağının motoru hırıldıyor, dönüşünü tehlikeye düşürecek bir sorun yaşamayacağından emin olmak için motoruna bakıyorum, önümüzde kıyılar ve onların bembeyaz yamaçları şekillenmeye başlamış bile. Kokpite giren rüzgârı kokluyorum, rüzgâr bacaklarımın arasında uğulduyor. İner inmez, subay lokantasındaki bir masaya kurulup güzel bir ziyafet çekiyoruz kendimize... Penceremin önünden bir Alman konvoyu geçiyor, düze-

neklerinin gürültüsü beni odama ve yalnızlığıma döndürüyor yeniden.

Alınan kamyonlarının gecenin karanlığında kaybolmasını beklerken, bana işkence eden bu kahrolası açlığa rağmen, nihayet tavandan sallanan ampulü söndürme cesaretini buluyorum. Karanlığın ortasında, asla vazgeçmeyeceğim diyorum, kendi kendime. Büyük olasılıkla öleceğim ama vazgeçmeyeceğim, kaldı ki çok daha önce öleceğimi düşünmüştüm ama hâlâ hayattayım, o halde kim bilebilir? Belki de Jacques haklıdır, bahar bir gün yeniden gelir.

Gün doğarken Boris geldi, bizi yeni bir görev bekliyor. Biz silahlarımızı almak için Loubers'deki eski gara doğru pedal çevirirken, Üstat Arnal de, Langer'nin savunmasını yapmak üzere Vichy'ye gidiyor. Ağır ceza ve af davaları sorumlusuyla görüşüyor. Adamın yetkileri sınırsız ve bunu biliyor. Avukatın söyledikleri bir kulağından girip öbüründen çıkıyor, aklı beş karış havada, yaklaşan hafta sonunu nasıl değerlendireceğinin derdine düşmüş, kentteki lokantalardan birinde ısmarlayacağı güzel bir akşam yemeğinden sonra metresi ılık kasıklarının arasında ağırlar mı onu acaba... Ağır ceza davaları sorumlusu, Arnal'in değerlendirilmesini rica ettiği dosyaya üstünkörü göz gezdiriyor. Gerçekler ortada, gün gibi aşikâr, üstelik çok da ciddi. Hüküm ağır değil, diyor, karar doğru. Yargıçların hiçbir kusuru yok, yasayı uygulayarak görevlerini yaptılar. Kararını verdi, gelgelelim Arnal ısrar etmeye devam ediyor, tamam kabul etti, ne de olsa hassas bir dava, Af Komisyonu'nu toplayacak.

Daha sonra, yabancı olduğu iyice anlaşılsın diye, Marcel'in adını komisyon üyelerinin önünde devamlı tekrarlayacak. Yaşlı Avukat Arnal, Vichy'den ayrıldığı sırada, komisyon affı reddediyor. Yaşlı Avukat Arnal, kendisini Toulouse'a geri götüren trene binerken, resmî bir belge de kendi yolunu izliyor; belge adalet bakanına gidiyor, o da

hemen Mareşal Pétain'e götürüyor. Mareşal kararı imzalıyor, Marcel'in yazgısı mühürlendi artık, kellesi giyotinle uçurulacak.

Bugün 15 Temmuz 1943, arkadaşım Boris'le birlikte Carmes Meydanı'ndaki, "İşbirlikçi" grubun yöneticisinin bürosuna saldırdık. Öbür gün Boris, Rouget adında birine saldıracak, herif çok gayretli bir işbirlikçi ve Gestapo'nun en iyi muhbirlerinden biri.

Öğle yemeği için Adalet Sarayı'ndan çıkan Savcı Lespinasse'ın yüzü gülüyor. Rutin belge bu sabah alıcısına ulaştı. Marcel'in affının ret kararı çalışma masasında duruyor, üzerinde Mareşal'in imzası var. İnfaz emri de hemen yanında duruyor. Bütün bir sabahı, bu birkaç santimetre büyüklüğündeki kâğıt parçasını hayranlıkla seyrederek geçirdi Lespinasse. Bu dikdörtgen yaprak onun ödülü, devletin en yüksek makamlarının ona verdikleri bir onur ödül adeta. Lespinasse'ın söke söke aldığı ilk ödül değil bu. İlkokula giderken de her sene takdirname getirirdi babasına, düzenli çalışması ve öğretmenlerinin takdiri sayesinde almıştı onları da. Lespinasse derin bir nefes aldıktan sonra, masasının üzerinde, deri sümenin önünde duran porselen bibloyu kaldırıyor. Kâğıdı itip bibloyu üzerine koyuyor. Belgenin kafasını dağıtmasına engel olmalı; gelecek konferansında yapacağı konuşmayı yazması gerekiyor ama aklı not defterinde. Defteri açıp sayfalarını çeviriyor, bir, iki, üç, dört, hah işte bu sayfa, dört gün sonrası. "Armande'la öğle yemeği" yazan satırın üzerine "Langer'nin idamı" yazmakta; duraksıyor, randevuları şimdiden sayfayı doldurmuş. Bir haç çizmekle yetiniyor. Ajandayı kapatıp metnini yazmaya koyuluyor. Birkaç satır yazabiliyor ancak, sonra yine biblonun kaide-

sinin altından görünen kâğıda kayıyor gözü. Not defterini tekrar açıyor ve bu kez haçın önüne 5 rakamını yazıyor. Saint-Michel Hapishanesi'nin önünde olması gereken saat bu. Lespinasse sonunda defteri cebine yerleştiriyor, altın zarf açacağını itip dolmakaleminin yanına paralel olarak hizalıyor. Öğlen oldu, savcı artık iştahının iyice açıldığını hissediyor. Ayağa kalkıyor, pantolonunun pilisini düzeltiyor ve Adalet Sarayı'nın koridoruna çıkıyor.

Kentin öbür ucunda ise Üstat Arnal, bu sabah aldığı aynı belgeyi çalışma masasına bırakıyor. Odaya temizlikçi kadın giriyor. Arnal gözlerini hiç kırpmadan ona bakıyor, sesi sedası kesilmiş, ağzından tek kelime çıkamıyor.

"Yoksa ağlıyor musunuz, Üstat?" diye mırıldanıyor temizlikçi kadın.

Arnal, safra çıkarmak için çöp sepetine doğru eğiliyor. Midesine giren kramplardan sarsılıyor. Temizlikçi kadın yaşlı Marthe, ne yapacağını bilemeden olduğu yere çakılıp kalıyor. Bir süre sonra, sağduyusu üstün geliyor, üç çocuğu, iki de torunu var Marthe'ın, daha önce de kusmuk görmüşlüğü var yani. Yaklaşıp elini avukatın alnına koyuyor. Avukat sepete her eğilişinde, ona eşlik ediyor. Pamuklu, beyaz bir mendil uzatıyor, patronu ağzını silerken gözü kâğıda takılıyor ve bu kez yaşlı Marthe'ın gözleri yaşlarla doluyor.

Bu akşam Charles'ın evinde buluşacağız. Jan, Catherine, Boris, Émile, Claude, Alonso, Stefan, Jacques ve Robert hep birlikte yere oturup bir çember oluşturuyoruz. Bir mektup elden ele dolaşıp duruyor, her birimiz bir türlü bulamadığımız sözcükleri arıyoruz. Ölümü bekleyen bir arkadaşına ne yazar insan? "Seni hiç unutmayacağız," diye fısıldıyor Catherine. "Buradaki herkesin aklından geçen bu. Eğer mücadelemiz bize özgürlüğümüzü yeniden kazandırırsa, aramızdan biri bile hayatta kalmayı başarırsa, o bir kişi seni unutmayacak Marcel, ve günün birinde

senin adını söyleyecek." Jan bizi dinliyor, kalemi aldı ve sana yolladığımız bu birkaç Yidişçe cümleyi karaladı. Seni idam sehpasına götürecek olan gardiyanlar anlayamasınlar diye Yidişçe yazdı. Jan pusulayı katladı, Catherine alıp bluzuna sıkıştırdı. Yarın hahama verecek onu.

Mektubumuzun mahkûma ulaşacağından emin değiliz. Marcel Tanrı'ya inanmaz, hahamı da rahibi de görmeyi de reddedecektir. Ama kim bilir? Bu sefaletin ortasında şans azıcık da olsa güler belki yüzümüze. Bir gün yeniden özgür olursak, bunda senin payın büyük olacak, işte bu yüzden yazdık bu birkaç satırı, şansımız yaver gider de belki okursun diye.

7

Günlerden 23 Temmuz 1943, hüzün dolu bir sabah, saat beş. Lespinasse, yargıçların, müdürün ve iki celladın eşliğinde susuzluğunu gideriyor. Siyahlı adamlar kahve içiyorlar, giyotini kurarken terleyenlerin susuzluğunu dindirmek içinse birer kadeh beyaz şarap var. Lespinasse saatine bakıyor devamlı. Akrebin, kadranın içindeki turunu tamamlamasını bekliyor. "Vakit tamam," diyor, "Arnal'e haber verin." Yaşlı avukat onlara katılmak istemedi, avluda tek başına bekliyor. Onu almaya geliyorlar, korteje katılıyor, gardiyana bir işaret yapıp önlerinden yürüyor.

Kalk borusu henüz çalmamasına rağmen bütün mahkûmlar kalkmışlar bile. İçlerinden birinin idam edileceğini biliyorlar. Bir uğultu yükseliyor, İspanyolların sesi Fransızlarınkine karışıyor, sonra onlara İtalyanlar da katılıyor, ardından sıra Macarlara, Polonyalılara, Çeklere ve Romenlere geliyor. Uğultu yüksek sesle ve bağırarak söylenen bir şarkıya dönüşüyor. Tüm aksanlar birbirine karışıyor, aynı sözleri haykırıyorlar. Saint-Michel Hapishanesi'nin zindanlarındaki duvarlarının ardında *La Marseillaise* çınlıyor.

Arnal hücreye girince Marcel ayağa kalktı, çatıdaki pencereden pembeye çalan gökyüzüne bakıyor ve hemen anlıyor. Arnal onu kollarının arasında aldı. Marcel Arnal'in omuzlarının üzerinden bir kez daha gökyüzüne bakıp

gülümsedi. "Hayatı o kadar çok seviyordum ki," diye fısıldadı avukatın kulağına.

Bu kez berber giriyor hücreye, mahkûmun ensesinin tıraş edilmesi gerekiyor. Makas şıkırdıyor, saçlar birer birer yere, sıkıştırılmış toprağa doğru kayıyor. Kortej ilerlemeye devam ediyor, koridordan yayılan *La Marseillaise*'in yerini bu kez *Partizanların Şarkısı* almış. Marcel basamakların yukarısında duruyor, arkasına dönüyor ve yumruğunu yavaşça havaya kaldırıp, "Elveda yoldaşlar," diyor. Bir anda tüm hapishane sessizliğe gömülüyor. "Elveda yoldaş, yaşasın Fransa!" diye karşılık veriyor hep bir ağızdan mahkûmlar. Ardından, yine *La Marseillaise* çınlamaya başlıyor koridorlarda, ama Marcel'in gölgesi çoktan gözden kayboldu.

Amal üzerinde cüppesi, Marcel de beyaz gömleğiyle omuz omuza vermiş, kaçınılmaz olana doğru yürüyorlar. Arkalarından bakınca, kimin kime destek olduğu anlaşılmıyor. Başgardiyan, cebinden bir paket Gauloise sigarası çıkartıyor. Marcel adamın uzattığı sigarayı alıyor, kibrit çıtırdıyor, alev Marcel'in yüzünü aydınlatıyor. Birkaç duman bulutu süzülüyor ağzından, yürümeye devam ediyorlar. Avluya açılan kapının önüne geldiklerinde, hapishane müdürü Marcel'e bir bardak rom ister mi diye soruyor. Marcel, Lespinasse'a şöyle bir baktıktan sonra başını sallıyor.

"Şu adama verin," diyor, "benden daha çok ihtiyacı var."

Sigara yerde yuvarlanıyor ve Marcel hazır olduğunu işaret ediyor.

Haham ona doğru yaklaşıyor, ama Marcel hafifçe gülümseyerek ona ihtiyacı olmadığını belirtiyor.

"Teşekkür ederim haham bey, ancak ben, insanlar için daha iyi bir dünyanın yalnızca burada mümkün olduğuna inanıyorum, o dünyayı yaratmaya karar verecek olanlar ise bizzat insanlar. Kendileri ve çocukları için belki bir gün yaparlar."

Haham, Marcel'in yardımını istemeyeceğini biliyor-

du, ne var ki yerine getirmesi gereken bir görevi vardı ve zaman daralıyordu. Tanrı'nın adamı daha fazla vakit kaybetmeden Lespinasse'ı itip elindeki kitabı Marcel'e uzattı. "İçinde sizin için bir şey var," dedi Yidişçe.

Marcel bir an duraksadıktan sonra kitaba dokundu ve sayfalarını çevirmeye başladı. Sayfaların arasında Jan'ın karaladığı pusulayı buldu. Satırlara şöyle bir göz gezdirdikten sonra, gözkapaklarını indirip kitabı hahama geri verdi.

"Teşekkür ettiğimi söyleyin onlara, başaracaklarına inandığımı da özellikle belirtin."

Saat beşi çeyrek geçiyor, kapı Saint-Michel Hapishanesi'nin karanlık koridorlarından birine açılıyor. Giyotin sağ tarafta duruyor. Mahkûm o son ana kadar görmesin diye, nezaket icabı o tarafa kurmuş cellatlar. Gözetleme kulesindeki Alman nöbetçiler gözlerinin önünde yaşanan bu tuhaf gösteriyle dalga geçiyorlar. "Şu Fransızlar ne acayip insanlar, aslında düşman biziz, değil mi?" diye dalga geçiyor biri. Yurttaşı omuzlarını silkmekle yetinip daha iyi görmek için eğiliyor. Marcel giyotinin basamaklarını tırmanıyor ve son bir kez Lespinasse'a doğru dönüp, "Kanım yerde kalmayacak," dedikten sonra gülümseyerek, "Fransa ve daha iyi bir insanlık için ölüyorum," diye ekliyor.

Marcel yardım almadan tahta zemine uzanıyor ve giyotinin bıçağı düşüyor. Arnal soluğunu tutmuş, sabit gözlerle hafif bulutların kapladığı ipeksi gökyüzüne bakıyor. Avlunun taşları kandan kıpkırmızı oluyor. Marcel'in cesedi bir tabuta konulurken, cellatlar aleti temizlemeye koyuldular bile. Yere de biraz talaş atıyorlar.

Arnal, ebedi istirahatgâhına kadar eşlik edecek arkadaşına. Cenaze arabasının ön tarafına oturuyor, hapishanenin kapıları açılıyor ve at arabası yola koyuluyor. Sokağın köşesinde, Catherine'in gölgesinin önünden geçiyor ama tanımıyor.

Catherine ve Marianne bir kapının pervazına gizlenmiş, kortejin yolunu bekliyorlar. At nallarının yankısı uzaklarda kayboluyor. Gardiyan, hapishanenin kapısına idamın gerçekleştirildiğini belirten ilanı asıyor. Yapılabilecek hiç-

bir şey yok artık. Yüzleri mosmor kesilmiş halde gizlendikleri yerden çıkıp yürümeye başlıyorlar. Marianne bir mendille ağzını kapatıyor, bulantıyı ve acıyı böyle bastırmaya çalışıyor. Charles'ın evine vardıklarında saat yediye geliyor. Jacques'ın ağzını bıçak açmıyor, ellerini yumruk yapmış. Boris parmaklarının ucuyla bir çember çiziyor tahta masanın üzerine, Claude duvara yaslanmış oturuyor, bana bakıyor.

"Bugün bir düşman gebertmeliyiz," diyor Jan.

"Hiç hazırlık yapmadan mı?" diye soruyor Catherine.

"Ben, varım," diyor Boris.

Yazın, saat sekizde hava hâlâ aydınlık oluyor. İnsanlar ılık havanın tadını çıkara çıkara geziniyorlar. Kafelerin önleri insanlarla dolup taşıyor, sokak köşelerinde öpüşen âşıklar var. Tüm bu insan kalabalığının arasında, Boris de diğerleri gibi, zararsız bir gence benziyor. Oysa bir eliyle cebindeki silahın kabzasını sıkıyor. Avını aramaya başlayalı bir saat oldu, ama herhangi biri değil aradığı, şöyle altın şeritli, yıldızlı bir ceketi olan bir Alman subayı arıyor, Marcel'in intikamını alacak. Şimdilik yalnızca çakırkeyif iki Alman miçoya rastladı maalesef, bu genç adamlar da ölmeyi hak edecek kadar kötü değiller. Lafayette Meydanı'ndan geçip Alsace Sokağı'nı tırmandı, Esquirol Meydanı'ndaki kaldırımları arşınladı. Uzaklardan, bir orkestranın nefesli çalgılarından yayılan ses duyuluyor. Boris, müziğin götürdüğü yere doğru bırakıyor kendini.

Bir gazete bayiinin hemen aşağısında, bir Alman orkestrası müzik çalıyor. Bir sandalye çekip oturuyor Boris. Gözlerini kapatıp kalp atışlarının normale dönmesini bekliyor. Eli boş dönmesi söz konusu bile olamaz, arkadaşlarını hayal kırıklığına uğratması olanaksız. Marcel'in hak ettiği intikam bu değil elbette ama karar verildi bir kere. Gözlerini açıyor, Tanrı yüzüne güldü sonunda, yakışıklı bir subay ilk sıraya yerleşiyor. Boris askerin serinlemek için

salladığı kaskete bakıyor. Ceketinin yeninde, Rus birliğine ait kırmızı şeridi görüyor. Toulouse'da keyif çatmayı hak ettiğine göre, bir sürü adam öldürmüş olmalı bu adam. Fransa'nın güney batısında tatlı bir yaz akşamının keyfini rahatça çıkarttığına göre, bir sürü askeri ölüme yollamış olmalı.

Konser sona erince asker ayağa kalkıyor, Boris adamın peşine takılıyor. Birkaç adım ötede, sokağın orta yerinde, beş el silah sesi duyuluyor, dostumuzun silahının namlusundan alevler saçılıyor. Kalabalık telaş içinde kaçışmaya başlıyor, Boris kaçıyor.

Toulouse sokaklarının birinde, bir Alman subayın kanı oluğa doğru akıyor. Birkaç kilometre ötedeki Toulouse Mezarlığı'nda ise, toprağın altındaki Marcel'in kanı kurudu bile.

La Dépêche gazetesi hem Boris'in eylemini hem de Marcel'in infazının gerçekleştirildiğini yazdı. Kent halkı iki olay arasındaki bağlantıyı çabucak çözecekti. İşbirlikçiler, bir partizanın kanının asla yerde kalmayacağını, ötekiler de hemen yanı başlarında savaşan insanlar olduğunu anlayacaklardı.

Bölge valisi, işgalciyi yatıştırmak ve iyi niyetli hizmetlerinden kuşkuya düşmesini engellemek üzere hiç vakit kaybetmeden resmî bir yazı yayınladı. "Saldırıyı öğrenir öğrenmez," diyordu yazıda, "genelkurmay başkanına ve Alman güvenlik şefine halkın duyduğu hoşnutsuzluğu bildirdim, halkın duygularının tercümanı oldum." Bölgedeki polis şefi de bu işbirlikçi söyleme katıldı. "23 Temmuz'da Toulouse'da, Bayard Sokağı'nda bir Alman subayına ateşli silahla yapılan iğrenç saldırının fail ya da faillerinin kimliklerinin belirlenmesinde yardımcı olacak herkese, yetkililer önemli miktarda para ödülü verilecektir." Çağrı böyle bitiyor! Polis Müdürü Barthenet'nin göreve yeni atandığını belirtmem lazım. Vichy'nin hizmetinde çahşıp

didinerek geçirdiği birkaç sene, başarılı ve bir o kadar da tehlikeli bir adam olarak edindiği şöhreti perçinlemişti, hayalini çok kurduğu bu görev bu sayede sunulmuştu kendisine. *La Dépêche* gazetesi, müdüre iyi dileklerini sunmuş, ilk sayfasından "Hoş geldin," diyerek karşılamıştı onu. Biz de onu "kendimizce" karşılamıştık. Üstelik, daha misafirperver davranmak için bütün kente bir de el ilanı dağıttık. Birkaç satırlık metinde, Marcel'in öldürülmesine misilleme olarak bir Alman subayını öldürdüğümüzü ilan ettik.

Kimseden emir gelmesini beklemeyecektik. Haham, Marcel'in ölmeden önce idam sehpasında Lespinasse'a söylediklerini anlatmıştı Catherine'e. "Kanım yerde kalmayacak." Mesaj suratlarımızda bir tokat gibi patlamıştı, hepimiz son arzusunun şifresini çözmüş, bunu arkadaşımızın vasiyeti olarak kabul etmiştik. Savcının kellesini alacaktık. Eylemi gerçekleştirmek için uzun bir hazırlık dönemine ihtiyacımız vardı. Bir savcıyı, elimizi kolumuzu sallayarak sokak ortasında öylece öldüremezdik. Bu kanun adamının korunduğuna hiç kuşku yoktu, yalnızca şoförünün sürdüğü araçla yolculuk ediyordu, bizim de halktan birinin hayatını tehlikeye atacak bir eylem yapmamız söz konusu olamazdı. Nazilerle açıkça işbirliği yapanların, ihbar edenlerin, tutuklayanların, işkence edenlerin, sürgüne yollayanların, yargılayanların, kurşuna dizenlerin, sözümona yurttaşlık görevlerini yaptıkları kisvesine bürünüp vicdanlarını rahatlatarak ırkçı öfkelerini tatmin edenlerin tersine, tüm bu insanların tersine, biz ellerimizi kirletmeye hazırdık ama vicdanlarımız temiz kalacaktı.

Jan'ın isteği üzerine, Catherine birkaç haftadan beri bir bilgi toplama grubu kurmaya başlamıştı. Damira, Marianne, Sophie, Rosine ve Osna'yla; yani yasak olmasına karşın sevdiğimiz bu kız arkadaşlarla birlikte, eylemi gerçekleştirmek için gereken bilgileri toplamaya gidiyordu.

Takımdaki kızlar önümüzdeki aylarda izleme, gizlice fotoğraf çekme, yol haritası çizme, gündelik alışkanlıkların izlenmesi ve çevre koşullarını araştırma konularında uzman olacaklardı. Hedefimizdeki kişilerin neredeyse tüm alışkanlıklarını onlar sayesinde öğreniyorduk. Hayır, kimseden emir gelmesini beklemeyecektik. Listemizin ilk sırasında, bundan böyle Lespinasse yer alıyordu.

8

Jacques benden kent merkezinde Damira'yla buluşmamı istedi, ona bir eylem emri iletmem gerekiyordu. Buluşma, Jacques her zamanki gibi güvenlik nedeniyle ayak basmamızı yasaklayana dek sıkça uğradığımız bir bistroda olacaktı.

Damira'yı ilk gördüğümde acayip şaşırdım. Benim saçlarım kızıldı, süt beyazı tenim de çillerle kaplıydı, arkadaşlarım güneşe süzgeçle mi baktın diye dalga geçerlerdi, üstelik "dörtgöz"düm. Damira İtalyan'dı ve onun da saçları kızıldı, benim miyop gözlerimde bundan daha önemlisi yoktu. İkimizin de kızıl saçlı olmamızın, aramızda özel bir bağ kurduğu fikrine kapılmıştım. Ama de Gaulle'cü Makilerin silahları depolamalarının yararlı olduğu konusunda yanıldığım için, Damira konusundaki fikrimden de pek emin değildim.

Önümüzde birer tabak fiğ karşılıklı otururken, birbirine âşık iki gence benziyor olmalıydık, oysa durum farklıydı; Damira bana âşık değildi, bense ona meyletmeye başlamıştım bile. On sekiz yıl boyunca havuç gibi kırmızı bir kafayla yaşadıktan sonra, nihayet bana benzeyen, üstelik karşı cinsten olan birini bulmuştum, aykırılık ilk kez iyi bir şey olarak çıkıyordu karşıma.

"Neden bana öyle bakıyorsun?" dedi Damira.

"Nedeni yok!"

"İzleniyor muyuz?"

"Hayır, hayır, kesinlikle izlenmiyoruz!"

"Emin misin? Yüzüme öyle bir bakıyorsun ki, tehlikeli bir durum olduğunu anlatmaya çalıştığını düşündüm."

"Güvende olduğumuza emin olabilirsin Damira."

"O zaman niye alnın boncuk boncuk terlemiş?"

"Burası cehennem gibi sıcak."

"Bence değil."

"Sen İtalyansın, bense Parisliyim, sıcağa benden daha alışık olmalısın."

"Biraz yürüyelim ister misin?"

Damira kanalda yüzmemi önerseydi, hemen evet derdim. O daha cümlesini bitirmeden, yerimden fırladım ve ayağa kalkmasına yardımcı olmak için sandalyesini çektim.

"Kibar bir erkeksin," dedi, gülümseyerek.

İşimdeki ateş daha da alevlendi, yanaklarım al al olmuştur lıerhalde, savaş başladığından bu yana ilk kez sağlıklı bir görüntüye sahip oldum sanırım.

Kanala doğru yürümeye koyulduk, göz kamaştırıcı kızıl saçlı İtalyanımla cilveleşerek suda oynaştığımı hayal ediyordum. İki vincin ve hidrokarbon yüklü üç mavnanın arasında gerçek anlamda bir romantizmden bahsetmek mümkün olmadığına göre, bu hayalim de son derece saçmaydı. Gelgelelim, o anda hiçbir şey beni hayal kurmaktan alıkoyamazdı. Zaten Esquirol Meydanı'ndan geçtiğimiz sırada, Spitfire'ımı (takla atarken motoru beni yarı yolda bırakmıştı), Damira ikinci çocuğumuza (küçüğün de büyük kızımız gibi kızıl saçlı olacağına hiç kuşku yoktu) hamile kaldığında yerleştiğimiz İngiltere'deki sevimli kır evini çevreleyen tarlaya bırakmıştım. Üstelik çay saati de gelmişti. Beni karşılamaya geliyordu Damira, yeşil kırmızı kareli mutfak önlüğünün cebine de fırından yeni çıkardığı birkaç kurabiye saklamıştı. Ne yapalım, uçağımı beş çayından sonra onaracaktım artık; Damira'nın kurabiyeleri enfes olurdu, yalnızca benim için pişirdiği kurabiyeleri hazırlarken çok yoruluyor olmalıydı. Bir asker olarak

üstendiğim sorumluluğu bir kereliğine kenara bırakabilir, verdiği emeğe saygı gösterebilirdim. Evimizin önünde otururken, Damira başını omzuma yasladı, paylaştığımız bu basit mutluluk ânının sarhoşluğuyla derin bir nefes aldı.

"Uyuyakaldın sanırım Jeannot."

"Nasıl?" dedim, yerimden sıçrayarak.

"Başın omzumda!"

Yüzüm kıpkırmızı oldu, hemen doğruldum. *Spitfire*, kır evi, çay, kurabiyeler hepsi bir anda uçup gitti, geriye bir tek kanaldaki suyun karanlık yansımaları ve oturduğumuz bank kaldı.

Ciddi bir hava takınmak için öksürdüm, yanımda oturan insana bakmaya bile cesaret edemiyordum ama onu daha iyi tanımak için bir soru sordum:

"Takıma nasıl katıldın?"

"Senin bana bir görev emri vermen gerekmiyor muydu?" dedi Damira, sesi soğuktu.

"Evet, evet, daha vaktimiz var değil mi?"

"Senin olabilir, benim yok."

"Sorumu yanıtla, sonra işten konuşacağız, söz."

Damira bir süre duraksadıktan sonra gülümsedi, sorumu yanıtlamayı kabul etmişti nihayet. Muhtemelen, ona karşı bir şeyler hissettiğimi de anlamıştı, kızlar daha biz bile farkına varmadan anlar bunu. Tutumunda kaba bir yan yoktu, yalnızlığın hepimizin üzerine bir kâbus gibi çöktüğünü biliyordu, beni sevindirmeyi, benimle biraz konuşmayı kabul etmesi bu yüzdendi. Gün batmak üzereydi ama karanlık bastırmamıştı henüz, sokağa çıkma yasağının başlamasına birkaç saat vardı. İşgal sırasında iki çocuk bir banka oturmuş öylece duruyordu, geçen zamandan faydalanmamın kime ne zararı olabilirdi. Ne kadar zamanımız kaldığını kim söyleyebilirdi ki?

"Savaşın kapımıza gelip dayanacağını tahmin etmiyordum," dedi Damira. "Evin önündeki yoldan öyle çıkıp geliverdi bir akşam: Babam gibi giyinmişti, o da işçiye benziyordu ve eve doğru yürüyordu. Babam yanına gitti, bir süre konuştuktan sonra adam gitti. Babam mutfağa girdi,

annemle konuşmaya başladılar. Annemin ağladığını görebiliyordum, babama, 'Çektiklerimiz yetmez mi?' diye sordu. Erkek kardeşine İtalya'da Kara Gömlekliler tarafından işkence yapılmasını kastediyordu. Mussolini'nin faşistlerine böyle deriz İtalya'da, tıpkı buradakilere Milis dediğimiz gibi."

Daha önce söz ettiğim nedenlerle lise bitirme sınavını veremememe karşın, Kara Gömleklilerin ne olduğunu gayet iyi biliyordum. Yine de, Damira'nın lafını kesmemeyi yeğledim.

"O adamın bahçede babamla hangi konuda konuştuğunu anlamıştım; onurlu bir adam olan babam da bunun olmasını bekliyordu zaten. Hem kendisi hem de erkek kardeşlerim adına kabul ettiğini biliyordum. Annem ağlıyordu, mücadeleye katılacağımızı biliyordu çünkü. Bense gurur duyuyordum, mutluydum ama beni odama postaladılar. Bizim evde, kızlar erkeklerle aynı haklara sahip değildirler. Bizde önce babam gelir, sonra sersem kardeşlerim, sonunda ama en sonunda da annemle ben geliriz. Oğlanları çok iyi tanırım anlayacağın, ciğerlerini bilirim, evde dört tane var."

Damira bunu söyleyince, Fiğ Tabağı Lokantası'nda oturduğumuzdan bu yana sergilediğim davranışları geçirdim kafamdan ve ona fazlasıyla meyilli olduğumu çakmama olasılığının sıfırın altında seyrettiğini söyledim kendime. Sözünü kesmeyi aklımdan bile geçirmedim, tek kelime edecek halim kalmamıştı. Damira kaldığı yerden devam etti:

"Ben babama benzerim, anneme değil; üstelik babamın bundan hoşlandığını da bilirim, ona benzememden yani. Onun gibiyimdir ben... Asiyimdir. Haksızlığa gelemem. Annem bana hep susmayı öğretmeye çalıştı, babamsa tam tersine hep karşılık vermeye, oluruna bırakmamaya yöneltti beni, ailedeki düzen bozulmasın diye kardeşlerimin ortada olmağı zamanları kollasa da, hep öyle davrandı bana."

Az ötemizde mavna palamarlarını çözüyordu; Dami-

ra mavnacılar bizi duyuyorlarmış gibi sustu. Maçunaların arasından esen rüzgâr yüzünden bizi duymaları mümkün değildi ama Damira'nın soluklanmasına izin verdim. Mavnanın alavere havuzuna doğru uzaklaşmasını bekledik, Damira anlatmaya devam etti:

"Rosine'i tanır mısın?"

Rosine şu İtalyan kız, hafif bir aksanı var, şarkı söylermiş gibi konuşur, sesi engellenemez ürpertiler yaratır insanda, boyu 1.70 civarındadır, esmer, mavi gözlü, uzun saçlı bir afettir.

Tedbiri elden bırakmadan, çekine çekine yanıtladım:

"Evet, bir-iki kez karşılaştık sanırım."

"Bana senden hiç söz etmedi."

Doğrusu buna hiç şaşırmamıştım, omuzlarımı silktim. İnsan yazgısıyla yüz yüze gelince çoğunlukla böyle yapar.

"Neden Rosine'den söz ediyoruz?"

"Çünkü takıma katılmam onun sayesinde oldu. Evde toplantı yapıldığı bir akşam, o da geldi. Yatmaya gidelim dediğimde, uyumaya değil toplantıya katılmaya geldiğini söyledi bana. Haksızlığa gelemediğimi söylemiş miydim?"

"Evet, beş dakika önce söyledin, çok iyi hatırlıyorum!"

"Bardağı taşıran da bu oldu. Neden ben de toplantıya katılamıyorum, diye sordum, babam çok küçük olduğumu söyledi. Oysa Rosine'le aynı yaştaydık. Böylece, kaderimin dizginlerini elime almaya karar verdim ve babama son kez boyun eğdim. Rosine odaya, yanıma geldiğinde uyanıktım. Onu beklemiştim. Bütün gece çene çaldık. Onun gibi, kardeşlerim gibi olmayı istediğimi itiraf ettim ona ve beni takımın lideriyle tanıştırması için yalvardım. Rosine kahkahayı bastıktan sonra takımın lideriyle aynı havayı soluduğumu, hatta kendisinin salonda uyuduğunu söyledi. Takımın lideri, geçenlerde, annemin ağladığı gün, bahçede babamla konuşan adammış."

Damira birden durdu, anlattıklarını dinlediğimden emin olmak ister gibiydi, oysa buna hiç gerek yoktu, anlattıklarını dinlememek bir yana, peşinden nereye isterse giderdim, hatta istemese de düşerdim peşine.

"Ertesi gün, annemle babam meşgulken takımın liderini görmeye gittim. Beni dinledikten sonra herkese ihtiyaçları olduğunu söyledi. Başlangıçta zor olmayan görevler vereceklerdi bana, sonrasını düşüneceklerdi. İşte, artık her şeyi biliyorsun. Görev emrini verecek misin şimdi?"

"Ya baban, o ne dedi?"

"İlk zamanlar, ruhu bile duymadı, sonra tahmin etti elbette. Sanırım şefle konuşmaya gitti ve birbirlerine girdiler. Babam, otoritesinin sarsıldığını düşündüğü için yaptı bunu, çünkü hâlâ takımın bir parçasıyım. O zaman bu zamandır, bir şey olmamış gibi davranıyoruz ama ben, onun ve benim, birbirimize daha da yakınlaştığımızı çok iyi biliyorum. Hadi Jeannot, ver artık şu görev emrini. Gerçekten eve dönmem gerekiyor."

"Damira?"

"Evet?"

"Sana bir sır verebilir miyim?"

"Gizli bilgi toplama bölümünde çalışıyorum Jeannot, yani sırrını vereceğin biri varsa o da benim!"

"Görevin ne olduğunu tamamen unuttum..."

Damira gözlerini bana dikti, yüzünde tuhaf bir gülümseme belirdi, bunu hem komik bulmuş hem de bana çok kızmış gibiydi.

"Gerçekten salağın tekisin, Jeannot."

Bir saattir ellerim terliyordu, ağzımda bir damla tükürük kalmamış, dizlerimin bağı çözülmüştü ama bunların hiçbirinin sorumlusu ben değildim. Elimden geldiğince kendimi affettirmeye çalıştım.

"Geçici olduğuna eminim ama şu anda hiçbir şey hatırlamıyorum."

"İyi, ben gidiyorum," dedi Damira, "sen de, akşam hafızanı canlandırmaya bak, en geç yarın sabah görevin ne olduğunu öğrenmek istiyorum. Lanet olsun, savaştayız Jeannot, çocuk oyuncağı değil, ciddi bir iş bu!"

Geride bıraktığımız ay boyunca, bombalar patlatmış, vinçleri tahrip etmiştim, Alman telefon santralını ve içindeki bazı kişileri havaya uçurmuştum; geceleri hâlâ, göz-

lerini dikmiş sırıtarak pisuvara bakan bir düşman subayının cesediyle boğuşuyordum, yaptığımız işin ciddiyetinin farkında olan biri varsa o da bendim; ama hafıza kayıplarımı, kısa süreli hafıza kayıplarım diyelim, kontrol altına alamıyordum. Damira'ya birlikte birkaç adım daha yürümeyi önerdim, yürürken aklım başıma gelirdi belki.

Yollarımızın ayrılacağı Esquirol Meydanı'ndan geçerken, Damira kararlı bir edayla karşıma dikildi.

"Dinle Jeannot, aşk meşk konularının yasak olduğunu hatırlıyorsun değil mi?"

"Ama asi olduğunu söylemiştin!"

"Babamdan bahsetmiyorum ahmak, takımdan söz ediyorum, yasak ve çok tehlikeli, bu da ilişkimizin görevlerimizle kısıtlı olduğu anlamına geliyor, ötesi yok, anlaştık mı?"

Bak sen, üstelik açık sözlüymüş de! Çok iyi anladım, kulaklarım iyi duyuyor, diye geveledim ağzımda. Artık her şey apaçık ortaya konduğuna göre, hafızam yerine gelirmiş belki, öyle dedi.

"Pharaon Sokağı'nın oralarda biraz gezinmen gerekiyor, Mas adında biriyle ilgileniyoruz, Milis'in şefiymiş," dedim, "öylece aklıma geliverdi yemin ederim, birdenbire oldu!"

"Eyleme kimler katılacak?" diye sordu Damira.

"Adam bir Milis olduğuna göre, büyük olasılıkla Boris ilgilenir ama henüz resmî bir şey yok."

"Ne zaman olacak?"

"Ağustos ortasında, sanırım."

"Yalnızca birkaç günüm var desene, çok az, Rosine' den yardım etmesini isteyeceğim."

"Damira?"

"Evet?"

"Şey de olmasaydı... yani... güvenlik kuralları olmasaydı?"

"Kes artık Jeannot, saçlarımızın rengine baksana, kardeşe benziyoruz, kaldı ki..."

Damira cümlesini bitirmeden başını sallayıp uzaklaştı.

Öylece kalakalmıştım, geriye dönüp bana doğru yaklaştı.

"Çok güzel, masmavi gözlerin var Jeannot, ayrıca gözlük camlarının ardındaki miyop bakışların da kızların aklını başından alacak türden. Yapmak gereken tek şey, savaş boyunca gözlerine iyi bakmak, sonrasında aşkta mutluluğu yakalayacağına hiç kuşkum yok. İyi geceler, Jeannot."

"İyi geceler, Damira."

O gece yanından ayrılırken, Damira'nın Marc adında bir arkadaşa deli gibi âşık olduğunu bilmiyordum. Gizlice buluşuyorlarmış, hatta birlikte müzeleri bile gezmişler. Marc kültürlü bir çocukmuş, Damira'yı kiliselere götürüyormuş, ona resimden bahsediyormuş. O gece yanından ayrılırken, birkaç ay sonra Marc ile Damira'nın birlikte tutuklanacaklarını ve Damira'nın Ravenbrück Toplama Kampı'na yollanacağını da bilmiyordum.

9

Damira, Mas adlı Milis hakkında bilgi toplayacaktı. Jan da, Catherine ve Marianne'dan Lespinasse'ı gizlice izlemelerini istemişti. Çok tuhaf gelecek biliyorum ama Jan adamın adresini rehberde bulmuştu. Savcı, Toulouse banliyösünde fiyakalı bir evde yaşıyordu. Evin bahçe kapısında, üzerinde adının yazılı olduğu bakır bir levha bile vardı. Adamın hiçbir güvenlik önlemi almadan yaşıyor olması iki kız arkadaşımızı da çok şaşırtmıştı. Hiçbir şeyden korkusu yokmuşçasına, koruması olmadan dolaşıyor, arabasını bile kendi kullanıyordu. Oysa gazeteler, pis bir teröristin onun sayesinde etkisiz hale getirildiğini açık açık yazan makaleler yayınlamışlardı. Londra Radyosu bile, Marcel'in idamında üstlendiği sorumluluğu dile getirmişti. Kafelerdeki müşterilerden tutun da fabrikalardaki işçilere kadar ismini öğrenmeyen kimse kalmamıştı. Direniş'in peşinde olduğunu tahmin etmemesi için gerçekten salak olması gerekirdi. İki arkadaşımız onu birkaç gün gizlice izledikten sonra, hiç kimsenin hayatına kastetmeye cesaret edebileceğini aklından bile geçirmeyecek kadar kendini beğenmiş ve kibirli olduğu izlenimine vardılar.

İki arkadaşımızın gizlenmesi hiç de kolay olmadı. Sokak çoğunlukla tenha oluyordu, bu da harekete geçeceğimiz zaman belli bir kolaylık sağlayacaktı ama yalnız bir kadının

fark edilmeden dolaşması çok güçtü. Bütün istihbaratçı kızların yaptığı gibi günün büyük bölümünü yürüyerek geçiren, kimi zaman da bir ağacın arkasına gizlenen Catherine ve Marianne bir hafta boyunca adamı gözetlediler.

Avın eve giriş çıkış saatlerinin düzenli olmadığının ortaya çıkmasıyla iş daha da karmaşık hal aldı. Adam yalnızca siyah Peugeot 202'siyle yolculuk ediyordu, bu da sokağın dışında izlenmesini engelliyordu. Alışkanlıkları yoktu, bir şey dışında: Her gün, öğleden sonra üç buçukta çıkıyordu evden. Kızların verdiği raporda, o saatte harekete geçmemiz gerektiği belirtiliyordu. Araştırmayı daha ileri götürmenin anlamı yoktu. Arabayla yolculuk ettiği için onu izlememiz olanaksızdı; Adalet Sarayı'nda ise izini bir türlü bulamadık, bu konuda çok ısrarcı olurlarsa kızlar yakalanabilirlerdi.

Bir cuma sabahı Marius'un son bir kez iz sürüp kaçış yolunu belirlemesinden sonra, eylemin gelecek pazartesi gerçekleştirilmesine karar verildi. Elimizi çabuk tutmamız gerekiyordu. Jan, Lespinasse'ın bu denli rahat davranmasının muhtemelen gizlice korunuyor olmasından kaynaklandığını düşünüyordu. Catherine ise böyle bir şey olsa fark edeceğinden emindi, Marianne da ona katılıyordu ama Jan her şeyden kuşkulanıyordu, son derece de haklıydı. Acele etmemizin bir başka nedeni ise mevsimin yaz olmasıydı, adamımız her an tatile çıkabilirdi.

Hafta boyunca gerçekleştirilen görevlerden bitkin düşmüştüm, her zamankinden daha aç olarak yatağa uzanmış pazar günümün hayalini kuruyordum. Şansım yaver giderse kardeşimi görecektim. Kanal boyunca gezintiye çıkacaktık; yazın tadını gezinerek çıkaran iki yeniyetme gibi, karınları tok ve korkmayan iki yeniyetme gibi, yaz mevsiminin ve genç hanımların güzel kokularını soluyarak kendilerinden geçen yeniyetmeler gibi. Akşam rüzgârı işbirliği yapar da genç kızların uçuşan eteklerini de kaldırır belki,

şöyle dizlerini görmeye yetecek ama akşam rutubetli, uğursuz odalarımıza geri döndüğümüzde heyecanlanıp biraz düş kurmamızı sağlayacak kadar savursa yeter.

Tüm bunları düşünürken Jan'ın heyecanını hesaba katmamıştım. Jacques kapıyı çalınca umutlarım suya düştü. Ertesi sabah güzel bir uyku çekeceğime dair kendime söz vermiştim ama bu planım altüst oldu, çünkü... Jacques, kent haritasını açıp parmağıyla bir kavşağı gösterdi. Öğleden sonra saat tam beşte Émile'le buluşacak ve daha önce Charles'ın evinden alacağım koliyi verecektim ona. Daha fazlasını bilmem gerekmiyordu. Yarın akşamki eyleme, dönüşte güvenliği sağlayacak olan Guy adındaki yeni arkadaşla gideceklerdi, çocuk on yedi yaşında var yoktu ama müthiş pedal çeviriyordu. Yarın akşam arkadaşlar sağ salim dönene kadar hiçbirimiz rahat yüzü göremeyecektik.

Birkaç pamuksu bulutu saymazsak, cumartesi sabahı gökyüzü açık. Ah, hayat birazcık adil olsaydı İngiliz çimlerinin kokusunu soluyor, uçağımın tekerlek lastiklerini kontrol ediyor olurdum, mekanisyen bana her şeyin yolunda olduğunu işaret ederdi. Ben de kokpite tırmanır, üst gölgeliği indirir ve devriye gezmek üzere havalanırdım. Ama bunların yerine mutfağa giren Dublanc Ana'yı duydum, ayak sesleri düşlerimden çekip çıkarttı beni. Ceketimi giyip saatime baktım, yediyi gösteriyordu. Charles'a gidip Émile'e vereceğim koliyi almam gerekiyordu. İstikamet banliyö. Saint-Jean'a vardığımda her zaman olduğu gibi tren yolunda yürümeye başladım. Loubers Mahallesi'ne giden eski raylardan tren geçmeyeli uzun zaman oluyor. Ensemde hafif bir meltem esintisi hissettim, yakamı kaldırıp *La Butte Rouge*[1] şarkısını ıslıkla

1. (Fr.) Kızıl Tepe. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazılmış savaş karşıtı bir şarkı.

çalmaya başladım. Uzakta, terk edilmiş küçük garı gördüm. Kapıyı çaldım, Charles girmemi işaret etti.

"Bır badak kave istersin?" diye soruyor o muhteşem aksanıyla.

Charles arkadaşı gitgide daha iyi anlar oldum, bir kelime Lehçe, bir kelime Yidişçe, bir kelime İspanyolcaya bir de Fransızcanın melodisini ekledin mi, iş tamamdır. Bu tuhaf dili uzun göç yolunda öğrenmiş.

"Kölini mardıvanın eltıne kodum, kapyı kimin çalcağ hiç belli olmaz. Jacques'a paketi teslım etiğimi sölersin. Patlama ön kilometre oteden duylacak. Ona dikatli olmasını söle, patlamadan sonra yalınızca ıkı takikaları olcak, belki taha da az."

Söylediklerini çevirdikten sonra ister istemez kafamda hesap yapmaya başladım. İki dakika, başka bir deyişle ölümle yaşamı birbirinden ayıran fitilin uzunluğu yirmi milimetre. Malzemeyi yakmak, yerine bırakmak ve kaçmak için sahip olduğumuz zamanın uzunluk birimi olarak karşılığı iki santimetre. Charles bana bakıyor, endişemi hissetti.

"Arkedeşler için er zaman kuçuk bir guvenlik payı bırakırım," diye ekledi gülümseyerek, beni yatıştırmak için.

Acayip bir gülüşü var şu Charles'ın. Bir hava bombardımanı sırasında neredeyse ön dişlerinin hepsini kaybetmiş, bu da diksiyonunu daha kötü etkilemiş. Charles hep kılıksızdır, çoğumuz ne dediğini anlamayız bile, buna karşın bana herkesten çok o güven veriyor. İçindeki bilgemi yoksa bana bu güveni veren? Kararlılığı mı? Enerjisi mi? Yaşama sevinci mi? Bu kadar genç olmasına karşın nasıl bu kadar olgun olabiliyor? Garip bir hayatı olmuş Charles'ın. Polonya'da, babası işçi, kendisi de komünist olduğu için tutuklanmışlar. Yıllarca kodeste kalmış. Özgürlüğüne kavuşunca, başka birkaç arkadaşın yaptığı gibi savaşmak üzere Marcel Langer'yle birlikte İspanya'ya gitmiş. Łódz'dan Pireneler'e uzanan yol zorludur, özellikle de paranız ve kimliğiniz yoksa. Nazi Almanyası'nı bir baştan bir başa geçişini anlatmasını dinlemek hoşuma gi-

diyor. Hikâyesini anlatmasını daha önce de istemiştim. Bunu Charles da biliyordu ama hayatından bahsederek hem Fransızcasını geliştiriyor hem de beni memnun ediyordu, bir sandalye çekip oturdu ve ağzından rengârenk sözcükler dökülmeye başladı.

Bir trene atlamış, bileti yokmuş ama her zamanki gibi cüretkârmış, birinci sınıfta, üniformalıların ve subayların kaynadığı bir kompartımanda oturacak kadar zorlamış şansını. Yolculuk boyunca onlarla çene çalmış. Askerler onu sempatik bulmuşlar, bilet kontrolü yapan görevli ise kompartımandakilere herhangi bir şey sormaktan itinayla kaçınmış. Berlin'e vardıklarında, askerler kentin bir ucundan diğer ucuna nasıl gideceğini ve Aachen'e giden trenlerin kalktığı gara gidiş yolunu bile anlatmışlar ona. Paris'e gitmiş, oradan da Perpignan'a geçmiş ve dağı yürüyerek aşmış. Sınırın öbür tarafından kalkan büyük yolcu otobüsleri varmış, bunlar Madrid Savaşı'na katılacak militanları Albacete'ye götürüyorlarmış.

Bozgundan sonra, binlerce mülteciyle birlikte Pireneler'i aşmış ve jandarmalarca karşılandığı sınıra geri dönmüş. Bu kez de Vernet Kampı'na gönderilmiş.

"Orada, mahkûmlara yimek bişirdim, herkes gunluk tayınını alıyordu!" dedi, sesinde belli belirsiz bir gurur ifadesi vardı.

Kaçana kadar toplam üç sene tutuklu kalmış. Toulouse'a kadar yürümüş.

Beni rahatlatan Charles'ın sesi değil, anlattıkları. Hikâyesinde, yaşamıma anlam kazandıran, küçük de olsa bir parça umut var. Onun inanmak istediği bu şansı ben de kendime mal etmek istiyorum. Daha kaç kişi pes edecek? Ama Charles, bir duvarın dibinde kuşuna dizilmeyi beklerken bile mahkûm olduğunu itiraf etmezdi kendine. Bundan da kurtulmanın bir yolunu düşünürdü.

"Gidmen gerek," dedi Charles, "öylen vakti ortalık daha tena olur."

Charles merdivenin altına doğru yöneldi, koliyi ahp

masanın üzerine koydu. Bombaları gazete kâğıdına sarmış. Gazetecinin terörist olarak adlandırdığı Boris'in yürüttüğü bir eylem anlatılıyordu gazete sayfasında, bizi kamusal düzeni bozan kışkırtıcılar olmakla suçluyordu. Milis kurban, bizse onun cellatlarıydık; işgal altındaki kentimizin sokaklarında günbegün yazılmakta olan Tarih'in tuhaf bir değerlendirilmesiydi bu da.

Kapıya hafifçe vuruldu, Charles kıpırdamadan duruyor, bense nefesimi tutuyorum. Küçük bir kız girdi odaya, arkadaşımın yüzü birdenbire aydınlanıverdi.

"Fransızca öğretmenim," dedi Charles neşe içinde.

Küçük kız kollarına atlayıp Charles'ı öptü. Kızın adı Camille. Annesi Michèle, Charles'ı bu terk edilmiş garda ağırlıyor. Camille'in babası savaşın başından beri Almanya'da hapiste, Camille bu konuda ağzını açıp tek bir soru sormuyor. Michèle, Charles'ın bir Direnişçi olduğunu bilmiyormuş gibi yapıyor. Civardaki herkes gibi onun için de, Charles o dolayların en güzel sebzelerini yetiştiren bir bahçıvan. Ara sıra cumartesileri, Charles bir tavşanını feda edip onlar için güzel bir yemek hazırlıyor. O yahniden tatmak isterdim ama gitmem gerekiyor. Charles bana işaret edince küçük Camille'i ve annesini selamladım ve kolimi kolumun altına alıp çıktım. Yalnızca Milisler ve işbirlikçiler yok, Michèle gibi, yaptığımızın iyi olduğunu bilen, her biri kendince bize yardım eli uzatan insanlar da var. Tahta kapının ardından, beş yaşındaki küçük bir kızın özenle yinelettiği sözcükleri tane tane söyleyen Charles'ın sesini hâlâ duyabiliyordum: "İnek, tavuk, domates." Midem guruldayarak uzaklaştım.

Saat tam beş. Jacques'ın kent planında gösterdiği yerde Émile'le buluştum ve koliyi ona teslim ettim. Charles bombalara, iki de el bombası eklemiş. Émile öylece duruyor, ona, "Akşama görüşürüz," demek istiyorum ama sesim çıkmıyor.

"Sigaran var mı?" diye soruyor.

"Sen sigara içer miydin?"

"Fitilleri ateşlemek için."

Pantolonumun cebini karıştırıyorum ve bir paket ezilmiş Gauloise veriyorum ona. İki tane kalmış içinde. Arkadaşım bana veda edip sokağın köşesinde kayboluyor.

Gece oldu, inceden bir yağmur başlıyor. Kaldırım taşları parlak ve kaygan. Émile son derece sakin, Charles'ın elinden çıkan bir bomba asla hatalı olmaz. Bomba basit, otuz santim eritilmiş boru ve alelacele yürütülmüş bir oluk parçasından ibaret. İki ucunda cıvata tutturulmuş birer tıpa, bir delik ve *ablonite*'in içine giren bir de fitil var. Bombaları restoranın kapısının önüne koyacaklar, el bombalarını da içeriye sallayacaklar, dışarıya çıkmayı başaranlar Charles'ın hazırladığı havai fişeklerle karşılaşacaklar.

Bu akşamki eylemi üç kişi gerçekleştirecek.

Jacques, Émile ve cebinde dolu bir silahla kaçışı sağlayacak olan yeni ufaklık; yoldan geçenler yaklaşır ya da Naziler peşlerine düşerse ateş açmaya hazır olarak bekleyecek. İşte, eylemin yapılacağı sokağa geldiler bile. Düşman subaylarının ziyafet yaptıkları lokantanın pencereleri ışıl ışıl parlıyor. Ağır bir darbe olacak, içeride neredeyse otuz kişi var.

Otuz subayın, vestiyerden sarkan Wehrmacht'a ait yeşil asker ceketlerinin tepelerinde çok sayıda bere var. Émile sokakta ilerliyor ve camlı kapının önünden bir kez geçiyor. Başım hafifçe çevirip içeriye bakıyor, fark edilmemesi gerek. Garson kızı o anda görüyor. Onu korumanın bir yolunu bulmalı ama bundan önce, nöbetçi olarak dikilen iki polisi etkisiz hale getirmesi lazım. Jacques polislerden birine aniden saldırıp boğazını sıkıyor; onu yandaki küçük sokağa sürükleyip hemen kaybolmasını emrediyor, yaprak gibi titreyen polis sıvışıyor. Émile'in ilgilendiği polis ise hemen teslim olmuyor. Émile bir dirsek darbesiyle adamın kepini düşürüp arkasından da dipçiğini indiri-

veriyor. Hareketsiz kalan polis de çıkmaz sokağa doğru sürükleniyor. Korkunç bir baş ağrısı ve kanayan bir alınla uyanacak. Geriye bir tek lokantanın salonunda hizmet eden kız kalıyor. Jacques şaşkın. Émile, pencereden kıza işaret etmeyi öneriyor arcak bu da riskli. İçeridekileri uyarabilir. Bunun sonuçları da elbette felaket olur ama budalanın teki bile olsa, masum birini asla öldürmedik –Daha önce söylemiş miydim?– bizim mahrum olduğumuz yiyecekleri Nazilere servis etse de, onu kurtarmalılar.

Jacques camekâna yaklaşıyor; içeriden bakınca, yalnızca bakarak doymaya çalışan karnı aç bir zavallıya benziyor olmalı. Bir yüzbaşı onu fark edince gülümsüyor ve kadehini kaldırıyor. Jacques da ona gülümseyerek karşılık veriyor ve gözlerini garson kıza dikiyor. Genç kadın etine buduna dolgun, lokantandaki yemekler ona yaramış, belki ailesi de nasiplenmiştir yiyeceklerden. Peki ama, onu nasıl yargılayabiliriz? İnsanların bu zor günlerde bir şekilde hayatta kalmaları lazım, herkes başının çaresine bakıyor.

Émile sabırsızlanıyor; karanlık sokağın sonundaki delikanlı nemli elleriyle bisikletleri tutuyor. Genç kadının gözleri Jacques'ınkilerle karşılaşıyor nihayet, Jacques ona işaret edince kız başını eğiyor, bir an duraksadıktan sonra ona doğru dönüyor. Toparlak kız mesajı anladı. Patron salona girdiğinde kolundan tutup buyurgan bir edayla mutfağa sürüklemesinden anlaşılıyor bu. Sonrası çorap söküğü gibi geliyor. Jacques, Émile'e sinyali veriyor; fitiller kıpkırmızı oluyor, bombaların pimleri oluğa düşüyor, pencerelerin camları paramparça oluyor, el bombaları lokantanın zemininde yuvarlanmaya başladı bile. Émile ayağa kalkma arzusuna karşı koyamıyor, karmaşayı ucundan da olsa görmek istiyor.

"El bombalarını attım, saklan!" diye haykırdı Jacques.

Émile patlamanın yarattığı basınçla yere yapışıyor. Biraz şersemledi ama bir baş dönmesine teslim olunacak zaman değil. Keskin duman onu öksürtüyor. Tükürüyor, kan eline akıyor. Bacakları ona ihanet etmediği sürece,

şansı var demektir. Jacques onu kolundan tutup kaldırıyor, ikisi birden, yanındaki üç bisikletle onları bekleyen delikanlıya doğru koşmaya başlıyorlar. Émile pedala basıyor, Jacques da hemen onun yanında, dikkatli olmalılar, yol kaygan. Arkalarında korkunç bir patırtı var. Jacques arkasına dönüyor, delikanlı peşlerinden geliyor mu? Eğer doğru saydıysa, büyük patlamaya daha on saniye var. Ve işte, gökyüzü aydınlanıyor, iki bomba da patlıyor. Bisiklet-teki delikanlı yere düştü, gümbürtüyle birlikte yıkılıverdi, Jacques geri dönüyor ama dört bir yandan askerler fırlıyor, aralarından iki tanesi debelenen ufaklığı yakaladılar bile.

"Kahretsin Jacques, önüne bak!" diye bağırıyor Émile.

Polisler sokağın ucuna barikat kuruyor, az önce kaçmasına izin verdikleri polis takviye kuvvet çağırmış olmalı. Jacques tabancasını kınından çıkarıp tetiğe basıyor, ama tek duyduğu *klik* diye bir ses oluyor. Silahına gözucuyla şöyle bir bakıyor, namlu hâlâ hedefte, şarjör sallanıyor, düşmemiş olması adeta bir mucize. Jacques tabancasını gidona vurup şarjörü yeniden yerine oturttuktan sonra üç kez tetiğe basıyor, polisler tabanları yağlayıp kaçıyor. Jacques Émile'e yetişiyor.

"Kanaman var dostum."

"Başım patlamak üzere," diye geveliyor Émile.

"Ufaklık bisikletten düştü," diyor Jacques.

"Geri dönelim mi?" diye soruyor, bisikletten inmek için hamle yapan Émile.

"Bas pedala!" diye buyuruyor Jacques, "Çoktan enselediler onu, üstelik yalnızca iki kurşunum kaldı."

Her yandan polis arabaları geliyor. Émile başını eğip olanca gücüyle pedala abanıyor. Gece, karanlığıyla onu korumasa yüzünden akan kan onu hemen ele verecek. Émile'in canı yanıyor, yüzünü korkunç bir acı kaplıyor ama acıyı bastırmak istiyor. Yere yapışıp kalan genç arkadaşı ondan çok daha fazla acı çekecek; işkence edecekler ona. Döve döve pestilini çıkarttıklarında, şakaklarında hissettiği acı onunkinden daha ölümcül olacak.

Émile dilinin ucuyla yanağını delip geçen metal par-

çasına dokunuyor. Kendi el bombasından kopan bir parça, ne budalalık ama! Bombayı hedefine isabet ettirmesinin tek yolu, olabildiğince yaklaşmasıydı.

Görev tamamlandı, gebersem de umurumda değil, diye düşünüyor Émile. Başı dönüyor, gözünün önüne kırmızı bir tül iniyor. Bisikletin yalpaladığım gören Jacques yaklaşıyor, onun hizasına gelince eliyle arkadaşının omzunu kavrıyor.

"Dayan, varmak üzereyiz!"

Duman bulutuna doğru koşuşturan polislerle karşılaşıyorlar ama polisler onlara bakmıyor bile. İşte kestirme bir sokak, kurtuluş yolu çok uzaklarında değil artık, birkaç dakika içinde yavaşlayabilirler.

Biri kapımı tıklatıyor, açıyorum. Émile'in yüzü kan revan içinde. Jacques onu kolundan tutuyor.

"Sandalyen var mı?" diye soruyor. "Émile biraz yorgun da."

Jacques kapıyı kapattığında, bir arkadaşın eksik olduğunu anlıyorum.

"Yüzüne saplanan bomba parçasını çıkartmamız gerek," diyor Jacques.

Çakmağının aleviyle bıçağının ucunu ısıtan Jacques bıçağıyla Émile'in yanağını yarıyor. Bazen, acı çok keskin olduğunda insanın kalbi yerinden çıkacakmış gibi olur, ben de kıpırdatmasın diye Émile'in başını tutuyorum. Émile direniyor, bayılmayı reddediyor, gelecek günleri, eylem sırasında düşen genç arkadaşın dayak yiyeceği o uzun geceleri düşünüyor; hayır, Émile bilincini kaybetmek istemiyor. Jacques metal parçasını çıkartırken, Émile, vücudu onun attığı bombayla parçalanmış halde sokağın ortasında yatan Alman askerini düşünüyor bu kez.

10

Pazar günü çabucak geçiverdi. Kardeşimi gördüm, daha da zayıflamış ama açlıktan hiç bahsetmiyor. Artık ona eskisi gibi küçük kardeşim diyemiyorum. Birkaç gün içinde öylesine yaşlandı ki. Güvenlik önlemleri yüzünden katıldığımız eylemleri anlatamıyoruz birbirimize, yaşamının ne kadar zor olduğunu gözlerinden okuyabiliyorum ancak. Kanalın kenarında oturduk; vakit geçirmek için evden, daha önceki yaşamımızdan konuşuyoruz ama bu kardeşimin gözlerindeki hüznü silmeye yardımcı olmuyor. Uzun uzun susuyoruz biz de. Uzağımızda, bacaklarını toplamış oturan bir turna kuşu suda bir o yana bir bu yana sallanıyor, can çekişir gibi bir hali var. Belki de Claude vurdu o kuşu, öyle olsa bile ona bunu sormaya hakkım yok. Ne düşündüğümü tahmin ediyor ve dalgasını geçiyor:

"Turna kuşunu sen mi öldürdün?"

"Hayır, ben de senin yapmış olabileceğini düşünmüştüm..."

"Biraz daha yukarılarda alavere havuzuyla ilgileniyordum ama çalışmıyor, yemin ederim turna kuşuyla ilgim yok."

Orada, birkaç dakika yan yana oturmamız, nihayet birkaç dakikalığına buluşabilmemiz yeterli oldu, işte yeniden küçük kardeşim oluverdi. Sesi, alavere havuzunun makinelerini havaya uçurarak yaptığı aptallık yüzünden

özür diler gibi tınladı. Oysa Alman Ordusu'nun kanaldan geçirerek Atlantik'ten Akdeniz'e çıkarttığı ağır gemilerin geçişini günlerce geciktirecekti. Claude gülüyordu, elimi karmakarışık saçlarının arasından geçirerek başını okşadım, sonra ben de dalga geçmeye başladım. İki kardeş arasındaki yakınlık bazen dünyanın bütün yasaklarından çok daha güçlü olabiliyor. Hava güzeldi ve hâlâ açtık. Birlikte dolaşmamız yasaksa yasaktı, ne yapalım.

"Jeanne d'Arc Meydanı'nda bir tur atmaya ne dersin?"

"Ne için?" diye sordu Claude hınzırca.

"Bir tabak mercimek yemek için, olabilir mesela."

"Jeanne d'Arc Meydanı'nda mı?" diye ısrarla sordu Claude, kelimelerin üzerine teker teker basarak.

"Bildiğin başka bir yer var mı?"

"Hayır, ama Jan'a yakalanırsak başımıza gelecekleri biliyorsun değil mi?"

Anlamamış gibi görünmek istedim, gelgelelim Claude lafı hemen yapıştırdı:

"Bilmiyorsan ben söyleyeyim: Pazar günümüz bir felakete dönüşür!"

Bütün takımın Jeanne d'Arc Meydanı'ndaki bu küçük lokanta yüzünden Jan'dan zılgıtı yediğini söylemeliyim. Mekânı ilk keşfeden Émile'di sanıyorum. Lokantanın iki avantajı vardı, çok çok ucuzdu ve kapısından karnınız tıka basa doymuş olarak çıkıyordunuz, sadece bu doygunluk hissi bile dünyanın bütün yiyeceklerine bedeldi. Émile de bunu kulaktan kulağa yaymış ve küçük lokanta yavaş yavaş dolmaya başlamıştı.

Bir gün Jan kapının önünden geçerken, dehşet içinde, takımın neredeyse tamamının içeride yemek yediğini fark etmişti. Bir polis baskınında hepimizin kodesi boylaması işten bile değildi. Aynı akşam, Charles'da toplanmamız emredildi ve hepimiz payımıza düşen azarı işittik. Bundan böyle, Fiğ Tabağı adındaki lokantaya gitmemiz kesinlikle yasaktı, emre uymayanları ağır yaptırımlar bekliyordu.

"Aklıma bir şey geldi," diye mırıldandı Claude. "O lo-

kantaya gitmemiz artık yasak olduğuna göre, bizden kimse yok demektir orada?"

Kardeşimin akıl yürütmesi buraya kadar gayet iyiydi. Devam etmesine izin verdim.

"Öyleyse, sen ve ben gidersek takımı tehlikeye atmış olmayız değil mi?"

Akıl yürütme hâlâ iyiydi, söyleyecek bir şey yoktu.

"Üstelik yalnızca gidersek kimse öğrenemez ve Jan da bizi azarlayamaz."

İnsanın midesi boşsa ve açlık denen bu illet yakana yapışmışsa hayal gücü nasıl da çalışıyor, görüyor musun! Kardeşimin koluna girdiğim gibi Jeanne d'Arc Meydanı'na doğru tabanları yağladık, kanalı unutmuştuk bile.

Lokantaya girmemizle şaşkınlıktan apışıp kalmamız bir oldu. Görünen o ki, takımdaki tüm arkadaşlar bizimle aynı akıl yürütmeyi yapmışlardı; hepsi yemeklerini orada yiyorlardı, öyle ki yalnızca iki tane boş sandalye kalmıştı. Bu da yetmezmiş gibi, boş sandalyeler, kumrular gibi baş başa kalma istekleri suya düşen (Neden acaba!) Jan ve Catherine'in oturduğu masanın hemen yanındaydı. Jan şeytan çarpmışa dönmüştü, herkes gülmemek için kendini zor tutuyordu. Lokantanın sahibi, o pazar günü, birbirlerini tanımamalarına karşın restoranındaki herkesin gülmemek için neden kıvrandığını düşünmüş olmalı.

Delicesine gülme isteğini dizginleyen ilk ben oldum; lokantanın bir köşesinde Damira ile Marc'ı gördüğümden olacak, durumu diğerlerinden daha az gülünç bulmuştum, onlar da baş başa yemek yiyorlardı. Mademki Jan, yasak lokantada Catherine'le basılmıştı, Marc'ın ondan ne eksiği vardı; onun Damira'nın elini tuttuğunu gördüm, Damira da buna karşı çıkmadı.

Aşk umutlarım bir tabak sahte mercimekle birlikte suya düşerken, arkadaşlar başlarını tabaklarına eğmiş gözyaşlarını kurutmaya çalışıyorlardı. Catherine yüzünü fularının arkasına gizlemişti, ama o da dayanamayıp deli gibi gülmeye başlayınca salondaki neşeli hava yeniden canlandı; sonunda Jan ve patron bile makaraları koyuverdiler.

Akşama doğru eve dönerken Claude'a eşlik ettim. Evinin bulunduğu küçük sokakta birlikle yürüdük. Tramvaya binmek üzere ayrılmadan önce, yeniden yalnızlığa doğru yol almadan önce, bir kez, yalnızca bir kez arkama dönüp onun çocuksu yüzüne baktım. O geriye dönüp bakmadı bile; zaten böylesi daha iyiydi. Evinin yolunu tutan benim küçük kardeşim değildi artık, bir erkek olmuştu. O pazar akşamı, içimi efkâr bastı.

11

Hafta sonu temmuz sona erdi. Bu pazartesi sabahı; 2 Ağustos 1943. Marcel'in intikamı bugün alınacak, bu öğleden sonra, her zamanki gibi saat üç buçukta evinden çıktığında, Lespinasse öldürülecek.

Catherine sabah içinde garip bir hisle uyandı, eyleme katılacak arkadaşları için endişeli. Gözünden kaçan bir ayrıntı olmuştu belki de. Kaldırımın kenarına park etmiş arabaların birinde, onun gözünden kaçan pusuya yatmış polisler olabilir miydi acaba? İzleme yaptığı haftayı tekrar tekrar düşündü. Savcının oturduğu o gösterişli sokağı kim bilir kaç kez arşınlamıştı, yüz mü, yoksa daha fazla mı? Marianne da bir şey görmemişti, o zaman içindeki bu sıkıntı niyeydi? Kötü düşünceleri aklından uzaklaştırmak için Adalet Sarayı'na gitmeye karar verdi. Eylemin yankılarının duyulacağı ilk yer orası olur, diye geçirdi aklından.

Adalet Sarayı'nın cephesinde tik tak eden büyük saat, üçe çeyrek kalayı gösteriyor. Arkadaşlar, kırk beş dakika sonra ateş açacaklar. Fark edilmemek için koridorda gezinmeye başladı, duvarlardaki levhalara yazılmış sözlere göz attı. Ama nafile, hep aynı satırı okuyor ve okuduklarının bir tek kelimesini tutamıyor aklında. Yanından geçen adamın adımları zeminde yankılanıyor, gülümsüyor, tuhaf bir gülüşü var adamın. Adamın yanına iki kişi daha geliyor, selamlaşıyorlar.

"Sayın savcı, izniniz olursa sizi dostlarımdan biriyle tanıştırmak istiyorum," diyor ilk gelen adam.

Meraklanan Catherine arkasını dönüp sahneyi izlemeye başlıyor. Adam gülümseyen diğer adama elini uzatıyor, üçüncüsü tanıştırma merasimine devam ediyor.

"Sayın Savcı Lespinasse, sizi arkadaşım Mösyö Dupuis ile tanıştırayım."

Catherine taş kesiliyor, tuhaf gülüşlü adamın bir haftadır yakından takip ettiği adamla yakından uzaktan ilgisi yok. Oysa ona adresi veren Jan'dı, üstelik bahçe kapısındaki bakır levhada da adı yazılıydı. Catherine'in başı dönüyor, kalbi hızla çarpıyor ve yavaş yavaş her şey aydınlığa kavuşuyor. Toulouse'un banliyösünde fiyakalı bir evde yaşayan Lespinasse'la savcı, adaşlar! Soyadları, hatta adları bile aynı! Nasıl oldu da Jan böyle önemli bir savcının adresinin rehberde bulunduğunu düşünecek kadar aptallaştı? Catherine bunları düşünürken, büyük koridorun duvarındaki saat bıkıp usanmadan ilerlemeye devam ediyor. Saat üç, arkadaşlar yarım saat içinde masum bir adamı, tek suçu başka bir adamla aynı adı taşımak olan birini öldürecekler. Catherine'in sakinleşmesi lazım, aklını toplamalı. Öncelikle, herhangi biri hezeyana kapıldığım fark etmeden buradan uzaklaşmalı. Sonra da sokağa çıkar çıkmaz koşmaya başlamalı ve gerekirse bir bisiklet çalmalı, ne pahasına olursa olsun bir felaket yaşanmasını önlemesi gerek. Daha önce ölmesini istediği ama şimdi hayatını kurtarmaya çalıştığı adam evinden her zamankinden önce çıkmazsa yirmi dokuz dakikası var... Erken çıkmasın ne olur.

Catherine koşuyor, tam önünde, adamın birinin gazeteciden gazetesini almak için inip duvara dayadığı bisiklet duruyor; risk değerlendirmesi yapmaya zamanı yok, hele duraksamaya hiç yok, ne olacaksa olsun, bisiklete atlayıp bütün gücüyle pedala basıyor. Arkasından, "Hırsız var!" diye bağıran yok, adam bisikletini çaldırdığını henüz fark etmemiş olmalı. Catherine kırmızı ışıkta geçiyor, aniden önüne bir araba fırlıyor, deli gibi korna çalıyor. Arabanın

ön çamurluğu Catherine'in uyluğunu sıyırıyor, kapının kolu kalçasını çiziyor, sendeliyor ama dengesini bulmayı başarıyor. Acıya zaman yok, yüzünü buruşturuyor yalnızca, korkmaya da zaman yok, pedallara da sıkı asılması lazım. Bacakları daha hızlı hareket etmeye başlıyor, baş döndürücü bir hızla ilerliyor. Yaya geçidinden geçerken yayalar küfrü basıyor, özür dilemeye zamanı yok, bir sonraki kavşakta fren yapmaya da. Yeni bir engel çıkıyor önüne, bir tramvay, onu geçmeli, raylara dikkat etmeli, tekerlek kayarsa düşmesi işten bile değil, bu hızla giderken düşerse bir daha ayağa kalkamaz. Binaların cepheleri birbiri ardına geçiyor gözlerinin önünden, kaldırımlarsa uzun, gri bir çizgiye dönüşüyor. Ciğerleri patlayacak, göğsü ölesiye yakıyor canım ama hissettiği yanma, zavallı adamın toraksına beş kurşun yiyince hissedeceğinin yanında hiç kalır. Saat kaç? Üçü çeyrek mi geçiyor? Yoksa yirmi mi? İlerde beliren yokuşu tanıyor. Teftişe geldiği bir hafta boyunca her gün izlediği yol bu.

Jan'a çok kızgındı, peki ya kendisi Lespinasse'ın, izlediği şu adam kadar tedbirsiz yaşayabileceğini nasıl olmuştu da düşünebilmişti? Savcıyla durmadan alay ediyordu, beklediği uzun saatler boyunca avın çok kolay olduğunu mırıldanıp duruyordu. Gel gör ki, dalga geçtiği aymazlık kendisininkiymiş aslında. O zavallı adamın sakınmasını gerektirecek bir neden olmaması mantıklıydı, ne Direnişçilerin ne de herhangi başka birilerinin kendisini hedef alacağını düşünmemesi de mantıklıydı, çünkü tamamen masumdu. Catherine'in bacakları kopacak gibi ağrıyor ama hiç durmadan yola devam ediyor. İşte, yokuşu çıktı bile, önünde son bir kavşak var aşması gereken, zamanında yetişecek galiba. Adamı vurmuş olsalardı silah sesini duyardı, şimdilik tek duyduğu uzayıp giden bir gümbürtü. Küt küt atan kalbinin sesi bu, ölümün sesi değil, daha değil.

Sokak önünde uzanıyor, masum adam evinin kapısını çekiyor, bahçesinden geçiyor. Robert kaldırımda ilerliyor, eli cebinde, parmaklarıyla silahın kabzasını sıkıyor, ateş etmeye hazır. Artık saniyeler var. Bisiklet aniden fren ya-

pıyor ve kayıyor, Catherine bisikleti yola fırlatıp arkadaşının kollarına atıveriyor kendini.

"Delirdin mi? Ne yapıyorsun?"

Soluğu kesildiği için konuşamıyor, beti benzi atmış halde arkadaşının elini tutuyor. Bu gücü nereden bulduğunu kendisi de bilmiyor. Robert neler olduğunu anlamayınca, Catherine hıçkırarak, "O değil!" demeyi başarıyor.

Masum Lespinasse arabasına biniyor, motor hırıldıyor ve siyah Peugeot 202 usulca yola koyuluyor. Direksiyondaki adam, birbirlerine sarılmış bu çiftin önünden geçerken onlara eliyle selam veriyor. Dikiz aynasına şöyle bir göz atıp, "Âşıklar ne güzel," diye geçiriyor aklından.

Berbat bir gün, bugün. Almanlar üniversiteye baskın düzenlediler. Büyük salonda on genci sorguya çektiler, tüfeklerinin dipçikleriyle vura vura basamaklara kadar sürüklediler, sonra da götürdüler. Asla vazgeçmeyeceğiz, açlıktan gebersek de, korku gecelerimizi kâbusa çevirse de, arkadaşlarımız ölse de direnmeye devam edeceğiz, anladın mı!

Bir felaketi kıl payı önlemiştik ama daha önce de söylediğim gibi asla bir masumu öldürmedik, budala olsa bile öldürmedik. Savcı şimdilik hayattaydı, araştırmayı baştan almamız gerekti ne yazık ki. Nerede oturduğunu bilmediğimize göre, Adalet Sarayı'ndan çıkınca peşine düşecektik. Güç bir işti. Gerçek Lespinasse yalnızca kocaman siyah bir Hotchkiss'in ya da bir Renault Primaquatre'ın arkasında yolculuk ediyordu ama her durumda arabayı şoförü kullanıyordu. Catherine fark edilmemek için bir yöntem geliştirdi. İlk gün, Adalet Sarayı çıkışında bisikletli bir arkadaş takip etti savcıyı, birkaç dakika sonra izlemeyi bıraktı. Ertesi gün, başka bir arkadaş takibe fark-

lı bir bisikletle bir öncekinin kaldığı yerden devam etti. Böyle aralıklarla izleyerek, sonunda savcının oturduğu evin bulunduğu yola kadar ulaşmayı başardık. Catherine, başka bir kaldırımda gerçekleştireceği uzun yürüyüşlerine başlayabilirdi artık. Birkaç gün daha pusuya yattık mı, savcının bütün alışkanlıklarını öğrenecektik.

12

Nazilerden daha çok nefret ettiğimiz bir düşman vardı. Almanlarla savaşıyorduk nihayetinde, Milisler ise faşizmin ve ikbal avcılığının yarattığı en soysuz ırktandı.

Milisler çalıyor, işkence ediyor, toplama kamplarına yolladıklarının mallarını yağmalıyor, halk üzerindeki erklerini paraya çeviriyorlardı. Kim bilir kaç kadın çocuklarının tutuklanmayacağına dair yalancı vaatlerle kandırıldı, gözlerini kapatıp olanca gücüyle dişlerini sıkarak bacaklarını ayırdı karşılarında? Kim bilir kaç ihtiyar boş bakkalların önündeki kuyruklarda beklerken kendilerini rahat bıraksınlar diye Milislere para verdi, borcunu ödeyemeyen kim bilir kaç kişi, bu sokak köpekleri rahatça evlerini boşaltabilsinler diye toplama kamplarına gönderildi? Bu namussuzlar olmasa Naziler, giden her on kişiden birinin geri dönmediği toplama kamplarına bunca insanı yollayamazlardı.

Yirmi yaşındaydım, korkuyordum, açtım, sürekli açtım ve siyah gömlekli bu herifler kendilerine ayrılmış olan lokantalarda yemeklerini yiyorlardı. Kışın, buğulanmış camekânların ardından kim bilir kaç kez, tıka basa doymuş bu adamların parmaklarını yalayışlarını izledim, yemeğin hayali bile midemi guruldatmaya yetiyordu. Korku ve açlık midede korkunç bir karışım oluşturuyor.

Ama intikamımızı alacağız, görüyor musun, bu kelimeyi söylemek bile kalbimin yeniden hızla çarpmasını

sağlıyor. İntikam ne korkunç bir düşünce, bunu söylememem gerekirdi; yaptığımız eylemlerin intikam almakla yakından uzaktan ilgisi yoktu, vicdani bir görevdi yalnızca, insanları bu kaderi yaşamak zorunda kalmaktan kurtarmak ve kurtuluş savaşına katılmak için yapılmışlardı.

Açlık ve korku midede patlayıcı bir karışım yaratır! Kırılan küçük bir yumurtadan çıkan ses aç olan biri için korkunçtur, diye yazacaktı Prévert, bunu yazma özgürlüğüne sahipti; bense, bunu yaşamaya mahkûmdum ve bunu daha önce öğrenmiştim.

Geçen 14 Ağustos'ta, birkaç arkadaşla birlikte sokağa çıkma yasağını delmiştik, gece geç vakitte Charles'dan dönerken, Boris bir grup Milis'le burun buruna gelivermişti.

Bu sürüden birçok kişiyle bizzat ilgilenmiş olduğu için, Boris bunların örgüt yapısını herkesten iyi biliyordu. Costes denen o meymenetsiz herifi tanıması için sokak lambasının ışığı yeterli olmuştu. Neden onu seçmiştik? Çünkü söz konusu herif Franc-Garde'ın[1], o vahşi ve zalim ordunun genel sekreteriydi.

Milisler, sokağın kendilerine ait olduğunu düşünerek kibirle ona doğru yürürken, Boris silahını çekmişti. Yanındaki arkadaşlar da aynını yapmışlardı, Costes bir kan gölünün içine yere yığılmıştı, akan kendi kanıydı.

Ama bu akşam, Boris çıtayı biraz daha yükseltecekti; Milislerin şefi Mas'a saldıracaktı.

Bu eylemi gerçekleştirmek neredeyse intihar etmekten farksızdı. Mas, sayıları oldukça fazla olan korumalarıyla birlikte evindeydi. Boris, Pharaon Sokağı'ndaki villanın giriş kapısını tutan korumayı tepeleyerek başlamıştı işe. Birinci katın sahanlığındaki bir başka koruma ise kafasına ölümcül bir kabza darbesi almıştı. Boris uzun uzadıya ölçüp biçmeden, elinde silahla paldır küldür salona dalmış ve ateş etmişti. Adamların hepsi yere yığılmıştı,

1. Fransız Milislerinin silahlı kolu.

çoğu yalnızca yaralanmış olmasına karşın Mas payına düşen kurşunu doğru yere yemişti. Çalışma masasının altına yığılmış, başı sandalyenin ayaklarının arasına düşmüştü, vücudunun aldığı pozisyona bakılırsa Şef Mas bundan böyle, bir daha asla tecavüz edemeyecek, öldüremeyecek, herhangi birine korku salamayacaktı.

Basın, bize düzenli olarak terörist muamelesi yapmaya devam ediyordu, gazete sayfalarında Almanların ağzından çıkma birkaç kelime ve kurşuna dizdikleri Direnişçilerin isimlerinin yazılı olduğu afişler yer alıyordu. Oysa biz yalnızca Almanları, bir de faşist ve etkin işbirlikçileri hedef alıyorduk. Boris'e dönecek olursak; eylemi gerçekleştirdikten sonra işler sarpa sardı. O üst kattaki işini gördüğü sırada, aşağıda kaçmasına yardımcı olmak üzere bekleyen iki arkadaş destek için gelen Milislerle karşılaşmışlar sanırım. Boris silahı doldurup sahanlığa çıkmış. Sayıları yetersiz olan arkadaşlarımız ne yazık ki geri çekilmek zorunda kalmışlar. Boris iki ateş arasında kalmış. Arkadaşlarına ateş edenlerle kendisine ateş edenler arasında sıkışmış.

Boris binadan çıkmaya çalışırken, bu kez üst katlardan bir grup kara gömlekli daha gelmiş ve Boris'i alt etmiş. Fena halde dayak yiyen ve etrafı kuşatılan Boris yere düşmüş. Şeflerinin göğsünü delik deşik ettiği ve arkadaşlarının birçoğunu da ciddi şekilde yaraladığı göz önünde bulundurulursa, Milislerin Boris'in pestilini çıkardıklarını tahmin etmek için dâhi olmaya gerek yok. Diğer iki arkadaşımız kurtulmayı başarmış, birinin kalçasına kurşun isabet etmiş ama Boris'in onu tedavi etmesi artık mümkün değilmiş.

1943 yılının Ağustos ayının hüzün dolu günlerinden biri daha sona eriyordu. Bir arkadaşımız, tıp fakültesinin üçüncü sınıfına giden ve çocukluğu boyunca hayat kurtarmayı hayal etmiş olan genç bir öğrenci Saint-Michel Hapishanesi'nin zindanlarına gönderilmişti. Hiçbirimiz Savcı Lespinasse'ın, hükümete yaranmak ve iktidarını sağlamlaştırmak için arkadaşının, Milis Şefi Mas'ın intikamını bizzat almak isteyeceğinden zerre kadar şüphe etmiyorduk.

13

Eylül ayı hızla geçip gidiyor, kestane ağaçlarının kızıl yaprakları sonbaharın gelişini haber veriyordu.

Biz ise tükenmiştik, her zamankinden daha da açtık ama eylemler çoğalarak devam ediyordu, Direniş her gün biraz daha yayılıyordu. Eylül ayı boyunca, Strasbourg Bulvarı'ndaki bir Alman garajını yerle bir etmiştik, sonra bir Wehrmacht alayının işgal ettiği Caffarelli Kışlası'na gelmişti sıra; ardından da Toulouse'u Carcassonne'a bağlayan yolda ilerleyen bir askerî konvoya saldırmıştık. O günlerde şans bizden yanaydı; top taşıyan bir vagonun altına patlayıcı yerleştirmiştik, ateş hemen yanda bulunan top mermilerine de sıçradı ve trenin tamamı havaya uçtu. Ayın ortasında, vaktinden önce olmakla birlikte Valmy Çarpışması'nı kutlamak üzere fişek fabrikasına saldırdık, böylece fişek kovanı yapımını uzun süreliğine engellemiş olduk; hatta Émile aynı şekilde kutlayabileceğimiz başka zafer tarihleri bulmak üzere şehir kütüphanesine bile gitti.

O akşam eylem yapmayacaktık. General Schmoutz'un öldürülmesi gerekiyordu, bunu yapmadan önce iki kez düşünmeliydik; asıl sebep başkaydı elbette: Bahçesinde yetiştirdiği tavuklar onun deyimiyle "müytiş" bir hafta geçirdiklerinden Charles omlet yemeğe davet etmişti.

Karanlık çökerken, Loubers'deki terk edilmiş küçük garda buluştuk.

Sofra kurulmuş, herkes çoktan masanın etrafına dizilmişti. Charles misafir sayısını görünce, yumurtanın yetmeyeceğini düşünüp omleti kazyağıyla sulandırmaya karar verdi. Atölyesinde, bombaları su geçirmez hale getirmekte ya da tabancalarımızın zembereklerini yağlamakta kullandığı bir kavanoz yağ bulunurdu her zaman.

Hepimizi bir bayram havası kaplamıştı, istihbarattan kızlar da oradaydı ve birlikte olmaktan mutluyduk. Bu yemek, temel güvenlik kurallarına aykırıydı elbette ama Jan paylaştığımız bu ender anların her birimizi derinden etkileyen yalnızlığa ne denli iyi geldiği biliyordu. Henüz Almanların ya da Milislerin kurşunlarına hedef olmamıştık ama yalnızlık, için için kemiriyordu her birimizi. Çoğumuz yirmi yaşında bile değildik, karnımızı doyuramadığımız için arkadaşlarımızın varlığıyla doluyordu kalplerimiz.

Damira ile Marc'ın tutku dolu gözlerle bakışmaları görülmeye değerdi, birbirlerine vuruldukları açıkça belliydi. Bana gelince; gözlerimi bir an olsun Sophie'den alamıyordum. Charles, atölyesinden kolunun altında bir kavanoz kazyağıyla döndüğünde, Sophie de sırrı kendisinde saklı o güzel gülüşlerinden, hayatımda gördüğüm en güzel gülüşlerden birini sunuyordu bana. O ânın sarhoşluğuyla çıkma teklif etme cesaretini göstereceğime dair söz verdim kendime; yarın yemeğe davet edebilirdim belki. Neden bekleyecektim ki? Charles yumurtalarını çırparken, ben de, gece sona ermeden Sophie'ye teklifimi yapmayı hayal ediyordum. Elbette, bunun için uygun zamanı kollamam gerekecekti, Fiğ Tabağı adlı lokantada Catherine'le basıldığından bu yana takımdaki aşk ilişkileriyle ilgili güvenlik önlemleri biraz gevşemiş olsa da Jan'ın bunu duymaması gerekiyordu. Sophie yarın uygun olmasa da sorun değildi, bir sonraki gün de çıkabilirdik yemeğe. Kararımı vermiştim, tam harekete geçeceğim sırada Jan, Sophie'yi Savcı Lespinasse'ı gözetleyecek ekibe dahil ettiğini açıkladı.

Gözüpek Sophie de bunu hemen kabul etti. Jan, Sophie'nin saat on bir ile üç arasında görev alacağını belirtti. Bu salak savcı acayip canımı sıkıyordu.

Her şeye karşın gece tamamen mahvolmuş sayılmazdı; omlet vardı ve yüzünden hiç eksik olmayan gülümsemesiyle Sophie öyle güzeldi ki. İstihbarattaki kızların üstüne anneleri gibi titreyen Catherine ve Marianne da buluşmamıza asla izin vermezlerdi zaten. Kısacası, Sophie'nin gülümsemesini uzaktan, sessizce seyretmek en iyisiydi.

Charles kazyağı kavanozunu tavaya boşalttı, yumurtaları şöyle bir karıştırdıktan sonra yanımıza gelip oturdu ve şöyle dedi: "Şimidi, bişmesini bekliycez."

Olay, tam cümleyi nasıl çevireceğimizi düşünürken meydana geldi. Dört bir yandan silah sesleri gelmeye başladı. Kendimizi yere attık. Hemen silahına sarılan Jan sövüp sayıyordu. İzlenmiş olmalıydık, Almanlar bize saldırıyordu. Bellerinde silah taşıyan iki arkadaş kurşun yağmuru arasında pencereye kadar ilerlemeyi başardı. Ben de onlar gibi yaptım, silahım olmadığı için yaptığım çok budalacaydı ama ikisinden biri yere düşerse nöbeti devralacaktım. Kurşunlar odada vınlamaya devam ediyor, tahta parçaları döşemeye düşüyordu, duvarlarsa delik deşik olmuştu, tüm bu olup biten arasında bir şey çok tuhafımıza gitmişti; köyde in cin top oynuyordu. Gürültü aniden kesildi. Çıt çıkmıyordu. Endişe içinde birbirimize bakıyorduk, ilk olarak Charles'ın ayağa kalktığını gördük, kıpkırmızı kesilmişti, her zamankinden daha da anlaşılmaz biçimde söyleniyordu, hiç durmadan, "Ösür dilerim, ösür dilerim," diyordu.

İşin aslı dışarıda düşman falan yoktu; Charles oksitlenmesinler diye yağ kavanozuna koyduğu 7.65 milimetrelik kurşunları kavanozdan çıkartmayı unutmuştu! Tava ateşle temas edince de kurşunlar biraz ısınmıştı!

Neyse ki kimse yaralanmadı, omletten geriye kalanları topladık, içinde yabancı madde kalmasın diye iyice kontrol ettikten sonra, hiçbir şey olmamış gibi yeniden sofraya oturduk. Dostumuz Charles, havai fişek işinde mutfaktakinden çok daha iyiydi, yaşamakta olduğumuz günler düşünüldüğünde böylesi daha iyiydi zaten.

Yarın ekim ayına girecektik ve savaş devam ediyordu, bizimki de öyle.

14

Kötüler uzun yaşar. Kızların ikinci kez izleme görevleri sona erir ermez Jan, Lespinasse'ı öldürme işini Robert'e verdi. Hapisteki Boris'in mahkemeye çıkartılması uzun sürmezdi, başına daha kötü bir şey gelmesini engellemek istiyorsak elimizi çabuk tutmalıydık. Böylece, hükümetin başındakilere sert bir uyarı göndermiş ve bir partizanın hayatına kastetmenin kendi ölüm fermanını imzalamak anlamına geldiğini anlatmış olacaktık. Son birkaç aydır, Almanlar Toulouse'daki duvarlara bir infaz ilanı asar asmaz biz de bir subay öldürüyorduk ve her seferinde yaptığımız eylemi halka açıklayan el ilanları dağıtıyorduk. Kurşuna dizdikleri insan sayısı birkaç haftadır azalmıştı, Alman askerleri de artık geceleri tek başlarına dolaşamıyorlardı. Vazgeçmiyorduk, Direniş de günden güne büyüyordu.

Eylem pazartesi sabahı yapılacaktı, 12. tramvay hattının son durağında buluşmaya karar vermiştik. Robert geldiğinde, eylemin gerçekleşmemiş olduğunu hemen anladık. İşler yolunda gitmemişti ve Jan burnundan soluyordu.

O pazartesi yeni yasama yılının ilk günüydü ve tüm yüksek yargıçlar Adalet Sarayı'nda olacaklardı. Savcının öldüğünün açıklanması beklediğimiz o büyük etkiyi yaratabilirdi. Öylesine, rastgele bir zamanlamayla adam öldürülmezdi, Lespinasse'ın öldürülmesi her gün aynı etkiyi yaratacak olsa bile. Robert, Jan'ın sakinleşmesini bekledi.

Jan'ın sinirden köpürmesinin tek sebebi yeni yasama yılının başlangıcını kaçırmış olmamız değildi. Marcel'in giyotinle kafasının uçurulmasının üzerinden iki ay geçmişti, Londra Radyosu, Marcel'in ölüm cezasına mahkûm olmasının sorumlusunun bu iğrenç cinayetin bedelini ödeyeceğini birçok kez duyurmuştu, biraz daha geç kalmamız durumunda beceriksiz durumuna düşecektik! Ne var ki Robert, tam harekete geçeceği sırada kötü bir hisse kapılmıştı, bu ilk kez başına geliyordu.

Savcının işini bitirme konusundaki kararlılığını yitirmiş değildi, ama ne olmuşsa olmuş, eli kolu bağlanmış, öylece kalakalmıştı! Jan'ın seçtiği tarihin önemini bilmediğine dair şerefi üzerine yemin ediyordu; Robert'in vazgeçmesi görülmüş şey değildi; onun gibi, kişiliğinin başlıca özelliği soğukkanlılık olan birinin son anda vazgeçmesi için sağlam nedenleri olmalıydı.

Saat dokuza doğru Lespinasse'ın oturduğu sokağa gelmişti. Kızların verdiği bilgiye göre, savcı evden her gün saat tam onda çıkıyordu. İlk eyleme katılan ve az kalsın Lepinasse'ı vuracak olan Marius'a bu kez yalnızca koruma görevi verilmişti.

Robert kocaman bir palto giymişti, sol cebinde, biri korunmak, biri saldırmak üzere sakladığı iki el bombası, sağ cebinde ise silahı vardı. Saat on olmasına karşın gelen giden yoktu. On beş dakika daha geçti, Lespinasse hâlâ ortada yoktu. İnsanın cebinde, her adım atışında birbirine çarpıp duran iki el bombası olunca on beş dakika geçmek bilmez.

Sokakta ilerleyen bisikletli polis Robert'in yanına gelince yavaşladı. Bu bir rastlantıydı büyük olasılıkla, ama hedef ortada olmayınca insanın aklına bin türlü soru geliyordu.

Zaman geçmek bilmiyordu, sokak sakindi; bir aşağı bir yukarı yürünse bile er geç dikkat çekmemek olanaksızdı.

Daha yukarıda, kaçmak üzere hazır tuttukları bisikletlerle bekleyen üç arkadaşın da fark edilmemeleri mümkün değildi.

Sokağın köşesinden içi Almanlarla dolu bir kamyon

döndü; bu kadar kısa süre içinde iki "rastlantı" fazlaydı doğrusu! Robert huzursuzlanmaya başladı. Marius neler olduğunu soran bir işaret yaptı, Robert de aynı biçimde yanıt verdi, şimdilik her şey yolundaydı, eyleme devam ediyorlardı. Tek sorun, Lespinasse'ın hâlâ görünmemiş olmasıydı. Almanlarla dolu kamyon hiç durmadan yoluna devam etti, ama yanlarından sallana sallana geçmesi bu kez de Robert'in kafasında sorular belirmesine neden oldu. Kaldırımlarda kimsecikler yoktu, evin kapısı nihayet açıldı, bir adam dışarı çıktı, bahçeyi yürüdü. Robert'in paltosunun cebindeki eli silahın kabzasını sıkıyordu. Bahçe kapısını kapatan adamın yüzünü göremiyordu henüz. Adam arabasına doğru ilerledi. Robert korkunç bir kuşkuya kapılmıştı. Ya bu o değilse? Ya, ağır bir grip yüzünden yatağa düşen savcıyı kontrole gelen bir doktorsa yalnızca? "Merhaba, üzerine şarjörümü boşaltmam gereken adam siz misiniz?" diye soramazdı ya.

Robert adamın yanına gitti, aklına gelen tek şey saati sormak oldu. Hayatının tehdit altında olduğunu bilmemesi olanaksız olan bu adamın, korkusunu ele verecek bir belirti göstermesini, elinin titremesini, alnının boncuk boncuk ter içinde kalmasını istiyordu!

Oysa adam paltosunun manşetini sıyırıp kibarca, "On buçuk," diye yanıt verdi. Robert'in parmakları gevşedi, silahın kabzasını bıraktı, tetiği çekemiyordu. Lespinasse onu selamladıktan sonra arabasına bindi.

Jan'ın ağzını bıçak açmıyor, söyleyecek hiçbir şey yok. Robert'in sağlam gerekçeleri var ve kimse vazgeçtiği için ona sitem edemiyor. Kötüler uzun yaşar. Dağıldığımız sırada, Jan bir an önce yeniden işe koyulmamız gerektiğini fısıldadı.

Üzüntü hafta boyunca yakasını bırakmadı. Kimseyi görmek istemedi. Pazar günü, Robert saatini günün ilk ışıklarıyla birlikte çalmak üzere ayarladı. Ev sahibinin ha-

zırladığı kahvenin kokusu odasına kadar geliyordu. Genelde, kızarmış ekmeğin kokusu iştahını açardı ama geçen pazartesinden bu yana Robert'in midesi bulanıyordu. Yavaş yavaş giyindi, şiltenin altındaki silahını alıp pantolonunun kemerine sıkıştırdı. Üzerine bir ceket geçirip şapkasını da taktıktan sonra kimselere haber vermeden evden çıktı. Robert'in midesini bulandıran uğradığı hezimet değildi. Lokomotifleri havaya uçurmak, rayların cıvatalarını sökmek, trafoları yıkmak, vinçleri dinamitlemek, düşmana ait araç gereçleri sabote etmek; bunların hepsini gönül rahatlığıyla yapıyordu ama adam öldürmek, işte bunu kimse sevmezdi. Bizler, insanların özgürce yaşabileceği bir dünyanın hayalini kuruyorduk. Doktor, işçi, zanaatkâr, öğretmen olmak istiyorduk. Elimize silah almamız, bu haklarımızdan mahrum bırakıldığımızda değil, çok daha sonra, çocukları toplama kamplarına yolladıklarında, arkadaşlarımızı kurşuna dizdiklerinde oldu. Ama öldürmek, bizim için hâlâ pis bir iş olmaya devam ediyor. Sana daha önce de söylemiştim, ateş edeceğin birinin yüzünü asla unutmazsın, karşındaki Lespinasse gibi bir pislik de olsa, yapılması güç bir iştir bu.

Catherine, Robert'e savcının her pazar sabahı saat tam onda ayine gittiğini söylemişti, Robert içini kaplayan bulantıyla savaşarak kararlı bir biçimde bisikletine atladı. Boris'i kurtarmaları gerekiyordu.

Robert, sokağa girdiğinde saat onu gösteriyordu. Savcı bahçe kapısını daha yeni kapatmıştı. Yanında kızı ve karısıyla kaldırımda yürüyordu. Robert tabancasının horozunu kaldırıp ona doğru ilerledi; savcı ve ailesi yanından geçip gitti. Robert silahını cebinden çıkarttı, arkasını döndü ve nişan aldı. Adamı sırtından vuramazdı; "Lespinasse!" diye haykırdı. Şaşkınlık içindeki aile bireyleri hep birlikte arkaya döndüler, kendilerine çevrilmiş olan silahı gördükleri sırada iki el silah sesi duyuldu ve savcı dizlerinin üzerine çöküverdi, elleriyle karnını tutuyordu. Kötüler gerçekten uzun yaşıyor!

Robert yaklaşınca savcı, "Merhamet!" diye yalvardı mırıldanarak. Robert ise, başı ellerinin arasında tabutunda yatan Marcel'in cansız bedenini düşündü, öldürülen arkadaşlarının yüzleri geçti gözlerinin önünden. Tüm o delikanlılara, ne acıyan olmuştu ne de merhamet eden; Robert şarjörü adamın üzerine boşalttı. İki kadın çığlık çığlığa haykırmaya başladı, yoldan geçen biri yardım etmek istedi ama Robert silahını doğrultunca kaçıverdi.

Robert bisikletinin üzerinde uzaklaştığı sırada, arkasından imdat çağrıları yükseliyordu.

Öğle vakti, Robert odasına dönmüştü. Haber kente çoktan yayılmıştı. Polisler mahalleyi kuşattılar, savcının dul karısının ifadesini alıp ateş eden adamı teşhis edip edemeyeceğini sordular. Madam Lespinasse başını sallayıp bunu yapabileceğini ama istemediğini söyledi, zaten fazlasıyla insan ölmüştü.

15

Émile demiryollarında işe girmeyi başarmıştı. Her birimiz iş bulmaya çalışıyorduk. Hepimizin gelire ihtiyacı vardı; kiralarımızı ödememiz, iyi kötü beslenmemiz gerekiyordu ve Direniş bize her ay ödeme yapmakta zorlanıyordu. Ayrıca iş, gizli faaliyetlerimizi kamufle etmemizde de yardımcı oluyordu. Sabahları işe gitmek üzere evden çıkınca polisin ya da komşuların dikkatini daha az çekiyorduk. İşi olmayanların yapabilecekleri tek şey öğrenci gibi davranmaktı ama onların enselenmeleri çok daha kolaydı. Bulunan işin amaca hizmet ediyor olması, ideal bir durumdu elbette! Émile ve Alonso'nun, Toulouse Garı'nda katarların dizildiği istasyonda buldukları işler takım için çok değerliydi. Birkaç demiryolu işçisiyle birlikte, her türlü sabotaj eyleminde uzmanlaşan küçük bir ekip kurmuşlardı. Uzmanlıklarından biri de, Alman askerlerinin burunlarının dibinde, vagonların üzerlerindeki etiketleri söküp başka vagonlara yapıştırmaktı. Böylece, konvoyların toplanması sırasında, Calais'deki Nazilerin dört gözle bekledikleri parçalar Bordeaux'ya, Nantes'ta yolu gözlenen transformatörler Metz'e, Almanya'ya ulaştırılmak üzere yola çıkan motorlar ise Lyon'a gidiyordu.

Almanlar bu karışıklıktan Fransız Demiryolları'nı sorumlu tutuyorlar, Fransızların beceriksizliğiyle dalga geçiyorlardı. Émile, François ve demiryollarındaki birkaç

meslektaşları sayesinde, işgalcilere gerekli olan malzemeler dört bir yana dağılıyor, asla doğru adrese gitmiyordu. Düşmana ait mallar bulunup doğru yerlere ulaşıncaya dek bir ya da iki gün geçiyordu.

İstasyondaki vagonların arasına sızmak için genellikle geceleri buluşuyorduk onlarla. Devriye gezen Almanlar tarafından yakalanmadan hedefe ulaşmak için bir makas gıcırtısını ya da motorlu çekicinin geçmesini bekliyorduk, etrafımızdaki tüm seslere kulak kesiliyorduk.

Önceki hafta bir trenin altına sızmış, çok özel bir vagona ulaşana dek dingillerinin altında ilerlemiştik, vagonu görünce sevinçten deliye dönmüştük çünkü bu bir *tankwagen*, yani yakıt vagonuydu. Enselenmeden gerçekleştirilmesi çok zor da olsa, işimiz bittiğinde sabotaj yapıldığını kimse anlamayacaktı.

İçimizden biri etrafı gözetlerken, diğerleri vagonunun tepesine tırmanacak, kapağı açıp yakıtın içine kilolarca kum ve melas dökeceklerdi. Tren birkaç gün sonra yerine ulaştığında, içine yabancı madde karıştırdığımız yakıt Alman bombardıman ya da avcı uçaklarına pompalandı. Kalkıştan hemen sonra, pilotun yalnızca bir seçeneği olacağını bilecek kadar mekanik bilgimiz vardı: Ya motorların neden durduğunu anlamaya çalışacak ya da uçak yere çakılmadan paraşütle atlayacaktı; en kötü durumda ise, uçaklar pistin ucuna geldiklerinde havalanamayacaklardı, bu da hiç fena sayılmazdı.

Biraz kum ve biraz da cesaretle, arkadaşlarım düşman uçaklarını uzaktan tahrip etmek için çok basit ama çok etkili bir yöntem geliştirmeyi başarmışlardı. Sabahın erken saatlerinde arkadaşlarımla birlikte eve dönerken, bunu yaparak ikinci düşüme, yani İngiliz Kraliyet Havayolları'na katılma hayalime küçük bir katkı yaptıklarını geçiriyordum aklımdan.

Toulouse-Raynal Garı'nın demiryollarına sızıp, tren platformlarının üzerindeki çadır bezlerini kaldırıp, içerideki malzemeye göre eylemler yaptığımız da oldu. Messerschmitt model kanatlar, Junkers model uçak gövdeleri,

bölgedeki Latécoère fabrikalarında üretilmiş *Stuka* modeli uçak kanatları bulduğumuzda kumanda kablolarını kesiyorduk. Karşımıza uçak motorları çıktığında ise elektrik kablolarını ya da yakıt borularını söküyorduk. Bu yöntemlerle yere çakılmasına neden olduğumuz kaç uçak oldu bilmiyorum. Bana gelince; bir düşman uçağını tahrip etmem gerektiğinde bunu bir arkadaşımla birlikte yapmam daha iyi sonuç veriyordu, çünkü çok dalgın bir yapım vardı. Ne zaman elimde matkapla bir uçağın kanadına saldırsam, gövdesine vuran rüzgârın sesini duyduğum Spitfire'ımın kokpitinde tetik koluna basarken hayal ediyordum kendimi. Neyse ki, Émile ve Alonso'nun iyi niyetli elleri her seferinde omzuma hafifçe vuruyorlardı, "Haydi Jeannot, artık gitmemiz lazım," dediklerinde beni gerçeğe döndürdükleri için kederlenen yüzlerini görürdüm.

Ekim ayının ilk on beş gününü bu türden operasyonlar yaparak geçirmiştik. Ama bu akşam, her zamankinden daha önemli bir eylem yapacaktık. Émile'in edindiği bilgiye göre, yarın Almanya'ya doğru yola çıkacak olan on iki lokomotif vardı.

Altı kişi yerine getireceğimiz geniş çaplı bir eylem olacaktı bu. Bu denli kalabalık bir grup halinde harekete geçmemiz, çok ender rastlanan bir durumdu; yakalandığımız takdirde takım, mevcudunun üçte birini kaybetmiş olacaktı. Ama bu riski göze almamız gerekiyordu. On iki lokomotif, on iki bomba demekti. Ne var ki Charles'ın evine güruh halinde gidemezdik. Bu kez, evleri tek tek o dolaşacaktı.

Arkadaşımız günün ilk saatleriyle birlikte, bu değerli kolileri bisikletinin arkasına bağladığı küçük bir el arabasına yerleştirmiş, üzerlerini de bahçesinden topladığı taze yeşillikler ve bir çadır beziyle kapatmıştı. Loubers'deki küçük gardan ayrılıp Toulouse kırsalında pedal çevirmeye başlamıştı. Charles'ın bizim bisikletlerimizden söktüğü parçalardan imal ettiği bisikleti türünün tek örneğiydi. Genişliği neredeyse bir metreyi bulan gidonu, çok yüksek

selesi, yarısı mavi yarısı turuncu kadrosu, birbirinden farklı pedalları ve arka tekerleğin yanlarına takılmış, kadınların kullandığı türden iki meşin çantasıyla Charles'ın bisikleti gerçekten de tuhaf görünüyordu.

Gerçi Charles da tuhaf görünüyordu. Şehre doğru ilerlerken hiç de endişeli değildi, çevrede dolanan bir sokak serserisi olduğunu düşünen polisler onu genellikle kaale bile almazlardı. Toplumun yüz karası olduğu kesindi ama bir tehlike oluşturduğundan bahsedilemezdi. Evet, komik görüntüsü nedeniyle polisin onu iplemediği doğruydu, ama o gün bir istisna oldu.

İki jandarma olağan kontrollerini yapmak üzere onu durdurduklarında, Charles paha biçilmez yükünü çekerek Capitole Meydanı'ndan geçiyordu. Charles, üzerinde Lens doğumlu olduğu yazan kimliğini polise uzattı. Onbaşı, okuması yokmuş gibi Charles'a doğum yerini sordu. İtiraz etme alışkanlığı olmayan Charles da hiç duraksamadan yanıtladı.

"Lountz!"

"Lountz mu?" diye yineledi, şaşıran onbaşı.

Charles kollarını kavuşturarak, "Lountz," dedi ısrarla.

"Siz Lountz'da doğduğunuzu söylüyorsunuz, benim okuduğum kadarıyla ise kimliğinizde annenizin sizi Lens'de dünyaya getirmiş olduğu yazıyor, bu durumda ya yalan söylüyordunuz ya da bu kimlik sahte."

"Ayır asla," diye çırpındı Charles o özel aksanıyla. "Lountz, ben de onu sölüyorum ya! Pas-dé-Calais'deki Lountz işte!"

Polis gözlerini dikip ona baktı, bir yandan da sorguladığı tipin kendisiyle kafa bulup bulmadığını anlamaya çalışıyordu.

"Fransız olduğunuzu da iddia edersiniz siz şimdi!"

"Evet, kefinlikle öle!" diyor Charles. ("Evet, kesinlikle öyle!" demek istiyordu.)

Bu kez, polis adamın kendisiyle gerçekten dalga geçtiğine karar verdi.

"Nerede yaşıyorsunuz?" diye sordu, otoriter bir edayla.

Dersine iyi çalışmış olan Charles, "Brist'te!" diye yanıtladı hemen.

"Brist? Neredeymiş bu Brist? Ben bilmiyorum da," dedi polis, arkadaşına dönerek.

"Brist, Finistire'de!" dedi Charles hafiften sinirlenerek.

"Sanırım Finistère'deki Brest demek istiyor, şef!" dedi meslektaşı.

Charles sevinçle başını salladı. Sinir içindeki onbaşı onu baştan ayağa şöyle bir süzdü. Rengârenk bisikleti, kısa ceketi ve yeşilliklerle dolu el arabasıyla Charles Brestli bir balıkçıya uzaktan yakından benzemiyordu. Daha fazla dayanamayan jandarma, kimlik bilgilerini kontrol etmek için kendisini izlemesini emretti.

Bu kez gözlerini dikip ona bakan Charles oldu. Küçük Camille'in dil derslerinin meyvelerini verdiğini de söylemeden geçemeyeceğim, çünkü Charles onbaşının kulağına doğru eğilip şöyle fısıldadı:

"El arabasının içinde bombalar var; eğer beni karakola götürürsen, beni kurşuna dizerler. Yarın da sıra sana gelir, çünkü Direniş'teki arkadaşlarım beni kimin tutukladığını öğrenirler!"

Demek ki, Charles canı isterse adamakıllı Fransızca konuşabiliyormuş!

Polisin eli silahına gitti. Bir süre duraksadıktan sonra, tabancanın kabzasını bıraktı, meslektaşıyla şöyle bir bakıştıktan sonra Charles'a şöyle dedi:

"Haydi, defol buradan Brestli!"

On iki bombayı öğlen vakti aldık, Charles bize başından geçenleri anlattı, işin kötü yanı tüm bu olanların onu eğlendirmesiydi.

Jan ise bunu hiç de komik bulmadı. Charles'a uzun uzun nasihatlerde bulundu, çok fazla risk aldığını söyledi ama Charles gülmeye devam etti ve o on iki lokomotifin çektiği vagonların bundan böyle asla insanları toplama kamplarına götüremeyeceğini söyledi. Akşam için bize şans diledikten sonra bisikletine atlayıp gitti. Bazı geceler

hâlâ, onun kocaman rengârenk bisikletine tünemiş, koca koca renkli kahkahalar atarak Loubers Garı'na doğru pedal bastığım duyar gibi olurum.

Saat on, gece harekete geçmemize yetecek kadar karanlık. Émile işaret verdiğinde, yolun kenarındaki duvarın üzerinden atladık. Yere inerken dikkatli olmalıyız, her birimizin heybesinde iki bomba var. Hava soğuk, rutubet kemiklerimize işliyor. François yürümeye başladı, Alonso, Émile, kardeşim Claude, Jacques ve ben, duran bir tren boyunca sıra oluşturuyoruz. Neredeyse bütün takım burada.

Önümüzde nöbet tutan bir asker var ve ilerlememizi engelliyor. Zaman kısıtlı, biraz ileride duran lokomotiflere kadar ilerlememiz lazım. Akşamüzeri eylemin provasını yaptık. Émile sayesinde, lokomotiflerin çekildikleri yolda sıralanmış olarak durduklarını biliyoruz. Her birimiz ikişer lokomotifle ilgileneceğiz. Önce motorlu çekiciye tırmanmamız, sonra merdiveni çıkıp kazanın üzerine ulaşmamız gerek. Sigaralarımızı yaktıktan sonra fitili ateşlememiz, ardından da metal bir telin ucundaki kancaya takılı olan bombayı bacanın içine yavaşça indirmemiz lazım. Kancayı da, kazanın dibinden birkaç santimetre yukarıda asılı kalacak biçimde bacanın kenarına yerleştirmemiz gerek. Sonra tekrar aşağıya inip tren yolundan geçmemiz ve bir sonraki lokomotife de aynı işlemi yapmamız lazım. İki bomba da yerleştirildikten sonra, yüz metre ötedeki alçak duvara doğru koşmalı, kısacası patlama olmadan önce oradan sıvışmalıyız. Biri henüz iş başındayken, bir diğer arkadaşım bombaları yerleştirdiği lokomotifler patlamasın diye hepimizin mümkün olduğunca eşzamanlı hareket etmesi gerekiyor. Otuz ton metal havaya uçtuğunda, olabildiğince uzakta olmak ise en iyisi.

Alonso, Émile'e bakıyor, yolumuzu tıkayan şu heriften kurtulmamız lazım. Émile cebinden silahını çıkardı. Aynı

anda asker sigarasını dudaklarına götürdü. Yaktığı kibritin alevi askerin yüzünü aydınlattı. Üzerindeki kusursuz üniformaya karşın, düşman, zalim bir Nazi'den çok asker kılığına bürünmüş zavallı bir erkek çocuğuna benziyor.

Émile silahını yerine yerleştirip onu bayıltmakla yetineceğimizi işaret etti. Bu haber hepimizi sevindirdi, ben öbürlerinden daha az sevindim çünkü bu görev bana düşüyor. Birinin kafasına vurmak, bayıltacağım derken öldüreceğim diye korkmak korkunç bir şey.

Hareketsiz, yerde yatan asker Alonso'nun kapısını yavaşça kapattığı bir vagona taşındı. Yeniden yürümeye başladık. İşte geldik. Émile işaret vermek üzere elini kaldırdı, herkes nefesini tutuyor, harekete geçmeye hazırız. Bense başımı kaldırıp gökyüzüne bakarak yukarılarda çarpışmanın çakıllı kumun ve kömürlerin içinde sürünmekten daha havalı olduğunu geçirdim aklımdan, tam o sırada bir ayrıntı dikkatimi çekti. Eğer miyobum birdenbire ilerleyip beni yanıltmıyorsa, bütün lokomotiflerin bacalarından dumanlar tüttüğünü görüyorum. Lokomotiflerin bacalarının tütmesi de kazanların yandığı anlamına geliyor. Charles'ın evindeki omlet partisi sırasında edindiğim deneyim sayesinde, içinde barut olan herhangi bir şeyin ısıya son derece hassas olduğunu biliyorum artık. Lise bitirme sınavına kadar edindiğim kimya bilgisinin yanlış çıkması için ya bizim bombaların sıradışı bir özelliği olmalı ya da bir mucize. Charles olsa, "Bir sorunla kası kasıyayız," derdi.

Lisedeki matematik öğretmenimin durmadan yinelediği gibi, her şeyin bir sebebi vardır, yapacağımız eylemi haber vermeyi unuttuğumuz demiryolu işçileri, sabit oranda buhar elde etmek ve yarın sabahki konvoyun zamanında kalkmasını sağlamak için kazanları kömürle doldurarak sıcak tutmak istemişler.

Her ne kadar arkadaşlarımın bu vatansever eylemlerini mahvetmek istemesem de, harekete geçmeden hemen önce, gördüklerimi Émile ve Alonso'ya söylemem gerek-

tiğine karar verdim. Elbette bunu fısıldayarak yaptım, nöbetteki diğer askerlerin dikkatlerini çekmemeliydim, az önce bir askeri bayıltmak zorunda kalmış olmaktan da ayrıca nefret ediyordum. Alonso yıkılmış görünüyor, o da aynı benim gibi tüten bacalara bakıyor. Aynı benim gibi, o da karşı karşıya olduğumuz ikilemi gayet iyi kavradı. Önceki planımız patlayıcıları bacalardan sarkıtıp lokomotiflerdeki kazanların içine sallandırmaktı; ama kazanlar son derece sıcak olduğuna göre, içeride ısıya maruz kalacak olan bombaların patlamalarının ne kadar zaman alacağını tahmin etmemiz çok zor, hatta olanaksız; bombaların fitilleri gereksiz birer aksesuvara dönüşecek.

Genel bir değerlendirmeden sonra, bir demiryolu işçisi olarak Émile'in kariyerinin beklentilerimizi karşılamaya yetecek kadar uzun olmadığı ortaya çıktı, bunun için de kimse onu suçlayamazdı.

Alonso, bombaların daha bacaların içine sarkıtmadan yüzümüzde patlayacağını düşünüyor, Émile daha cesurdu, dinamit döküm silindirlerin içinde olduğu için ısının ulaşmasının zaman alacağını düşünüyor. Alonso'nun, "Evet, ama ne kadar zaman alır?" sorusuna, Émile bilmiyorum, diye yanıt verdi. Kardeşim ise, burada olduğumuza göre en azından deneyelim, diye ekledi.

Sana daha önce de söylediğim gibi asla vazgeçmiyorduk. Ertesi sabah, dumanları tütsün ya da tütmesin o lokomotifler kullanılmaz durumda olacaklardı. Oylamaya yapmaya gerek kalmadan salt çoğunlukla karar alındı, her şeye karşın deneyeceğiz. Yola koyulmak üzere işaret vermek için Émile yeniden kolunu kaldırdı, herkesin kafasındaki soruyu sorma cüretini bu kez gösteren ben oldum:

"Yine de fitilleri ateşleyecek miyiz?"

Sinir içindeki Émile'in yanıtı olumlu oldu.

Sonrasında, her şey çabucak olup bitiverdi. Şimdi, herkes hedefine doğru koşmaya başladı. Her birimiz patlatmamız gereken ilk lokomotife tırmandık, bazılarımız her şeyin yolunda gitmesi için dua ediyoruz, diğerleri,

fazla inançlı olmayanlar ise en kötüsünün gerçekleşmemesini umuyor. Kor ateş cızırdıyor, daha önce söz ettiğim sıcaklık parametresini saymazsak, ilk bombayı yerleştirmek, ardından bir sonraki lokomotife koşup aynı işlemi yapmak ve kurtarıcı duvarın dibine ulaşmak için dört dakikam var. Bombam metal telin ucunda sallana sallana hedefe doğru iniyor. Yerleştirmenin ne denli önemli olduğunun farkındayım; kora değmesini engellemem lazım.

Beni titreten sıcağa ve soğuğa karşın yanlış hatırlamıyorsam, Charles'ın kazyağını tavaya boşaltmasıyla kendimizi yere atmamız arasında geçen zaman üç dakikaydı. Bu durumda, şansım yaver giderse, bir lokomotif kazanının tepesinde paramparça olarak ölmem belki de, ya da en azından ikinci bombayı yerleştirecek zamanım olur.

Zaten rayların arasında koşmaya başladım bile, ikinci lokomotife tırmandım. Birkaç metre ilerideki Alonso eliyle her şeyin yolunda gittiğini işaret ediyor. Benden daha tedirgin olduğunu görmek rahatlattı beni. Ocaklarının başında kibrit çakarken, alevden korktukları için birkaç adım geride duran insanlar tanıyorum; bir lokomotifin cayır cayır yanan kazanına üç kiloluk bomba yerleştirirken görmek isterdim onları. Aslında beni rahatlatacak tek şey, kardeşimin görevini tamamlayıp çoktan kaçmaya başladığını bilmek olurdu.

Alonso geride kaldı, lokomotiften inerken sendeledi, ayağı rayla lokomotifin arasına sıkıştı. Üç kişi, kurtarmak için onu çekiştirip duruyoruz, yaklaşan ölümün tik tak sesleri kulağımda çınlıyor.

Alonso'nun ayağı fena halde ezildi ama nihayet sıkıştığı yerden çıkıyor, kurtuluşumuza doğru koşuyoruz ve korkunç bir gürültüyle gerçekleşen ilk patlamanın yarattığı hava akımı üçümüzü de alçak duvarın dibine kadar savurup kaçmamıza yardımcı oluyor.

Ayağa kalkmama kardeşim yardımcı oldu, bir süreliğine kendimden geçmiş olsam da, onun simsiyah olmuş çocuksu yüzünü gördüğümde yeniden nefes almaya başladım ve onu bisikletlere doğru sürükledim.

"Gördün mü, başardık!" dedi kardeşim, neredeyse gülüyordu.

"Bak sen, resmen gülümsüyorsun."

"Böyle akşamlarda, evet, gülümsüyorum!"

Uzaktan, birbirini izleyen patlamaların sesleri duyuluyor, gökten metal yağıyor sanki. Sıcaklığı ta buradan hissediyoruz. Gecenin bir yarısı, bisikletleri durdurup arkamıza bakıyoruz.

Kardeşim gülümsemekte haklı. Ne 14 Temmuz ne Saint-Jean Günü. Günlerden 10 Ekim 1943, ama yarın Almanların on lokomotifi eksik olacak, bu gördüğümüz en güzel havai fişek gösterisi.

16

Gün doğmuştu, kardeşimle buluşmam gerekiyordu ve geç kalmıştım.

Dün akşam, patlamaların ardından vedalaşırken, birlikte birer kahve içmek üzere sözleşmiştik. Birbirimizi özlüyorduk, gittikçe daha az görüşür olmuştuk. Alelacele giyinip Esquirol Meydanı'nın yakınındaki kafede onunla buluşmak üzere hazırlandım.

"Söyleyin bakalım, tam olarak ne okuyorsunuz?"

Ev sahibesinin koridorda çınlayan sesini duyduğumda kapıdan çıkmak üzereydim. Sesinin tonundan, Dublanc Ana'nın bu ani ilgisinin benim üniversite eğitimime yönelik olmadığını gayet iyi anlamıştım. Mümkün olduğunca ikna edici olmaya çalışarak ona doğru döndüm. Ev sahibim kimliğimden şüpheleniyorsa, oradan hemen taşınmam gerekiyordu, hatta aynı gün kenti terk etmeliydim.

"Neden sordunuz, Madam Dublanc?"

"Çünkü tıp, hatta daha iyisi veterinerlik fakültesinde okuyorsanız çok makbule geçecek. Kedim hasta, yattığı yerden kalkmak istemiyor."

"Vah vah, size yardımcı olmayı çok isterdim, yani kedinize demek istedim, ne yazık ki muhasebe okuyorum."

Paçamı kurtardığımı sanıyordum ki Madam Dublanc ne kadar yazık, diye ekledi; bunu söylerken dalıp gitmişti, bu da beni endişelendirdi.

"Sizin için ne yapabilirim, Madam Dublanc?" diye sordum.

"Yine de, sizin için sakıncası yoksa küçük Gribouille'ime bir baksanız diyorum?"

Dublanc Ana koluma yapışıp beni dairesine sürükledi; beni rahatlatmak istermiş gibi, içerde konuşmamızın daha iyi olacağını fısıldadı kulağıma; evin duvarları fazla kalın değildi ne de olsa. Bunu duyunca, rahatlamak şöyle dursun daha da gerildim.

Dublanc Ana'nın dairesi benimkine benziyor, onunkinde fazladan mobilyalar ve bir de banyo var, bu da hiç de azımsanacak bir fark sayılmaz gerçi. Koltukta, büyük, gri tüylü bir kedi uyuyor, benden daha iyi göründüğünü söyleyemem ama yine de bir yorum yapmaktan sakındım.

"Dinleyin, evladım," dedi Dublanc Ana kapıyı kapatırken. "Muhasebe mi, cebir mi okuduğunuz umurumda değil; sizin gibi birkaç öğrenci daha kaldı burada, bazıları eşyalarını bile almadan ortadan kayboldular. Sizi sevdim, ama başımın polisle derde girmesini istemem, hele Milis'le hiç istemem."

Aniden mideme bir ağrı saplandı, karnımda mikado oynanıyordu sanki.

"Neden böyle söylediniz Madam Dublanc?" diye geveledim.

"Çünkü ders çalıştığınızı hiç görmedim, tembel bir öğrenciyseniz başka tabii. Ayrıca, ara sıra uğrayan kardeşiniz ve arkadaşları teröristlere benziyorlar; söylediğim gibi, başımın belaya girmesini istemiyorum."

Dublanc Ana'nın terörist tanımlamasına itiraz etme arzusuyla için için kıvranıyordum. Tedbirli olma gerekliliği susturdu beni, hakkımdaki düşünceleri şüpheyi çoktan aşmıştı, her şeye karşın kendimi tutamadım.

"Bence gerçek teröristler Naziler ve Milisler. Çünkü, aramızda kalsın Madam Dublanc, arkadaşlarım ve ben barış içinde yaşayan bir dünyanın hayalini kuran öğrencileriz."

"Ben de barış istiyorum, öncelikle de evimde istiyorum! Bu yüzden, sizin için sakıncası yoksa evladım, be-

nim çatım altında bu tür sözler sarf etmeyin. Milislerin bana bir zararı dokunmadı. Sokakta karşılaştığımda gördüğüm kadarıyla da, gayet iyi giyimli, çok kibar ve son derece medeniler; oysa kentte rastladığımız insanların birçoğu böyle değil, hatta tam tersi, bilmem anlatabildim mi. Burada sorun istemiyorum, anlaşıldı mı?"

"Evet, Madam Dublanc," diye yanıtladım üzüntüyle.

"Söylediğimi de yanlış anlamayın. İçinde bulunduğumuz şu günlerde, siz ve arkadaşlarınız gibi öğrenim görmeye devam etmek, geleceğe inanmak anlamına geliyor, hatta cesur olmayı gerektiriyor, bununla birlikte, öğreniminize evimin duvarları dışında devam etmenizi tercih ederim... Beni dinliyor musunuz?"

"Gitmemi mi istiyorsunuz, Madam Dublanc?"

"Kiranızı ödediğiniz sürece sizi kapı dışarı etmem için sebep yok, ama siz de nezaket gösterin ve ders çalışmak için de olsa arkadaşlarınızı buraya getirmeyin. Kendinize çekidüzen verin ki bu taraklarda bezi olan bir genç gibi görünmeyin. Böylesi sizin için daha iyi olur, benim için de. İşte, hepsi bu kadar!"

Dublanc Ana bana göz kırptı ve dışarı çıkarken onun daire kapısını kullanmamı istedi. Onunla vedalaştıktan sonra, muhtemelen söylenmeye başlamış olan kardeşimle buluşmak üzere koşarak çıktım, onu ektiğimi düşünüyor olmalı.

Cam kenarında bir masaya oturmuş, Sophie'yle kahve içerken buldum onu. İçtikleri gerçek kahve değildi ama karşısındaki gerçekten Sophie'ydi. Onlara doğru yaklaşırken kıpkırmızı kesildiğimi Sophie fark etmedi, yani öyle olduğunu sanıyorum, yine de geç kaldığım için sprint attığımı söylemeden edemedim. Kardeşim umursamamış gibiydi. Sophie ikimizi baş başa bırakmak için ayağa kalktığı sırada, Claude onun da bize eşlik etmesini istedi. Bu teklifi baş başa kalma planımızı suya düşürse de, ne yalan söyleyeyim, ona hiç kızmadım.

Bu ânı bizimle paylaşmaktan Sophie de son derece

hoşnuttu. O da benim gibi, ev sahibesine öğrenci olduğunu söylemişti. Côte Pavée'deki evini sabahın erken saatlerinde terk ediyor ve akşam geç saatlere kadar dönmüyordu, böylece yalanının ortaya çıkmasını engellemiş oluyordu. İzleme görevine çıkmadığı, silah getirip götürmediği zamanlarda, eve döneceği saatin gelmesi için karanlığın çökmesini bekleyerek sokakları arşınlıyordu. Kışları, günler daha da zor geçiyordu. Biraz olsun soluklanabildiği anlar, ısınmak için bir barın tezgâhına çöktüğü zamanlardı. Ne var ki barda da uzun süre oturamıyordu, bir baskın sırasında yakalanmayı göze alamazdı. Güzel ve yalnız genç bir kadın dikkatleri kolayca çekebilirdi.

Çarşamba günleri sinemaya giderek kendine güzel bir kıyak çekiyordu, pazar günleri de filmi bize anlatırdı. Daha doğrusu yalnızca ilk otuz dakikasını anlatırdı, çünkü iliklerini ısıtan sıcağın etkisiyle, genellikle aradan önce uyuyakalmış olurdu.

Sophie'nin cesaretinin sınırları olup olmadığını hiç öğrenemedim; güzeldi, insanı yakıp küle çeviren bir gülümsemesi vardı, üstelik zamanlaması da inanılmazdı. Tüm bu anlattıklarım, onun yanında kıpkırmızı kesilmemi haklı gösterecek hafifletici sebepler sayılmazsa, dünyada adalet yoktur demektir.

"Geçen hafta başımdan inanılmaz bir olay geçti," dedi Sophie, ellerini uzun saçlarının arasında geçirerek.

Ne kardeşimin ne de benim, onun lafını kesecek durumda olduğumuzu belirtmeme gerek yok herhalde.

"Neyiniz var gençler? Dilinizi mi yuttunuz?"

"Yok, hayır, sen devam et," dedi kardeşim, yüzünde huzur dolu bir gülümseme vardı.

Bocalayan Sophie bize şöyle bir baktıktan sonra kaldığı yerden devam etti:

"Émile'in beklediği üç tane hafif makineliyi almış, Carmaux'ya gidiyordum. Charles onları bir valize saklamıştı, bayağı da ağırdı hani. Toulouse Garı'ndan trene biniyordum, kompartımanımın kapısını açmam ve sekiz tane jandarmayı görmem bir oldu! Çıt çıkarmadan derhal çık-

tüm oradan, bir yandan da tam adamların dikkatlerini çekmemiş olmayı diliyordum ki, içlerinden biri ayağa kalkıp bana yer açmak için sıkışabileceklerini söyledi. Bir diğeri, valizimi yerleştirmeme yardım edip yerini vermeyi bile teklif etti. Benim yerinde siz olsaydınız ne yapardınız?"

"Eee, beni hemen oracıkta vurmaları için dua ederdim!" dedi kardeşim.

Arkasından da ekledi:

"Beklemek neye yarar? Hapı yutmuşsan yutmuşsundur, öyle değil mi?"

"Evet doğru, hapı yutmuşsan yutmuşsundur, ben de oluruna bıraktım. Valizi alıp banketin altına, ayaklarımın dibine yerleştirdiler. Tren yola çıktı ve Carmaux'ya kadar çene çaldık. Ama durun, daha bitmedi!"

O an Sophie'nin bana şöyle dediğini sandım: "Jeannot, şu korkunç saç rengini değiştirirsen seni öpmeyi çok isterim." Bunu canıgönülden kabul etmekle kalmaz, saçımı hemen boyatırdım. Ne yazık ki söylediği bu değildi, saçım hâlâ kızıl, üstelik Sophie konuşmaya devam ediyor:

"Tren Carmaux Garı'na girdi ve paldır küldür kontrole geldiler! Pencereden, Almanların perondaki bütün bavulları açtıklarını gördüm; işte bu kez, gerçekten ayvayı yedim, dedim kendi kendime!"

"Ama, işte buradasın!" dedi Claude, fincanın içinde kalan kahveye parmağını daldırarak.

"Yüzümün halini gören jandarmalar gülmekten kırıldılar ve dışarıya kadar bana eşlik edeceklerini söyleyerek omzuma vurdular. Yüzümdeki şaşkınlığı gören onbaşıları, valizime gizlediğim jambon ve sucuklardan Wehrmacht'ın birkaç askeri yerine, benim gibi bir kızın kazanç sağlamasını yeğleyeceğini söyledi. Ne müthiş bir hikâye, değil mi?" diyerek konuşmasını kahkahalarla bitirdi Sophie.

Duyduklarımız bizim kanımızı dondurdu ama arkadaşımızın neşesi yerindeydi, o halde biz de mutluyduk, orada, onun yanında olmaktan mutluyduk. Tüm bu yaşananlar bir çocuk oyunuydu sanki, Sophie'nin on kurşun yiyebileceği bir çocuk oyunu... ama kuşunlar sahiciydi.

Sophie bu yıl on yedisine basmıştı. Carmaux'da madenci olan babası, başlangıçta Direniş'e katılmasına sıcak bakmamıştı. Jan onu saflarımıza kattığında, babası onu bir güzel haşlamıştı. Oysa Sophie'nin babası Direniş'e ilk katılanlardan biriydi, kızının da kendisi gibi olmasını engellemek için geçerli bir sebep bulması zor olmuştu, dolayısıyla. Jan'la dalaşması daha çok âdet yerini bulsun diyeydi.

"Durun, en iyisini daha duymadınız," diye ekledi Sophie, gittikçe neşeleniyordu.

Claude ve ben hikâyesinin devamını dinlemeye koyulduk.

"Émile garda, peronun ucunda bekliyordu, biri, içinde makinelilerin olduğu valizi taşıyan sekiz jandarma eşliğinde ona doğru geldiğimi gördü. Émile'in yüzünü görmeliydiniz!"

"Ne tepki verdi?" diye sordu Claude.

"Ona bir sürü işaret yaptım, uzaktan 'sevgilim' diye seslendim ve kaçmasın diye resmen boynuna atladım. Jandarmalar valizi ona verdiler ve iyi günler dileyerek oradan ayrıldılar. Émile şimdi bile titriyordur sanırım."

"Jambon bu kadar şans getiriyorsa, koşer kurallarına uymalıyım belki de," diye söylendi Claude.

"Valizin içindekiler domuz jambonu değil makineliydi, şapşal!" diye karşılık verdi Sophie.

Claude'un kastettiği Sophie'nin jandarmalarla şansının yaver gitmesi değildi, o Émile'in şansından bahsediyordu...

Sophie saatine baktı, bir hamlede ayağa kalktı ve, "Gitmem gerek," dedi, sonra ikimizi de öpüp gitti. Kardeşim ve ben öylece kalakaldık, bir saat boyunca ağzımızı bıçak açmadı. Öğleden sonra ayrıldık, her ikimiz de öbürünün ne düşündüğünü gayet iyi biliyorduk.

Baş başa görüşmemizi ertesi akşam yapmayı önerdim, böylece biraz dertleşebilecektik.

"Yarın mı? Olmaz," dedi Claude.

Neden diye sormadım, sessizliğinden operasyona gideceğini anlamıştım, o da yüzümdeki ifadeden, endişe-

nin içimi kemirmeye başladığını anlamıştı.

"Sana sonra uğrarım," diye ekledi. "Ama saat ondan önce bekleme."

Eve gitmeden önce uğrayacak olması çok kibarcaydı, çünkü görevi tamamladıktan sonra bana gelmek için uzun bir süre daha pedal çevirmesi gerekecekti. Ama Claude, bunu yapmazsa bütün gece gözüme uyku girmeyeceğini biliyordu.

"Öyleyse yarın görüşürüz, kardeş."

"Görüşürüz."

Dublanc Ana'yla yaptığım küçük konuşma canımı sıkmaya devam ediyordu. Bu konuşmadan Jan'a söz etseydim, beni kenti terk etmeye zorlardı. Oysa kardeşimden uzaklaşmam söz konusu bile olamazdı... Sophie'den de. Diğer yandan, bundan kimseye bahsetmez ve tutuklanırsam, affedilmez bir hata yapmış olurdum. Bisikletime atladığım gibi küçük Loubers Garı'na doğru yola koyuldum. Charles her zaman iyi tavsiyeler verirdi.

Her zamanki güler yüzüyle karşıladı beni, bahçede ona yardım etmemi önerdi. Direniş'e katılmadan önce, birkaç ay Manoir Bostanı'nda çalışmıştım ve çapalama konusunda bir miktar bilgim vardı. Charles çıkarttığım işi beğendi. Hemen muhabbete koyulduk. Dublanc Ana'nın söylediklerini aktardım ona, Charles beni hemen rahatlattı.

Ona göre, ev sahibem başının derde girmesini istemiyorsa beni ihbar etmezdi, çünkü o ya da bu şekilde rahatsız edilmekten korkardı; üstelik "öğrenciler"in meziyetleri hakkında söylediği o birkaç sözcük o kadar da kötü biri olmadığını düşündürüyordu. Charles insanları çok çabuk yargılamamak gerektiğini de ekledi. Çoğu yalnızca korktuğu için bir şey yapmıyordu. Dublanc Ana da böyleydi. İşgal, hayatını kaybetme tehlikesini göze alacak kadar değiştirmemişti yaşamını, hepsi buydu.

"İnsanın, yaşamın ne olduğunu idrak etmesi için ger-

çek bir bilinç aydınlanması gerekir," dedi, bir bağ turp koparırken.

Charles haklıydı, insanların çoğu bir iş, başlarının üzerinde bir çatı ve pazar günleri dinlenerek geçirecekleri birkaç saatle yetiniyorlardı, kendilerini böyle mutlu hissediyorlardı; huzurlu oldukları için mutluydular, yaşadıkları için değil. Komşuları ne kadar acı çekerse çeksin önemli değildi, yeter ki onlar evlerinde huzur içinde yaşasınlardı; gözlerini kapamayı, kötü şeyler olmuyormuş gibi davranmayı yeğliyorlardı. Alçak olduklarından değildi. Bazıları için hayatın kendisi bile fazlasıyla ürkütücüydü.

"Birkaç gün arkadaşlarını evine getirme. Bakalım ne olacak," dedi Charles.

Sessizce toprağı çapalamaya devam ettik. O turplarla, ben de yeşilliklerle ilgileniyordum.

Bana çapayı uzatırken, "Canını sıkan yalnızca ev sahiben değil, öyle değil mi?" dedi.

Yanıtlamadan önce bir süre bekledim, söze o devam etti:

"Bir ara, buraya bir kadın geldi. Onu misafir etmemi isteyen Robert'di. Kadın benden on yaş büyüktü, hastaydı, dinlenmeye gelmişti buraya. Doktor olmadığımı söylemiştim ama kalmasına izin verdim. Yukarıda sadece bir oda var, ne yapabilirdim? Aynı yatağı paylaştık; o bir köşede, ben bir köşede yattık, ortaya da yastığı koyduk. İki hafta geçirdi evimde, sürekli gülüp eğlendik, bir sürü şey anlattık birbirimize, onun varlığına alışmıştım. Günün birinde iyileşti ve gitti. Hiçbir şey sormadım ama yeniden sessizlikle yaşamaya alışmam zaman aldı. Geceleri, rüzgâr esmeye başladığında sesini beraber dinlerdik. Yalnız olunca, aynı melodiyle esmiyor rüzgâr."

"Onu bir daha görmedin mi?"

"İki hafta sonra yeniden kapımı çaldı ve benimle kalmak istediğini söyledi."

"Sonra?"

"Kocasının yanına dönmesinin ikimiz için de daha iyi olacağını söyledim."

"Bana bunu neden anlatıyorsun Charles?"

"Direniş'ten hangi kıza âşık oldun?"

Yanıt vermedim.

"Jeannot, yalnızlığın üzerimize kâbus gibi çöktüğünü biliyorum, ama insan kaçak yaşıyorsa ödemesi gereken bir bedeldir bu."

Ben susmaya devam edince, Charles elindeki çapayı bıraktı.

Eve doğru yürümeye koyulduk, yardımıma karşılık Charles bana bir bağ turp verdi.

"Biliyor musun Jeannot, az önce söz ettiğim arkadaş bana olağanüstü bir fırsat verdi; onu sevmeme izin verdi. Yalnızca birkaç gün sürdü, ama içinde olduğum durum düşünülürse, o kadarı bile güzel bir armağan oldu benim için. Biraz olsun mutlu olmak için onu düşünmem yetiyor artık. Dönmen lazım, karanlık erken bastırıyor."

Charles kapının eşiğine kadar bana eşlik etti.

Bisikletime binerken, arkama döndüm ve her şeye rağmen, günün birinde, savaştan sonra, artık kaçak yaşamak zorunda olmadığımızda, Sophie'yle bir şansım olabileceğini düşünüp düşünmediğini sordum. Charles üzgün görünüyordu, duraksadığını gördüm, yüzündeki hüzünlü gülümsemeyle yanıtladı:

"Sophie ve Robert savaş bittiğinde hâlâ birlikte değillerse neden olmasın? İyi yolculuklar, dostum, kasabanın çıkışındaki devriyelere dikkat et."

Akşam uyumadan önce, Charles'la yaptığımız sohbeti düşündüm. Ona hak veriyordum, Sophie mükemmel bir arkadaş olurdu, böylesi daha iyiydi. Zaten, saçlarımı boyatmak zorunda kalmaktan nefret edebilirdim.

Milise karşı Boris'in izlediği yoldan gitmeye karar ver-

miştik. Siyah giysiler içindeki köpekler, rahatça tutuklamak için bizi ihbar edenler, bize işkence edenler, sefil haldeki insanları en fazla verene satanlar bundan böyle hiç acımadan öldürüleceklerdi. Bu akşam, inlerini havaya uçurmaya Alexandre Sokağı'na gidecektik.

Elleri başının altında, yatağına uzanmış olan Claude odasının tavanına bakarak kendisini neyin beklediğini düşündü.

"Bu akşam, geri dönmeyeceğim," dedi.

Jacques geldi. Onun yanına oturdu, Claude'un ağzını bıçak açmıyor; parmağıyla bombanın içine girecek fitili ölçüyor –yalnızca on beş milimetre– kardeşim şöyle mırıldanıyor:

"Olsun, yine de gideceğim."

Jacques'ın yüzünde hüzün dolu bir gülümseme belirdi, emri o vermedi, gitmeyi Claude teklif etti.

"Emin misin?" diye sordu Jacques.

Claude hiçbir şeyden emin değil, ama babamın Tourneurs adlı kafede sorduğu soru kulağında hâlâ yankılanıyor... Bunu ona neden anlattım sanki? "Evet," diyor Claude.

"Bu akşam, geri dönmeyeceğim," diye mırıldanıyor, on yedi yaşına yeni basan kardeşim.

Fitil on beş milimetre, kısa; fitilin cızırdamaya başladığını duyduğu andan itibaren kaçmak için bir buçuk dakikası var, yani doksan saniye.

"Bu akşam, geri dönmeyeceğim," diye tekrarlıyor durmadan, "ama Milisler de evlerine dönemeyecekler. Böylece, tanımadığımız bir sürü insan, fazladan birkaç ay daha yaşayabilecekler, birkaç ay daha umut etmeye devam edecekler, nefret yuvalarında başka köpekler toplanana kadar birkaç ay geçecek."

Bizim bir buçuk dakikamız onlara birkaç ay kazandıracak, buna değer değil mi?

Boris, Milis'e karşı mücadelemizi Marcel Langer'nin ölüme mahkûm edildiği gün başlatmıştı. Bunu, Saint-Michel Hapishanesi'nin zindanlarından birinde çürüyen Boris için yapmalıydık. Savcı Lespinasse'ı da onu kurtar-

mak için öldürmüştük. Taktiğimiz işe yaramıştı; Boris'in davasındaki yargıçlar birer birer yetkisizlik kararı almışlardı, devletin atadığı avukatlar yargıçların yirmi beş yıl hapis cezasıyla yetineceklerinden korkuyorlardı. Bu akşam Claude, Boris'i, Ernest'i düşünüyor. İhtiyacı olan cesareti onlardan alacak. Ernest öldüğünde on altı yaşındaydı, düşünebiliyor musun? Milisler onu tutukladıklarında sokağın ortasında altına işemeye başlamış, pislikler, onu aşağılamak için önlerinde fermuarını açmasına izin vermişler; aslında Ernest'in amacı pantolonuna sakladığı bombanın pimini çekip bu aşağılık herifleri cehenneme göndermek için zaman kazanmakmış. Claude, sokağın ortasında ölüp giden bir çocuğun; daha on altı yaşındaki bir oğlan çocuğunun gri gözlerini görüyor.

Günlerden 5 Kasım, Lespinasse'ın öldürülmesinin üzerinden neredeyse bir ay geçti. "Geri dönmeyeceğim," dedi kardeşim, "ama bunun bir önemi yok, benim yerime başkaları yaşayacak."

Gece yağmurla birlikte geldi. "Vakit geldi," diye fısıldadı Jacques, Claude başını kaldırdı, kollarını çözdü. Dakikaları say kardeşim, her ânı belleğine kazı ve bırak için cesaretle dolsun; aç karnını güç doldursun. Daha birkaç ay önce, seni uyutmaya gelen annemin bakışını, şefkatini asla unutma. O günlerden bu yana zaman geçmek bilmiyor; bu akşam geri gelmesen de, biraz daha vaktin var yaşamak için. Yağmurun kokusunu ciğerlerine doldur. Yanında olmak isterdim, oysa başka yerdeyim, sense oradasın ve yanında Jacques var.

Claude paketini koltuğunun altına sıkıştırdı, cesaretinin boyutu fitilinkinden büyük. Tenindeki ıslaklığı unutmaya çalışıyor. Claude yalnız değil, başka yerde olsam da, yanındayım.

Saint-Paul Meydanı'nda kalbi yerinden çıkacakmış gibi çarpıyor, kalbinin ritmini cesurca attığı adımlarına uydurmaya çalışıyor. Yürümeye devam ediyor. Şans yüzüne gülerse, birazdan Créneaux Sokağı'na kıvrılıp kaçacak.

Ama, kaçışı düşünmemeli şimdi... şans yüzüne gülerse belki...

Kardeşim Alexandre Sokağı'na sapıyor, cesaretle randevusu var. İnin kapısında nöbet tutan Milis, bu kadar kararlı adımlarla ilerlediğinize göre Jacques'ın ve senin onlardan olduğunuzu geçiriyor aklından. Kapı üzerinize kapanıyor. Kibriti çakıyorsun, akkor halindeki ucu cızırdıyor, kafanızın içinde ölümün tik takları yankılanıyor. Avlunun öbür ucunda, pencereye dayanmış bir bisiklet duruyor; Charles'ın yaptığı ilk bombanın konulacağı sepetli bir bisiklet bu. Bir kapı. Koridora giriyorsun, tik tak sesleri devam ediyor, kaç saniye kaldı? Her saniye için iki adım, toplamda otuz adım, hesaplama kardeşim, durma, ilerle, kurtuluş arkada ama sen, sen yürümeye devam etmelisin.

Koridordaki iki Milis konuşuyor, ona dikkat etmediler. Claude salona girdi, paketini bir radyatörün yanına bıraktı, bir şey unutmuş gibi yapıp cebini karıştırıyor. Omuzlarını silkiyor, nasıl bu kadar salak olabilir, Milis dışarı çıkmasına izin vermek için duvara yaslanıyor.

Tik tak, adımlarını hızlandırmadan yürümeli, giysinin altında nasıl terlediğini asla fark etmemeliler. Tik tak, avluya vardı işte, Jacques ona bisikleti gösteriyor, gazete kâğıdının altında yanarak kaybolan fitili görüyor Claude. Tik tak, ne kadar zaman kaldı? Jacques soruyu tahmin ediyor, "Otuz saniye, belki daha az," diye fısıldıyor dudaklarının arasından. Tik tak, nöbetçiler geçmelerine izin veriyor, girenleri gözlemeleri söylenmiş onlara, çıkanlara değil.

Sokak az ötede, teri soğuğa karışan Claude titriyor. Geçen akşam lokomotiflerin orada yaptığı gibi, bu kez gösterdiği mertliğe gülümsemiyor henüz. Doğru hesapladıysa, patlama geceyi delmeden önce polis noktasını aşmaları lazım. Patlama gerçekleştiğinde, savaşın çocukları için gün gibi aydınlık olacak ortalık.

"Şimdi," diyor Jacques, Claude'un koluna yapışarak. İlk patlamada bir mengene gibi sıkı sıkıya tutuyor onu Jacques. Bombaların kavurucu soluğu evlerin duvarlarını yalayıp geçiyor, camlar gümbürtüyle patlıyor, bir kadın korktuğunu haykırıyor, dört bir yana koşuşturan polisler düdüklerine üflüyorlar korkularını. Jacques ve Claude kavşakta ayrılıyorlar; başını ceketinin yakalarının arasına gömen kardeşim fabrikadan dönen biri oluveriyor yeniden, işten dönen binlerce insandan birine dönüşüveriyor.

Jacques uzaklaştı bile, Carnot Bulvarı'nda, gölgesi karanlıkta silindi, Claude ise nedenini bilmeden ölümü düşünüyor, korkuyor. İkisinden birinin, "O akşam, yanımda bir arkadaşım daha vardı," diyeceği günü düşünüyor, hayatta kalanın kendisi olacağını düşündüğü için kendisine kızıyor.

Dublanc Ana'nın evinde buluş benimle kardeşim. Jacques, yarın 12 numaralı tramvayın son durağında olacak, onu gördüğünde nihayet rahatlayacaksın. Bu gece, yorganının altında dertop olup başın yastığa gömüldüğünde, belleğin, annenin kokusunu, bir yerlerde hâlâ sakladığı çocukluğunun bir parçasını armağan edecek sana. Uyu kardeşim, Jacques işten döndü. 1944 yılının bir Ağustos akşamı, bizi Almanya'ya götüren trenin penceresinden, sırtında bir kurşunla yere uzanmış yatan Jacques'ı göreceğimizi ne sen ne de ben biliyoruz henüz.

Ev sahibemi Opéra'ya davet etmiştim, gösterdiği göreceli iyi niyet yüzünden değil, hatta başka yerde olduğuma tanıklık etsin diye de değil, kardeşim görevden dönerken bana uğradığında, onunla karşılaşmamasının daha iyi olacağını söyleyen Charles'ın tavsiyesine uymak için yapmıştım bunu. Tanrı bilir, Claude ne durumda olacaktı.

Perde kalkıyordu ve ben, karanlıkta, büyük tiyatronun locasında oturmuş, hiç durmadan kardeşimi düşünüyordum. Anahtarı paspasın altına saklamıştım, Claude onu

nerede bulacağını biliyordu. Bununla birlikte, endişe içimi kemirse de, gösteriyi hiç izleyemesem de, başka bir yerde olmaktan tuhaf bir memnuniyet duyuyordum. Önemsiz gelebilir, ama insan kaçak olduğunda korunaklı bir yerde olmak kendini iyi hissettirir. İki saat boyunca, ne saklanmam ne kaçmam gerektiğini bilmek bana sonsuz mutluluk veriyordu. Antrakt bittiğinde, geri dönme korkusunun bana sunulan bu özgürlük ânını yavaş yavaş kemireceğini elbette seziyordum; oyun başlayalı neredeyse bir saat olmuştu, küçük bir sessizlik bile bu gerçekliğe, sahnenin muhteşem dünyasında alıkoyduğu bu salonun orta yerindeki yalnızlığıma, kendi yalnızlığıma dönmeme yeterli oluyordu. Bir grup Alman askerinin ve Milislerin salona aniden baskın yapacağı ise aklımın ucundan bile geçmemişti. Kapılar gürültüyle açılmış ve Feldgendarmerie'nin bağrışları operaya son vermişti. Oysa, Dublanc Ana için opera kutsaldı. Üç yıl boyunca çekilen eziyet, kısıtlanan özgürlükler, işlenen onca cinayet, Nazi işgalinin acımasızlığı ve şiddeti ev sahibemin öfkesini kışkırtmayı başaramamıştı. Ama *Pelléas et Mélisande*'ın prömiyerini yarıda kesmek, işte bu olacak iş değildi! Dublanc Ana, "Vahşiler!" diye fısıldadı.

Bir önceki gün Charles'la yaptığımız konuşmayı yeniden düşündüğümde, bir insanın gerçekten yaşadığının bilincine vardığı ânın, benim için sonsuza dek gizemini koruyacağını o gece anladım.

Locadan, salona ancak kendi zorbalıklarının aşabileceği bir korku salan buldoglara bakıyorduk. Havlayan bu askerler, boyunlarındaki büyük zincirin ucuna künye asılmış buldogları andırıyorlardı gerçekten de. Onlara eşlik eden Milisler ise, terk edilmiş kentlerin sokaklarında rastlanılan türden, ağızlarından salyalar akan, yan yan bakan, açlıktan çok kinleri yüzünden ısırmak isteyen sefil köpeklere benziyorlardı. Debussy gülünç duruma düştüğüne, Milisler bu kadar kudurduklarına göre Claude eyleminde başarılı olmuş demekti.

"Gidelim buradan," dedi, kendisine ağırbaşlı bir hava

veren ve kızıl paltosuna sarınan Dublanc Ana.

Ayağa kalkmak için küt küt atan kalbimi yatıştırmam gerekiyordu. Ya Claude yakalanmışsa? Ya işkencecilerinin karşısındaki rutubetli bir zindana kapatılmışsa?

"Gidiyoruz değil mi?" dedi Dublanc Ana. "Bu hayvanların bizi kapı dışarı etmelerini bekleyecek değiliz herhalde."

"Şimdi oldu değil mi?" dedim, ağzımın kenarına yerleştirdiğim gülümsemeyle.

"Ne oldu?" diye sordu ev sahibem, her zamankinden daha sinirliydi.

"Siz de 'öğrenim' görmeye başlayacaksınız, değil mi?" dedim, sonunda ayağa kalkmayı başarmıştım.

17

Bakkalın önündeki sıra uzadıkça uzuyor. Cebinde yiyecek karnesi, herkes bekliyor, margarin karnesi mor, şekerinki kırmızı, etinki kahverengi –gerçi yılın başından bu yana raflarda ete rastlanmıyor, haftada bir kez geliyor ancak– çay ve kahveninki yeşil, kahvenin yerini de hindiba ya da kavrulmuş arpa alalı çok oldu. Hayatta kalmaları için kıtı kıtına yeten erzakı almak için tezgâha ulaşana dek üç saat bekliyor insanlar, ama geçen zamanın hesabını yapmıyorlar, bakkal dükkânının karşısındaki büyük kapıya bakıyorlar. "Öyle iyi bir hanımdır ki," diyor içlerinden birkaç kişi, "Cesur bir kadındır," diyor bazıları da. O sabah, Lormond ailesinin yaşadığı binanın önüne iki siyah araba park ediyor.

"Kocasını az önce götürdüler, oradaydım," dedi bir ev hanımı.

"Madam Lormond'u yukarıda tutuyorlar. Küçük kızı yakalamak istiyorlar, geldiklerinde evde değilmiş," diye ekledi binanın kapıcısı, o da kuyrukta bekliyor.

Bahsettikleri küçük kızın adı Gisèle. Gisèle gerçek adı değildi, soyadı da Lormond değildi aslında. Bu mahalledeki herkes onların Yahudi olduklarını biliyordu ama polisin ve Gestapo'nun bundan haberi yoktu, önemli olan da buydu. Ne yazık ki, sonunda onlar da öğrendiler.

"Yahudilere yaptıkları korkunç," dedi kadının biri, ağlıyor.

"Madam Lormond öyle kibar bir kadındı ki," dedi diğeri, bir yandan da kadına mendilini uzatıyor.

Oysa yukarıda, ailenin yanında yalnızca iki Milis, iki de Gestapo askeri var. Üzerlerinde siyah gömlekleri ve üniformalarıyla, silahlarını kuşanmış dört adam var topu topu, bakkalın önünde uzayıp giden kuyrukta öylece dikilip duran yüz kişiden çok daha güçlüler. Ama insanlar korku içinde, harekete geçmek şöyle dursun konuşmaya bile çekiniyorlar.

Küçük kızı kurtaran, beşinci kattaki kiracı Madam Pilguez. Sokağın başında beliren arabaları gördüğünde penceredeymiş. Tutuklanacaklarını haber vermek için Lormond'lara koşmuş hemen. Gisèle'in annesi kızını götürüp saklasın diye yalvarmış ona. Küçük kız on yaşındaymış daha. Madam Pilguez hemen kabul etmiş.

Gisèle'in ne annesine ne de babasına sarılacak vakti olmuş. Madam Pilguez elinden tuttuğu gibi evine götürmüş onu.

Sıra ilerlerken yaşlı bir adam, "Götürülen çok Yahudi gördüm, hiçbiri de geri dönmedi!" diyor.

"Bugün sardalye olur mu dersiniz?" diye soruyor yaşlı bir kadın.

"Bilmem, pazartesi günü birkaç kutu görmüştüm," diye yanıtlıyor yaşlı adam.

"Neyse ki, kızı hâlâ bulamadılar," diyor arkalarından bir hanım.

"Böylesi çok daha iyi," diyor yaşlı adam.

"Toplama kamplarına gönderip çoğunu orada öldürüyorlarmış sanırım, fabrikadaki Polonyalı işçi meslektaşı öyle demiş karıma."

"Ben hiçbir şey bilmiyorum, ayrıca siz de bu konulara girmeseniz iyi edersiniz, karınız da konuşmasın."

"Mösyö Lormond'u özleyeceğiz," diye yine iç geçiriyor arkadaki hanım. "Bunca insan arasında, hoş bir söz söyleyen hep o olurdu."

Günün ilk saatlerinde, boynuna doladığı kırmızı atkısıyla bakkalın önünde kuyruğa girerdi. Buz gibi sabahlar-

da, uzun kuyrukta bekleşen insanları o avuturdu. Tek yaptığı insan yüreğinin sıcaklığını sunmaktı ama o kış, insanların en çok özlem duyduğu da buydu zaten. İşte bitti, Mösyö Lormond bir daha asla konuşamayacak. İnsanları güldüren, avutan mizah dolu sözleri, küçük düşürücü yiyecek kartı uygulamasıyla dalga geçen komik ya da sıcak cümleleri, Gestapo'nun arabasına binip gideli bir saat oldu bile.

Kalabalık sustu, konuşmalar fısıltıya dönüştü. Kortej binadan çıktı. Saçı başı dağılmış olan Madam Lormond'un etrafını Milisler sarmış. Başı dimdik yürüyor, korkmuyor. Kocasını çalmışlardı, kızını çalmışlardı, ama annelik onurunu, kadınlık onurunu alamayacaklardı elinden. Herkes ona bakıyor, o ise gülümsüyor; kuyruktakiler ağızlarını açıp tek kelime edemeseler de, o kendince böyle vedalaşıyor onlarla.

Milisler onu arabaya doğru itti. Birdenbire arkasında, küçük kızının varlığını hissediyor. Küçük Gisèle yukarıda, yüzünü beşinci kattaki pencereye yapıştırmış; Madam Lormond bunu hissediyor, biliyor. Kızına son bir kez gülümseyebilmek, onu ne çok sevdiğini anlatacak bir jest yapabilmek için arkasına dönüp bakabilmeyi ne kadar isterdi; saniyenin onda biri kadar sürecek ama kızına ne savaşın ne de insanların çılgınlığının onu anne sevgisinden mahrum bırakmaya yeteceğini anlatacak bir bakış yeterdi.

Ama arkasına dönerse dikkati çocuğuna çekerdi. Küçük kızının hayatını bir dost eli kurtarmıştı, onu tehlikeye atmayı göze alamazdı. Kalbi paramparça olarak gözlerini kapadı, arkasına bakmadan arabaya doğru ilerledi.

Toulouse'daki bir binanın beşinci katında, on yaşındaki küçük bir kız çocuğu annesinin bir daha dönmemek üzere gidişini seyrediyor. Annesinin dönmeyeceğini biliyor, giden Yahudilerin geri dönmediğini babası ona söylemişti, işte bu yüzden yeni adını söylerken hiç şaşırmamalıydı.

Madam Pilguez elini yavaşça onun omzuna koydu, öbür eliyle de, aşağıdan görülmesinler diye pencerenin tülünü

çekti. Gisèle yine de arabaya binen annesini görebiliyordu. Onu sevdiğini ve her zaman sevmeye devam edeceğini, dünyanın en iyi annesi olduğunu, ondan daha iyisinin olamayacağını söylemek isterdi. Konuşmak yasaktı, bu kadar büyük bir sevginin basit bir camı aşabileceğini düşündü var gücüyle. Dudakları sımsıkı kapalı olsa da, annesinin, mırıldandığı sözcükleri duyduğunu söyledi kendi kendine.

Madam Pilguez yanağını onun başına dayadı, bir de öpücük kondurdu. Ensesinden aşağı, Madam Pilguez'in gözyaşlarının süzüldüğünü hissetti. Ama o ağlamıyordu. Sonuna dek bakmak istiyordu, annesinin bir daha dönmemek üzere gittiği o 1943 sabahını asla unutmayacağına yemin etti.

Arabanın kapısı kapandı ve kortej hareket etti. Küçük kız kollarını büyük bir sevgiyle ileriye doğru uzattı.

Madam Pilguze ona daha yakın olabilmek için dizlerinin üzerine çöktü.

"Küçük Gisèle'im, öyle üzgünüm ki."

Madam Pilguez hüngür hüngür ağlıyordu. Küçük kız yüzündeki kırılgan gülümsemeyle ona baktı. Madam Pilguez'in yanaklarındaki gözyaşlarını sildi ve ona, "Adım Sarah," dedi.

Dördüncü kattaki kiracı, yemek odasının penceresinden uzaklaştı, yüzü asıktı. Yürürken durdu ve konsolun üzerinde duran çerçevenin tozunu üfledi. Mareşal Pétain' in resminin durduğu çerçeve tozlanmıştı. Bundan böyle üst kattaki komşular gürültü yapamayacaklardı, piyano sesini de duymayacaktı. Gözetleme işini sürdürmesi gerektiğini düşündü, şimdi sıra o küçük Yahudi'yi kimin sakladığını bulmaya gelmişti.

18

Takıma katılalı sekiz ayı geçmişti ve biz neredeyse her gün eylemdeydik. Geçtiğimiz hafta dört görev yerine getirmiştim. Senenin başından bu yana on iki kilo kaybetmiştim, yorgunluktan ve açlıktan bitap düşen bedenimle birlikte moralim de tükenmişti. Akşam olurken kardeşime uğradım ve önceden haber vermeden, karşılıklı gerçek bir akşam yemeği yemeye kent merkezindeki bir lokantaya götürdüm onu. Mönüyü görünce Claude'un gözleri yuvalarından uğradı. Güveçte sebzeli sığır ve elmalı tart; Reine Pédauque'daki fiyatlar bizi aşıyordu ama tüm paramı bu yemeğe feda etmeye hazırdım, çünkü sene sonunda öleceğimi düşünüyordum ve aralık ayının başındaydık!

Sadece paralı Milislerin ve Almanların gelebildiği lokantaya girdiğimizde, Claude onu buraya bir eylem yapmak için getirdiğimi sandı. Kendimize ziyafet çekmek için geldiğimizi anlayınca yüzünde çocukluğundaki ifadenin yeniden belirdiğini gördüm. Oturduğumuz dairede annemle saklambaç oynarken yüzünü kaplayan gülümsemeyi, annem onu görmezden gelerek saklandığı dolabın önünden geçtiğinde coşkuyla parlayan gözlerini yeniden gördüm.

"Neyi kutluyoruz?" diye fısıldadı.

"Neyi istersen! Kışı, bizi, hayatta olmayı, bilmiyorum işte."

"Hesabı nasıl ödemeyi düşünüyorsun?"

"Bunu düşünme, tadını çıkarmaya bak."

Claude, sepetteki çıtır çıtır ekmek dilimlerini gözleriyle yiyip yutuyordu, altın dolu bir sandık bulan bir korsanın iştahı vardı gözlerinde. Kardeşimi bu denli mutlu görmenin yerine getirdiği moralle yemeğin sonunda hesabı istedim, o tuvaletteydi.

Geri döndüğünde yüzünde alaycı bir ifade vardı. Oturmak istemedi, hemen gitmemiz gerektiğini söyledi. Kahvemi henüz bitirmemiştim ama kardeşim acele etmemiz için ısrar ediyordu. Benim fark etmediğim bir tehlike hissetmiş olmalıydı. Hesabı istedim, paltomu sırtıma geçirdim ve apar topar dışarı çıktık. Sokakta, koluma girip adımlarımı hızlandırmam için beni çekiştirmeye başladı.

"Çabuk ol dedim sana!"

Birinin bizi takip ettiğini düşünüp omzumun üzerinden gözucuyla arkaya baktım, sokak bomboştu, kardeşimin gülmemek için kendini zor tuttuğunu gördüm.

"Tanrı aşkına, ne oluyor? Beni korkutuyorsun!"

"Gel," dedi ısrarla. "Şu sokağa sapalım, anlatacağım."

Beni bir çıkmaz sokağın sonuna doğru sürükledi ve pardösüsünün önünü açtı. Reine Pédauque'un vestiyerinden, bir Alman askerinin palaskasını ve kılıfıyla beraber Mauser marka tabancasını çalmıştı.

İki suç ortağı, kentte birlikte yürümeye başladık. Güzel bir akşamdı, yemek az da olsa gücümüzü toplamamızı, biraz olsun umutlanmamızı sağlamıştı. Ayrılacağımız sırada, ertesi gün tekrar görüşmeyi teklif ettim.

"Yapamam, eyleme gideceğim," diye mırıldandı. "Of, emirlerin canı cehenneme, sen benim ağabeyimsin. Sana bile anlatamazsam, yaptıklarım ne işe yarar ki?"

Bir şey söylemedim, onu konuşmaya zorlamak istemiyordum ama bana açılmasına engel olmak da istemiyordum.

"Yarın, postanenin hasılatını çalmam gerekiyor. Jan hırsızlık için yaratılmış olduğumu düşünüyor olmalı! Bu-

nun beni nasıl çileden çıkardığını bir bilsen!"

Huzursuzluğunu anlıyordum ama paraya çok ihtiyacımız vardı. Aramızdaki "öğrenciler"in mücadeleye devam edebilmeleri için biraz olsun beslenmeleri gerekiyordu.

"Çok mu tehlikeli?"

"Hiç değil! En sinir bozucu olan da bu zaten," diye söylendi Claude.

Görev planını anlatmaya başladı.

Balzac Sokağı'ndaki büroya, her sabah bir postane memuresi geliyordu, kadına eşlik eden kimse yoktu. Hepimizin birkaç ay daha dayanmamızı sağlayacak miktarda paranın bulunduğu bir heybe taşıyordu. Heybeyi alabilmek için Claude'un kadını bayıltması gerekiyordu.

"Cop kullanmayı reddettim!" dedi, sesi sinirliydi.

"Peki nasıl yapacaksın?"

"Bir kadına asla vurmam! Onu korkutacağım, biraz da sarsarım en kötüsü; sonra da heybeyi çekip alırım, işte hepsi bu."

Ne diyeceğimi bilemiyordum. Jan, Claude'un bir kadına vuramayacağını anlamış olmalıydı. İşlerin Claude'un umduğu gibi gitmemesinden korkmuştum.

"Parayı Albi'ye götürmem gerekiyor. İki gün sonra dönerim."

Onu kollarımın arasına aldım, ayrılmadan önce dikkatli olacağına dair söz verdirdim. Birbirimize son bir kez el salladık. Daha ertesi gün, benim de yerine getirmem gereken bir görevim vardı, cephane almak için Charles'a gitmeliydim.

Planlandığı gibi Claude sabah saat yedide postanenin bahçesindeki çalılığın arkasına gizlenmişti. Yine planlandığı gibi, saat sekizi on geçe kamyonetin memureyi bıraktığını duydu, kadın adım attıkça yoldaki çakıllar gıcırdıyordu. Öngörüldüğü gibi, Claude bir hamlede ayağa kalktı, elini yumruk yapmıştı. Ama hiç planlanmayan bir şey

oldu, kadın yüz kiloydu ve gözlük takıyordu!

Sonrası çorap söküğü gibi geldi. Claude kadının üzerine atılıp onu itmeye çalıştı; kadın duvar gibiydi, sarsılmadı bile! Claude kendini yerde buldu, biraz sersemlemişti. Jan'ın planını uygulamaktan başka çaresi kalmamıştı, kadını bayıltacaktı. Ama kadının gözlüğünü görünce, benim korkunç miyop gözlerim geldi aklına; cam parçalarının kurbanının gözüne saplanması fikri onu bu plandan caydırdı.

"Hırsız var!" diye haykırdı kadın. Claude tüm gücünü toplayıp kadının koca memelerine bastırdığı heybeyi çekip almaya çalıştı. Fazla heyecanlandığından mı, güçlerinin eşit olmayışından mı bilinmez, kıran kırana bir mücadele yaşandı ve Claude üzerinde yüz kilo çeken bir kadınla kendini yerde buluverdi. Nasıl becerdiyse, kadından kurtuldu ve heybeyi kaptığı gibi Émile'in şaşkın bakışları eşliğinde bisikletine atladı. Peşine kimse düşmeden kaçmayı başardı. Claude'un güvende olduğundan emin olunca Émile ters yöne gitti. Yoldan geçen birkaç kişi memurenin başına toplandı, ayağa kalkınca kadını sakinleştirdiler.

Yan sokaklardan birinden motosikletli bir polis çıktı, olup biteni anlamıştı; Claude'u uzaktan mimledi, gaza bastı ve onu avlamaya gitti. Birkaç saniye sonra kardeşim kendisini yere fırlatan korkunç bir cop darbesi hissetti. Polis, aletinden inip Claude'un üzerine atıldı. Tüm gücüyle kardeşimi tekmelemeye başladı. Tabancayı şakağına dayadığında kardeşim çoktan bayılmıştı, elleri kelepçelendi.

Ayıldığında, elleri arkadan bağlanmış olarak bir sandalyeye oturur halde buldu kendini. Kendine gelmesi çok uzun sürmedi, onu sorgulayan komiserin ilk tokatıyla yere düştü. Başını zemine çarptı ve etraf yine kararadı. Gözlerini ne zaman açtı? Kırmızı bir perde inmişti gözlerinin önüne. Şişen gözkapakları kandan yapışmıştı, dudağı patlamış, aldığı darbelerden ağzı şekil değiştirmişti. Claude'un

hiç sesi çıkmadı, ne bir hırıltı ne bir mırıltı çıktı ağzından. Geçirdiği birkaç baygınlık sayesinde bu şiddetten bir süreliğine kurtuluyor, başını kaldırır kaldırmaz müfettişlerin cop darbeleri arka arkaya inmeye başlıyordu.

"Sen, sen küçük bir Yahudi'sin değil mi?" diye sordu Komiser Fourna. "Peki parayı kimin için çaldın?"

Claude bir hikâye uydurdu, bu hikâyede özgürlük için savaşan çocuklar yoktu, arkadaşlar yoktu. Hikâye inandırıcı gelmeyince Fourna gürledi:

"Hücre eviniz nerede?"

Bu sorıya yanıt vermeden önce iki gün dayanması gerekiyordu. Emir böyleydi, öbürlerinin "temizlik" işini halletmeleri için gereken süre bu kadardı. Fourna bir kez daha vurdu, tavanda asılı ampul sallandı, kardeşim ampulün valsine eşlik etti. Claude kustu, başı yana düştü.

"Günlerden ne?" diye sordu Claude.

"İki gündür buradasın," dedi gardiyan. "Fena hakladılar seni, yüzün çarşamba pazarına döndü."

Claude elini yüzüne götürdü, hafifçe dokunur dokunmaz korkunç bir acı kapladı içini. "Bundan hiç hoşlanmıyorum," diye mırıldandı gardiyan. Karavana yemeğini verip kapıyı kapadı.

İki gün böyle geçti. Claude adresi verebilirdi artık.

Émile, Claude'un kaçtığını gördüğüne yemin ediyordu. Herkes Claude'un Albi'de oyalandığını düşünüyordu. Bekleyiş içinde geçen ikinci gecenin ardından, Claude'un yaşadığı odayı boşaltma kararı aldılar, ancak çok geç kalmışlardı, Fourna ve adamları çoktan odanın altını üstüne getirmişlerdi.

Kudurmuş polisler Direniş'in kokusunu almışlardı. Ama odada bulabilecekleri fazla bir şey yoktu, hele kırıp

dökebilecekleri hiçbir şey yoktu. Şilteyi delik deşik ettiler, bir şey bulamadılar! Yastığı parçaladılar, bir şey bulamadılar. Komodini kırdılar, yine bir şey bulamadılar! Geriye bir tek odanın köşesindeki soba kaldı. Fourna dökme demirden ızgarayı açtı.

"Bakın ne buldum!" diye haykırdı, sevinçten çılgına dönmüştü.

Elinde bir el bombası tutuyordu. Ateş ocağına gizlenmişti.

Eğildi, kafasını neredeyse tamamen sobanın içine soktu; kardeşimin bana yazmış olduğu mektubun parçalarını birer birer çıkardı sobanın içinden. Bu mektup elime hiç geçmemişti. Kardeşim tedbiri elden bırakmayarak mektubu yırtmıştı. Ancak, mektubu yakmak için ihtiyacı olan kömürü alacak parayı bulamamıştı.

Yanından ayrıldığımda Charles'ın yüzü her zamanki gibi gülüyordu. O sırada kardeşimin tutuklandığını bilmiyordum, Albi'ye kapağı atmıştır diye umuyordum. Charles'la bostanda biraz sohbet ettikten sonra içeri girdik, dışarıda dondurucu bir soğuk vardı. Yola çıkmadan önce, ertesi gün yerine getireceğim görevde kullanacağım silahları verdi bana.

Cebimde iki el bombası, pantolonumun kemerinde ise bir tabanca var. Üzerimdeki bu cephaneyle Loubers yolunda pedal çevirmek hiç de kolay değil.

Gece oldu, oturduğum sokakta in cin top oynuyor. Bisikletimi koridora yerleştirip anahtarımı aramaya başladım. Yaptığım yol beni bitap düşürdü. Tamamdır, cebimin derinliklerindeki anahtar elime geldi. On dakika içinde yorganın içine süzülmüş olacağım. Koridorun ışığı söndü. Önemli değil, anahtar deliğini karanlıkta da bulurum.

Arkamda bir ses duydum. Dönmeye fırsat bile bula-

madan yere yapıştım. Birkaç saniye içinde, kollarım arkada çapraz yapıldı, ellerim kelepçelendi ve yüzüm kan revan içinde kaldı. Odada, beni bekleyen altı polis var. Bir o kadar da bahçede var, sokağı tutanları saymıyorum bile. Dublanc Ana'nın bağrışlarını duyuyorum. Arabaların tekerlerinden çıkan acı fren sesleri duyuluyor, dört bir yan polis kaynıyor.

Gerçekten çok aptalca, kardeşim yazdığı mektuba adresimi de eklemiş. Oysa mektubu yakmak için ihtiyacı olan birkaç parça kömürdü yalnızca.

Sabahleyin Jacques randevulaştığımız yerde beni göremedi. Yolda başıma bir şey gelmiş olmalı, bir kontrole takılmış olmalıyım. Bisikletine atladığı gibi evime geldi, odamın "temizlemesi" gerekiyor, kural böyle.

Kardeşimle aynı muameleye maruz kaldım. Komiser Fourna zalimliğiyle ünlü, namını hak ediyor. Sorgum on sekiz gün sürdü, yumruk yedim, coplandım; sigara yanıklarının ve çeşitli işkence seanslarının birbirini izlediği on sekiz gün geçti. Komiser Fourna keyfi yerinde olduğunda dizlerimi kırıp kollarımı öne doğru uzatmaya zorladı beni, iki elime de birer telefon rehberi verdi. Eğildiğim anda tekmeyi bastı, bazen kürekkemiğime, bazen karnıma, bazen de yüzüme. Keyfi yoksa, bacaklarımın arasını hedef aldı. Konuşmadım. Rempart-Saint-Étienne Sokağı'nda bulunan karakoldaki hücrelerde iki kişiyiz. Kimi geceler Jacques'ın inlediğini duyuyorum. O da tek kelime söylemiyor.

Yirmi gün sonra, 23 Aralık'ta, hâlâ tek kelime etmiş değiliz. Sinirden kuduran Komiser Fourna, tutuklama emrini nihayet imzaladı. Kural olduğu üzere, dayak yiyerek geçirdiğimiz son bir günün ardından, Jacques ve ben nakledildik.

Bizi Saint-Michel Hapishanesi'ne götüren arabanın içinde yol alırken, askerî mahkemenin birkaç gün içinde kurulacağını henüz bilmiyordum, okunan kararların hemen oracıkta, avluda yerine getirileceğinden de haberim yoktu, tutuklanan her Direnişçi'nin kaderiydi bu.

İngiliz gökleri çok uzaklarda kaldı, ezilen kafamın içinde, Spitfire'ımın motorunun hırıltısını duymuyorum artık.
Bizi yolun sonuna götüren bu arabada, çocukluk düşlerimi düşünüyorum yeniden. Yalnızca sekiz ay öncesini.

1943 yılının 23 Aralık günü, Saint-Michel Hapishanesi'nin gardiyanı hücre kapısını arkamızdan kapattı. Yarı karanlıkta etrafı görmek hayli zor. Şişmiş gözkapaklarımızın altından ışık zar zor süzülüyor. Öylesine şişmişler ki, aralamakta bile zorlanıyoruz.
Ama Saint-Michel Hapishanesi'ndeki hücremde, kırılgan bir sesin, tanıdık bir sesin yankılandığını hâlâ dün gibi hatırlıyorum.

"İyi Noeller."
"İyi Noeller, kardeşim."

İkinci bölüm

19

Hapishanenin parmaklıklarına alışmak olanaksız, hücrelerin üzerine kapanan kapıların çıkardıkları gürültüyle yerinden sıçramamak olanaksız, gardiyanların dolanıp durmasına dayanmak olanaksız. Özgürlük ateşiyle yanıyorsanız, tüm bunlar dayanılmaz. Bu dört duvarın arasında oluşumuza nasıl bir anlam verebiliriz? Fransız polisi tarafından tutuklandık, yakında bir askerî mahkemenin karşısına çıkartılacağız, hemen sonrasında bizi avluda kurşuna dizecek olanlar da Fransız. Bütün bunların bir anlamı varsa bile, bulunduğum hücreden benim bunu görmem olanaksız.

Haftalardır bu hücrede yaşayanlar insanın buna da alıştığını, geçen zamanla birlikte yeni bir yaşam düzeninin kurulduğunu söylüyorlar. Bense kaybedilen zamanı düşünüyorum, bunun hesabını yapıyorum. Yirmi yaşımı asla göremeyeceğim, on sekiz yaşım yaşayamadan yitip gitti bile. Hiç değilse akşam karavanası var, diyor Claude. Yemekler iğrenç, bazen lahana çorbası, bazen de bitki bitlerinin kemirdiği fasulye çıkıyor, az da olsa güç toplamamızı sağlayacak hiçbir şey yok, açlıktan geberiyoruz. Onların gözünde, aynı hücreyi paylaşan birkaç göçmen işçi ve çeteciden ibaretiz sadece. Ayrıca bir de, bitler, tahtakuruları ve bizi kemiren uyuz var.

Geceleri Claude bana yapışarak uyuyor. Hücrenin so-

ğuktan buz tutan duvarları parlıyor. Bu dondurucu soğukta biraz olsun ısınabilmek için birbirimize sarılıyoruz.

Jacques eski Jacques değil. Uyanır uyanmaz, sessizce volta atmaya başlıyor. O da, benim gibi yitip giden saatleri, sonsuza dek kaybettiğimiz saatleri sayıyor. Dışarıda bıraktığı bir kadını düşündüğü de oluyordur belki. Ötekinin yokluğu derin bir uçurum; bazı geceler, eli havaya kalkıyor, imkânsız olanı, artık yok olmuş bir dokunuşu, tadı kaybolmuş bir tenin hatırasını, huzur içinde işbirliği yaptığı bir bakışı yakalamaya çalışıyor.

Bazen iyi niyetli bir gardiyan, takımdaki arkadaşların bastıkları korsan bir el ilanını veriyor bize. Jacques bize ilanı okuyor. Bu sayede, yakasını bırakmayan engellenmişlik duygusunu biraz olsun telafi ediyor. Eli kolu bağlı olmak, aciz olmak içini her gün biraz daha kemiriyor. Osna'nın yokluğu da buna tuz biber ekiyor sanırım.

Burada, bu iğrenç yerde, umutsuzluğa gömülmüş olan Jacques'a bakarken, dünyamızın en has güzelliklerinden birini gördüm: Bir adam öleceği düşüncesiyle başa çıkabilir ama sevdiğinin yokluğuyla başa çıkamaz.

Jacques bir saniye sustuktan sonra okumaya devam etti ve bize arkadaşlardan haberler verdi. Bir çift uçak kanadının sabote edildiğini, bir elektrik trafosunun arkadaşlardan birinin bombasıyla devrildiğini, bir Milis'in sokak ortasında öldürüldüğünü, masum insanları toplama kamplarına göndermek için kullanılacak on vagonun kullanılamaz hale getirildiğini öğrenince, az da olsa dışarıdaki arkadaşlarımızın zaferlerini paylaşabiliyorduk.

Bizler, burada dünyanın dibindeydik, yalnızca hastalığın hüküm sürdüğü karanlık, daracık bir köşeye kıstırılmıştık. Ama bu iğrenç deliğin ortasında, bu dipsiz kuyunun en karanlık noktasında ufacık da olsa bir ışık huzmesi bulunuyordu hâlâ, bir mırıltı gibi duyuluyordu adeta. Akşam olduğunda, komşu hücrelerdeki İspanyollar şarkılarında onun adını söylüyorlardı, adına Esperanza diyorlardı.

20

Yılbaşı günü kutlama yoktu, çünkü kutlayabileceğimiz bir şey yoktu. Şahin'le burada, hiçliğin ortasında tanıştım. Ocak ayındaydık, aramızdan bazıları yargıçlarının önüne çıkarılmıştı, göstermelik davaları sürerken, bir kamyonet tabutlarını avluya bırakmıştı. Ardından silah seslerini ve mahkûmların haykırışlarını duyduk, ölümlerinin üzerine sessizlik çöktü, ölme sırası bize geliyordu.

Şahin'in gerçek adını hiç öğrenemedim, söyleyecek takati kalmamıştı. Ona bu adı verdim, çünkü gecelerini cehenneme çeviren yüksek ateşin neden olduğu sayıklamalar sırasında konuştuğu oluyordu. Kendisini kurtaracak olan beyaz kuşu çağırıyordu. Arapça'da beyaz pelerinli atmacalara "şahin" deniyordu. Savaş bittikten sonra, bu günlerin anısına o kuşu aradım.

Aylardır mahkûm olan Şahin, her gün azar azar ölüyordu. Bedeni güçsüz düşmüştü, midesi o kadar küçülmüştü ki çorbayı bile almıyordu.

Bir sabah, üzerimdeki bitleri ayıklarken gözlerimiz karşılaştı, gözleri sessiz sedasız beni çağırıyordu. Ona doğru yürüdüm, bütün gücünü toplayarak bana gülümsedi, daha doğrusu gülümsedi sayılır. Bakışları bacaklarına doğru kaydı. Uyuz bacaklarını mahvetmişti. Ne istediğini anladım. Yakında ölüm onu buradan alıp götürecek olsa da Şahin başı dik, olabildiğince temiz olarak buluş-

mak istiyordu onunla. Yatağımı onunkinin yanına çektim, gece olunca pirelerini ayıkladım, gömleğinin kıvrımlarına yuvalanan bitleri temizledim.

Şahin çok zorlansa da, arada, o kırılgan gülümsemelerinden birini yolluyordu bana, kendince teşekkür ediyordu böylece. Asıl ben ona teşekkür etmek istiyordum.

Akşam karavanası dağıtıldığında, kendisininkini kardeşim Claude'a vermemi işaret etti.

"Bu bedeni beslesem ne olur, zaten ölü," diye mırıldadı. "Kardeşini kurtar, genç o, daha hayatın başında."

Şahin birkaç kelime konuşmak için günün sona ermesini bekliyordu. Gücünü biraz olsun toparlayabilmesi için gecenin sessizliğinin etrafını sarması gerekiyordu muhtemelen. Bu sessizliğin ortasında, insanlığımızı paylaşıyorduk.

Hapishane rahibi Joseph, ona yardımcı olabilmek için yemek karnesini feda ediyordu. Her hafta, küçük bir kutu bisküvi getiriyordu. Onları ufalayıp yemesi için Şahin'i zorluyordum. Bir bisküviyi kemire kemire yemesi bir saati, bazen de iki saati buluyordu. Yorgunluktan bittiğinde ise, Rahip Joseph'in fedakârlığı boşa gitmesin diye geri kalanını arkadaşlara dağıtmamı söylüyordu.

Bir Arap'ı kurtarmak için kendisi aç kalmaktan kaçınmayan bir rahibin, bir Yahudi'yi kurtararak ona hâlâ inanılacak bir şeylerin var olduğunu gösteren bir Arap'ın, kendi sırasını beklerken ölüm döşeğindeki bir Arap'ı kollarının arasına alan bir Yahudi'nin; tüm o olağanüstü anlarıyla insanların dünyasının hikâyesi bu.

20 Ocak gecesi dondurucu soğuk iliklerimize kadar işliyordu. Şahin tir tir titriyordu, ona sarıldım, bu titremeler onu tüketiyordu. O gece, dudaklarına götürdüğüm yemeği yemeyi reddetti.

"Bana yardım et, özgürlüğüme kavuşmak istiyorum," dedi ansızın.

Sahip olmadığım bir şeyi sana nasıl vereyim, diye sordum ona. Gülümsedi.

"Hayalini kurarak," dedi.

Bunlar son sözleri oldu. Verdiğim sözü tutup şafak sökene dek yıkadım onu; güneş doğmadan hemen önce giysilerine sarıp sarmaladım. Aramızdaki inançlı kişiler onun için dua ettiler; ağızlarından çıkan kelimeler değerliydi çünkü yüreklerinden geliyordu. Tanrı'ya hiç inanmayan ben bile, Şahin'in dileği yerine gelsin, gittiği yerde özgür olsun diye dua ettim.

21

Ocak ayının son günlerinde avluda gerçekleştirilen idamların sayısı azaldı, öyle ki aramızdan kimileri sıra kendilerine gelmeden önce ülkenin bağımsızlığına kavuşacağını umut etmeye başlamıştı. Gardiyanlar onları götürmeye geldiğinde, biraz zaman kazanmak umuduyla davalarının erteleneceğini düşündüler ama bu hiç gerçekleşmedi, hepsi kurşuna dizildi.

Bizler bu karanlık duvarların arasında sıkışıp kalsak da, elimiz kolumuz bağlı olsa da, dışarıdaki arkadaşlarımızın eylemleri artırdığını öğrendik. Direniş, ağlarını örüyor, yayılıyordu. Tüm bölgeye yayılmış düzenli müfrezeleri vardı artık, bağımsızlık savaşı Fransa'nın dört bir yanında şekilleniyordu. Charles, sokak savaşını biz başlattık, dedi bir gün, söylediği abartılıydı, yalnız değildik ama örnek olmuştuk. Diğerleri bizi izlemişti ve düşman her gün direnişle karşılaşıyordu, eylemlerimizin sayısı arttıkça hareket kabiliyetlerini yitiriyorlardı. Alman konvoylarına ait her vagon, her yük sabotaja uğrama tehlikesiyle yol alıyor, düşman için silah üreten her Fransız fabrikasının transformatörü havaya uçuruluyor, tesis yerle bir ediliyordu. Halk cesaretlendikçe arkadaşlarımız eylemlerini daha da artırıyor, Direniş'in safları daha da genişliyordu.

Hava almak için avluya çıktığımızda, İspanyollar, dün bizim takımdan arkadaşların büyük bir patlama gerçekleştirdiğini söylediler. Jacques siyasi tutuklu olan bir İspanyol mahkûmdan bilgi almaya çalışıyor. Adam Kastilyalı, o topraklarda yetişen herkes gibi çok gururlu. İspanya'daki savaş boyunca o toprakları savunmuş, Pireneler'den yürüyerek göçerken bile o toprakları sevmekten vazgeçmemiş. Batı'daki kamplara hapsedildiğinde de şarkılarını söylemekten hiç vazgeçmemiş. Boldados, Jacques'a, Fransızlarla İspanyolların hücrelerini ayıran parmaklığa yaklaşmasını işaret ediyor. Jacques yaklaştığında, bir gardiyandan duyduklarını anlatıyor:

"Eylemi yapan sizden biri. Geçen hafta, son tramvaya ucu ucuna yetişmiş ve Almanlara ayrılan tramvay olduğunu fark etmeden binivermiş. Bunu yapabildiğine göre, sizin arkadaşın kafası başka yerdeydi herhalde. Alman subaylardan biri kıçına tekmeyi basıp onu aşağı yuvarlayıvermiş. Senin arkadaş bundan hiç hoşlanmamış. Onu çok iyi anlıyorum, kıça tekme yemek çok aşağılayıcıdır ve hiç iyi bir şey değildir. Bunun üzerine, sizinki küçük bir araştırma yapmış ve bu tramvayın, her akşam, Variétés Sineması'ndan çıkan Alman subaylarını taşıdığını öğrenmiş. Son sefer bu *hijos de putas*'a[1] ayrılmış yani. Birkaç gün sonra, yani dün akşam, sizinkilerden üç arkadaşıyla birlikte kıçına tekmeyi yediği yere gelmiş, beklemeye başlamışlar."

Jacques can kulağıyla Boldados'u dinliyordu, gıkı çıkmıyordu. Gözlerini kapayınca, sanki bir anda o da eyleme katılmış ve Émile'in sesini duymuştu, eylemin başarıyla tamamlandığını anlayınca da arkadaşının dudaklarında beliren o kötücül gülümsemeyi görmüştü. Böyle anlatıldığında hikâye basit gibi gözükebilir. Bir tramvaya şıpın işi atılıveren birkaç el bombası, eğlenceleri kursaklarında kalan Nazi subayları ve kahraman sokak çocukları. Oysa

1. (İsp.) Orospu çocukları.

bununla yakından uzaktan ilgisi yok, hikâye hiç de göründüğü gibi basit değil.

Sundurmaların gölgesinde pusuya yattılar, korkudan üç buçuk atıyor, dondurucu soğukta tir tir titriyorlar, hava öyle soğuk ki ıssız sokağın kırağıyla kaplı kaldırım taşları ay ışığında parlıyor. Sessizliği bir tek, patlak oluktan sızan eski bir yağmurdan kalma damlalar bozuyor. Etrafta in cin top oynuyor. Soluk alıp verirken, ağızlarından buhar bulutları yayılıyor havaya. Uyuşmasın diye arada parmaklarını ovuşturuyorlar. Korku soğukla birleşince ortaya çıkan titremelerle nasıl başa çıkıyorlar peki? Ufacık bir dikkatsizlik bile onları ele verebilir ve işleri oracıkta biter. Émile'in aklına yerde sırtüstü yatan arkadaşı Ernest geliyor; göğsü parçalanmıştı, vücudunun üst kısmı gırtlağından ve ağzından akan kanla kıpkırmızı olmuş, kolları iki yana açılmıştı, boynu da yana düşmüştü. Tanrım, kurşuna dizilerek ölen insanların vücutları nasıl da esnek oluyor.

Hayır, inan bana, bu hikâye hiç de düşünüldüğü gibi gerçekleşmedi. Korku, geceni gündüzünü kaplayıp her yanı sardığında, yaşamaya, bir şeyler yapmaya devam etmek, baharın yeniden geleceğine inanmak yürek ister. Yalnızca on altı yaşındaysan, bir başkasının özgürlüğü için ölmek zordur.

Tramvayın uzaktan gelen sesi yaklaştığını haber veriyor. Farının ışığı gecenin içinde ok gibi parlıyor. André orada, yanında Émile ve François var. Birlikte oldukları için bir şeyler yapabiliyorlar. Bir başlarına olsalar her şey farklı olurdu. Ellerini paltolarının ceplerine sokuyorlar; bombaların pimini çekiyorlar. Her şeyin bir anda mahvolması için küçük bir sakarlık yeterli. İşte o zaman polis, Émile'in yola dağılan parçalarını toplar. Ölümün iğrenç bir şey olduğu kimse için sır değil.

Tramvay ilerliyor, askerlerin gölgeleri katarın ışıklarıy-

la aydınlanan camlara yansıyor. Biraz daha dayanmaları, sabırlı olmaları, göğüslerinde güm güm atan kalplerinin ritmini kontrol etmeleri gerekiyor. "Şimdi," diyor Émile. Kenetler kaldırım taşlarına yuvarlanıyor. Bombalar pencereleri parçalayarak içeri giriyor, tramvayın zemininde yuvarlanıyorlar.

Nazilerin bütün kibri bir anda söndü, cehennemden kaçmaya çalışıyorlar. Émile sokağın öbür köşesinden François'ya işaret ediyor. Makineli tüfekler ateşlendi, bombalar patlıyor.

Boldados'un olayı anlatırken kullandığı ifadeler o kadar net ki, Jacques neredeyse eylem sırasında orada olduğunu sanıyor. Bir şey söylemiyor, sessizliği dün akşam yeniden sessizliğe gömülen hüzünlü sokağınkiyle karıştı. Bu sessizliğin içinde, acı dolu hırıltılar duyuyor Jacques.

Boldados ona bakıyor. Jacques'ın başıyla teşekkür etmesinin ardından ayrılıyorlar, herkes kendi avlusuna gitti.

Yanımıza döndüğünde, "Bahar, bir gün yine gelecek," diye fısıldadı Jacques.

22

Ocak ayı da bitti. Bazen, hücremde otururken Şahin'i düşünüyorum. Claude çok güçsüz düştü. Bir arkadaş revirden kükürt bileşenli bir pastil getiriyor ara sıra. Ama Claude ilacı boğaz ağrısı için değil, kibrit çakmak için kullanıyor. Bir gardiyanın gizlice verdiği sigaranın etrafında toplanıp beraberce içiyoruz. Ama bugün keyfimiz yok.

François ve André, Lot-et-Garonne'da kurulan Maki'ye destek vermeye gittiler. Görevden döndüklerinde, onları bekleyen bir müfreze askerle karşılaştılar. Kepli yirmi beş askere karşı, kasketli iki Direnişçi, çarpışma hiç de adaletli olmadı. Bizimkiler Direnişçi olduklarını söylediler, çünkü Almanların bozguna uğrayacağı dedikodusu dolaşmaya başladığından beri, düzenin adamları kendilerine daha az güvenir oldular, bazıları geleceği düşünüyor ve kendilerini sorguluyorlar. Oysa arkadaşlarımızı bekleyenler henüz fikir değiştirmemişlerdi, saf da değiştirmemişlerdi, hiç duraksamadan götürdüler arkadaşlarımızı.

André karakola girerken hiç korkmadı. Bombanın pimini çekip atıverdi. Herkes kendini yere atarken o kaçmayı denemedi bile, öylece ayakta durup bombanın yerde yuvarlanışını izledi. Bomba iki tahtanın arasına sıkışıp durdu, patlamadı. Jandarmalar André'nin üzerine çullanıp öldüresiye dövdüler.

Bu sabah hapishaneye getirildi, yüzü gözü kan içindey-

di, vücudu tamamen şişmişti. Şimdi revirde. Kaburgalarını ve çenesini kırmışlar, alnını yarmışlar, olağan şeyler yani.

Saint-Michel Hapishanesi'ndeki gardiyanların şefinin adı Touchin. Öğleden sonra havalandırmaya çıkmamız için hücre kapılarını o açıyor. Saat beşe doğru, anahtar tomarını sallamaya başlıyor, kapıların kilitleri tıkırdayarak açılmaya başlıyor. Dışarıya çıkmak için onun işaretini beklememiz gerek. Şef Touchin'in düdüğü öttüğünde, hücrelerin eşiğinden adımımızı atmadan önce birkaç saniye bekliyoruz, sırf onun canını sıkmak için yapıyoruz bunu. Kapılar, mahkûmların duvarın önüne sıralandığı geçide açılıyor. Yanında iki meslektaşı daha bulunan başgardiyan üniformasının içinde dimdik duruyor. Düzenin sağlandığına kanaat getirince, elinde sopası, mahkûmları dışarı çıkarıyor.

Herkesin onu kendince selamlaması gerekiyor; kimi bir baş hareketiyle, kimi yukarı kalkan kaşıyla yapıyor bunu; nasıl olduğunun önemi yok, başgardiyanın isteği otoritesinin tanınması. Teftiş bittiğinde sıra ilerliyor.

Biz havalandırmadan dönünce, aynı tören İspanyol arkadaşlarımız için başlıyor. Kendilerine ayrılan bölümde elli yedi kişiler.

Touchin'in önünden geçerek onu selamlıyorlar. Ama İspanyol arkadaşların soyunup giysilerini korkuluğa bırakmaları gerekiyor. Her biri anadan doğma, çırılçıplak girmeli koğuşa. Touchin, güvenlik önlemleri gereği yönetmeliğin mahkûmları geceleri soyunmaya zorladığını söylüyor. Donlar da çıkartılıyor. "Dal taşak kaçmaya kalkan birini gördünüz mü hiç!" diyor Touchin. "Hemen enseleneceğine kuşku yok."

Bu korkunç kuralın, bu yüzden uygulanmadığını gayet iyi biliyoruz; kuralı koyanlar mahkûmları aşağılamak amacıyla yapmışlar bunu.

Bütün bunları Touchin de biliyor ama umursamıyor, tek düşündüğü, İspanyollar önünden geçip onu selamlarken alacağı keyif; elli yedi kişi olduklarına göre elli yedi selam alacak; bu da Başgardiyan Touchin'in elli yedi kere keyiften ürpermesi demek.

İspanyollar önünden sırayla geçerek onu selamlıyorlar, ne de olsa yönetmelik böyle buyuruyor. Ama söz konusu İspanyollar olunca, Touchin her seferinde hayal kırıklığına uğruyor biraz. Bu adamlarda asla alt edemediği bir şey var.

Sıra ilerliyor, önde Rubio var. Aslında sıranın başında Boldados olmalı, ama sana daha önce söylediğim gibi; Boldados, Kastilyalı ve çok gururlu, gardiyanlardan birinin suratına yumruğu patlatabilir, hatta *hijo de putas*, diye bağırarak korkuluktan aşağıya atabilir; işte bu yüzden sıranın başında Rubio var, böylesi daha güvenli, özellikle bu akşam.

Rubio'yu öbürlerinden daha iyi tanıyorum, ortak bir noktamız var, bizi ayırt edilmez kılan bir özellik. Rubio'nun saçları kızıl, teninde kızıl benekler var, gözleri açık renk ama doğa bana davrandığından daha cömert davranmış ona. O çok yakışıklı, ben ise gözlüğüm olmasa göremeyecek kadar miyobum. Ayrıca Rubio'nun eşsiz bir mizah duygusu var, ağzını açtığı anda herkesi gülmekten kırıp geçiriyor. Bu karanlık duvarların arasında çok değerli bir yetenek bu, çünkü gülme isteği pek uğramıyor buralara.

Dışarıdayken, Rubio'nun kızlarla arası çok iyiydi herhalde. Birkaç numara öğrenmeliyim ondan, kim bilir, günün birinde Sophie'yi yeniden görürüm belki.

Touchin'in bir bir saydığı İspanyol mahkûmlar sıra halinde ilerliyorlar. Rubio da yürüyor, sonra ansızın duruyor, yüzünde kararlı bir ifade var, başgardiyanın önünde diz çöker gibi yapıyor, mahkûmun reverans yaptığını sanan başgardiyan pek keyifleniyor, oysa Rubio onunla alay ediyor. Rubio'nun arkasında Katalanca öğretmek isteyen yaşlı bir öğretmen, okumayı hücrede öğrenen ve artık Garcia

Lorca'dan dizeler söyleyen bir köylü, Asturias'taki bir kasabanın eski belediye başkanı, dağların derinliklerinde de saklansa suyu bulan bir mühendis ve arada bir söylediği Rouget de Lisle'in marşının sözlerini anlayıp anlamadığını bilmediğimiz Fransız Devrimi hayranı bir madenci var.

Mahkûmlar koğuşun önünde durup birer birer soyunmaya başlıyorlar.

Çıkardıkları giysiler İspanya İç Savaşı'nda çarpışırken üzerlerinde olanlar. Bez pantolonları lime lime olmuş, Batı'daki kamplarda diktikleri espadrillerinin tabanları neredeyse tamamen erimiş, gömlekleri paramparça; üzerlerindekiler yırtık pırtık, paramparça da olsa, bu İspanyol yoldaşların mağrur duruşları hiç değişmiyor.

Touchin göbeğini sıvazlıyor, geğiriyor, burnunu kaşıyor ve sümüğünü ceketinin yenine siliyor.

Bu akşam, İspanyolların rahat olduklarını fark etti, her zamankinden daha özenliler. Pantolonlarını katlıyorlar, gömleklerini çıkarıp korkuluğun üzerine koyuyorlar; hep birlikte eğilip espadrillerini aynı hizaya gelecek biçimde diziyorlar. Touchin sopasını sallıyor.

Zayıf, solgun elli yedi beden ona doğru dönüyor. Touchin bakıyor, dikkatle inceliyor, yolunda gitmeyen bir şey var, ama ne? Kafasını kaşıyor, kepini çıkartıyor, sanki böyle daha iyi anlayacakmış gibi gövdesini geriye doğru atıyor. Ters giden bir şey var, bundan emin, ama ne? Önce sol tarafındaki meslektaşına, sonra sağdakine bakıyor, ikisi de omuzlarını silkiyor, Touchin nihayet anlıyor, bu kabul edilir bir şey değil: "Donlar neden hâlâ üzerinizde, çıplak olmanız gerekiyor?!" İki yamağı işin içinde bir iş olduğunu anlamadılar, boş yere başgardiyan olmamıştı Touchin. Sıradakilerden hiç olmazsa biri kurala itaat etmiş mi diye görmek için eğiliyor Touchin, hayır, hepsinin donları hâlâ üzerlerinde.

Touchin'in bozguna uğrayan suratını görünce gülme isteği duyan Rubio kendini zor tutuyor. Bu bir savaş, önemsiz görünebilir ama bahis büyük. Bu ilk kez oluyor ve kazanırlarsa devamı da gelecek.

Touchin'i hiç iplemeyen Rubio, hücrelere girmek için ne beklediklerini soran masum bir ifadeyle gardiyana bakıyor.

Aptala dönen Touchin susup kalınca Rubio öne doğru bir adım atıyor, öbürleri de onu izliyor. Ne yapacağını şaşıran Touchin koğuşun kapısına koşuyor, kollarını kavuşturup girişin önünde dikiliyor.

"Hadi bakalım, yönetmeliği biliyorsunuz," diyor Touchin, bela istemiyor. "Mahkûm ve don hücreye beraber giremezler. Don korkuluğun üzerinde, mahkûm koğuşta uyur; bu hep böyle olmuştur, neden bu akşam değişsin? Hadi Rubio, aptallık etme."

Rubio fikrini değiştirmiyor, Touchin'i şöyle bir süzdükten sonra, kendi dilinde, donunu çıkarmayacağını söylüyor.

Touchin tehdit ediyor, Rubio'yu itmeye çalışıyor, kolundan tutup sarsıyor onu. Ne var ki mahkûmların aşındırdığı zemin, nemli soğuğun da etkisiyle çok kaygan. Touchin sendeliyor ve sırtüstü yere düşüyor. Gardiyanlar onu kaldırmak için koşuşturuyor. Deliye dönen Touchin' in Rubio'ya vurmak üzere kolunu kaldırmasıyla, Boldados'un bir adım öne çıkıp araya girmesi bir oluyor. Boldados yumruklarını sıkıyor, son derece haklı da olsa ona vurmayacağını, bir anlık öfkeye kapılıp oyunlarını bozmayacağını söylüyor arkadaşlarına.

"Ben de donumu çıkarmayacağım şef!"

Touchin sinirden mosmor oluyor, sopasını sallayıp bağırıyor:

"İsyan ha, öyle mi? Görürsünüz siz! İkiniz de hemen zindana gidiyorsunuz, bir ay kalacaksınız orada, dünyanın kaç bucak olduğunu öğreteceğim size!"

Cümlesini bitirir bitirmez diğer elli yedi mahkûm bir adım öne çıkıyor, onlar da zindanın yolunu tutuyorlar. Ama zindan iki kişi için bile çok dar. Geometrisi pek iyi olmasa da, Touchin karşılaştığı sorunun büyüklüğünü hesap edebiliyor.

Düşünürken sopasını sallamaya devam ediyor; bunu

yapmaya devam etmezse gülünç duruma düştüğünü kabul etmiş gibi olacak. Rubio arkadaşlarına bakıyor, gülümsüyor, takviye güç gönderilmesine fırsat vermemek için hiçbir gardiyana değmeden, o da hareketlenmeye başlıyor. Havada büyük daireler çizerek elini kolunu sallıyor, arkadaşları da onu izliyor. Elli yedi çift el fır dönüyor, aşağı katlardan öbür mahkûmların bağırışları yükseliyor. Kimi *La Marseillaise*'i, kimi *Enternasyonal*'i söylüyor, zemin kattan *Partizanların Şarkısı* yükseliyor.

Başgardiyanın seçeneği kalmadı, buna izin verirse, bütün hapishane ayaklanacak. Touchin elindeki sopayı indiriyor ve mahkûmlara koğuşlarına girmelerini söylüyor.

O akşam, don savaşını İspanyollar kazandı. Bu daha başlangıçtı, ertesi gün, avluda Rubio bana tüm detayları anlattığında parmaklıkların ardından el sıkıştık. Olan biten konusunda ne düşündüğümü sorduğunda, ona, "Daha alacağımız hapishaneler var," diye yanıt verdim.

La Marseillaise'i söyleyen köylü günün birinde hücrede ölüverdi, Katalanca öğretmek isteyen yaşlı öğretmen Mauthausen'den hiç dönmedi, Rubio sürgüne yollandı ama geri dönmeyi başardı, Boldados Madrid'de kurşuna dizildi, eski belediye başkanı evine geri döndü ve Franco' nun heykellerinin yıkıldığı gün torunu belediye başkanı olacak.

Touchin ise, savaş bittiğinde Agen Hapishanesi'ne müdür oldu.

23

17 Şubat günü, gardiyanlar André'yi güneş doğmadan götürdüler. Hücreden ayrılırken, omuzlarını silkip gözucuyla şöyle bir baktı bizlere. Kapı arkasından kapandı, yanındaki iki gardiyanla birlikte hapishanenin içindeki askerî mahkemeye doğru ilerledi. Duruşma olmayacak, çünkü avukatı yok.

Ölüme mahkûm edilmesi bir dakika sürdü. İdam mangası avluda onu bekliyordu.

Jandarmalar, André'nin görev başındayken tutuklandığı Grenade-sur-Garonne'dan özel olarak geldiler. Başladıkları işi bitirmeleri lazım.

André, elveda demeyi isterdi ancak bu yönetmeliğe aykırı. Ölmeden önce, o gün Touchin'in yerine bakan Gardiyan Theil'e, annesine yazdığı pusulayı verdi.

Şimdi André'yi direğe bağlıyorlar, parmağındaki yüzüğü çıkarmasına yetecek kadar birkaç saniye beklemelerini istiyor. Başgardiyan Theil biraz söyleniyor ama sonunda André'nin annesine ulaştırmasını rica ettiği yüzüğü almayı kabul ediyor. "Bu onun alyansı," diyor André, Direniş'e katılmak üzere evden ayrıldığı gün hediye etmiş annesi. Theil söz veriyor, şimdi de bileklerini bağlıyorlar André'nin.

Parmaklıklara tutunmuş, mangayı oluşturan miğferli on iki adamı gözümüzün önüne getirmeye çalıştık. André dimdik duruyor. Silahlar doğruluyor, yumruklarımızı sı-

kıyoruz ve on iki kurşun iki büklüm olan arkadaşımızın zayıf bedenini delik deşik ediyor; başı yana düşen, ağzından kan sızan André'nin soluğu kesiliyor, bağlandığı direkte öylece duruyor.

İnfaz yerine getirilince jandarmalar gidiyor. Gardiyan Theil, André'nin verdiği pusulayı yırtıp yüzüğü cebine yerleştiriyor. Yarın, başka bir arkadaşımızın icabına bakacak.

Montauban'da tutuklanan Sabatier de aynı direğe bağlanarak kurşuna dizildi. André'nin direğe bulaşan kanı kurumamıştı bile.

Kimi geceler, Saint-Michel Hapishanesi'nin avlusunda uçuşan kâğıt parçaları görürüm hâlâ. Kâbusumda, kâğıt parçaları direğin ardındaki duvara kadar süzülüp André'nin ölmeden hemen önce yazdığı kelimeleri bir araya getirerek yeniden birleşirler. André öldüğünde, on sekizine yeni basmıştı.

Savaş sona erdiğinde, Başgardiyan Theil, Lens Hapishanesi'nin müdürlüğüne atandı.

Birkaç gün içinde sıra Boris'in davasına gelecekti ve daha kötüsünün olmasından endişeleniyorduk. Ama Lyon'da kardeşlerimiz vardı.

Takımlarının adı Carmagnole-Liberté. Dün, Direnişçilerden birinin kellesini almayı başaran bir savcının, aynı Lespinasse gibi, icabına baktılar. Simon Frid adında bir arkadaş öldü ama Savcı Fauré-Pingelli de delik deşik oldu. Bundan böyle, hiçbir yargıç bizlerden biri için ölüm cezası istemeye cesaret edemeyecek. Yirmi yıl hapis cezaya çarptırılması Boris'in umurunda bile değil, çünkü dışarıda mücadele devam ediyor. İspanyollar, dün akşam, Milislerden birinin evinin havaya uçurulduğunu söyledi. Bu haberi Boris'e iletmeyi başardım.

Boris, 1945 ilkbaharında Gusen'da, bir toplama kampında öleceğini bilmiyor.

"Böyle surat asma Jeannot!"

Jacques'ın sesi üstüme çöken bezginlikten çekip çıkardı beni. Başımı kaldırıp uzattığı sigarayı alıyorum ve yanıma gelip birkaç nefes çekmesi için Claude'a işaret ediyorum. Tükenmiş haldeki kardeşim, hücre duvarının dibinde yatmaya devam etmeyi tercih ediyor. Claude'u tüketen beslenememek değil, susuzluk değil, geceleri bizi kemiren pireler değil, gardiyanların yaptığı eziyetler de değil, kardeşimin canını bu denli sıkan, burada, eli kolu bağlı olarak kalakalmak, onu anlıyorum çünkü aynı kederi ben de yaşıyorum.

"Vazgeçmeyeceğiz," diyor Jacques. "Dışarıda, mücadele etmeye devam ediyorlar, Müttefik ülkeler önünde sonunda çıkarma yapacaklar, göreceksin."

Bu sözleri beni teselli etmek için söylemiş olsa da, Jacques'ın, arkadaşlarının Variétés Sineması'na bir saldırı hazırlığında olduklarından zerre kadar kuşkusu yok, çünkü o sinemada Nazi propagandası yapan filmler gösteriliyor.

Saldırıyı yapacak olanlar Rosine, Marius ve Enzo ama bombaları hazırlayan Charles değil ve bu ilk kez oluyor. Sivil halktan kimseye zarar gelmemesi için bombanın seans bittiğinde, salon boşalınca patlatılması gerek. Rosine'in bir koltuğun altına yerleştireceği bombanın düzeneği zaman ayarlı, bizim Loubers'li bahçıvanın elinde ise bu tarz bir bomba yapacak malzeme yok. Saldırının dün akşam yapılması gerekiyordu; *Jud Süß*[1] gösterilecekti. Her yan polis kaynıyordu, girişte kontrol yapılıyor, çantalar ve okul çantaları didik didik aranıyordu, arkadaşlar çantalarındaki malzemeyi içeri sokamadılar.

Jan saldırıyı ertesi güne ertelemeye karar verdi. Bu kez gişenin önünde kontrol yoktu, Rosine salona girdi ve çantayı koltuğunun altına koyan Marius'un yanına oturdu. Enzo da arka sıralarındaki yerini aldı, fark edilip edil-

1. "Yahudi Süß", 1940'ta Joseph Goebbels'in yönlendirdiği Veit Harlan tarafından çekilmiş bir Yahudi karşıtı propaganda filmidir.

mediklerini kontrol edecekti. Marius'un bütün bir akşamı Rosine'in yanında, sinemada geçirdiğini bilseydim onu çok kıskanırdım. İnsanda kontrol edemediği ürpertiler yaratan sesi ve hafif aksanıyla Rosie o kadar güzel ki.

Işıkların sönmesiyle birlikte, Variétés Sineması'nın perdesinde güncel haberler dönmeye başladı. Rosine koltuğa iyice gömüldü, kahverengi saçları omuzlarına döküldü. Enzo, onun zarif ve güzel ensesinin tüm hareketlerini izleyebiliyor. Bacaklarının arasında iki kilo patlayıcı olunca insanın filme odaklanması hayli zor tabii. Her ne kadar tersine inanmak istese de, Marius biraz gergin. Bilmediği malzemeyle çalışmaktan hoşlanmıyor. Bombaları Charles hazırladığında kendini güvende hissediyor; arkadaşının elinden çıkan bombalarda şimdiye dek hiçbir sorun olmadı; oysa bu kez düzenek farklı, bomba onun için fazla karmaşık.

Gösterinin sonunda, elini Rosine'in çantasına daldırıp içinde sülfürik asit bulunan cam tüpü kırması gerekecek. Asit otuz saniye içinde, içi potasyum klorat dolu küçük demir bir kutunun çeperini eritecek. İki madde birbirine karıştıklarında bombanın içine yerleştirilmiş olan fünyeleri patlatacaklar. Ne var ki tüm bu kimyasal olaylar Marius'un gözüne çok karmaşık görünüyor. O, Charles'ın dinamit ve fitille hazırladığı türden basit düzenekleri seviyor. Fitil cızırdamaya başladığında, saniyeleri saymak; sorun çıktığında ise biraz cesaret ve biraz da el çabukluğuyla fitili kesmek yeterli oluyor. Ayrıca bu kez, mekanizmayı hazırlayan kişi bombanın ortasına başka bir sistem daha ekledi; gece bekçisi bombayı bulur da yerinden oynatırsa patlama hemen gerçekleşsin diye dört küçük pil ve bir cıva bilyesini birbirlerine bağladı.

Marius terledikçe terliyor, bir türlü filme odaklanamıyor. Arada gizliden gizliye Rosine'e bakıyor, Rosine görmezden geliyor, sonunda filmin boynunda değil ekranda oynadığını anımsatmak için Marius'un bacağına bir şaplak indiriveriyor.

Yanında Rosine olsa bile, Variétés Sineması'nda birbiri ardına eklenen dakikalar uzadıkça uzuyor. Rosine, Enzo ve Marius mekanizmayı antrakt sırasında çalıştırıp oradan hemen sıvışabilirlerdi elbette. Böyle kıvranıp terlemek yerine, şimdiye dek görevi tamamlayıp evlerine dönmüşlerdi bile. Ama daha önce de söylediğim gibi, biz asla masum insanları öldürmedik, budala olsalar bile yapamadık bunu. İşte bu yüzden seansın sona ermesini bekliyorlar, mekanizmayı ancak salon boşaldığında çalıştıracaklar.

Işıklar nihayet yandı... Seyirciler ayağa kalkıp çıkışa doğru yöneliyorlar. Sıranın ortasında oturan Rosine ve Marius yerlerinden kıpırdamadan seyircilerin çıkmasını bekliyorlar. Arkalarında oturan Enzo'nun durumu da farklı değil, o da kıpırdanmadan bekliyor. Sıranın sonundaki yaşlı bir hanım aheste aheste paltosunu giyiyor. Yanında oturan seyirci daha fazla bekleyemeyince, öfke içinde arkasını dönüp diğer koridora doğru ters yöne yürümeye başlıyor.

"Hadi kıpırdayın biraz, film bitti!" diye isyan ediyor adam.

"Nişanlım biraz halsiz de," diyor Marius, "kalkmak için kendini toparlamasını bekliyoruz."

Rosine, bir yandan içinden sayıp söverken bir yandan da Marius'un küstahlık yapmaktan geri kalmadığını düşünüyor, dışarı çıkar çıkmaz bunu kendisine de söyleyecek! Beklerken, bu adamın geldiği gibi bir an önce gitmesini istiyor.

Adam sıraya şöyle bir göz atıyor, yaşlı hanım gitmiş ama o taraftan çıkabilmesi için yolu gerisin geri yürümesi gerekecek. Yapacak bir şey yok, koltuğun sırtlığına yapışıp jenerik bitmesine rağmen yayılmış oturan bu salak oğlanın önünden geçmeye çalışıyor, bitkin olamayacak kadar genç olduğunu düşündüğü kızı biraz iteleyip bacağını üzerinden aşırıyor ve özür dilemeden uzaklaşıyor.

Marius başını yavaşça Rosine'e doğru çevirince yüzündeki tuhaf gülümsemeyi görüyor, yolunda gitmeyen bir

şey var, Marius bunu biliyor, hissediyor. Rosine'in yüzü allak bullak.

"Şu hıyar herif çantama bastı!"

Bunlar, Marius'un duyduğu son kelimeler oluyor; mekanizma çalışmaya başladı; karışıklık sırasında bomba ters döndü, cıva bilyesi pillere temas etti ve ateşleme sistemini hemen harekete geçirdi. Marius parçalanarak oracıkta öldü. Arkaya doğru fırlayan Enzo, yere inerken Rosine'in yavaşça havalanıp üç sıra öne düştüğünü gördü. Ona yardım etmeye çalışırken yere yığıldı, iki yana açılan bacakları neredeyse kopmuştu.

Kulak zarları delinmiş olarak yerde yatarken, oraya doğru koşuşturan polislerin seslerini duyamıyordu artık. Salondaki on sıra koltuk yerinden sökülmüştü.

Enzo'yu yerden kaldırıp taşıyorlar, kan kaybediyor, bilinci bulanık. Rosine ise gittikçe genişleyen bir kan gölünün içinde, yerde yatıyor, yüzü öylece donup kalmış.

Bunlar dün, Variétés Sineması'nda seans bitiminde yaşandı, Rosine bahar kadar güzeldi, Enzo anımsıyor. Hôtel-Dieu Hastanesi'ne götürüldüler onları.

Rosine, hiç kendine gelemeden sabahın ilk saatlerinde öldü.

Cerrahlar ellerinden gelenin en iyisini yapıp Enzo' nun bacağını yerine diktiler.

Kapısının önünde üç Milis bekliyor.

Marius'un cesedi Toulouse Mezarlığı'ndaki bir çukura atıldı. Yüzleri gözlerimin önünden hiç silinmesin, cesaretleri aklımdan hiç çıkmasın diye, Saint-Michel Hapishanesi'ndeki hücremde geceleri sık sık onları düşünüyorum.

Ertesi gün, yerine getirdiği görevin ardından Agen'den dönen Stefan, garda beti benzi atmış halde onu bekleyen Marianne'la buluştu. Marianne'ı belinden kavrayıp garın dışına doğru sürükledi.

Boğazı düğüm düğüm olan Marianne, "Haberin var mı?" dedi.

Yüzündeki ifadeden Stefan'ın, dün Variétés adlı sinemanın salonunda yaşanan dramdan haberi olmadığını anladı. Kaldırımda yürürlerken Stefan'a, Rosine ile Marius'un öldüğünü söyledi.

"Enzo nerede?" diye sordu Stefan.

"Hôtel-Dieu Hastanesi'nde."

"Cerrahi servisinde çalışan bir doktor tanıyorum. Liberal görüşe yakındır, ne yapabilirim bir bakayım."

Marianne hastaneye kadar Stefan'a eşlik etti. Yol boyunca ağızlarını bıçak açmadı, her ikisi de Rosine'le Marius'u düşünüyordu. Hastane binasının önüne geldiklerinde, sessizliği bozan Stefan oldu:

"Ya Rosine, o nerede?"

"Morgda. Jan bu sabah babasını görmeye gitti."

"Anladım. Biliyorsun, sonuna kadar gitmezsek arkadaşlarımız öldükleriyle kalacaklar."

"Bahsettiğin 'son'un gerçekten var olup olmadığını bilmiyorum, aylardır yaşadığımız bu kâbus bir gün sona erecek mi, onu da bilmiyorum. Ama Rosine ve Marius'un ölümlerinin beni korkutup korkutmadığını bilmek istiyorsan, evet Stefan, korkuyorum; sabah kalkarken korkuyorum; bilgi toplamak ya da bir düşmanı izlemek için gün boyunca sokakları arşınlarken korkuyorum, kavşaklarda izlenmekten korkuyorum, bana ateş etmelerinden korkuyorum, beni tutuklamalarından korkuyorum, Marius ve Rosine gibi başkalarının da görevden dönmemelerinden korkuyorum, Jeannot'nun, Jacques'ın ve Claude'un kurşuna dizilmelerinden korkuyorum, Damira'nın, Osna'nın, Jan'ın başına bir şey gelmesinden korkuyorum, sizler benim ailemsiniz. Korkmadığım bir tek an yok Stefan, uyurken bile korkuyorum. Evet korkuyorum, ama dünden ya da bir önceki günden, takıma katıldığım ilk günden, özgürlüğümüzün elimizden alındığı o günden daha çok değil. Evet Stefan, nerede olduğunu bilmesem de, bahsettiğin o 'son'a kadar bu korkuyla yaşamaya devam edeceğim."

Stefan, Marianne'a yaklaştı ve onu beceriksizce kucakladı. Marianne da utana sıkıla başını onun omzuna yasladı; Jan'ın, bu özgürlüğü tehlikeli bulması umurlarında değil artık. Günlük yaşamlarının parçası haline gelen bu yalnızlığın orta yerinde Marianne, eğer Stefan isterse, bir an için bile olsa onu sevmesine izin verecek, tek istediği biraz sevgi. Teselli dolu bir an yaşamak, şefkatli hareketleriyle ona yaşamın devam ettiğini, hayatta olduğunu hatırlatacak bir adamın varlığını hissetmek istiyor yalnızca.

Marianne'ın dudakları Stefan'ınkilere doğru uzandı, karanlık bodrum katında Rosine'in yattığı Hôtel-Dieu Hastanesi'nin önündeki basamaklarda öpüştüler.

Kaldırımdan geçenler, bitmesini hiç istemezmiş gibi birbirine sarılmış, uzun uzun öpüşen bu çifte gıptayla bakarak yavaşladılar. Bu korkunç savaşın tam ortasında, birbirini sevme gücünü bulan birileri hâlâ vardı. Bahar yeniden gelecek, demişti Jacques günün birinde, uğursuz bir hastanenin önünde hayattan çalınan bu öpücük onun haklı olduğunun kanıtıydı belki de.

"Gitmem gerek," diye fısıldadı Stefan.

Marianne kollarını gevşetip arkadaşının basamakları tırmanışını izledi. Stefan basamakların tepesine ulaştığında, Marianne ona eliyle bir işaret yaptı. "Akşama görüşürüz," diyordu belki de.

Profesör Rieuneau, hastanenin cerrahi bölümünü yönetiyordu. Tıp eğitimi alma hakları ellerinden alınmadan önce Stefan ve Boris'in fakültedeki hocalarından biriydi. Vichy'nin uyguladığı berbat yasalardan hoşlanmıyordu Rieuneau; kalbi Direniş'ten yanaydı. Eski öğrencisini içtenlikle karşıladı ve onu bir kenara çekti.

"Sizin için ne yapabilirim?"

"Bir arkadaşım," dedi Stefan çekinerek, "buralarda bir yerde yatan çok yakın bir arkadaşım var."

"Hangi serviste?"

"Bacağı bir bomba tarafından koparılanların bakıldığı serviste."

"Cerrahi servisindedir o zaman," diye yanıtladı profesör. "Ameliyat edildi mi?"

"Dün gece edildi, sanırım."

"Benim servisimde değil, öyle olsa sabah vizitemde görürdüm. Bilgi edinmeye çalışırım."

"Profesör, acaba bir yolunu..."

Profesör lafını keserek, "Gayet iyi anladım Stefan," dedi. "Elimden geleni yapacağım. Bekleme salonunda bekleyin beni, arkadaşının sağlığından endişe etmeye başladım."

Stefan söyleneni yapıp merdivenin yolunu tuttu. Giriş katına geldiğinde ahşap kapıyı fark etti; kapının ardındaki basamaklar zemin kata iniyordu. Stefan bir an duraksadı, yakalanırsa yanıtlamakta zorlanacağı sorular sormaktan hiç çekinmeyeceklerdi. Ama görev duygusu göze alacağı riskten ağır bastı ve daha fazla vakit kaybetmeden kapının kanadını itti.

Merdivenin aşağısındaki koridor, hastanenin ücra köşelerine uzanan dar bir yolu andırıyordu. Tavandaki su sızdıran boruların etrafını kablolar sarıyordu. On metre arayla solgun bir ışık yayan elektrikli aplikler yerleştirilmişti; ampulü patlamış olan apliklerin bulunduğu yerlerde koridor karanlığa gömülüyordu.

Stefan karanlığa aldırış etmeden ilerliyordu, yolu iyi biliyordu. Buraya daha önce de gelmesi gerekmişti. Aradığı yer sağ tarafındaydı, içeri girdi.

Rosine bir masanın üzerinde yatıyordu, odada ondan başka kimse yoktu. Stefan kan lekeleriyle bezeli çarşafa doğru yaklaştı. Rosine'in başı hafifçe yana düşmüş olduğundan, ense kökündeki yarık rahatça görülüyordu. Rosine'in ölümüne yol açan bu yara mıydı, yoksa gördüğü diğer yaralar mıydı? Cesedin başında saygı duruşunda bulundu.

Arkadaşları adına ona veda etmeye, yüzünün gözleri-

mizin önünden hiç silinmeyeceğini ve asla vazgeçmeyeceğimizi söylemeye gelmişti.

"Gittiğin yerde André'ye rastlarsan, benden selam söyle."

Stefan Rosine'i alnından öpüp içi kan ağlayarak morgu terk etti.

Bekleme salonuna geri döndüğünde, Profesör Rieuneau'yu kendisini beklerken buldu.

"Ben de sizi arıyordum, neredeydiniz Tanrı aşkına? Arkadaşınız paçayı kurtardı, cerrahlar bacağını dikmişler. Yeniden yürüyeceğini söylemiyorum, bunu iyice anlamanızı istiyorum, ama yaraları iyileşecek."

Sesi çıkmayan Stefan'ın gözlerini kendisinden ayırmadığı görünce, "Elimden bir şey gelmez. Başında sürekli nöbet tutan üç Milis var, o vahşiler yattığı odaya girmeme bile izin vermediler. Arkadaşlarınıza söyleyin, onu kurtarmak için herhangi bir girişimde bulunmasınlar, kendilerini çok büyük bir tehlikeye atmış olurlar," dedi.

Stefan, hocasına teşekkür edip oradan hemen ayrıldı. Bu akşam Marianne'la buluşup ona haberi verecekti.

Enzo'nun hastanede yalnızca birkaç gün yatmasına izin verdiler, onu hasta yatağından çıkarıp hapishanenin revirine sevk ettiler. Sevki sırasında Milisler hiçbir sağlık önlemi almadı, yolculuk sırasında üç kez kendinden geçti.

Kaderi daha yargılanmadan belli olmuştu bile. İyileşir iyileşmez avluda kurşuna dizilecekti; idam edileceği direğe kadar yürüyebilecek kadar iyileşmesi gerektiğinden, çabucak ayağa kalkmaması için canla başla çalışmaya başladık. 1944 Martı'nın başındaydık, Müttefik devletlerin çok yakında bir çıkarma yapacakları dedikodusu ayyuka çıkmıştı. Çıkarmanın yapıldığı gün, infazların son bulacağından ve bağımsızlığımıza kavuşacağımızdan kimsenin en ufak kuşkusu yoktu. Yoldaş Enzo'yu kurtarmak için zamana karşı yarışmamız gerekiyordu.

Charles dünden beri burnundan soluyor. Jan, Loubers' deki terk edilmiş gara onu ziyarete geldi. Tuhaf bir ziyaretti aslında, ülkenin iç kesiminde yeni bir Fransız Direniş grubu kuruluyordu ve deneyimli adamlara ihtiyaçları vardı, Jan'ın da onlara katılması gerekiyordu. Bu kararı kendisi almamıştı, böyle emir gelmişti, o da boyun eğmişti.

"Bu emri kim verdi?" diye sordu öfkesini yenemeyen Charles.

Takımla ilgisi olmayan, Toulouse'daki Fransız Direnişçiler vermişti emri, oysa daha geçen aya kadar ortada yoktular! Yeni bir takım kuruluyor ve Charles'ın ekibi dağılıyor. Jan gibi adamlardan fazla yok, arkadaşların çoğu öldü ya da tutuklandı, gitmesine izin vermek zorunda kalmasının haksızlık olduğunu düşünüyor Charles.

"Biliyorum," diyor Jan, "ama emir yukarıdan."

Charles "yukarıdakileri" de tanımam, diyor. Mücadeleyi aylardır aşağıdakiler veriyor. Sokak savaşını başlatan onlar. Öbürlerinin işi kolay tabii, arkadaşlarının ve onun yaptıklarını taklit ettiler.

Charles ne dediğini düşünmeden konuşuyor; yoldaş Jan'a veda etmek, evli bir kadına kocasına dönmesinin daha iyi olacağını söylediği günden daha fazla acı veriyor ona.

Elbette Jan, o kadından daha çirkin ve ölesiye hasta olsa da onunla yatağını asla paylaşmaz. Ne var ki, şefi olmak bir yana, Jan öncelikle onun arkadaşı, böyle gitmesine seyirci kalmak...

"Omlet yemeye zamanın var mı? Yumurtam var," diye homurdanıyor Charles.

"Yumurtaları başka arkadaşlara sakla, gerçekten gitmem gerekiyor."

"Hangi başkaları? Böyle giderse, takımda bir tek ben kalacağım!"

"Başkaları gelecek Charles, kaygılanma. Mücadele daha yeni başladı, Direniş örgütleniyor, yararımız dokunacaksa el vermek son derece olağan. Hadi bana hoşça kal de ve suratını asma."

Charles küçük patika boyunca Jan'a eşlik etti.

Günün birinde, ülke bağımsızlığına kavuştuğunda yeniden görüşmeye ant içerek kucaklaştılar. Jan bisikletine atlarken Charles ona son bir kez seslendi:

"Catherine de seninle gidiyor mu?"

"Evet."

"O halde, onu benim için öp."

Jan başıyla onayladı ve ona son bir soru sormak üzere olan Charles'ın yüzü aydınlandı.

"Bu durumda teknik olarak, vedalaştığımız andan itibaren şefim değilsin?"

"Teknik olarak, evet!"

"O halde, eşek herif, savaşı kazanırsak Catherine'le mutlu olmaya bakın. Loubers bombacısı olarak, bu emri de sana ben veriyorum!"

Jan, Charles'ı saygı duyduğu bir askeri selamlar gibi selamladıktan sonra bisikletine atlayıp uzaklaştı.

Charles, terk edilmiş eski garın yolunda öylece durdu ve bisikleti ufukta kaybolana dek Jan'ın ardından baktı.

Biz hücrelerimizde açlıktan geberir, Enzo da Saint-Michel Hapishanesi'nin revirinde acı içinde kıvranırken, sokaktaki savaş devam ediyor. Düşmanın sabote edilen trenlerden, yerlerinden sökülen trafolardan, kanalın sularına gömülen vinçlerden, Alman kamyonlarının içine aniden düşüveren bombalardan nasibini almadığı bir tek gün yok.

Tüm bunlar olurken, Limoges'daki bir muhbir yetkililere binasındaki dairelerden birinde gençlerin –Yahudi gençlerin elbette– gizlice toplandığını haber verdi. Polis hemen tutuklamalara başladı. Vichy Hükümeti en iyi polislerini Limoges'a yollamaya karar verdi.

Terörle mücadeleyle görevli Komiser Gillard ve ekibi, Direniş'in her ne pahasına olursa olsun çökertilmesi ge-

reken güneybatı kanadına ulaşmalarını sağlayacak araştırmaları yapmak üzere bölgeye yollandı.

Gillard kendini Lyon'da kanıtlamıştı, sorgulara alışkındı, Limoges'da pes edecek değildi. Sorulacak soruları bizzat kendisi hazırlamak üzere karakola döndü. Çeşitli işkencelerden sonra, "kolilerin" Toulouse'a alıcısı tarafından postaneden alınmak üzere gönderildiğini öğrendi. Bu kez oltasını nereye sallayacağını iyi biliyordu, geriye bir tek yemi yutmaya gelecek balıkları gözlemek kalıyordu.

Kamu düzenini bozan bu pisliklerden kurtulup yeniden devlet otoritesini sağlama vakti gelmişti.

Gün doğarken, Gillard kurbanlarını Limoges Karakolu'nda bırakıp ekibiyle birlikte Toulouse'a doğru yola koyuldu.

24

Gillard'ın bölgeye varır varmaz ilk işi, Toulouse polisini bertaraf edip karakolun birinci katındaki bir büroya kapanmak oldu. Toulouse polisi işinin ehli olsaydı onu yardıma çağırmaları gerekmez, genç teröristler de parmaklıkların ardında olurdu. Üstelik Gillard, emniyet müdürlüğünde olduğu gibi polis saflarında da birkaç Direniş sempatizanının bulunduğunu, hatta kaçanlara bunların yardımcı olduğunu da biliyordu. Bazı Yahudilere tutuklanacakları haberi uçurulmamış mıydı? Öyle olmasaydı, Milisler arama yapmaya gittiklerinde boş dairelerle karşılaşmazlardı. Gillard ekibindekilere dikkatli olmalarını, etrafı Yahudilerin ve komünistlerin sardığını hatırlattı. Yürüttüğü araştırmada hiçbir pürüz çıkmasını istemiyordu. Toplantının sonunda, postanenin gözetlenmesi işini hemen ayarladılar.

Sophie o sabah hasta. Ağır bir grip onu yatağa bağladı. Ama her perşembe olduğu gibi, gelen kolinin alınması gerekiyor, yoksa arkadaşlar ödemelerini alamayacaklar; oysa hiç değilse kiralarını ödemeleri ve yiyecek satın almaları lazım. Sophie'nin yerine Belçika'dan yeni gelen Simone gidecek. Postaneye giren Simone önlerindeki belge-

leri doldururmuş gibi yapan iki adamı fark etmedi. Onlarsa, içindeki paketi almak için 27 numaralı kutuyu açmakta olan kızı hemen tanıdılar. Postaneden çıkan Simone'u izlediler. On yedi yaşında genç bir kıza karşı deneyimli iki aynasız, işin sonu başından belliydi. Bir saat sonra, Simone elindeki "alışveriş paketi"ni bırakmak üzere Sophie'ye geldi, Gillard'ın adamlarının evin yerini bulduklarından haberi yok.

Birini takip etmek için gizlenmeyi iyi bilen Sophie, fark edilmemek için yorulmak nedir bilmeden sokakları arşınlayıp duran Sophie, izlediği kişilerin gündelik alışkanlıklarını, gidip geldikleri yerleri, bağlantılarını ve hayatlarını en küçük ayrıntısına kadar saptamayı hepimizden iyi bilen Sophie, penceresinin önündeki iki adamın kendisine pusu kurduklarını ve bu kez köşeye sıkışanın kendisi olduğunu anlamadı. Kedi-fare oyunu tersine döndü.

Akşamüzeri Marianne, Sophie'ye uğradı. Akşam evine dönerken Gillard'ın adamları onu da izledi.

Midi Kanalı'nın kenarında buluşmak üzere sözleştiler. Stefan bir banka oturmuş bekliyor. Ayağa kalkıp iyi akşamlar, diyor. Marianne, bir anlık duraksamanın ardından ona uzaktan gülümsüyor. Birkaç adım sonra kollarında olacak. Dünden bu yana hayat pek eskisi gibi değil. Rosine ve Marius öldü, kendisini bunu düşünmekten alıkoyamasa da Marianne artık yalnız değil. İnsan on yedi yaşında da güçlü duygularla sevebilir, açlığını unutacak kadar, hatta daha dün korkudan ödü patladığını unutacak kadar sevebilir. Dünden beri hayat eskisi gibi değil, çünkü artık Marianne'ın düşündüğü biri var.

Des Demoiselles Köprüsü'nün yakınındaki bankta yan yana oturan Marianne ve Stefan öpüşüyorlar, mutlulukla dolup taştıkları bu dakikaları hiç kimse, hiçbir şey çalamaz onlardan. Zaman hızla akıyor, sokağa çıkma ya-

sağı başladı başlayacak. Arkalarındaki gazlı sokak lambaları yandı bile, artık ayrılmaları gerek. Yarın yine buluşacaklar, ondan sonraki akşamlar da öyle. Sonraki her akşam, Komiser Gillard'ın adamları da hiç utanıp sıkılmadan, Midi Kanalı'nın kenarında, savaşın göbeğinde birbirini seven iki yeniyetme olduğunu ihbar etmeye devam edecekler.

Ertesi gün Marianne, Damira ile buluştu. Ayrıldıklarında bu kez Damira izlemeye alındı. Bir sonraki gün mü yoksa daha sonra mıydı? Damira Osna'yla karşılaştı, Osna ise akşam Antoine'la görüştü. Birkaç gün içinde takımın tüm üyelerinin yerleri tespit edildi. Çember daraldı.

Daha yirmi yaşında bile yoktuk, kendimizi ele vermeden savaşmak için öğrenmemiz gereken çok şey vardı, Vichy'nin köpekleri ise bunları ezbere biliyordu.

Gallard ve adamları Toulouse'daki karakolda ele geçirdikleri odada toplandılar, darbeyi vurmak için hazırlanıyorlar. Tutuklamaları başlatmak için polis desteği istemeleri gerekecek. Üst kattaki bir müfettiş olup biteni yakından takip ediyor. İşinin başından gizlice ayrılıp doğruca postaneye gitti. Gişeye yaklaşıp telefonun başındaki kadın görevliye Lyon'a ait bir numara verdi. Telefon adamın girdiği kabine aktarıldı.

Camlı kapıdan dışarıya şöyle bir göz attı ve memurenin meslektaşıyla tartıştığını gördü, hat dinlenmiyor, güvenli.

Telefonun öbür ucundaki kişi hiç konuşmadı, korkunç haberi dinlemekle yetindi. Marcel Langer'nin otuz beş numaralı takımının tüm elemanları iki gün içinde tutuklanacaktı. Bilgi doğru, haberi acilen ulaştırmak gerekiyor. Müfettiş telefonu kapatıp haberin bir an önce ulaştırılması için dua etti.

Bu sırada Lyon'daki bir dairede, Fransız Direnişi'nden bir teğmen ahizeyi yerine koydu.

"Kimdi?" diye sordu komutanı.

"Toulouse'daki adamlarımızdan biri."

"Ne istiyormuş?"

"Otuz beş numaralı takımdaki çocukların iki gün içinde tutuklanacaklarını haber veriyor."

"Milisler mi tutuklayacakmış?"

"Hayır, Vichy'nin gönderdiği polisler."

"Hiç şansları yok desene."

"Biz uyarırsak olur; onları toparlayıp getirecek zamanımız var hâlâ."

"Olabilir, ama bunu yapmayacağız," dedi komutan.

Şaşkınlık içindeki adam, "Ama neden?" diye sordu.

"Çünkü savaş devam etmeyecek. Almanlar Stalingrad'da iki yüz bin adam kaybetti, ayrıca yüz bin kişinin de Rusların elinde olduğu söyleniyor, bunların arasında binlerce subay ve yirmi kadar da general var. Doğu Cephesi'ndeki orduları perişan halde, Müttefiklerin çıkarma yapması an meselesi. Londra'nın buna hazırlandığını biliyoruz."

"Söylediklerinin hepsinden haberim var, peki bunların Langer'nin takımıyla ne ilgisi var?"

"Bundan sonrası siyasi bir sağduyu meselesi. Bahsettiğimiz bu adamların ve kadınların hepsi Macar, İspanyol, İtalyan ya da Polonyalı; yani hepsi yabancı. Fransa bağımsızlığına kavuştuğunda, tarih, Fransa için Fransızların savaştığını yazsa daha iyi olur."

Aklı savaşın başından beri çarpışan o yeniyetmelerde kalan adam, "Öylece bir kenara mı atacağız yani onları?" diye söylendi öfkeyle.

"İlla ölecekler diye bir şey yok..."

Teğmenin kendisine tiksintiyle baktığını gören Fransız Direniş komutanı derin bir iç geçirip söze devam etti:

"Beni dinle. Bir süre sonra, savaştan yeni çıkan bu ülkenin toparlanması gerekecek, başının dik olması, halkın tek bir liderin önderliğinde birleşmesi gerekecek, bu lider de de Gaulle olacak. Zafer bizim zaferimiz olmalı. Bu-

nun üzücü olduğu kabul ediyorum ama Fransa'nın Fransız kahramanlàra ihtiyacı var, yabancılara değil!"

Loubers'deki küçük garındaki Charles keyifsizdi. Hafta başında, bundan böyle takıma para yardımı yapılmayacağı bildirilmişti. Silah sevkıyatı da yapılmayacaktı artık. Bölgede örgütlenen Direniş güçleriyle kurulan bağlar da kesilmişti. Bunun için Variétés Sineması'na yapılan saldırıyı öne sürmüşlerdi. Basın ölen kurbanların Direnişçi olduklarını söylemekten kaçınmıştı. Kamuoyunun gözünde Rosine ve Marius halktan insanlardı, alçakça bir saldırının kurbanı olmuş iki çocuktular, üstelik kimse onlarla birlikte olan üçüncü çocuk kahramanın Saint-Michel Hapishanesi'nin revirinde acılar içinde kıvranmasına aldırmıyordu. Bu tür eylemlerin Direniş Hareketi'ne gölge düşürdüğü, Direniş'in de bütün köprüleri atmayı tercih ettiği söylenmişti Charles'a.

Böyle yüzüstü bırakılmak onun için bir tür ihanet anlamına geliyordu. O akşam, bütün nefretini Jan'ın gidişinden bu yana takımın liderliğini üstlenen Robert'e kustu. Savaşın başından beri mücadele eden bu insanları nasıl olur da terk ederlerdi, nasıl onlara sırtlarını dönebilirlerdi? Robert ne diyeceğini bilemiyordu, Charles'ı kardeşi gibi seviyordu, en çok endişelendiğini ve üzüldüğünü düşündüğü konuda arkadaşını teselli etmeye çalıştı:

"Dinle Charles, basının ne yazdığı kimsenin umurunda değil. Variétés Sineması'nda gerçekte ne yaşandığını, orada hayatını kaybedenlerin kimler olduğunu hepimiz biliyoruz."

"Hem ne pahasına!" diye homurdandı Charles.

"Özgürlükleri pahasına," diye yanıtladı Robert, "ve kentte yaşayan herkes bunu biliyor."

Daha sonra Marc da onlara katıldı. Onu görünce omuzlarını silken Charles arka bahçede biraz dolanmak için

dışarıya çıktı. Küçük bir taş parçasına tekme savurduğu sırada, Jacques yanılmış olmalı diye söylendi kendi kendine, 1944 yılının Mart ayının sonuna geldik, ama bahar hâlâ gelemedi.

Komiser Gillard ve yardımcısı Sirinelli bütün adamlarını karakolun birinci katında topladılar. Hazırlık vakti gelmişti. Tutuklamalar bugün yapılacaktı. Parola belirlendi, kesin sessizlik, birkaç saat içinde ağlarma düşecek kişilere haber uçurulmasını engellemeleri gerekiyor. Oysa yan bürodaki genç bir komiser duvarın öbür yanında konuşulanları duyuyor. Onun işi kamu hukukunu korumak, savaş var diye serseriler ortadan kaybolmadı ve birinin onlarla ilgilenmesi lazım. Ama Komiser Esparbié'nin hiçbir partizanı deliğe tıktığı olmamıştı. Tersine, bir şeyler için hazırlık yapıldığını öğrendiğinde onlara haber veriyordu, onun Direniş'e katkısı da buydu.

Bu yeniyetmeleri içinde bulundukları tehlikeden haberdar etmek hem zor hem de riskli olacak, çok az zaman var; ama Esparbié yalnız değildi, meslektaşlarından biriyle işbirliği yapıyordu. Oturduğu koltuktan kalkan genç komiser, hemen o arkadaşını bulmaya gitti.

"Hemen Maliye'ye git. Emeklilik bölümünden Madeleine adındaki kadınla görüş ve ona arkadaşı Stefan'ın hemen tatile çıkması gerektiğini söyle."

Esparbié'nin bu görevi arkadaşına vermesinin nedeni kendisinin başka bir randevuya gidecek olmasıydı. Arabaya atladığı gibi yola düşerse bir saat içinde Loubers'de olurdu. Orada bir arkadaşıyla görüşecekti; arkadaşının eşkalini hiç olmaması gereken bir yerde, bir dosyanın içinde görmüştü.

Öğlen vakti Madeleine, Maliye'den çıkıp Stefan'ı bulmaya gitti, arkadaşının sık sık gittiği yerleri dolaşmasına rağmen onu bulamadı. Madeleine, ailesinin evine döndü-

günde kendisini bekleyen polislerle karşılaştı. Stefan'ın hemen her gün ziyaretine gelmesini saymazsak kız hakkında bir şey bildikleri yoktu. Polisler içeride arama yaparken, bir anlık dikkatsizliklerinden yararlanan Madeleine, kâğıda bir şeyler karalayıp kibrit kutusunun içine sakladı. Kendini kötü hissettiğini söyleyip pencereden biraz hava alıp alamayacağını sordu...

Aşağıda bir arkadaşı, onu herkesten iyi tanıyan İtalyan bir bakkal yaşıyordu. Adamın ayağının dibine bir kibrit kutusu düştü. Kutuyu yerden alan Giovanni yukarıya bakıp Madeleine'e gülümsedi. Dükkânı kapatma zamanı gelmişti! Şaşkınlık içindeki müşteriye, zaten uzun zamandır rafta satabileceği pek bir şey olmadığını söyledi. Bisikletine atlayıp doğruca haber vermeye gitti.

Aynı anda Charles da Esparbié'yi geçiriyordu. Ne yapacağına son anda karar veren Charles, bavulunu hazırladı ve terk edilmiş garının kapısını içi kan ağlayarak son kez kapattı. Anahtarı çevirmeden önce yaşadığı odaya bir kez daha baktı. Ocağın üzerinde, kendisine o akşam yemeğini hatırlatan eski tavayı gördü, hazırladığı omlet, yemeği az kalsın bir kâbusa çevirecekti. O akşam hepsi burada toplanmıştı, bütün arkadaşlar bir aradaydılar. O günün de yaşadıkları diğer korkunç günlerden farkı yoktu aslında, ama şimdikilerden iyiydi hiç değilse.

Charles tuhaf bisikletinin pedallarını olabildiğince hızlı çeviriyor. Haber vermesi gereken o kadar çok arkadaşı var ki. Zaman ilerliyor ve arkadaşları tehlikede.

İtalyan bakkalın haber verdiği Stefan yola düştü bile. Marianne'a veda edecek zamanı olmadı, büyük bir cesaret göstererek kendi hayatını tehlikeye atma pahasına onun hayatını kurtaran arkadaşı Madeleine'i kucaklama fırsatını da bulamadı.

Charles bir kafede Marc'la buluştu. Olup biten hakkında onu bilgilendirdikten sonra, hemen Montauban yakınlarındaki Makilere katılmak üzere yola çıkmasını emretti.

"Damira'yla birlikte git, sizi karşılayacaklar."

Ayrılmadan önce, Charles Marc'a bir zarf verdi.

"Çok dikkatli ol. Elde ettiğimiz başarıların çoğunu bu deftere kaydettim, orada buluşacağın kişilere benim tarafımdan ilet bu defteri."

"Bu belgeleri saklamak tehlikeli değil mi?"

"Öyle, ama sağ kalırsak bir gün birilerinin neler yaptığımızı öğrenmesi gerek. Öldürülmeyi kabul edebilirim, ama tamamen ortadan kaldırılmayı kabul edemem."

İki arkadaş vedalaştı, Marc hemen Damira'yı bulmalıydı. Binecekleri tren karanlık bastırmadan kalkacaktı.

Charles silahların bir kısmını Dalmatie Sokağı'na, diğer bir kısmını ise yakınlardaki bir kiliseye saklamıştı. Kurtarabildikleri kadarını kurtarmalıydılar. İlk zulanın yakınlarına geldiğinde, Charles köşede gazete okuyan iki adam olduğunu fark etti.

"Kahretsin, hapı yuttuk," diye geçirdi aklından.

Geriye bir tek kilise kalmıştı, oraya doğru yaklaştığı sırada kilisenin önündeki siyah Citroën'den fırlayan dört adam üzerine çullandı. Charles elinden geldiğince karşı koymaya çalıştı ama güçler eşit değildi, yumruklar yağmur gibi iniyordu. Kan revan içinde kalan Charles sendelemeye başladı, Gillard'ın adamları onu eşek sudan gelinceye kadar dövdükten sonra arabaya koyup götürdüler.

Akşam olmak üzere, Sophie evine dönüyor. Sokağın aşağısındaki iki tip pusu kurmuş onu bekliyor. Sophie onları fark etti, geri dönüyor ama adamlar ona doğru gelmeye başladılar bile. Biri ceketinin önünü açtı, silahını çıkarttı ve Sophie'ye nişan aldı. Sophie'nin kaçmasına olanak yok, gülümsedi ve ellerini yukarı kaldırmayı reddetti.

O akşam, Marianne yemeği annesiyle yiyor, mönüde

bolca yerelması çorbası var. Çok lezzetli olduğu söylenemez ama ertesi gün midesinin kazınmasını engeller hiç değilse. Birileri kıracakmış gibi kapıyı çaldı aniden. Genç kadın olduğu yerde sıçradı, bu tür kapı çalmalara aşina, gelenlerin kimliği konusunda hiçbir kuşkusu yok. Annesi ise endişe içinde ona bakıyor.

"Kalkma, benim için geldiler," dedi Marianne, peçetesini masaya bırakırken.

Masanın etrafından dolaşıp annesini kucakladı, ona sıkı sıkı sarıldı.

"Sana ne derlerse desinler, yaptığım hiçbir şeyden pişmanlık duymuyorum anne. Haklı bir sebep için savaştım."

Marianne'ın annesi gözlerini hiç ayırmadan kızına baktı, sevgi dolu bu son hareket gözyaşlarının akmasına engel olabilirmiş gibi yanağını okşadı.

"Bana ne derlerse desinler aşkım, sen benim kızımsın ve seninle gurur duyuyorum."

Kapı zangır zangır titrerken, Marianne annesini son bir kez öpüp kapıyı açmaya gitti.

Ilık bir akşam vakti; Osna pencerenin kenarına dirseğini dayamış sigarasını tellendiriyor. Sokakta ilerlemekte olan araba evinin önüne park etti. Osna hemen anladı. Pardösülü dört adam indi arabadan. Onlar yukarı çıkana dek saklanabilir belki, ama aylardır kaçak yaşamanın yorgunluğu öylesine çökmüş ki omuzlarına. Kaldı ki, nereye saklanacak? Osna pencereyi kapattı. Lavaboya doğru ilerleyip musluğu açtı, yüzünü yıkadı.

"Vakit geldi," dedi aynadaki yansımasına.

Merdivendeki ayak seslerini duyabiliyor artık.

Garın peronundaki saat yediyi otuz iki geçiyor. Damira huzursuz, onları alıp uzaklara götürecek treni görmek umuduyla eğilip baktı.

"Geç kaldı, değil mi?"

"Hayır, beş dakika içinde gelir," diye yanıtladı Marc.

"Diğerleri başardı mı dersin?"

"Bilmiyorum, ama Charles için çok endişeliyim."

"Ben de Osna, Sophie ve Marianne için endişeleniyorum."

Marc ağzından çıkacak hiçbir sözün sevdiği kadını teselli edemeyeceğini biliyor. Onu kollarının arasına alıp sıkıca sarılıyor.

"Merak etme, zamanında haber aldıklarına eminim. Aynı bizim gibi."

"Ya bizi tutuklarlarsa?"

"Hiç değilse birlikteyiz, ama tutuklanmayacağız."

"Böyle düşünmemiştim, Charles'ın not defterini düşünüyorum, defter bende ne de olsa."

"Aaa!"

Damira, Marc'a bakıp sevgiyle gülümsedi.

"Özür dilerim, öyle demek istememiştim, o kadar korkuyorum ki ne söylediğimi bilmiyorum."

Uzaktan trenin burnu göründü.

"Gördün mü, her şey yolunda," dedi Marc.

"Ne zamana dek?"

"Bahar bir gün yeniden gelecek, göreceksin Damira."

Önlerinden vagonlar geçti, motorlu çekicinin tekerlekleri arkasında birkaç kıvılcım bırakarak durdu, tren gıcırtılar çıkartarak fren yaptı.

"Savaş bittiğinde de beni sevmeye devam edecek misin?" diye sordu Marc.

Damira, "Seni sevdiğimi kim söyledi?" dedi muzipçe gülümseyerek.

Marc'ı vagonun basamağına doğru çekiştirirken, Damira omzunda bir el hissetti.

Marc yere devrildi, iki adam onu kelepçeledi. Damira direndi, güçlü bir tokat onu vagona doğru savurup yere düşürdü. Vagona çarpan yüzü kan revan içinde. Bayılmadan önce, vagonun üzerine büyük harflerle yazılmış olan "Montauban" yazısını okudu.

Karakoldaki polisler, Charles'ın Marc'a emanet ettiği zarfı Damira'nın üzerinde buldular.

1944 yılının 4 Nisan günü, polis neredeyse bütün takımı ele geçirdi. Birkaç kişi kurtulabildi ancak. Catherine ve Jan kaçmayı başardı. Polisler Alonso'yu bulamadı. Émile ise tam zamanında kaçtı.

1944 yılının 4 Nisan akşamı, Gillard ve korkunç yardımcısı şampanya kadehlerini tokuşturdular. Genç "teröristler"den oluşan bir takımı ele geçirerek eylemlerine son vermelerini, meslektaşlarıyla birlikte kadeh kaldırarak kutladılar.

Başarıyla sonuçlandırdıkları bu operasyon sayesinde, Fransa'nın başına bela olan bu yabancılar hayatlarının geri kalanını parmaklıklar ardında geçireceklerdi. "Zaten..." diye ekledi, Charles'ın not defterinin sayfalarını karıştıran Gillard, "elimizdeki kanıtlara bakılırsa, bu pis yabancıların kurşuna dizilmeleri fazla uzun sürmez."

Marianne, Sophie ve Osna'ya ve o gün tutuklanan herkese işkence yapılmaya başlandığında, sessiz kalarak onlara ihanet eden adam, emniyet müdürlüğünde çalışan Direnişçilerden gelen bilgileri siyasi nedenlerden dolayı aktarmamaya karar veren o adam, bağımsızlık ilan edildiğinde genelkurmaya girmeye hazırlanıyordu.

Ertesi gün, MOI'ye[1] bağlı olan otuz beş numaralı Marcel Langer takımının neredeyse tamamının ele geçirildiğini öğrendiğinde, omuzlarını silkip ceketinin tozunu silkelemekle yetindi; tozunu silkelediği o cekete, birkaç ay sonra *Légion d'honneur* madalyası takılacaktı. Bugün FFI'de[2] kumandan olan o adam, çok yakında albay olacak.

1. Main-d'oeuvre immigrée: Göçmen İşçi Sendikası.

2. Forces Françalse de l'intérieur: Fransız İç Güçleri; işgal altındaki Fransa'da Direniş'e katılan askerî grupların 1944 yılında birleşmesiyle oluşan yapı.

Komiser Gillard'a gelince; o da yetkililer tarafından kutlandı ve savaş bitince uyuşturucuyla mücadele biriminin başına getirildi. Kariyerini orada tamamladı.

25

Daha önce söylediğim gibi, asla vazgeçmedik. Hayatta kalanlar örgütlenmeye başlamışlardı bile. Grenoblelu birkaç arkadaş da onlara katıldı. Yönetimi eline alarak başlarına geçen Urman, düşmana göz açtırmamak için hiç zaman kaybetmeden işe koyuldu, bir sonraki hafta eylemler yeniden başlamıştı.

Karanlık çökeli çok olmuştu. Birçokları gibi Claude da uyuyordu; bense parmaklıkların ardından, gökyüzündeki yıldızları seçmeye çalışıyordum.

Sessizliğin içinde bir arkadaşın hıçkırıklarını duydum. Yanına gittim.

"Neden ağlıyorsun?"

"Benim kardeşim insan öldüremezdi, silahını asla bir insana, hatta adi bir Milis'e bile doğrultmamıştı."

Samuel bilgelik ve öfkeyi harmanlamış, bu tuhaf karışımı bir araya getirmiş bir arkadaştı. Onu tanıyana dek, bu ikisinin birbiriyle bağdaşmayan nitelikler olduğunu düşünürdüm.

Samuel eliyle gözyaşlarını silince çöken avurtları ortaya çıktı. Gözleri çukurlarına öylesine kaçmıştı ki, onları yerinde tutanın bir mucize olduğunu sanırdınız, yüzün-

deki kasların neredeyse hepsi erimişti, derisi o kadar incelmişti ki handiyse kemikleri görülecekti.

"Uzun zaman önceydi," diye devam etti, sesini zar zor duyuyordum. "Düşünebiliyor musun, yalmzca beş kişiydik. Koca kentte yalnızca beş Direnişçi, üstelik yaşlarımızın toplamı yüz bile etmiyordu. Ben sadece bir kez ateş ettim, namluyu kafasına dayadım ama adam tam bir pislikti, ihbar edenlerden, tecavüz edenlerden, işkence edenlerden biriydi. Oysa kardeşim hiç kimseye, onlardan birine bile zarar veremezdi."

Samuel gülmeye başladı, tüberkülozun kemirdiği göğsü durmadan hırıldıyordu. Kimi zaman yetişkin bir adamınki, kimi zamansa bir çocuğunki gibi tınlayan tuhaf bir sesi vardı, yirmi yaşındaydı Samuel.

"Sana anlatmamam gerekirdi, biliyorum, bu iyi değil, acım deşiliyor ama ondan söz ettiğimde sanki o yeniden hayata dönüyor, öyle değil mi?"

Bilmiyordum, başımla onayladım yine de. Ne söylediğinin zerre kadar önemi yoktu, arkadaşımın, birinin onu dinlemesine ihtiyacı vardı. Gökyüzünde yıldız yoktu ve uyuyamayacak kadar açtım.

"Daha işin başındaydık. Kardeşimin melekler gibi temiz bir kalbi, bebek gibi bir yüzü vardı. İyiye ve kötüye inanırdı. Daha başında, hiç şansı olmadığını anlamıştım biliyor musun? Ruhun o kadar temizse, savaşamazsın. Ruhu o kadar güzeldi ki, pis fabrikaların, hapishanelerin tepesinde parlıyordu; daha yatağının sıcaklığını, uyku mahmurluğunu üzerinden atmadan işe gitmek için evden çıktığında, doğan günün yollarını aydınlatırdı.

Birini öldürmesini isteyemezdin ondan. Bunu söylemiştim, değil mi? Bağışlamaya inanırdı. Şunu bilmeni isterim ki, kardeşim cesurdu. Eyleme gitmeye asla itiraz etmedi ama hep silahsız gitti. 'Neye yarar ki, ateş etmeyi bilmiyorum,' derdi beni tiye alarak. Nişan almasını engelleyen yüreğiydi, bak sana söylüyorum, şöyle kocaman bir kalpti onunkisi," dedi Samuel, kollarını iki yana açarak. "Öylece telaşsız, zaferinden emin, silahsız giderdi savaşa.

Bölgedeki bir üretim bandına sabotaj yapmamız istenmişti. Fişek üreten bir fabrikayı sabote edecektik. Kardeşim işi yapmamız gerektiğini söyledi, ona çok mantıklı gelmişti, ne kadar az fişek üretilirse o kadar az insan ölürdü.

İşin araştırma kısmını birlikte yaptık. Hiç ayrılmazdık birbirimizden. On dört yaşındaydı, ona göz kulak olmam, onu kollamam gerekirdi. Doğrusunu istersen, bütün o zaman boyunca aslında onun bana göz kulak olduğunu düşünüyorum.

Elleri çok hünerliydi, kalemi eline aldığında görmeliydin onu, çizemeyeceği hiçbir şey yoktu. Kömür kalemle çizdiği iki çizgiyle portreni yapabilirdi, annen de resmi salonuna asardı. Gecenin bir yarısında çıktığı duvarın üzerinden fabrikanın çevresini çizdi, toprakta büyüyen buğday gibi uzayan binaların hepsini kâğıda çizdi. Ben de aşağıda onu beklerken etrafı gözetliyordum. Sonra birden, gecenin karanlığında bir gülmedir aldı onu, katıla katıla, ta içinden gülüyordu, bu tüberküloz beni mezara sokana dek o gülüş hep benimle kalacak. Fabrikadaki tiplerden birini çizmişti kardeşim, buna gülüyordu, adamın bacakları okulunun müdürününki gibi parantez biçimdeydi.

Resmini bitirince aşağıya atladı ve bana, 'Gel, artık gidebiliriz,' dedi. İşte gördün mü, böyleydi benim kardeşim; o sırada civardan jandarmalar geçebilir, kendimizi kodeste bulabilirdik ama onun umurunda bile değildi; fabrikayla beraber çizdiği parantez bacaklı adama bakıp bakıp kahkahalarla gülüyordu; ve inan bana, o gülüş bütün geceyi kaplıyordu.

Bir başka gün, o okuldayken fabrikayı kolaçan etmeye gittim. Fazla dikkat çekmemeye özen göstererek avluda dolaştığım sırada, işçilerden biri bana doğru yaklaştı. İş için geldiysem transformatörlerin oradan gitmemi söyledi, parmağıyla yolu gösteriyordu; bana 'yoldaş' diye hitap edince mesajı aldım.

Dönüşte, krokisini tamamlayan kardeşime olan biteni anlattım. Ancak bu kez, bitirdiği desene bakarken parantez bacaklı adamı gösterdiğim halde gülmedi."

Samuel sustu, biraz soluklandı. Cebimde sakladığım izmariti çıkarıp yaktım, öksürdüğü için ona ikram etmedim. İlk nefesi tüttürmemi bekledikten sonra kaldığı yerden devam etti, sesinin tınısı kardeşinden bahsederken başka, kendisinden bahsederken başka çıkıyordu.

"Sekiz gün sonra, kız arkadaşım Louise koltuğunun altına sıkıştırdığı bir kutuyla gara indi. Kutuda on iki tane el bombası vardı. Onları nereden bulmuştu Tanrı bilir.

Sen de bilirsin, paraşütle atılan yardımları almamıza izin yoktu, yalnızdık, başımızın çaresine kendimiz bakıyorduk. Louise müthiş bir kızdı, deli divane oluyordum onun için, o da bana sırılsıklam âşıktı. Gara, katarların çekildiği yerde sevişmeye giderdik bazen, bunca kötülüğün ortasında iki insanın sevişebilmesi için birbirini gerçekten çok sevmesi gerekir, ama bunun için bile zamanımız olmuyordu. Louise'in kolunun altındaki koliyle çıkagelmesinden bir gün sonra eylem için yola koyulduk; aynı bugünkü gibi soğuk ve karanlık bir geceydi, aslında aynı sayılmaz, çünkü kardeşim hayattaydı henüz. Fabrikaya kadar Louise de bize eşlik etti. Dar sokaklardan birinde sıkıştırıp marizlediğim polislerden aldığım iki silah vardı yanımda. Kardeşim silah kullanmamızı istemediği için iki silah da bisikletimdeki çantada duruyordu.

Başımdan geçenleri sana anlatmam lazım, çünkü yemin etsem de olanlara inanamazsın. Kaldırım taşı döşeli sokaklarda zangır zangır titreyen bisikletimin üzerinde ilerlerken, ansızın birinin arkamdan, 'Bayım, bir şey düşürdünüz,' diye seslendiğini duydum. O herife hiç kulak veresim yoktu, ne var ki bir şey düşürdüğü halde yoluna devam eden biri şüphe uyandırabilirdi. Ayağımı bisikletten yere atıp arkama döndüm. Gar boyunca uzanan kaldırımda, yemeklerini taşıdıkları çantalarını boyunlarına asmış fabrikadan dönen işçiler vardı. Kaldırım dört kişiyi alacak kadar geniş olmadığından üçlü gruplar halinde yürüyorlardı. Bütün fabrikanın o sokakta olduğunu iyice anlamanı istiyorum. Çantadan düşen tabancamsa otuz

metre ötede, yerde parıldıyordu. Bisikletimi duvara dayadım, tabancayı yerden alıp sıradan bir mendilmişçesine bana uzatan adama doğru yürüdüm. Adam beni selamlayıp iyi akşamlar diledikten sonra kendisini bekleyen arkadaşlarının yanına gitti. Adam o akşam, karavanayı hazırlamış onu bekleyen karısının yanına, evine döndü. Bense, ceketimin cebindeki tabancamla bisikletime atlayıp kardeşime yetişmek için pedala bastım. Düşünebiliyor musun? Eylem sırasında silahını kaybetsen ve biri sana onu geri verse sen yapardın acaba?"

Samuel'e bir şey söylemedim, sözünü kesmek istemiyordum ama aklıma hemen, bir sokak tuvaletinin yanında kolları iki yana açılmış yatan bir Alman subayının gözleri ve Robert ile arkadaşım Boris geldi.

"İleride, gecenin karanlığında çini mürekkebiyle çizilmiş gibi duran fişek fabrikası vardı. Güvenlik duvarı boyunca yürüdük. Kardeşim merdiven çıkarmışçasına, taşların aralarına basa basa duvara tırmandı. Duvarın öbür tarafına atlamadan önce bana gülümsedi, endişelenmememi, başına bir şey gelmeyeceğini, Louise'i ve beni sevdiğini söyledi. Ben de duvara tırmandım, daha önce konuştuğumuz gibi, krokiye çizdiği trafonun arkasında onunla buluştum. Heybelerimizden birbirine çarpan el bombalarının sesi geliyordu.

Bekçiyi kollamamız gerekiyordu. Havaya uçuracağımız binanın uzağında uyuyor, patlama olduğunda kaçacak kadar zamanı var, güvende, peki ya biz, o bizi görürse güvende olacak mıyız?

Kardeşim yürümeye başladı bile, çisentinin altında ilerliyor, yollarımız ayrılana kadar ben de onunla birlikte yürüyorum; o depoyla ilgilenecek, ben ise atölye ve ofislerin olduğu bölümle. Çizdiği kroki kafamda ve gece beni hiç ürkütmüyor. Binaya girdim, üretim hattını geçip ofislerin olduğu yere bağlanan geçidin basamaklarını çıktım. Kapı çelik bir gergiyle kapatılmıştı, asma bir kilitle de ki-

litlenmişti; olsun, camları kolayca kırabilirdim. İki elime birer bomba aldım, pimlerini çektim ve fırlattım. Camlar patladı, eğilecek zamanı zor buldum, bombanın yarattığı basınç bana kadar ulaştı. Havaya fırladım, kollarım iki yana açılmış olarak yere çakıldım. Kulaklarım uğuldadı, ağzıma kum doldu, ciğerlerim tıkandı, tükürebildiğim kadarını tükürdüm. Ayağa kalkmayı denedim, gömleğim ateş almıştı, canlı canlı yanacaktım. Uzaktan, deponun bulunduğu taraftan gelen patlama sesleri duydum. Benim de işi bitirmem gerekiyordu.

Demir merdivenden aşağıya bıraktım kendimi ve bir pencerenin önünde durdum. Kardeşimin attığı bombalar gökyüzünü kırmızıya boyamıştı, gecenin karanlığında alev alan binalar da ışıl ışıl parlamaya başladı. Elimi çantama daldırdım, pimlerini çektiğim bombaları dumanın içinde çıkışa doğru koşarken teker teker salladım.

Patlamalar birbirini izledi, her yeni patlamada vücudum zangır zangır titriyordu. Her yer alevler içinde, etraf gündüz gibi aydınlık, zaman zaman bu aydınlık yerini zifiri bir karanlığa bırakıyor. Gözlerim beni terk ediyor, sicim gibi inen gözyaşlarım kor gibi yakıcı.

Yaşamak, cehennemden kaçmak, buradan çıkmak istiyorum. Kardeşimi görmek istiyorum, ona sıkıca sarılmak, bütün bunların bir kâbustan ibaret olduğunu, uyandığımda eski yaşamımızı, annemin eşyalarını yerleştirdiği sandıkta bulduğumu söylemek istiyorum. Onların gelip annemi bizden ayırmadan önce sürdüğümüz hayatımızı, köşedeki bakkaldan şeker aşırdığımız, annemin okuldan dönüşümüzü beklediği, ödevlerimizi ezberlettiği hayatımızı; işte o iki eski hayatı yeniden bulduğumu söylemek istiyorum.

Tam önüme alev alev yanan tahta bir kiriş düştü ve yolumu tıkadı. Korkunç bir sıcaklık var ama biliyorum, kardeşim dışarıda beni bekliyor, bensiz hiçbir yere kıpırdamaz. Alevleri avuçlayıp kirişi bir kenara itiyorum.

Ateşin nasıl yaktığını ona dokunmadan kestiremez insan. Haykırdım biliyor musun, kıçına tekmeyi yiyen bir

köpek gibi uludum resmen, avazım çıktığı kadar bağırdım, ama daha önce söylediğim gibi yaşamak istiyordum; bileklerimi kessinler de acıyı hissetmeyeyim diye yalvararak kor ateşin ortasında yoluma devam ettim. Kardeşimin çizdiği iç avluya vardım nihayet. Az ötede, duvara dayadığı merdiveni gördüm. Kömürcü çırağı gibi kapkara olan yüzümü görünce, 'Ben de nerede kaldı bu, diye düşünüyordum,' dedi kardeşim. Yaralı olduğum için önce benim merdivenden çıkmamı istedi. Dirseklerime abanarak çıktım basamakları, ellerim çok acıyordu. Yukarıya ulaştığımda arkama dönüp seslendim, sallanmamasını, sıranın onda olduğunu söyledim."

Samuel yine sustu. Hikâyenin sonunu anlatabilmek için güç toplamak ister gibiydi. Sonra ellerini açıp avuçlarını gösterdi bana; hayatı boyunca toprakla uğraşmış, yüz yaşında bir insanın elleriydi bunlar; oysa Samuel yirmi yaşındaydı.

"Kardeşim aşağıda, avludaydı ama çağrıma başka bir ses yanıt verdi. Fabrikanın bekçisi nişan almıştı, 'Dur, dur!' diye bağırdı. Çantamdan silahımı çıkardım, ellerimin acısı uçup gidiverdi aklımdan, nişan aldım; bu kez kardeşimin sesini duydum. 'Yapma!' diye bağırıyordu. Ona şöyle bir baktım ve silah ellerimin arasından kayıverdi. Tabanca ayaklarının dibine düştüğünde, kötü bir şey yapmadığım için rahatlamış gibi gülümsedi kardeşim. Altın gibi bir kalbi olduğunu söylemiştim sana. Bekçiye dönüp gülümsedi: 'Ateş etme, ateş etme, Direnişteniz biz,' dedi. Silahını doğrultmuş bize tutan bu tombul adamı sakinleştirmek, ona zarar vermek istemediğimizi anlatmak ister gibiydi.

'Savaş bittikten sonra yeni bir fabrika inşa ederler, o fabrikayı zevkle korursun.' diye ekledi kardeşim. Sonra arkasını dönüp ayağını ilk basamağa attı. Tombul adam, 'Dur, dur!' bağırdı yine, ama kardeşim gökyüzüne doğru yürümeye devam etti. Bekçi tetiği çekti.

Kardeşimin göğsünün patladığını, bakışının donuklaş-

tığını gördüm. Bana gülümsedi, kan içindeki dudaklarının arasından, 'Kaç, seni seviyorum,' dedi. Sırtüstü yere düştü.

Ben, yukarıda duvarın üzerindeydim, o ise aşağıda kan gölünün ortasında, kıpkırmızı kanla birlikte akıp giden bütün sevgisiyle yerde yatıyordu."

Samuel o gece bir daha konuşmadı. O hikâyesini bitirdikten sonra, onu uyandırdığım için söylenen Claude'un yanına gidip yattım.

Yattığım saman yığınından, gökyüzünde parıldayan birkaç yıldız görmeyi başardım nihayet. Tanrı'ya inanmam ama o gece, gökte parlayan yıldızlardan birinin Samuel'in kardeşinin ruhu olduğunu düşündüm.

26

Hücremizi mayıs güneşi ısıtıyor. Öğlen vakti, çatı penceresinin parmaklıkları yere üç siyah çizgi çiziyor. Uygun rüzgâr estiğinde, yeni yeni kokmaya başlayan ıhlamur ağaçlarının kokuları bize kadar geliyor.

"Arkadaşlar bir araba bulmuşlar sanırım."

Sessizliği Étienne'in sesi bölüyor. Onunla burada tanıştım, takıma Claude'la benim tutuklanmamızdan birkaç gün sonra katılmıştı; diğerleri gibi o da Komiser Gillard'ın ağına düşmüştü. O konuşurken, ben dışarıyı, benim sürdüğümden farklı bir hayatı hayal etmeye çalışıyorum. Sokakta özgürlüğün tadını çıkara çıkara, uçarcasına hafif adımlarla yürüyenlerin ayak seslerini duyuyorum, birkaç metre ötelerindeki kalın duvarın ardındaki bizlerden haberleri yok, tutsak olduğumuzu ve ölümü beklediğimizi bilmiyorlar. Étienne sıkıntısını bastırmak için bir şarkı mırıldanıyor. Tutsaklık, hiç durmadan gırtlağımızı sıkan bir yılan adeta. Isırığı acıtmıyor ancak zehri yayılıyor. Arkadaşımızın mırıldandığı şarkı yalnız olmadığımızı, evet, yalnız olmadığımızı, burada hep birlikte olduğumuzu hatırlatıyor bize.

Étienne yere oturup sırtını duvara yaslıyor, kırılgan sesi çok yumuşak, hikâye anlatan bir çocuğun, umutla şarkı söyleyen ufak bir oğlanın sesini andırıyor.

Ne sokak kızları vardır bu tepede,
Ne pezevenkler ne de güzel oğlanlar,
Ah, Moulin de la Galette'den de,
Şehirlerin kralı Paname'dan[1] da uzaktır burası.

Kandır içtiği bu toprağın,
İşçinin, köylünün kanı,
Savaşlara yol açanlar,
Ölmezler çünkü asla, masumlar ölür yalnızca.

Étienne'in sesine Jacques'ınki eşlik ediyor; saman döşeklerine elleriyle vurarak ritim tutan arkadaşlar nakarata katılıyor.

Kızıl Tepe derler buraya, bir sabah vakti
kondu adı,
Tepeye tırmananlar vadiye yuvarlandı,
Şimdi bağlar var tepede, üzüm yetişir oralarda,
Kim ki içer o şaraptan, içer aslında dostlarının
kanını.

Yandaki hücreden gelen Charles'ın sesini aksanından tanıyorum, Boris de şarkıya katılıyor. Kâğıda bir şeyler karalayan Claude kalemini bir kenara bıraktı. Şimdi ayağa kalktı, o da şarkıya eşlik etmeye başladı.

Düğün yapılmaz bu tepede,
Şampanyanın su gibi aktığı Montmartre'daki
gibi.
Tepeye çocuklarını bırakan fakir delikanlıların
Yürek dağlayan hıçkırıkları duyulur yalnızca.

Gözyaşıdır içtiği bu toprağın,
İşçilerin, köylülerin gözyaşları,

1. XX. yüzyılın başında Paris ve banliyösüne verilen bir isim.

Savaşlara yol açan zorbalar
Ağlamazlar çünkü asla.

Kızıl Tepe derler buraya, bir sabah vakti
kondu adı,
Tepeye tırmananlar vadiye yuvarlandı
Şimdi bağlar var tepede, üzüm yetişir oralarda
Kim ki içer o şaraptan, içer aslında dostlarının
gözyaşlarını.

Arkamdaki İspanyollar da katılıyorlar şarkıya, sözlerini bilmeseler de bizimle birlikte mırıldanıyorlar. Biraz sonra, bütün kat *La Butle Rouge* şarkısıyla inlemeye başlıyor. Yüz kişi hep bir ağızdan söylüyor şimdi şarkıyı.

Yine bağbozumu vakti geldi o tepede,
Çığlıklar, şarkılar duyuluyor,
Kızlarla oğlanların yavaşça fısıldadığı
Aşk sözcükleri, ürpertiyor insanı.

Gelir mi akıllarına, delicesine sarılırken
birbirlerine,
Öpüştükleri bu yerde,
Geceleri yükselen şikâyetler duyduğum,
Ya da kafası parçalanmış delikanlılar gördüğüm?

Kızıl Tepe derler buraya, bir sabah vakti
kondu adı,
Tepeye tırmananlar vadiye yuvarlandı
Şimdi bağlar var tepede, üzüm yetişir oralarda,
Ama ben haçlar görürüm, arkadaşların adları
yazar üstlerinde.

Étienne haklıydı, yalnız değildik, burada hep birlikteydik. Hücre yeniden sessizliğe büründü, pencereye de karanlık çöktü. Birazdan hücre kapısının önüne çıkıp giysilerimizi çıkarmamız gerekecekti, bir tek donlarımız kala-

caktı, birkaç İspanyol arkadaş sayesinde onları çıkarmama hakkına kavuşmuştuk.

Yine sabah oldu. Mahkûmlar giyindi, hepsi yemeği bekliyor. İki gardiyan geçitte karavana tenceresini sürükleyerek geldi, uzatılan metal tabaklara yemek koyuyorlar. Tutuklular hücrelerine dönüyor, kapılar kapanıyor ve sürgü sesleri nihayet kesiliyor. Herkes kabuğuna çekiliyor, ellerini metal kapların sıcağında ısıtarak yalnızlığa gömülüyorlar. Dudaklar çorbaya uzanıp yavan sıvıyı üflüyor. Yudum yudum içtikleri, yeni başlayan gün aslında.

Dün şarkı söylerken içimizden biri eksikti. Enzo revirdeydi.

"Burada oturmuş Enzo'yu idam etmelerini bekliyoruz. Bir şeyler yapmamız gerektiğini düşünüyorum," dedi Jacques.

"Buradan mı?"

"Aynı söylediğin gibi Jeannot, buradan pek bir şey yapamayız, onu ziyaret etmeliyiz," diye yanıtladı Jacques.

"Nasıl?"

"Ayağa kalkamadığı sürece, onu kurşuna dizemezler. Çabucak iyileşmesini engellemeliyiz, anladın mı?"

Jacques bakışımdan bana düşen rolün ne olduğunu tam olarak kavrayamadığımı anladı; kısa çöpü çeken acıdan kıvranırmış gibi yapacaktı.

Kumarda şansım hiç yaver gitmez, bu atasözüne göre aşkta kazanmam lazım ama o da yok!

Başa gelen çekilir deyip yerde yuvarlanmaya ve ağzıma geleni saymaya başladım, uygun kelimeleri bulmakta pek de zorlanmadım doğrusu!

Gardiyanların kimin böğürdüğüne bakmaya gelmeleri bir saat sürdü; ben şikâyetlerimi sıralarken, hücredekiler sohbete devam ediyor.

Oyunculuktaki yeteneğimi görmezden gelen Claude, "Arkadaşların arabası olduğu doğru mu?" diye sordu.

"Öyle görünüyor," dedi Jacques.

"Şu işe bak, onlar dışarıda arabayla eyleme gidiyorlar, biz ise burada elimiz kolumuz bağlı öylece pinekliyoruz."

"Evet, farkındayım," diye söylendi Jacques.

"Dışarıya çıkabilecek miyiz dersin?"

"Bilmem, belki."

"Kim bilir, belki yardım gelir?" dedi kardeşim.

"Dışarıdan mı demek istiyorsun?"

"Evet," diye yanıtladı Claude, neşelenmiş gibiydi. "Şanslarını denerler belki."

"Yapamazlar. Gözetleme kulesinde Almanlar, avluda da Fransızlar varken yapamazlar, buraya bir orduyla girmeleri gerekir."

Kardeşim düşündü, hayalleri suya düşmüştü, sırtını duvara yaslayıp oturdu, benzi zaten soluktu, buna bir de asık yüzü eklendi.

"Biraz daha yüksek sesle inle istersen Jeannot, sesin hiç duyulmuyor da!" diye homurdandı susmadan önce.

Jacques gözlerini dikmiş kapıya bakıyor. Dışarıdan postal sesleri geliyor.

Hücrenin penceresi açılıyor ve gardiyanın kırmızı yüzü belirdi. İniltilerin nereden geldiğini bulmak için etrafa bakındı. Kilit şakırdayarak açıldı ve iki gardiyan beni yerden kaldırıp dışarıya doğru sürükledi.

Gardiyanlardan biri, "Çalışma saatimizin dışında bizi rahatsız ettiğine göre, umarım önemli bir sorunun vardır, yoksa seni fena marizleriz," dedi.

Öbürü de, "Bundan hiç şüphen olmasın!" diye ekledi.

Oysa fazladan eziyet görmek benim umurumda bile değil, ne de olsa Enzo'yu göreceğim.

Huzursuz bir uykunun kollarında yatağında uyuyor Enzo. Beni bir erkek hemşire karşıladı ve Enzo'nun yanındaki sedyeye yatırdı. Gardiyanların çıkmasını bekledikten sonra bana doğru döndü.

"Birkaç saat dinlenebilmek için rol mü yapıyorsun yoksa gerçekten bir yerin mi ağrıyor?"

Yüzümü buruşturarak ona karnımı gösterdim, eliyle karnımı yokladı, kuşkulanmıştı.

"Apandisitin alındı mı?"

"Sanmıyorum," diye geveledim, verdiğim yanıtın doğurabileceği sonuçları hiç düşünmemiştim.

Hemşire soğuk bir ifadeyle, "Bak sana anlatayım," dedi. "Yanıtın hayırsa, iltihaplanan apandisitini almak için karnını açabiliriz. Bunun avantajları olacaktır elbette. Önümüzdeki iki haftayı, hücre yerine buradaki sıcak bir yatakta geçirebilir ve iyi beslenebilirsin. Eğer yargılanacaksan bunu geciktirebilirsin ve uyandığında arkadaşın hâlâ buradaysa iki lafın belini kırarsınız."

Hemşire cebinden bir paket sigara çıkardı, bana bir sigara ikram etti, bir tanesini de kendi dudaklarına götürdükten sonra daha da ciddileşerek söze devam etti:

"Tabii bunun sakıncaları da var. Öncelikle, ben cerrah değilim, yalnızca stajyerim; öyle olmasa Saint-Michel Hapishanesi'nde hemşire olarak çalışıyor olmazdım. Dikkatini çekerim, ameliyatını başarıyla tamamlama şansım hiç yok demiyorum, kılavuz kitapçıkların hepsini ezbere biliyorum; ama yine de ehil ellerde olmakla aynı şey değil elbette. Ayrıca, buradaki hijyen koşullarının ideal olmadığını da saklayamam. Enfeksiyon kapma olasılığın var, pis bir ateşin seni idam mangasından önce öldürebileceğini de saklayamam. Şimdi dışarıda şöyle bir dolaşmaya çıkıyorum, bir sigara tüttürüp döneceğim. Sen de bu arada, karnının sağ alt kısmında gördüğüm yara izinin bir apandisit ameliyatından kalıp kalmadığını anımsamaya çalış!"

Hemşire beni ve Enzo'yu baş başa bırakarak odadan ayrıldı. Arkadaşımı sarstım, bana gülümsediğine bakılırsa onu bir rüyadan uyandırmış olmalıyımdım.

"Ne halt ediyorsun burada, Jeannot? Dayak mı yedin?"

"Hayır, bir şeyim yok, seni ziyarete geldim."

Enzo yatağında doğruldu, bu kez doğrudan bana gülümsüyordu.

"Bu hakikaten çok hoş! Bunca zahmete beni görmek için mi katlandın?"

Yanıtımı başımı sallayarak verdim çünkü sana şu kadarını söyleyeyim, arkadaşım Enzo'yu görmekten dolayı son derece heyecanlanmıştım. Ona baktıkça heyecanım daha da artıyordu çünkü onun hemen yanında, Variétés Sineması'ndaki Marius'u ve onun yanından bana gülümseyen Rosine'i görüyordum.

"Kendini zora sokmasaydın Jeannot, yakında ayağa kalkarım, neredeyse iyileştim sayılır."

Gözlerimi kaçırdım, ona nasıl söyleyeceğimi bilemiyordum.

"Bakıyorum da iyileşmeme pek sevinmedin dostum!"

"Ben de tam bunu söyleyecektim Enzo, bu kadar çabuk düzelmesen iyi edersin, anlıyor musun?"

"Şaka yapıyor olmalısın!"

"Dinle beni. Yürümeye başlar başlamaz, infaz edilmek üzere avluya götürecekler seni. Kurşuna dizileceğin direğe kadar yürüyemediğin sürece, duruşman ertelenir. Şimdi anladın mı?"

Enzo hiçbir şey söylemedi. Bense utanıyordum, fazla açık konuşmuştum, aynı şeyler bana söylense bundan hiç hoşlanmazdım. Oysa bunu onun iyiliği için, hayatını kurtarmak için yapıyordum.

"İyileşmemen lazım Enzo. Çıkarma eninde sonunda yapılacak, zaman kazanmamız gerek."

Enzo bacağına bakmak için üzerindeki çarşafı aniden kaldırdı. Bacağında kocaman yaralar vardı ama neredeyse kapanmışlardı.

"Peki ne yapmalıyım?"

"Jacques bu konuda henüz bir şey söylemedi; ama bir yolunu bulacağız, endişelenme. Bu arada ağrın varmış, acı çekiyormuşsun gibi yap. Nasıl yapacağını göstereyim istersen, bu konuda bayağı geliştirdim kendimi."

Enzo bunu yapmak için yardımıma ihtiyacı olmadığını

söyledi; acı konusundaki deneyimleri çok yeniydi. Hemşirenin döndüğünü duydum, Enzo kestiriyormuş gibi yaptı, ben de ona arkamı döndüm.

İyice düşünüp taşındıktan sonra, hemşireyi kaygılarından arındırmaya karar verdim; dinlenirken hafızam geri gelmişti; apandisitimin beş yaşındayken alındığını anımsayıvermiştim. Zaten ağrım da geçer gibiydi, öyle ki hücreme bile dönebilirdim. Sigaraları yakabilmemiz için hemşire cebime birkaç kükürt tableti sıkıştırdı. Beni hücreye geri götüren gardiyanlara, beni revire getirmekle iyi yaptıklarını söyledi, bağırsaklarımda sonu kötüye varabilecek bir tıkanma olmuş, müdahale etmeseler ölmem işten bile değilmiş.

Geçitte ilerlerken, bu iki gardiyandan daha alık olanı, hayatımı kurtardığını söyleyince ona teşekkür etmem gerekti, hatırladıkça dilim kopsaydı da söylemeseydim diye hayıflanırım hâlâ; ama bunu Enzo için yaptığını düşününce içime su serpilir.

Hücre dönüşü Enzo'dan getirdiğim haberleri paylaştığımda, hayatımda ilk kez arkadaşlarının iyileşmesine üzülen insanlar gördüm. Nasıl çılgın bir dönemden geçtiğimizin, yaşamın mantığının nasıl tersine döndüğünün ve dünyanın çivisinin nasıl çıktığının göstergesiydi bu.

Her biri, ellerini arkasında kavuşturmuş hızlı adımlarla volta atıyordu, arkadaşımızın hayatını kurtarmanın bir yolunu arıyorlardı.

"Aslında," dedim, "yapmamız gereken yaraların iyileşmemesini sağlamanın bir yolunu bulmak."

"Sağ ol ya," dedi Jacques, homurdanarak, "biz bunu hiç düşünememiştik!"

Günün birinde tıp eğitimi almanın hayalini kuran kardeşim (ki, onun durumunda bunu düşünebilmek için bayağı iyimser olmak lazımdı) hemen atladı:

"Bunun için yaraların mikrop kapması yeterli."

Jacques Claude'u süzerken, bu iki kardeşin akıllarına ilk geleni söylemelerine yol açan kalıtımsal bir hastalıkları mı var acaba, diye düşünüyordu.

"Mesele," diye ekledi Claude, "yaralara mikrop kaptırmanın yolunu bulmak; onu da buradan yapamayacağımız gün gibi ortada!"

"O halde hemşirenin bizimle işbirliği yapmasını sağlamanın bir çaresini bulmalıyız."

Cebimden hemşirenin az önce verdiği sigarayı ve kükürt tabletlerini çıkardım ve Jacques'a adamın bize acıdığını hissettiğimi söyledim.

"İçimizden birini kurtarmak için tehlikeye atılacak kadar mı?"

"Bir delikanlının hayatını kurtarmak için kendini tehlikeye atmaya hazır bir sürü insan var hâlâ, Jacques."

"İnsanların ne yapıp ne yapmadıkları umurumda bile değil Jeannot, beni anlattığın hemşire ilgilendiriyor yalnızca. Onunla işbirliği yapma şansımız var mı?"

"Bilmiyorum, fena bir adama benzemiyor."

Jacques pencereye doğru yürüdü, düşünürken bir yandan da avurtları çökmüş yüzünü sıvazlıyordu durmadan.

"Hemşireyle bir kez daha görüşmemiz gerek," dedi. "Enzo'nun yeniden hastalanması için bize yardım etmesini istemeliyiz. O nasıl yapılacağını bilir."

"Ya istemezse?" diye araya girdi Claude.

"O zaman Stalingrad'dan bahsederiz ona, Rusların Alman sınırına dayandığını, Nazilerin savaşı kaybetmek üzere olduklarını, çıkarmanın eli kulağında olduğunu ve her şey sona erdiğinde Direniş'in ona teşekkür edeceğini anlatırız."

"Ya ikna olmazsa?" dedi kardeşim ısrarla.

"O durumda, bağımsızlık ilan edildiğinde hesabını görmekle tehdit ederiz," diye yanıtladı Jacques.

Jacques söylediğinden kendisi de tiksindi ama ne pahasına olsun Enzo'nun yarasının kangren olması gerekiyordu.

"Peki bunları hemşireye nasıl söyleyeceğiz?" diye sordu Claude.

"Henüz bilmiyorum. Yine hasta numarası yaparsak, gardiyanlar dümeni çakarlar."

"Bir yolunu biliyorum sanırım," dedim fazla düşünmeden.

"Nasıl yapacaksın?"

"Havalandırma sırasında gardiyanların hepsi avluda oluyor. Hiç beklemedikleri bir şey yapacağım: İçeriye kaçacağım."

"Aptallık etme Jeannot, yakalanırsan haklarlar seni."

"Her ne pahasına olursa olsun Enzo'yu kurtarmamız gerektiğini sanıyordum!"

Karanlık bastırdı, ardından, diğerleri gibi gri bir gün daha doğdu. Havalandırma zamanı geldi. Gardiyanların postal seslerini duyunca Jacques'ın "Yakalanırsan haklarlar seni," dediği geldi aklıma ama Enzo'yu düşündüm. Anahtarlar kilitlerin içinde döndü, kapılar açıldı ve mahkûmlar sayım yapan Touchin'in önünde sıraya dizildi.

Mahkûmlar başgardiyanı selamlayıp giriş katına inen sarmal şeklindeki merdivene yöneldi. Galeriye hüzünlü bir ışık veren cam çatının altından geçtik; adımlarımız aşınmış taşlıkta yankılandı ve avluya uzanan koridora girdik.

Vücudum kaskatı kesildi; köşeyi dönerken kaçıp aralık duran küçük kapıdan sıvışmalıyım. Gardiyanın ölüm mahkûmlarının hücresine arada bir göz atabilmesi için kapının gün boyu hiç kapanmadığını biliyorum. Yolu da biliyorum, dün gardiyanların eşliğinde öğrendim. Tam önümde, birkaç basamakla revire açılan bir metrelik boş bir alan var. Gardiyanlar avluda, şans benden yana.

Hemşire beni görünce yerinden sıçradı. Yüzüme bakınca endişelenecek bir durum olmadığını anladı. Anlatmaya başladım, hiç kesmeden dinledi, ansızın bir tabureye çöküverdi, kolu kanadı kırılmış gibiydi.

"Canıma tak dedi artık bu hapishane, burnumun di-

binde tutsak edildiğinizi bilmeye dayanamıyorum, çaresizliğe katlanamıyorum artık, başınızı bekleyen ve ele geçirdikleri ilk fırsatta sizi döven bu pisliklerle her karşılaştığımda merhaba, hoşça kal demek kanıma dokunuyor. İnsanları avluda kuşuna dizmelerine de katlanamıyorum; ama hayatta kalmam gerekiyor öyle değil mi? Karıma, yoldaki bebeğime bakmam lazım, anlıyor musun?"

Kendimi bir anda hemşireyi teselli ederken buldum! Yahudi olan, kızıl saçlı, dörtgöz ve paramparça giysiler içinde olan bendim, tiridi çıkmış, geceleri pirelerin ısırdığı vücudu sabaha su toplayan da bendim, doktorda sıra bekler gibi ölme sırasını bekleyen mahkûm da bendim, midesi guruldayan bendim, onun geleceğini güvence altına alan da yine bendim!

Hâlâ inandıklarımı; Rusların Stalingrad'da olduğunu, doğudaki birliklerin bozguna uğradığını, çıkarma hazırlığı yapıldığını söyledim ona, Almanların sonbaharda dallarından düşen elmalar misali, gözetleme kulelerinden yere çakılacaklarını söylerken duymalıydın beni.

Hemşire korkusu yatışan bir çocuk gibi dinledi beni. Anlattıklarım bittiğinde, kaderin birbirine bağladığı iki suç ortağı olmuştuk. Acısı dindiğinde, daha on yedisindeki bir delikanlının hayatının ona bağlı olduğunu söyledim.

"Dinle," dedi hemşire. "Yarın tutukluların yanına indirecekler onu, eğer kabul ederse yarayı hemen sargılarım, şansı yardım ederse yarası mikrop kapar ve onu yeniden buraya çıkartırlar."

Revirdeki dolaplarda, mikroptan arındırmaya yarayan ilaçlar vardı ama mikrop kaptıran ilaç yoktu, çünkü öyle bir ilaç yoktu.

Hemşire pencereden bakarken, "Şimdi tüy," dedi, "havalandırma bitti."

Mahkûmların arasına karıştım, gardiyanlar bir şey fark etmedi, Jacques adım adım bana doğru yaklaştı.

"Ne haber?" dedi.

"Bir planım var!" dedim.

Ertesi gün, daha ertesi gün ve sonraki günler havalandırma sırasında sıvışmaya başladım. Bir metrelik boş alandan geçerken mahkûmların oluşturduğu kuyruktan uzuyordum. Ölüm mahkûmlarının arasında, döşeğinde uyuyan Enzo'yu görmek için başımı çevirmem yeterli oluyordu.

Her seferinde, "Bak hele, yine mi geldin Jeannot?" diyordu, gerinerek.

Her defasında yatağında doğrulup endişeyle, "Ne yaptığını sanıyorsun, delirdin mi, yakalarlarsa canına okurlar," diye tekrarlıyordu.

"Biliyorum Enzo, Jacques da yüz kere söyledi bunu ama pansumanını yapmamız lazım."

"Hemşireyle muhabbetiniz çok tuhaf."

"Sen hiç endişelenme Enzo, hemşire bizden yana, ne yaptığını biliyor.

"Haber var mı?"

"Ne haberi?"

"Ne haberi olacak, çıkarmadan ses seda var mı? Amerikalılar nerede?" diye sordu Enzo. Kâbustan uyandığında, hayaletler yerlerine döndü mü diye soran bir çocuktan farkı yoktu.

"Dinle beni. Ruslar ellerinden geleni yaptılar, Almanlar bozguna uğradı, hatta Polonya'dan çıkmakta oldukları anlatılıyor."

"Öyle mi, harika bir haber bu."

"Ama çıkarma konusunda henüz bir şey bilmiyoruz."

Enzo, son cümleyi hüzünlü bir sesle söylediğimi hissetti; ölüm aradaki mesafeyi azaltarak hızla ona doğru koşuyormuş gibi gözlerini kıstı.

Kalan günlerini sayarken arkadaşımın yüzü asıldı.

Bana şöyle bir bakacak kadar başını kaldırdı.

"Gerçekten gitmen gerekiyor Jeannot, enselenirsen neler olacağını düşünebiliyor musun?"

"Ben de gitmek istiyorum ama nereye gidebilirim?"

Bu söylediğim Enzo'yu güldürdü, onu gülümserken görmek çok güzeldi.

"Bacağın nasıl?"

Bacağına bakıp omzunu silkti.

"Güzel koktuğunu söyleyemem!"

"Elbette, yeniden ağrıyacak ama bu da kötünün iyisi sayılır öyle değil mi?"

"Biliyorum Jeannot merak etme; kemiklerimi parçalayan kurşunlardan daha çok yakamaz canımı nasılsa. Çok geç olmadan kaybol şimdi."

Enzo'nun suratının sapsarı kesilmesiyle, böbreklerimde patlayan tekmeyi hissetmem bir oldu. Gardiyanlar beni dövmeye başladı, iki büklüm oldum, yere yapıştım, tekmeler art arda inmeye devam ediyordu. Kanım taş zemine yayıldı. Enzo doğruldu, elleriyle hücrenin parmaklıklarına yapışmış, beni bırakmaları için yalvarıyordu.

"Bak sen, demek ayağa kalkabiliyormuşsun," diyerek Enzo'yla alay etti gardiyan.

Yüzüme sağanak gibi yağan tekmeleri hissetmemek için bayılmak istiyordum. O soğuk mayıs günlerinde, bahar çok uzaklardaydı.

27

Yavaş yavaş gözlerimi açıyorum. Yüzüm acıyor, kuruyan kan dudaklarımı birbirine yapıştırmış. Gözlerim çok fazla şişmiş olduğu için hücrenin tavanında sallanan ampulün yanıp yanmadığını ayırt edemiyorum. Hava deliğinden gelen sesler duyuyorum, demek ki yaşıyorum. Arkadaşlar avluda havalandırmaya çıkmışlar.

Dışarıdaki duvara tutturulmuş musluktan incecik bir su akıyor. Arkadaşlar musluğun başına üşüşmüşler. Soğuktan kaskatı kesilmiş parmakları sabunu zar zor tutuyor. Temizlenmeleri bitince ayaküstü biraz sohbet edip ısınmak için avlunun zeminine düşen bir güneş ışığına doğru gidiyorlar.

Gardiyanlar bizimkilerden birini kesiyor. Gözlerini dikmiş akbaba gibi ona bakıyorlar. Çocuğun bacakları titremeye başladı, mahkûmlar çevresini sardı, etrafında etten bir duvar oluşturdular.

"Yürü, bizimle geliyorsun!" dedi şef.

"Ne istiyorlar?" diye sordu Antoine endişeyle.

"Sana gelmeni söyledik!" diye emretti gardiyan, tutukluların arasından ilerlerken.

Bütün eller Antoine'ın ellerini sıkıca tutmak için uzandı.

"Endişelenme," diye mırıldandı arkadaşlardan biri.

Omuzlarından çekilerek götürülmeye çalışılan delikanı, "Benden ne istiyorlar?" diye tekrarlıyor hiç durmadan.

Akbabaların ne istediğini herkes gayet iyi biliyor, sonunda Antoine da anladı. Avluyu terk ederken arkadaşlarına son bir kez bakıyor Antoine, hiç konuşmadan, sessizce vedalaşıyor, ama mahkûmlar ta içlerinde hissediyorlar bu vedayı.

Gardiyanlar onu hücreye götürdü. İçeri girerken eşyalarının hepsini almasını emrettiler.

"Hepsini mi?" diye sordu Antoine.

"Sağır mısın? Şimdi söylemedim mi!"

Antoine döşeğini dürerken, yaşamını, topu topu on yedi yıla sığan anılarını sarıyor aslında; çabucak hazırlanıveriyor paket.

Touchin salına salına dolanıyor.

"Yürü bakalım," dedi, pis pis sırıtarak.

Antoine pencereye yaklaşıp avludakilere, bir daha göremeyeceği arkadaşlarına bir şeyler karalamak üzere bir kalem aldı.

"Daha neler," dedi şef, Antoine'ın böbreğine bir tekme savurarak.

Saçlarından tutup sürüklediler Antoine'ı, ince telli saçları gardiyanların ellerinde kaldı.

Delikanlı ayağa kalktı, eline aldığı bohçasına sıkıca sarılıp iki gardiyanı izledi.

"Nereye gidiyoruz?" dedi, sesi titriyordu.

"Gittiğimizde görürsün!"

Başgardiyan ölüm mahkûmlarının bulunduğu hücrenin kapısını açtığında, Antoine gözlerini yerden kaldırıp kendisini karşılayan tutukluya gülümsedi.

"Burada ne işin var?" diye sordu Enzo.

"Bilmiyorum, sen yalnız kalma diye getirdiler beni buraya sanırım. Başka ne sebebi olabilir ki?"

"Doğru," dedi usulca Enzo, "başka ne sebebi olabilir ki?"

Antoine daha fazla konuşmadı, Enzo ekmeğinin yarısını ona uzattı ama delikanlı almak istemedi.

"Yemen lazım."

"Neden?"

Enzo ayağa kalktı, yüzünü buruşturarak seke seke yürüdü ve yere oturdu. Elini Antoine'ın omzuna atıp ona bacağını gösterdi.

"Hiç umut olmasa, kendime bunca acıyı çektirir miydim sanıyorsun?"

Antoine içinden irin sızan yarayı görünce gözleri fal taşı gibi açıldı.

"Başardılar mı?" diye geveledi.

"Evet, gördüğün gibi başardılar. Dinlemek istersen, çıkarma hakkında haberler de verebilirim sana."

"Ölüm mahkûmlarının bulunduğu hücredesin ve dışarıda olup bitenlerden haberin var öyle mi?"

"Aynen öyle! Kaldı ki, sen meseleyi hiç anlamamışsın Antoine kardeşim. Burası ölüm mahkûmlarının hücresi değil, hâlâ hayatta olan iki Direnişçi'nin hücresi. Gel, sana bir şey göstereceğim."

Enzo cebini karıştırıp tamamen yamulmuş kırk *sous*'luk bir madenî para çıkardı.

"Bunu pantolonumun astarında buldum."

"Senin para acayip bir şekil almış."

"Pétain'in koydurttuğu çift uçlu baltayı kazımam gerekti önce. Dümdüz olunca da bunu kazımaya başladım, bak."

Antoine paraya doğru eğilip ilk harfleri okudu.

"Ne yazıyor?"

"Daha bitmedi ama bitirdiğimde, 'Daha alacağımız hapishaneler var' yazacak paranın üstünde."

"Açık konuşmak gerekirse, bu yaptığın iyi mi yoksa aptalca mı bilemiyorum Enzo."

"Bu bir alıntı. Ben uydurmadım, Jeannot söylemişti. Bitirmeme yardım edeceksin, çünkü ben de açık konuşayım, ateşim yeniden yükseldiği için kendimi çok halsiz hissediyorum Antoine."

Antoine paranın üzerine eski bir çiviyle harfleri kazırken, Enzo tahta döşeğe uzanıp uydurduğu savaş hikâyelerini anlattı ona.

Émile komutan oldu, bir ordu kurdu; arabaları, havan topları var artık, yakında topları da olacak. Takım yeniden toplandı, her yere saldırılar düzenliyorlar.

"Kaybeden biz olmayacağız, inan bana," dedi Enzo, "Üstelik daha çıkarmadan bile söz etmedim sana. Eli kulağında, biliyorsun. Jeannot hücreden çıktığında, İngilizler ve Amerikalılar gelmiş olacaklar, göreceksin."

Antoine, Enzo doğru mu söylüyor, yoksa ateşin yol açtığı sanrılar hayalle gerçeği karıştırmasına mı yol açıyor, bilemiyordu.

Sabah olunca, Enzo'nun sargılarını açtı ve yarayı tekrar sarmadan önce sargı bezini oturağa batırıp çıkardı. Günün geri kalanını Enzo'yu gözetleyip nefesini kontrol etmekle geçirdi. Pirelerini ayıklamadığı zamanları, paranın üzerine harfleri kazımakla geçiriyor, bitirdiği her yeni kelimeden sonra Enzo'ya dönüp haklı olduğunu, ikisinin de kurtuluş gününü göreceklerini söylüyor.

Hemşire gün aşırı ziyaretlerine geliyor. Başgardiyan parmaklıklı kapıyı açıp hemşire içeri girince kapatıyor, bir dakika fazla olmamak kaydıyla tam on beş dakika içeride kalıp Enzo'yla ilgilenmesine izin veriyor.

Antoine sargıyı açmaya başlarken özür diledi.

Hemşire ilkyardım kutusunu yere koyup kapağını açtı.

"Bu gidişle, kurşuna dizilmeden önce onu biz öldüreceğiz," dedi.

Aspirin ve biraz da afyon getirmiş yanında.

"Afyondan fazla verme, ancak iki gün sonra uğrarım tekrar, yarın ağrısı artar."

Hemşire ayağa kalkarken Antoine, "Teşekkür ederim," diye fısıldadı.

"Bir şey değil, elimde olanı getiriyorum yalnızca," dedi hemşire, üzgün olduğu her halinden belliydi.

Ellerine cebine sokup hücre kapısına doğru döndü.

"Adınız nedir, hemşire?" dedi Antoine.

"Jules, adım Jules."

"Teşekkür ederiz Jules."

Bunun üzerine hemşire, Antoine'a bakmak üzere yeniden arkasına döndü.

"Arkadaşınız Jeannot hücreye geri döndü," dedi.

"İşte bu iyi haber," dedi Antoine. "Peki ya İngilizler?"

"Hangi İngilizler?"

"Müttefikler, çıkarma, hiçbir şeyden haberiniz yok mu?" diye sordu afallayan Antoine.

"Kulağıma bir şeyler çalındı ama kesin bir bilgi yok."

"Çıkarmanın olacağı mı kesin değil yoksa tarih mi henüz kesinleşmedi? Bizler için bu ikisi çok farklı şeyler, anlıyor musun Jules?"

"Ya sen, senin adın ne?" diye sordu hemşire.

"Antoine!"

"Dinle Antoine, biraz önce sözü geçen Jeannot, arkadaşının başarıyla iyileştirdiğim bacağı için yardımımı istemeye geldiğinde ona yalan söyledim. Doktor değilim, yalnızca hemşireyim, buradayım çünkü çalıştığım hastanenin dolabından çarşaf ve başka ufak tefek şeyler çalarken enselendim. Beş yıl hapis cezası aldım, ben de senin gibi bir mahkûmum anlayacağın. Siz siyasi mahkûmlarsınız, bense adi suçluyum, yani sizin gibi değilim, ben bir hiçim."

Hemşirenin bunu çok dert ettiğini gören Antoine onu avutmak için, "Kim demiş, nazik birisiniz siz," dedi.

"Ben treni çoktan kaçırdım ama sizin gibi olmak isterdim. Kurşuna dizilmekte imrenilecek bir şey olmadığını söyleyeceksin ama ben yine de sizin gibi onurlu ve cesur olmak isterdim. Sizin gibi bir sürü çocukla karşılaştım. Langer'nin kafasını uçurduklarında buradaydım biliyor

musun? Savaş bitince ne diyeceğim ben? Kodese çarşaf çaldığım için girdiğimi mi?"

"Bizi iyileştirdiğini söyleyebilirsin Jules, ki bu da az buz bir şey sayılmaz. Günaşırı Enzo'ya pansuman yapmak için geldiğinde hayatını tehlikeye attığını da söyleyebilirsin. Bilmiyorsan söyleyeyim, pansuman yaptığın arkadaşın adı Enzo. İnsanların isimleri önemlidir Jules. İnsanları isimleriyle anımsarız; öldüklerinde de onları isimleriyle anarız, başka türlüsü olmaz. Her şeyin bir sebebi vardır Jules, annem böyle söylerdi. Çarşafları hırsız olduğun için değil, hapse girip bize yardım etmek için çaldın. Rengin yerine geldiğine göre şimdi kendini daha iyi hissediyorsun, öyleyse söyle bakalım, çıkarma ne zaman başlayacak?"

Jules, hücre kapısına doğru ilerleyip kendisini dışarı çıkarmaları için seslendi.

"Özür dilerim Antoine ama daha fazla yalan söyleyemeyeceğim, buna gücüm kalmadı. Çıkarma konusunda hiçbir şey duymadım."

O gece Enzo ateşten kıvranıp acı içinde inlerken, Antoine yere çömelip kırk *sous* paranın üzerine kazıdığı "hapishane" kelimesini bitirdi.

Ertesi sabah, Antoine komşu hücrenin kilidinin açılıp kapandığını duydu. Ayak sesleri uygun adım uzaklaştı. Pencerenin parmaklıklarına yapıştı, birkaç saniye sonra kurşuna dizilenlerin dayandığı duvara çarpan on iki kurşunun sesini duydu. Başını kaldırdı, *Partizanların Şarkısı* duyuluyordu uzaktan. Saint-Michel Hapishanesi'nin duvarlarını aşıp ona kadar ulaşan bu şarkı umudun marşı gibi geliyordu Antoine'a.

Enzo gözlerini açtı.

"Antoine, arkadaşlar ben kurşuna dizilirken de şarkı söyler mi dersin?" diye mırıldandı.

"Evet Enzo, hem de avazları çıktığı kadar bağıra bağıra söylerler. Öyle gönülden söylerler ki, şehrin ta öbür ucundan duyulur."

28

Hücreden çıktım ve arkadaşlarıma yeniden kavuştum. En az üç sigara sarabileceğim miktarda tütün hediye ettiler bana.

Gece yarısı İngiliz bombardıman uçakları hapishanenin üzerinde uçmaya başladı. Uzaklardan siren sesleri geliyordu; parmaklıklara yapışıp gökyüzüne baktım.

Uçak motorlarının sesi yaklaşmakta olan bir fırtınayı andırıyor; mesafeleri aşıp bize kadar ulaştı.

Gökyüzünde dolanan ışık huzmelerinde kentteki evlerin çatılarının belirdiğini gördüm. Toulouse, "pembe kent". Duvarın öte yanında devam eden savaşı düşündüm, Alman ve İngiliz kentlerini düşündüm.

Döşeğinde oturan Claude, "Nereye gidiyorlar?" diye sordu.

Karanlığın içinde arkama döndüm ve arkadaşlarımın zayıflıktan çöpe dönmüş bedenlerine baktım. Jacques duvara yaslanmış, Claude ise dertop olmuş oturuyor. Metal tabaklar duvara vuruluyor, diğer hücrelerden "Çocuklar duyuyor musunuz?" diyen sesler yükseliyor.

Evet, özgürlüğün sesini hepimiz duyuyoruz, birkaç bin metre yukarıda, hem yakın hem çok uzak.

Yukarıda uçan uçakların içinde özgür insanlar var, kahve termosları, bisküviler ve bir sürü sigara var, tam üstümüzdeler, düşünebiliyor musun? Deri ceketler giymiş pi-

lotlar ise bulutların içinden geçip yıldızların arasından süzülüyorlar. Kanatlarının altındaki topraklar karanlık, bir tek ışık yok, hapishanelerden bile ışık sızmıyor, olsun, yüreklerimiz yine de umutla dolup taşıyor. Onlardan biri olmayı nasıl da isterdim Tanrım, yanlarında oturuyor olmak için hayatımı verirdim ama ben hayatımı zaten özgürlüğe adamıştım, onun için burada, Saint-Michel Hapishanesi'nin soğuk, taş hücresindeydim.

"Eee, nereye gidiyorlar?" diye yineledi kardeşim.

"Ne bileyim!"

"İtalya'ya!" dedi içimizden biri.

"Hayır, oraya gittiklerinde Afrika'dan havalanıyorlar," dedi Samuel.

"Nereye gidiyorlar o halde? Ne yapıyorlar?" diye ısrarla sordu Claude.

"Bilmiyorum, bilmiyorum, pencereden uzak dur, ne olur ne olmaz."

"Sen kendine bak, parmaklıklara yapışmışsın!"

"Ben bakıp sana anlatırım..."

Gece bomba sesleriyle delik deşik oluyor, düşen ilk bombalar Saint-Michel Hapishanesi'ni sallıyor, tüm mahkûmlar oturdukları yerden kalkıp çığlık çığlığa, "Duyuyor musunuz, çocuklar?" diye bağırıyorlar.

Evet, duyuyoruz. Toulouse'u bombalıyorlar, gökyüzü kan kırmızı kesildi. Havan topları karşılık vermeye başladı, sesler yükseldikçe yükseliyor. Arkadaşlar parmaklıkların yanına gelip bana katıldılar. Görülmeye değer bir havai fişek gösterisi var dışarıda!

"Ne yapıyorlar?" diye yalvarırcasına sordu Claude.

"Bilmiyorum," diye fısıldadı Jacques.

Bir arkadaş yüksek sesle şarkı söylemeye başladı. Charles'ın aksanını hemen tanıdım, bana Loubers Garı'nı anımsatıyor.

Küçük kardeşim yanı başımda, Jacques karşımda, François ve Samuel döşeklerinin üzerinde oturuyorlar; Enzo ve Antoine ise aşağıda. Otuz beşinci takım hâlâ ayakta.

"Şu bombalardan biri hapishanenin duvarlarından birini yıkıverse ya..." dedi Claude.

Ertesi sabah uyandığımızda, gökyüzündeki uçakların, şafak vakti gerçekleşen çıkarmanın habercisi olduğunu öğreniyoruz.

Jacques haklıymış, bahar yine geldi, Enzo ve Antoine kurtuldular belki de.

Ertesi gün şafak sökerken, siyahlar içinde üç adam girdi avluya. Üniformalı bir subay da onları izliyordu.

Onları başgardiyan karşıladı, o bile şaşkınlıktan küçük dilini yutmuştu.

"Beni ofiste bekleyin," dedi. "Haber vereyim, sizi hiç beklemiyorduk."

Gardiyan koştura koştura giderken, avluya bir kamyon girdi, içinden kasklı on iki adam indi.

O sabah Touchin ve Theil izinli, Delzer görev başında.

"Hep de beni bulur," diye söylendi gardiyan yardımcısı.

Hücreye yaklaştı. Ayak seslerini duyan Antoine doğruldu.

"Ne yapıyorsunuz, daha sabah olmadı, karavana zamanı mı geldi?"

"Tamamdır, geldiler," dedi Delzer.

"Saat kaç?" diye sordu Antoine.

Gardiyan saatine baktı, beşi gösteriyordu.

"Bizim için mi geldiler?" diye sordu Antoine.

"Bir şey söylemediler."

"Bizi almaya mı gelecekler?"

"Yarım saat içinde gelirler. Doldurmaları gereken belgeler var."

Gardiyan cebini karıştırıp bir paket Gauloise çıkardı, parmaklıklarından arasından içeri uzattı.

"Arkadaşını uyandırsan iyi edersin."

"Ama ayakta duramıyor, bunu yapamazlar. Buna hakları yok, lanet olsun!" diye isyan etti Antoine.

"Biliyorum," dedi Delzer başını öne eğerek. "Seni yalnız bırakayım, birazdan yine gelirim belki."

Antoine Enzo'nun döşeğine yaklaştı. Hafifçe omzuna dokundu.

"Uyan!"

Enzo olduğu yerde sıçrayıp gözlerini açtı.

"Vakit tamam," diye fısıldadı Antoine. "Geldiler."

"İkimizi de mi götürecekler?" diye sordu Enzo, gözleri dolmuştu.

"Hayır, seni götüremezler, bu çok alçakça olur."

"Böyle söyleme Antoine, seninle birlikte olmaya alıştım, seninle geleceğim."

"Sus Enzo! Sen hâlâ yürüyemiyorsun, ayağa kalkmayı yasaklıyorum sana, duydun mu? Oraya tek başıma gideceğim."

"Biliyorum dostum, biliyorum."

"Bak, iki tane sigaramız var, hem de gerçeğinden, bunları tüttürmemize izin verdiler."

Enzo oturduğu yerde doğrulup bir kibrit çaktı. Sigaradan derin bir nefes çektikten sonra dumanın kıvrımlarına baktı.

"Müttefikler çıkarmayı hâlâ yapamadı desene?"

"Sanırım öyle, dostum."

Koğuştaki herkes bekliyor. Bu sabah çorba gecikti. Saat altı olmasına karşın karavanayı dağıtanlar henüz koridorda gözükmedi. Jacques volta atıyor; endişesi yüzünden okunuyor. Samuel çok bitkin, duvara yaslanmış oturuyor, Claude pencere parmaklıkların önünde dikilmiş duruyor, avlu hâlâ karanlık olduğundan bir süre sonra o da yerine oturuyor.

"Ne halt ediyorlar, Tanrı aşkına?" diye homurdandı Jacques.

"Pislikler!" dedi kardeşim.

"Sence?.."

"Kes sesini Jeannot!" diye buyuran Jacques, sırtını kapıya yasladı, başını bacaklarının arasına alıp yerine oturdu.

Delzer az önce ayrıldığı hücreye geri geldi. Yüzü düşmüştü.

"Üzgünüm çocuklar."

"Nasıl taşıyacaklar onu?" diye sordu Antoine.

"Bir sandalyeye oturtacaklar. Gecikme bu yüzden oldu. Vazgeçirmeye, bunu yapmamaları gerektiğine ikna etmeye çalıştım ama iyileşmesini beklemekten bıkmışlar."

"Pislikler!" diye haykırdı Antoine.

Enzo onu teselli etmeye çalıştı.

"Yürüyerek gitmek istiyorum!" dedi.

Ayağa kalktı, sendeleyip yere düştü. Sargıları açıldı, bacağı tamamen çürümüştü.

"Senin için bir sandalye getirecekler," dedi Delzer. "Daha fazla acı çektirme kendine."

Bu sözlerin ardından, yaklaşan ayak seslerini duydu Enzo.

"Duydun mu?" diye sordu doğrulan Samuel.

"Evet," diye fısıldadı Jacques.

Avluda jandarmaların ayak sesleri yankılanıyordu.

"Pencereye git ve olan biteni bize anlat Jeannot."

Parmaklıklara kadar ilerledim, Claude'un ellerine basarak yükseldim. Arkamdaki arkadaşlarım, alacakaranlığın içinde yitmiş iki yeniyetmenin ölüme doğru sürüklendiği dünyanın hüzünlü hikâyesini anlatmamı bekliyorlardı benden, çocuklardan birinin jandarmaların taşıdığı sandalyede sarsıla sarsıla ilerlediği bir dünyanın hikâyesiydi bu.

Birini direğe bağladılar, öbürünü de sandalyeyle birlikte onun yanına koydular.

On iki adam yan yana dizildi. Jacques parmaklarını

öylesine sıkıyor ki çıtırdadıklarını duyabiliyorum, hemen ardından da, şafak vakti patlayan on iki silah sesini duyuyorum. "Hayır!" diye haykırıyor Jacques, sesi yükselen şarkıları bastırıyor, söylemeye başladığımız *La Marseillaise*'in kıtalarından daha uzun oluyor çığlığı.

Arkadaşlarımızın başları titreyip yana düşüyor, delik deşik olan göğüslerinden kan fışkırıyor; Enzo'nun bacağı titriyor hâlâ, sandalye yere devriliyor.

Yüzü toz toprağa bulanmış öylece yatıyor, sessizlik çöktüğünde görüyorum; sana yemin ederim gülümsüyor.

O gece, İngiltere'den yola çıkan beş bin denizci Manş'ı aştı. Gün doğarken, on sekiz bin paraşütçü gökyüzünden yere indi, binlerce Amerikan, İngiliz ve Kanada askeri Fransız sahillerine çıktı; sabahın ilk saatlerinde üç bin tanesi can verdi, birçoğu Normandiya mezarlıklarında dinleniyor.

Günlerden 6 Haziran 1944, saat altı. Enzo ve Antoine, Toulouse'daki Saint-Michel Hapishanesi'nin avlusunda, şafak vakti kurşuna dizildiler.

29

Bunu izleyen üç hafta boyunca Müttefikler Normandiya'da cehennemi yaşadı. Her gün, beraberinde zafer ve umut da getiriyordu; Paris daha kurtarılmamıştı ama Jacques'ın dört gözle beklediği bahar geliyordu, geç kalmış olsa da kimsenin sitem edecek hali yoktu.

Her sabah, havalandırma sırasında İspanyol arkadaşlarla savaş haberlerini konuşuyoruz. Artık eminiz, çok yakında serbest bırakılacağız. Ancak, gözünü kin bürümüş Polis Şefi Marty farklı bir karar aldı. Ay sonunda, cezaevi yönetimine, bütün siyasi mahkûmların Nazilere teslim edilmesi emrini verdi.

Gün doğarken koridorda, cam çatının altında topladılar bizi. Hepimizin elinde, çıkınlarımız, metal yemek kaplarımız ve birkaç pılı pırtı var.

Avlu kamyon kaynıyor, silahlı SS'ler sıraya girmemiz için köpek gibi havlıyor. Hapishanede sıkıyönetim ilan edildi. Etrafımız sarıldı. Askerler avazları çıktığı kadar bağırıyor, tüfeklerinin dipçikleriyle vurarak ilerlememizi istiyor. Sırada Jacques, Charles, Marc, Samuel, kardeşim ve otuz beşinci takımdan geriye kalan herkes bir arada.

Ellerini arkasında birleştirmiş, gözleri öfkeyle parlayan Gardiyan Theil bize bakıyor, yanında birkaç gardiyan daha var.

Jacques'ın kulağına eğilip fısıldadım:

"Şuna bak, beti benzi atmış. Onun yerinde olmayı hiç istemezdim."

"Nereye gittiğimizin farkındasın, değil mi Jeannot!"

"Evet, ama başımız dik gidiyoruz hiç değilse, o ise başı eğik yaşamaya mahkûm."

Hepimiz özgürlüğümüze kavuşmayı umut ediyorduk ve yine hepimiz zincire vurulmuş olarak sıra halinde hapishanenin açılan kapısına doğru ilerliyoruz. Bu kurşuni sabah vakti, biz muhafız takımının eşliğinde kentten geçerken, sokaklardaki tek tük birkaç kişi mahkûmların ölüme götürülüşünü sessiz sedasız izledi.

Anılarla dolu Toulouse Garı'nda, bizi bekleyen bir yük treni var.

Peronda dizilmiş beklerken, hepimiz trenin bizi nereye götüreceği gayet iyi biliyoruz. Aylardır Avrupa'yı bir baştan bir başa kat eden trenlerden biri de bu, o trenlerin taşıdığı yolcular geri dönmez asla.

Son durak ya Dachau ya Ravensbrück ya Auschwitz ya da Birkenau'dur. Bizi hayvanlar gibi itiştirerek bindirdikleri o hayalet trenlerden biri işte.

Üçüncü bölüm

30

Güneş gökyüzünde henüz tam olarak yükselmese de hafif hafif ılınmaya başlayan peronda, Vernet Kampı'ndan dört yüz mahkûm bekliyor. Saint-Michel Hapishanesi'nden gelen yüz elli tutuklu da onlara katıldı. Bize ayrılan yük vagonlarının arasına, ikişer ikişer ayrılmış birkaç da yolcu vagonu eklenmiş. Bu vagonlara ufak tefek suçlardan mahkûm olan Almanlar bindiriliyor. Eskortlar eşliğinde evlerine dönüyorlar. Trene binenler arasında, aileleriyle birlikte memleketlerine geri dönen Gestapo üyeleri de var. Basamaklarda, tüfeklerini dizlerinin arasına almış oturan silahlı SS'ler var. Lokomotifin hemen yanında, trenden sorumlu Teğmen Schuster askerlere emir yağdırıyor. Konvoyun ucuna, üzerinde devasa bir projektör ve bir mitralyöz bulunan bir yükselti yerleştirilmiş. SS'ler bizi itip kakıyor. Mahkûmlardan biri sırayı bozunca, asker silahın dipçiğini indiriverdi. Adam yere yuvarlandı, karnını tutarak ayağa kalktı. Hayvan kafesinin kapıları açıldı. Arkama dönüp son bir kez baktım gün ışığına. Gökyüzü açık, sıcak bir yaz günü doğuyor ve ben Almanya'ya gidiyorum.

Peronda ise iğne atsan yere düşmez, kamplara gönderilecek insanlar vagonların önünde sıraya girmiş bekleşiyorlar, bense tuhaftır hiçbir şey duymuyorum. Askerler arkadan itince, Claude kulağıma eğilip, "Bu son yolculuğumuz," dedi.

"Sus!" dedim ona.

"Vagonun içinde ne kadar dayanabileceğimizi sanıyorsun?"

"Gerektiği kadar. Ölmeyi yasaklıyorum sana!"

Claude omzunu silkti, trene binme sırası ona geldi, bana elini uzattı, arkasından ben de bindim. Vagonun kapısı üzerimize kapandı.

Gözlerimin karanlığa alışması biraz zaman aldı. Pencerelere, dikenli tellerle çevrilmiş tahta levhalar çakılmış. Vagonda üst üste istiflenmiş yetmiş kişi var, belki biraz daha fazla. Dinlenmek için sırayla uzanmamız gerektiğini anlamam hiç uzun sürmedi.

Neredeyse öğlen olacak, korkunç bir sıcak var ve konvoy hâlâ duruyor. Hareket halinde olsak biraz hava alabiliriz belki, ama bir türlü yola çıkmıyoruz. Susuzluğa daha fazla dayanamayan bir İtalyan ellerine işeyip kendi çişini içiyor. Sendeleyip yere düşüyor ve bayılıyor. Üç kişi el birliğiyle onu havaya kaldırıp pencereden sızan temiz havaya doğru tutuyoruz. Onu ayıltmaya uğraşırken, bu kez başkaları bilincini kaybedip yere yuvarlanıyor.

"Dinleyin!" diye fısıldıyor kardeşim.

Herkes kulak kesiliyor, kuşkuyla ona bakıyoruz.

"Susun," diyor kardeşim.

Duyduğu yaklaşan fırtınanın sesi, kocaman yağmur damlaları çatıya düşmeye başladı bile. Meyer, aceleyle öne atılıp kollarını dikenli tellere uzatıyor, kolları kanıyor ama aldırmıyor, derisinden sızan kana karışan yağmur suyunu yalıyor. Onun yerine geçmek isteyen başkaları itişip kakışmaya başlıyor. Aç, susuz, bitkin ve korku içindeki insanlar hayvana dönüşmeye başlıyorlar; peki sağduyularını kaybettikleri için onları suçlayabilir miyiz, hayvanların taşındığı vagonlara tıkılan, bizler değil miyiz?

Vagon sarsılıyor. Birkaç metre yol aldıktan sonra duruyor.

Oturma sırası bana geldi. Claude da hemen yanımda.

Sırtımı vagonun duvarına dayayıp, dizlerimi karnına çekip olabildiğince az yer kaplayarak oturmaya çalışıyorum. İçerisi kırk derece, herkes tıknefes olmuş, sıcak taşın üzerinde kendini uykuya bırakan köpekler gibi soluyor.

Vagonda çıt çıkmıyor. Bayılmadan önce öksüren birinin sesi duyuluyor arada. Ölümün bekleme odasındayım, lokomotifi kullanan adam, iki vagon ötemizdeki kompartımanlarında rahat sıralarına kurulmuş Alman aileleri; susuzluklarını, açlıklarını giderebilen bu adamlar ve kadınlar ne düşünüyorlar acaba, diye geçiriyorum aklımdan. Boğulan mahkûmları, duygularını yitirmiş bu yeniyetmeleri, öldürülmeden önce insanlık onurları çiğnenen bütün bu insanoğullarını düşünen birileri var mı acaba içlerinde?

"Çok geç olmadan buradan tüymemiz lazım Jeannot."

"Nasıl?"

"Bilmiyorum, ama buna kafa yorsan iyi edersin."

Claude bunu kaçmanın gerçekten olası olduğunu düşündüğü için mi, yoksa gitgide umutsuzluğa kapıldığımı hissettiği için mi söyledi bilemiyorum. Umut ettiğin sürece yaşarsın derdi, annem. Annemin kokusunu duymak, sesini işitmek istiyorum, daha birkaç ay öncesine kadar çocuk olduğumu anımsamak istiyorum. Annemin gülümsemesinin yüzünde donduğunu görüyorum, duyamadığım bir şeyler söylüyor bana. Dudaklarının arasından, "Kardeşinin hayatını kurtar, vazgeçme Raymond, asla vazgeçme!" diye fısıldıyor bana.

"Anne?"

Yanağımda ansızın bir tokat patlıyor.

"Jeannot?"

Gözlerimi açtığımda, sisler arasından kardeşimin kaygılı suratı görüyorum.

"Ölüyorsun sandım," diyor kardeşim, özür dileyerek.

"Bana Jeannot deme, bir anlamı yok artık!"

"Savaşı kazanana dek sana Jeannot demeye devam edeceğim!"

"Sen bilirsin."

Akşam oldu. Tren gün boyu kımıldamadan durdu. Tren, yarın birçok kez hat değiştirecek ama garı terk etmeyecek. Askerler bağrışıyor, vagonlara başka vagonlar ekleniyor. Ertesi gün akşam olurken, Almanlar her birimize bir kalıp meyve ezmesi ve bir somun çavdar ekmeği dağıtıyorlar, su hâlâ yok.

Bir sonraki gün, gücümüz öylesine tükenmişti ki, hiçbirimiz trenin nihayet yola koyulduğu ânı fark etmedik bile.

Álvarez doğruldu. Pencerelere çakılmış tahtaların arasından süzülen ışığın zeminde oluşturduğu çizgileri gördü. Dikenli telleri elleriyle itmeden önce arkasına dönüp bize baktı.

"Ne yapıyorsun?" diye sordu dehşete kapılan bir adam.

"Sence?"

"Kaçmaya çalışmayacaksın umarım?"

"Bu seni neden ilgilendiriyor?" dedi Álvarez, bir yandan da parmaklarından akan kanı emiyordu.

"İlgilendiriyor, çünkü yakalanırsan ibret olsun diye aramızdan on kişiyi kurşuna dizecekler. Garda söylediler, duymadın mı?"

"O halde, burada kalmakta kararlıysan ve seçtikleri kişilerden biri sen olursan bana teşekkür et, çünkü seni acılarından kurtarmış olacağım. Bu trenin bizi nereye götürdüğünü sanıyorsun sen?"

"Bilmiyorum, bilmek de istemiyorum!" diye inledi adam, Álvarez'in ceketinden çekiştirerek.

"Ölüm kampına götürüyor! Dilleri şişip kendiliğinden boğulmayanları götürecekleri yer orası. Anladın mı?" diye haykırdı adamın elinden kurtulan Álvarez.

"Çekil, onu rahat bırak," diye atıldı Jacques, bir yandan da Álvarez'in tahtaları sökmesine yardım ediyordu.

Álvarez'in gücü tükendi, daha on dokuz yaşındaydı, umutsuzluğu öfkesine karışmıştı.

Lataları vagonun içine koyduk. İçeriye biraz hava girdi, bazıları arkadaşımızın kaçış denemesinden tedirgin

olsalar da vagona dolan temiz hava herkesin hoşuna gitmişti.

"Lanet olası ay!" diye söylendi Álvarez. "Şu aydınlığa bak, gün ortasındayız sanki."

Pencereden bakan Jacques, ilerdeki virajda bir orman olduğunu gördü.

"Çabuk ol, atlamanın tam zamanı," dedi.

"Başka kim geliyor?"

"Ben," diye yanıtladı Titonel.

"Ben de," diye ekledi Walter.

"Biz biraz daha düşüneceğiz," dedi Jacques, "hadi tırman, elime bas."

Álvarez'in iki gün önce, vagonun kapıları üzerimize kapandığından bu yana kafasında kurup durduğu plan işte böyle gerçekleşti. O iki gün ve iki gece cehennemdekilerden daha uzundu.

Álvarez pencereye tırmandı, önce bacaklarını çıkardı dışarıya. Vagonun duvarına tutunup vücudunu dışarıya doğru kaydırması gerekiyordu. Yanaklarını döven rüzgâr, kurtuluş umuduyla birlikte biraz güç verdi ona. Konvoyun sonundaki vagonda, mitralyözün gerisinde nöbet tutan Alman askeri onu görmemeliydi; başka bir tarafa bakmalıydı. Trenin ormana varmasına sadece saniyeler kalmıştı, Álvarez tam o noktada atlayacaktı trenden. Balastın üzerine düşüp boynunu kırmazsa, kurtuluş onu ormanın derinliklerinde bekliyor olacaktı. Birkaç saniye sonra Álvarez ellerini bıraktı. Hemen ardından mitralyözün sesi duyuldu; her yana kurşun saçıyordu.

"Söylemiştim!" diye bağırdı adam. "Çılgınlık bu!"

"Kapa çeneni!" dedi Jacques.

Álvarez yerde yuvarlanıyor. Kurşunlar toprağı dövüyor. Kaburgaları kırıldı ama yaşıyor. Deli gibi koşuyor şimdi de. Fren yapan trenin çıkarttığı gıcırtıları duyuyor. Bir grup köpek peşine düştü bile; o, ağaçların arasında zikzaklar çizerek soluk soluğa koşarken her yanından vızır vızır kurşunlar geçiyor, kurşunlardan bazıları çam ağaçlarının gövdelerine saplanıyor.

Orman aydınlanıyor; az ötedeki Garonne Nehri gecenin karanlığında kurşuni bir şerit gibi uzanıyor.

Sekiz ay süren hapis hayatına ve açlığa bir de trende geçen bu korkunç günler eklenmişti, tüm bunlara rağmen Álvarez mücadeleci ruhunu korumuştu. Özgürlüğün verdiği güç yerleşmişti ruhuna. Kendini nehrin sularına bırakırken Álvarez başardığını, arkasından başkalarının da geleceğini düşündü; boğularak ölmeyecekti, arkadaşları bu yolculuğa değerdi. Hayır, Álvarez bu akşam ölmeyecekti.

Dört yüz metre ileride, karşı kıyıya çıktı. Sendeleye sendeleye önünde parlayan ışığa yürüdü. Işık, bir tarlanın kenarındaki evin penceresinden süzülüyordu. Bir adam yaklaştı, koluna girip evine kadar taşıdı onu. Silah seslerini duymuştu adam. Kızı ve kendisi Álvarez'i büyük bir konukseverlikle ağırladılar.

Avlarını ele geçiremeyen SS'ler geri döndüklerinde, vagonların duvarlarına tekmeler sallayıp dipçikleriyle kapılara vurdular, her türlü fısıltıya engel olmak ister gibiydiler. Bir misilleme yapacaklardı elbette, ama henüz vakti gelmemişti. Teğmen Schuster konvoyunun hareket etmesine karar verdi. Bölgedeki Direniş Hareketi saflarını genişletmişti, konvoyun burada durması sakıncalıydı. Tren saldırıya uğrayabilirdi. Askerler binince tren yola koyuldu.

Álvarez'in hemen ardından atlaması gereken Nuncio Titonel kaçmaktan vazgeçmişti. Şansını daha sonra deneyecekti. O konuşmaya başlar başlamaz, Marc başını öne eğiyordu. Nuncio, Damira'nın kardeşiydi. Tutuklandıktan sonra Marc ve Damira ayrılmışlardı, Marc sorgudan sonra Damira'ya ne olduğunu bilmiyordu. Saint-Michel Hapishanesi'ndeyken Damira'dan hiç haber alamamıştı ama aklı hep ondaydı. Nuncio Marc'a baktı, şöyle bir iç geçirdikten sonra gidip yanına oturdu. Damira'dan söz etmeye hâlâ cesaretleri yoktu, sevme özgürlüğü ellerinden alınmamış olsa bu iki adam kardeş bile olabilirlerdi.

"Birlikte olduğunuzu neden bana söylemedin?" diye sordu Nuncio.

"Damira söylememi istemedi."

"Ne saçma bir düşünce!"

"Vereceğin tepkiden korkuyordu Nuncio. İtalyan değilim..."

"Onu sevdiğin ve saydığın sürece, bizden biri olmaman umurumda bile olmazdı. Hepimiz bir diğerimize göre yabancıyız."

"Evet, hepimiz bir diğerimize göre yabancıyız."

"Kaldı ki, ben ilk günden beri durumdan haberdardım."

"Sana kim söyledi?"

"İlk öpüşmenizden sonra Damira eve geldiğinde yüzünün halini görmeliydin. Seninle göreve çıktığında ya da seninle buluşması gerektiğinde hazırlanmak için saatler harcıyordu. Anlamak için dâhi olmak gerekmiyordu."

"Yalvarırım Nuncio, ondan bahsederken geçmiş zaman kullanma."

"Damira ortadan kaybolalı çok oldu Marc, boş hayallere kapılmak istemiyorum, Almanya'ya gönderilmiş olmalı."

"O halde, neden şimdi ondan bahsediyorsun?"

"Çünkü, daha önceleri kurtulacağımızı, özgürlüğümüze kavuşacağımızı düşünüyordum, vazgeçmeni istemiyordum."

"Kaçarsan, ben de seninle gelirim Nuncio!"

Nuncio Marc'a baktı, elini omzuna atıp onu kucakladı.

"Tek avuntum, Osna, Sophie ve Marianne'ın da onunla birlikte olması; göreceksin, birbirlerine destek olacaklar. Osna göz kulak olacak, asla bırakmayacak onları, bu söylediğime güvenebilirsin!"

"Álvarez kurtuldu mu sence?" diye sordu Nuncio.

Arkadaşımızın yaşayıp yaşamadığını bilmiyorduk, ama kaçmayı başarmıştı ve hepimize yeniden umut vermişti.

Birkaç saat sonra, Bordeaux'ya vardık.

Kapılar sabah erkenden açıldı. Nihayet biraz su dağıttılar, sıvının boğazımızdan geçebilmesi için önce dudaklarımızı ıslatmamız, sonra da ufak yudumlarla içmemiz gerekiyordu. Teğmen Schuster, dörtlü ve beşli gruplar halinde trenden inmemize izin verdi. Tren yolundan uzakta, tuvalet ihtiyacımızı gideriyorduk. Her gruba silahlı askerler eşlik ediyordu, bazılarının üzerinde toplu halde kaçmamız durumunda kullanılmak üzere el bombaları vardı. İhtiyacımızı görmek için önlerinde çömeliyorduk; bu da katlanmak zorunda olduğumuz aşağılayıcı davranışlardan biriydi. Kardeşim hüzünlü gözlerle bana baktı. Becerebildiğim kadarıyla gülümsedim ona, ama doğru dürüst becerebildiğimi sanmıyorum.

31

4 Temmuz

Kapılar yeniden kapanınca sıcaklık hemen arttı. Konvoy yola koyuldu. Vagondaki adamlar yere uzandı. Takımın üyeleri bizler ise dip taraftaki duvara yaslandık. Onların çocukları gibi duruyorduk oysa...

Güzergâh hakkında konuşmaya başladık, Jacques Angoulême'e gittiğimize dair bahse girdi, Claude Paris'e gittiğimizi hayal ediyordu, Marc ise Poitiers'ye doğru ilerlediğimizden emindi ama çoğunluk Compiègne'e gidildiği konusunda uzlaştı. Aktarma istasyonu olarak kullanılan bir transit kamp vardı orada. Savaşın Normandiya'da devam ettiğini hepimiz biliyoruz, çarpışma Tours bölgesinde gerçekleşiyor gibi görünüyor. Müttefikler bize doğru ilerliyorlardı, biz ise ölüme doğru.

"Biliyor musun," dedi kardeşim, "mahkûmdan çok rehineye benziyoruz. Belki sınırda salarlar bizi. Bu Almanların hepsi ülkelerine dönmek için can atıyor, tren Almanya'ya ulaşamazsa Schuster ve adamları yakalanırlar. Direniş demiryollarını havaya uçurursa dönüş için geç kalacaklarından korkuyorlar aslında. Tren bu yüzden duruyor. Schuster iğne deliğinden geçmeye çalışıyor. Bir yandan Maki'deki arkadaşların saldırmasından, diğer yandan İngiliz donanmasının bombardımanından deli gibi korkuyor."

"Bu fikre nereden kapıldın? Kendin mi düşündün bunu?"

"Hayır," diye itiraf etti Claude. "Rayların orada işerken, Meyer iki askerin konuştuklarını duymuş."

"Meyer Almanca biliyor mu?" dedi Jacques.

"Yidişçe konuşuyor..."

"Şu anda nerede?"

"Yan vagonda," dedi Claude.

Onun lafını bitirmesiyle trenin tekrar durması bir oldu. Claude pencereye tırmandı. Uzaklarda küçük bir gar görünüyordu, Parcoul-Médillac'ın istasyonuydu burası.

Saat sabahın altısı, görünürde ne bir yolcu ne de demiryolu çalışanı var. İstasyonun civarı da sessizliğe bürünmüş. Korkunç sıcak bir gün başlıyor. Nefes alamaz olduk. Jacques kafamızı dağıtmak için bir hikâye anlatmaya başladı, François da yanına oturmuş onu dinliyor ama aklı başka yerde. Adamın biri inlemeye başladı, sonra da bayıldı. Üç kişi, biraz soluklansın diye adamı pencereye doğru kaldırdık.

Bir başkası kendi etrafında dönmeye başladı, delirmiş gibiydi, haykırmaya başladı, hali içler acısıydı, o da düşüp bayıldı. Parcoul-Médillac'a birkaç metre kala duran trenin içinde, 4 Temmuz günü işte böyle geçti.

32

Saat öğleden sonra dört. Dili damağına yapışınca Jacques sustu. Bu dayanılmaz bekleyişi bölen fısıltılar duyuluyor.

Claude'un yanına oturdum ve, "Haklısın, kaçışımızı planlamamız lazım," dedim.

"Hep beraber kaçabileceğimizden emin olduğumuzda denemeliyiz bunu," dedi Jacques, buyurgan bir ifadeyle.

"Şişşt!" dedi kardeşim.

"Ne oldu?"

"Sus ve dinle!"

Claude'la birlikte doğrulduk. Kardeşim pencereye doğru ilerleyip dışarıya baktı. Yine herkesten önce, yaklaşan fırtınanın sesini mi duymuştu yoksa?

Almanlar treni terk edip tarlalara doğru koşmaya başladı, başı Schuster çekiyordu. Gestapo askerleri ve aileleri bayıra doğru koşturuyorlardı. Askerler ağır makineli silahlarını yere diktiler, kaçmamıza engel olmak ister gibiydiler. Kulak kesilen Claude başını gökyüzüne kaldırdı.

"Uçaklar! Geri çekilin! Hepiniz geri çekilin ve yere yatın!" diye bağırdı.

Yaklaşmakta olan uçakların motor seslerini duyduk.

Avcı filosunun kaptanı dün, İngiltere'nin güneyindeki bir havaalanının yemekhanesinde yirmi üçüncü yaş gü-

nünü kutlamıştı. Bugünse, gökyüzünde süzülüyordu. Eli levyeye uzandı, kanatlardaki makinelileri çalıştıran düğmeye bastı. Önünde uzanan demiryolunda hareketsiz bir tren vardı, saldırı kolay olacaktı. Ekibine saldırı durumuna geçmelerini emretti ve saldırıya hazırlanan uçağı dalışa geçti. Gezden sıra sıra dizilmiş vagonları gördü, bunun sınıra silah ikmali yapan bir Alman konvoyu olduğuna hiç kuşku yoktu. Ekibine, her şeyi imha etmelerini emretti. Hemen arkasında, sağında ve solunda uçaklar sıralanmıştı, saldırıya hazırdılar. Konvoy atış menziline girmişti. Pilotun başparmağı tetiğe dokundu. Kokpitteki hava ısınmaya başladı.

Şimdi! Kanatlar titreşiyor, bıçak gibi uzun izler bırakan kurşunlar trene doğru yağmaya başladı, Alman askerleri de ateşe karşılık veriyor.

Vagonun tahta duvarları ateş altında delik deşik oldu. Dört bir yanımızdan vızır vızır mermiler geçiyor; adamın biri bağırarak yere yığılıyor, bir başkası parçalanan karnından dışarı fırlayan bağırsaklarını tutuyor, bir diğerinin bacağı koptu; bir katliam bu yaşanan. Mahkûmlar küçük bavullarının arkasına geçmiş korunmaya çalışıyorlar, saldırıdan kurtulmayı umuyorlar. Jacques, François'nın üzerine kapandı, ona siper olmaya çalışıyor. Dört İngiliz uçağı arka arkaya geliyor, motorlarının gürültüsü beynimizi oyuyor adeta, ama bir anda uzaklaşıp yeniden gökyüzüne tırmanıyorlar. Sonra geri döndüklerini, konvoyun üzerine doğru yaklaştıklarını görüyoruz, bu kez daha da yükselmişler.

Claude için endişeleniyorum, onu kollarımın arasına alıyorum. Yüzü öylesine solgun ki.

"Bir şeyin yok ya?"

"Yok, ama senin boynun kanıyor," diyor kardeşim, eliyle yarama dokunurken.

Kurşun sıyırıp geçmiş yalnızca. Herkes perişan halde. Vagonda sekiz ölü, bir o kadar da yaralı var. Jacques, Charles ve François sağlamlar. Öbür vagonlardaki kaybın ne kadar olduğunu bilmiyoruz. Bayırdaki bir Alman askeri kan gölünün ortasında yatıyor.

Kulaklarımızı diktik, yaklaşan uçakların sesini dinliyoruz.

"Geri geliyorlar!" diye bağırıyor Claude.

Claude'un dudaklarında beliren kederli tebessümü gördüm, hayatta kalmasına dair verdiğim emre karşı çıkmaya cesaret bulamamış ama yine de elveda demek istermiş gibiydi. Kısa süre önce gördüğüm kâbusta annemin verdiği "Kardeşinin hayatını kurtar," emrine uyarak aniden harekete geçtim.

"Bana gömleğini ver!" diye bağırdım Claude'a.

"Ne?"

"Gömleğini hemen çıkar ve bana ver."

Kendi gömleğimi de çıkardım, benimki mavi, kardeşiminki beyazdı, ayaklarımın dibinde inleyen adamın üzerindeki kandan kıpkırmızı olmuş gömleği de aldım.

Elimdeki üç kumaş parçasıyla birlikte pencereye koştum, Claude'un ellerine basarak yükseldim. Kolumu dışarı çıkardım, hemen üzerimizde pike yapan uçaklara bakarak, uğurlu bayrağımı salladım.

Güneş kokpitteki pilotun gözünü alıyordu. Gözü kamaşmasın diye başını biraz yana çevirdi. Parmağı tetiğe hafifçe dokundu. Tren menzile girmemişti henüz, ikinci ateş emrini vermesine birkaç saniye daha vardı. Lokomotifin yan kısmından tüten dumanı görebiliyordu. Kurşunlar kazana isabet etmişti demek.

İkinci saldırının ardından tren kıpırdayamaz hale gelirdi.

Sol kanadın ucunda, öbür uçağın kanadını gördü. Ateşe başlaması için işaret verdi. Tam o sırada, gezden bakarken vagonlardan birinin yan tarafında beliren renkli lekeyi fark etti. Leke hareket ediyordu sanki. Bir namlunun ucu muydu yoksa bu? Genç pilot ışığın yaptığı tuhaf göz yanılsamalarını çok iyi bilirdi. Bulutları birbirine bağlayan çok renkli çizgiler gibi uzanan gökkuşaklarının içinden az geçmemişti, bunlar aşağıdan görülmez, yukarıda, gökyüzündeyken fark edilirdi ancak.

Uçak dalışa geçti, pilotun eli levyeye uzandı. Aşağıdaki kırmızılı mavili leke hareket etmeye devam ediyordu. Tüfekler renkli olmaz, üstelik ortasında da beyaz bir şey var, sakın Fransız bayrağı olmasın bu? Gözleri, vagonun içinden sallanan bu kumaş parçalarına takılıp kaldı. Kanı donan İngiliz yüzbaşının başparmağı kaskatı kesildi.

"*Break, break, break!*"[1] diye bağırdı telsizden, öbür uçakların emri duyup duymadıklarından emin olmak için gazı kökledi ve yükselmeye başladı.

Öbür uçaklar da onu izlediler; çılgına dönmüş bir bölük yabanarısı göğe tırmanıyordu sanki.

Pencereden bakınca uçakların uzaklaştığını gördüm. Kardeşimin ellerinin, ayaklarımın ağırlığıyla titrediğini hissediyordum, pilotların uçuşlarını seyretmeye devam edebilmek için duvara asıldım.

Onlardan biri olmayı nasıl da isterdim; bu akşam İngiltere'ye döneceklerdi.

"Neler oluyor?" diye sordu Claude.

"Galiba anladılar. Kanatları indirip kaldırarak selam verdiler sanırım."

Uçaklar gökyüzünde bir araya geldi. Filonun genç komutanı öbür pilotlara bilgi verdi. Bombaladıkları tren yük taşımıyordu, içinde mahkûmlar vardı. Bunu anlatabilmek için içlerinden birinin bayrak salladığını görmüştü.

Pilot levyeyi indirdi, alçalmaya başladı. Jeannot ise aşağıdan, uçağın trenin arkasına geçmek için geri döndüğünü gördü. Uçak tekrar dalışa geçti, bu kez daha yavaş geliyordu. Yerden birkaç metre yüksekten, zemini neredeyse yalayarak geçti.

Bayırdaki Alman askerleri oldukları yerde kalakaldılar, kıpırdamaya cesaret edemiyorlardı. Pilot ise, bir mahkû-

1. (İng.) Telsiz haberleşmesinde, acil bir mesaj iletmek için frekansın boşalmasını sağlayan çağrı.

mun vagonun penceresinden sallamaya devam ettiği bayraktan ayırmıyordu gözünü. Bayrağın hizasına geldiğinde iniş yapacakmış gibi yavaşladı. Yüzünü çevirdi. İki çift mavi göz birkaç saniye bakıştı. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ait bir avcı uçağını kullanan genç bir teğmenle, Almanya'daki toplama kampına gönderilen genç bir Yahudi mahkûmun gözleriydi bunlar. Pilot elini siperliğine götürdü ve kendisine selam veren mahkûmu saygıyla selamladı.

Hemen ardından, uçağının kanatlarıyla son bir selam çakarak tekrar yükseldi.

"Gittiler mi?" diye sordu Claude.

"Evet. Bu akşam İngiltere'de olacaklar."

"Yemin ederim, bir gün sen de uçacaksın, Raymond."

"Hani bana Jeannot diyecektin, ta ki..."

"Savaşı kazandık sayılır ağabey, gökteki çizgilere bak. Bahar yine geldi. Jacques haklıymış."

1944 yılının 4 Temmuz günü, öğleden sonra saat dörtte, savaşın tam ortasında, iki çift göz karşılaştı, bu birkaç saniye, iki genç adam için sonsuzluğa bedeldi.

Almanlar oldukları yerden doğrulup otların arasından belirdiler. Trene doğru ilerlemeye başladılar. Schuster hasarı değerlendirmek üzere aceleyle lokomotife doğru yürümeye başladı. Aynı anda, hava saldırısını fırsat bilip kaçmaya çalışan dört mahkûm da garın yanındaki deponun duvarına doğru koşmaya başladı. Mahkûmları sıraya dizip makinelilerle taradılar. Perona yığılan bedenleri kanlarının içinde hareketsiz yatıyordu, donuk gözleriyle bize bakar gibiydiler, kendileri için cehennemin bugün, bu tren yolunun kenarında sona erdiğini söylüyorlardı sanki.

Vagonun kapısının açılmasıyla askerî polisin midesinin kalkması bir oldu. Bir adım gerileyip kusmaya başladı. Di-

ğer iki asker de ona katıldı, vagondaki iğrenç kokuyu duymamak için bir elleriyle burunlarını tuttular. Genzi yakan sidik kokusuna, dışkı kokusu ve Bastine'in yarılan karnından sarkan bağırsaklarından yayılan dayanılmaz koku karışmıştı.

Bir çevirmen birkaç saat içinde cesetlerin dışarıya çıkarılacağını duyurdu, cehennemî sıcakta bu kokuyu soluyarak geçireceğimiz her dakikanın dayanılmaz olacağını hepimiz biliyorduk.

Birkaç metre ötemizde yatmakta olan dört adamı gömme zahmetine girip girmeyeceklerini geçirdim aklımdan.

Komşu vagonlardan yardım istediler. Trende her meslekten insana rastlamak mümkündü. Vagonları dolduran hayaletler arasında, işçiler, noterler, marangozlar, mühendisler, öğretmenler vardı. Doktor olan bir mahkûmun sayıları çok fazla olan yaralılara yardım etmesine izin verdiler. Adı Van Dick'ti, Vernet Toplama Kampı'nda üç yıl boyunca tıp hizmeti veren İspanyol bir cerrah da ona yardım etti. Birkaç hayat kurtarabilmek için saatlerce boşuna didinip durdular, ellerinden bir şey gelmedi; aletleri yoktu ve boğucu sıcak hâlâ inleyenlerin işini bitirmekte gecikmedi. Hayatını kaybedenlerin bazıları ailesine haber verilmesi için yalvardı, kimisi de acılarından kurtuluyormuş gibi gülümsedi. Gün battığında, Parcoul-Médillac'ta onlarca kişi ölmüştü.

Lokomotif kullanılmaz durumda. Tren bu akşam yola çıkamayacak. Schuster başka bir lokomotif istedi, akşama burada olacak.

O zamana dek, demiryolu işçilerinin lokomotifi sabote etmek için bolca vakti olacak, su kazanı delinecek ve konvoy sık sık durmak zorunda kalacak.

Gece sessiz. İsyan çıkarmamız gerekiyor ama bunu yapacak gücümüz hiç yok. Yaz sıcağı kurşun gibi çöktü üstümüze, kimse tam olarak kendinde değil. Dillerimiz şişmeye başladı, nefes almakta güçlük çekiyoruz. Àlvarez yanılmamış.

33

"Kurtuldu mu sence?" diye sordu Jacques.

Álvarez hayatın ona verdiği şansı hak ediyordu. Onu konuk eden adam ve kızı bağımsızlık ilan edilene kadar evlerinde kalmasını teklif etmişlerdi. Yaraları yeni yeni iyileşmeye başlayan Àlvarez ona bakıp besledikleri için teşekkür etti ama mücadeleye geri dönmesi gerekiyordu. Karşısındakinin gözüpek biri olduğunu anlayan adam fazla ısrar etmedi. Duvardaki PTT takviminden bölgenin haritasını kesip Álvarez'e verdi. Ayrıca bir de bıçak hediye etti ve Sainte-Bazeille'e davet etti. Oradaki garın şefi Direnişçilerdendi. Gara vardığında Àlvarez peronun karşısındaki banka oturdu. Sözü geçen şef çok geçmeden onu fark etti ve hemen ofisine çağırttı. SS subaylarının hâlâ onu aradıklarını söyledi. Alet edavatın ve demiryolu işçilerinin giysilerinin bulunduğu sakin bir köşeye götürdü onu, üzerine gri bir ceket verdi, başına bir kasket geçirdi, eline de hafif bir balyoz tutuşturdu. Üzerindekilerin iyi durduğuna kanaat getirdikten sonra, demiryolu boyunca kendisini izlemesini rica etti. Yolda iki Alman devriyesiyle karşılaştılar. Biri onları hiç umursamadı, diğeri selam verdi.

Gün batarken şefin evine geldiler. Şefin karısı ve iki çocuğu karşıladı Àlvarez'i. Aile hiç soru sormadı ona. Üç gün boyunca, sonsuz bir şefkatle beslenip bakıldı. Kurta-

rıcıları Basklıydı. Üçüncü günün sabahı, Àlvarez'in güç topladığı küçük evin önünde, önden çekişli siyah bir araba durdu. Mücadeleye devam etmek için onu almaya gelen üç Direnişçi vardı arabada.

6 Temmuz

Şafak sökerken tren yola koyuldu. Tuhaf isimli bir kasabının küçük garının önünden geçtik. Tabelada "Charmant"[1] yazılıydı. İçinde bulunduğumuz koşullar düşününce, bu ironik coğrafya bilgisi bizi gülmekten kırıp geçirdi. Sonra tren ansızın durdu. Biz vagonların içinde boğulurken, bu kadar sık durmamıza kuduran Schuster başka bir rota düşünmeye başladı. Alman teğmen kuzeye doğru ilerlemenin olanaksız olduğunu biliyordu. Müttefikler durmadan ilerliyorlardı, teğmen de insanların kamplara yollanmasını geciktirmek için demiryollarını havaya uçuran Direniş'in eylemlerinden gitgide daha çok korkar olmuştu.

Vagonun kapısı paldır küldür açılıverdi. Gözlerimiz kamaştığından, havlayan Alman askerini zar zor seçebiliyorduk. Claude şüpheli gözlerle bana baktı.

"Kızılhaç burada, perona bıraktıkları kovanın alınması gerekiyor," dedi, çevirmenlik yapan mahkûmlardan biri.

Jacques beni gösterdi. Vagondan atladım, dizlerimin üzerine düştüm. Kızıl saçlarım askerî polisin hoşuna gitmemiş olacak ki, karşıma dikildi: Bakışlarımız çakıştığı anda dipçiğini yüzüme indirdi. Arkaya doğru sendeleyip kıçımın üzerine düştüm. El yordamıyla gözlüğümü aradım ve sonunda buldum. Kırılan gözlüğümün parçalarını

1. (Fr.) Çekicl.

cebime koydum ve kalın bir sis perdesinin gerisinden görebildiğim kadarıyla, beni bir çitin arkasına doğru sürükleyen askerin postallarına yapıştım. Tüfeğinin dipçiğiyle, bir kova suyu ve paylaşmamız için getirilen köy ekmekleriyle dolu bir karton kutuyu işaret etti. Her vagonun erzakı dağıtıldı. Kızılhaç'ta çalışanların bizleri görmemesi gerektiğini böylece anlamış oldum.

Geri döndüğümde, Jacques ve Charles vagona çıkabilmem için yardımıma koştular. Tek görebildiğim kırmızı lekelerle bezeli kalın bir sis perdesiydi. Charles yüzümü temizlemesine karşın sis dağılmadı. Başıma geleni işte o zaman anladım. Doğa saçlarıma havuç rengi vererek mizah duygusunu tatmin edememiş olacak ki, bir de ileri derecede miyop yapmıştı beni. Gözlüğüm olmadan dünya bulanık bir yerdi benim için, görmüyordum, geceyle gündüzü ayırt edebiliyor, bir de çevremde hareket eden şekilleri seçebiliyordum ancak. Yine de kardeşimin yanımda olduğunu hissettim.

"O pislik seni fena benzetti."

Gözlüğümden geriye, sağ ve sol taraftan sarkan küçük birer cam parçası kalmıştı yalnızca, onlar da avucumun içindeydi. Ağabeyinin gözlüğünün burnunun üzerinde olmadığını fark etmediğine göre Claude çok yorgundu anlaşılan. Dramın boyutunu henüz kavrayamadığının farkındaydım. Bensiz kaçması gerekecekti; aciz biri ayak bağı olmamalıydı ona. Jacques ise her şeyin farkındaydı, Claude'dan bizi yalnız bırakmasını istedikten sonra yanıma oturdu.

"Vazgeçme!" diye fısıldadı.

"Bu durumda ne yapabilirim?"

"Bir çaresini bulacağız."

"Seni hep iyimser bulmuşumdur Jacques, ama artık sınırları zorluyorsun!"

Claude, zorla aramıza girip ona yer açmam için beni neredeyse itti.

"Gözlüğün için bir şey düşündüm. Kovayı geri götürmek gerekecek değil mi?"

"Evet, ne olmuş?"

"Kızılhaç'la hiçbir şekilde temas etmemizi istemiyorlar ve boşalınca kovayı çitin arkasına geri koymamız gerekiyor."

Yanılmıştım, kardeşim durumumu anlamakla kalmamış, bir de plan yapmıştı. Artık hiç şüphem kalmamıştı, iki kardeşten küçük olanın ben olduğuna emindim.

"Konuyu nereye getireceğini anlamadım?"

"Gözlüğünün iki camından birer parça kaldı geriye. Bir gözlükçü, bu parçalardan, kaç derece miyop olduğunu pekâlâ anlayabilir."

Elime aldığım bir tahta parçası ve gömleğimden kopardığım bir parça iplikle tamiri mümkün olmayan gözlüğümü onarmaya çalışıyordum. Claude ellerimi tuttu, çok öfkelenmişti.

"Şununla uğraşmayı kes artık! Tanrı aşkına beni dinle. Gözlüğün bu durumdayken pencereye tırmanıp bacaklarını dışarı sarkıtmayı asla beceremezsin. Ama geriye kalan parçaları kovanın dibine koyarsak, belki biri sorunumuzu anlar ve bize yardım eder."

Gözlerimin dolduğunu itiraf etmeliyim. Gözlerimin dolması, bana olan sevgisinin onu bir çözüm bulmaya zorlamasından değil, içinde bulunduğumuz bu zor koşullarda, Claude'un hâlâ umut olduğuna inanacak kadar güçlü olmasındandı. O gün, o kadar gurur duydum, o kadar çok sevdim ki onu, bunu ona söyleme fırsatını bulmuş muydum acaba, diye düşünürüm hâlâ.

"Planı işleyebilir," dedi Jacques.

"Hatta gayet iyi bir plan," diye ekledi François, "diğer planları da işe yaramıştı."

Oysa ben bir saniye bile inanmamıştım bu plana. Kızılhaç'takiler fark edene kadar, Almanların kovanın içindekini görmeyeceğini düşünemiyordum bile. Bir adamın ya da kadının gözlüğümün parçalarını fark etmesi ve Almanya'daki toplama kampına gönderilmekte olan bir mahkûmun görme sorunuyla ilgilenmesi hayal bile edilemezdi. Oysa Charles bile planı "şok iyi" bulmuştu.

Böylece, tüm şüphelerimi ve kötümserliğimi bir yana bırakarak, tek işlevleri vagonun duvarlarını görmemi sağlamak olan küçük cam parçalarımdan ayrılmayı kabul ettim.

Claude'un önerisi üzerine, arkadaşlarımın bana bu kadar cömertçe sundukları bu umudun bir kısmını arkadaşlarıma geri yansıtabilmek için, akşama doğru, gözlüğümden geri kalanları vagonu terk edecek olan kovaya koydum. Kapı üzerimize kapanırken, Kızılhaç hemşiresinin uzaklaşan gölgesinde içimi kaplayan ölümün siyahını gördüm.

O gece, Charmant semalarında bir fırtına patladı. Çatıdan oluk gibi akan yağmur, İngiliz uçaklarının açtığı deliklerden vagonun içine doluyordu. Hâlâ gücü olanlar ayaktaydılar, başlarını havaya dikmiş, ağızlarını kocaman açmış düşen damlaları yakalamaya çalışıyorlardı.

34

8 Temmuz

Tekrar yola koyulduk, buraya kadarmış, gözlüğümü bir daha asla göremeyeceğim.

Gün doğarken Angoulême'e vardık. Her yer harabeye dönmüş; gar Müttefiklerin bombardımanı sırasında yıkılmış. Tren yavaşlarken, çöken binalara, iç içe geçmiş vagonların yanmış karkaslarına bakıyoruz şaşkınlıkla. Rayların üzerindeki vagonların dumanları hâlâ tütüyor, bazıları yan yatmış. Vinçler iskeletler gibi yere serilmiş. Yerlerinden sökülen raylar gökyüzüne doğru dikilmişler, hayretler içinde olup bitene bakan birkaç işçi, ellerinde kazma kürek, korku içinde trenin geçişini izliyor. Yedi yüz hayalet, bu kıyamet manzarasının içinden geçti gidiyor.

Fren sesinin ardından tren duruyor. Almanlar demiryolu işçilerinin trene yaklaşmasını engelliyorlar. Vagonların içinde olup biteni kimse bilmemeli, yaşanan dehşete kimse tanık olmamalı. Trene saldırılacağı endişesi Schuster'i için için kemiriyor. Makilerden saplantılı biçimde korkar oldu. Yola çıktığımızdan beri tren günde elli kilometreden fazla kat edemedi ve bağımsızlık savaşı veren cephe bize doğru yaklaşıyor.

Farklı vagonlarda bulunanların birbirleriyle iletişim kurması kesinlikle yasak, buna rağmen arada haberler gi-

dip geliyor. Savaştan ve Müttefiklerin ilerleyişinden bahseden haberler bunlar. Cesur bir demiryolu işçisi ya da gecenin karanlığından yararlanan cesur bir sivil bize destek vermek için trene yaklaşmayı başardığında bir sürü haber alıyoruz. Her seferinde, Schuster'in sınıra ulaşamayacağı umudu biraz daha güçleniyor.

Almanya'ya doğru yola çıkan son treniz, toplama kampına gönderilen son konvoyuz, bazılarımız Amerikalılar ya da Direnişçiler tarafından kurtarılacağımıza inanmak istiyor. Yola devam edemememizi Direniş'e borçluyuz, demiryollarını havaya uçuran Direniş'in ta kendisi. Biraz ötedeki askerî polis trene yaklaşmayı deneyen iki işçiye saldırdı. Geri çekilmekte olan bu tabur için herkes düşman bundan böyle. Yardımımıza koşmak isteyen her sivil, her işçi birer terörist onlar için. Oysa ellerinde silah, bellerinde el bombaları avazı çıktığı kadar bağıran, içimizden en güçsüz düşenleri pestili çıkana dek döven onlar, en yaşlılarımıza küfreden yine onlar, içlerini saran korkudan kurtulmak için yapıyorlar bunu.

Bugün yola çıkmayacağız. Vagonların kapısı kapah, başlarında nöbetçiler var. Gittikçe artan sıcaklık yavaş yavaş öldürüyor bizi. Dışarıdaki sıcaklık otuz beş derece; içerideki kim bilir kaç, neredeyse herkes kendinden geçti. Bu dehşet içinde tek teselli, şöyle böyle de olsa arkadaşların tanıdık yüzlerini görmek. Ona baktığımda, Charles'ın yüzünde beliren gülüşü tahmin edebiliyorum, Jacques'ın gözüyse hep üzerimizde sanki. François ise artık sahip olmadığı babasının yerine koymuş gibi Jacques'ın yanından hiç ayrılmıyor. Bense Marianne ile Sophie'yi düşünüyorum, Midi Kanalı'nın serin havasını hayal ediyorum, birbirimize mesajları iletmek için oturduğumuz küçük, beyaz bank geliyor gözümün önüne. Karşımda oturan Marc ise öyle hüzünlü görünüyor ki; oysa o benden daha şanslı. Damira'yı düşlüyor, Damira'nın da onu düşlediğine eminim, tabii hâlâ hayattaysa. Hiçbir gardiyan, hiçbir

işkenceci bu düşüncelere zincir vuramaz. Duygular en sık parmaklıkların arasından bile geçer, mesafelere aldırmadan alır başlarını gider, ne dillerin sınırlarını tanır ne de dinlerin, insanların icat ettiği hapishanelerin ötesinde, yukarıda bir yerlerde buluşur.

İşte Marc bu özgürlüğe sahip. Sophie'nin bulunduğu yerde azıcık da olsa beni düşündüğüne inanmak istiyorum; beni birkaç saniye bile düşünse yeter, arkadaşı olarak... Daha fazlası olmama izin vermedi çünkü...

Bugün hem aç hem de susuzuz. Kimileri artık konuşamıyor, güçleri tamamen tükendi. Claude ve ben hiç yarılmıyoruz, bayılmayalım, ölüm ikimizden birini götürmesin diye birbirimizi kolluyoruz sürekli, zaman zaman sırf hayatta olduğumuzdan emin olmak için el ele tutuşuyoruz...

9 Temmuz

Schuster geri dönmeye karar verdi. Direnişçiler bir köprüyü hava uçurarak geçişimizi engellediler. Bordeaux'ya dönüyoruz. Tren viraneye dönmüş gardan ve Angoulême'den ayrılırken, içine net görebilme şansımı bıraktığım kovayı düşünüyorum. İki gündür sisler içindeyim ve önümde hep karanlık var.

Akşamüzeri olmadan varıyoruz. Nuncio ve arkadaşı Walter'in tek düşünebildikleri kaçmak. Akşam, vakit geçirmek için bit ve pire avlamaca oynuyoruz, bir deri bir kemik kalmamıza rağmen kemirecek bir şeyler buluyorlar hâlâ. Gömleklerimizin ve pantolonlarımızın dikişlerine saklanıyorlar. Onları saklandıkları yerden çıkarmak büyük maharet istiyor, tam bir koloniyi hallettim derken bir yenisi çıkıveriyor. Birileri yatarken diğerleri onlara yer açmak için çömeliyoruz, sırayla dinleniyoruz. Bu tuhaf soru, işte o akşam düşüyor aklıma: Bu cehennemden sağ olarak kurtulmayı başarsak da, bir gün olsun unutabilecek miyiz onu? Yeniden normal insanlar gibi yaşama hak-

kımız olacak mı? Hafızanın aklı bulandıran bölümünü silmek mümkün mü?

Claude tuhaf tuhaf bana baktı.

"Ne düşünüyorsun?" diye sordu.

"Şahin'i düşünüyorum, hatırladın mı onu?"

"Sanırım. Niye onu düşünüyorsun?"

"Çünkü izi asla silinmeyecek."

"Gerçekte ne düşünüyorsun Jeannot?"

"Bütün bunlara göğüs germek için bir neden arıyorum."

"Karşında duruyor ya salak! Günün birinde özgürlüğümüze kavuşacağız. Üstelik uçacağına dair söz de verdim sana, anımsıyorsundur umarım?"

"Peki ya sen, savaş bitince sen ne yapmak istiyorsun?"

"Motorla Korsika'yı gezmek istiyorum, hem de arkamda dünyanın en güzel hatunuyla."

Kardeşim, yüzümü daha iyi görebilmek için bana doğru eğildi.

"Biliyordum! Bıyık altından güldüğünü gördüm. Ne yani? Bir kız tavlayıp onunla yolculuğa çıkamayacak kadar beceriksiz olduğumu mu sanıyorsun?"

Kendimi tutmak için elimden geleni yapmam bir işe yaramadı, içimden kahkahanın yükseldiğini hissettim, kardeşim de gittikçe sinirleniyordu. Charles da dalgasını geçti onunla, Marc bile katıldı bize.

"Ne oluyor size böyle?" diye sordu Claude, sinirden kuduruyordu.

"İğrenç kokuyorsun dostum! Bir hamamböceğinin bile senin peşinden geleceğini sanmam!"

Beni kokladıktan sonra hepimize bulaşan bu çılgın gülme krizine Claude da katıldı.

10 Temmuz

Günün ilk saatleriyle birlikte boğucu bir sıcak başladı. Kahrolası tren hâlâ olduğu yerde duruyor. Ufukta, mahkûmların acılarını biraz olsun dindirecek ne bir bulut ne de bir damla yağmur umudu var. İşler yolunda gitmezse İspanyollar şarkı söylermiş, öyle derler. Bir şarkı yükseliyor, yan vagonun duvarından güzelim Katalan dili duyuluyor.

"Bakın!" diyor, pencereye tırmanan Claude.

"Ne görüyorsun?" diye soruyor Jacques.

"Demiryolunun kenarındaki askerler hareketlendi. Kızılhaç'ın kamyonetleri geldi, içlerinden hemşireler indi, ellerinde su var ve buraya doğru geliyorlar."

Hemşireler perona kadar ilerliyor ama askerî polis durmalarını emrediyor, kovaları bırakıp geri dönmelerini söylüyorlar. Onlar gidince mahkûmlar kovaları almaya gelecek. Teröristlerle temasa geçmek kesinlikle yasak!

Başhemşire eliyle itiveriyor askeri.

"Ne teröristi?" diye soruyor öfkeyle. "Yaşlılar mı terörist? Yoksa kadınlar mı? Vagonlara hayvanlar gibi tıkılmış bu aç insanlar mı terörist?"

Askeri azarladıktan sonra emirlerden bıktığını söylüyor başhemşire. Bir süre sonra hesap vermeleri gerekeceğini de ekliyor. Hemşireler malzemeleri vagonlara kadar taşıyacaklar, işte o kadar, başka türlüsü mümkün değil! Üzerinde üniforma var diye, ondan etkilenecek değil.

Teğmen silahını doğrultup peki bu etkiler mi diye sorduğunda, başhemşire Schuster'i baştan ayağa süzdükten sonra ondan bir iyilik istiyor. Bir kadına ateş etmeye cesareti varsa, üstelik bunu sırtından vurarak yapacaksa, üniformasının üzerinden sarkan haçın tam ortasına nişan alma nezaketini göstermesini istiyor ondan. Haç onun gibi bir salağın bile isabet ettirebileceği kadar büyük olduğu için çok şanslı olduğunu da ekliyor. Ülkesine döndüğünde bu hareketinin çok takdir toplayacağını, hatta tutuklanırsa Amerikalıların ya da Direnişçilerin bunu daha da çok takdir edeceklerini söylüyor.

Schuster'in afallamasından yararlanan hemşire grubuna vagonlara doğru gitmeleri emrini veriyor. Perondaki askerler Schuster'in sarsılan otoritesiyle alay ediyorlar. Birinin, teğmeni biraz olsun insanlık göstermeye zorlaması hoşlarına gitti belki de.

Başhemşire bir kapının kilidini açmıştı, öbür kadınlar da onu izlediler.

Bordeaux'daki Kızılhaç'ın başhemşiresi görmüş geçirmiş biri olduğunu düşünüyordu. İki savaş görmüştü, en acınası, sefil haldeki insanlara hizmet vermişti, bu yüzden dünya yüzünde kendisini şaşırtacak bir şeyin kalmadığına inanıyordu. Oysa hiç de beklediği gibi olmadı, bizi gördüğünde gözleri yuvalarından uğradı, midesi kalktı, dudaklarından dökülen, "Aman Tanrım!" sözcüklerine engel olamadı.

Oldukları yerde donup kalan hemşireler bize bakıyorlardı; halimiz onları hem tiksindirmiş hem de isyan ettirmişti, arkadaşlar yüzlerinden kolayca okumuştu bunu. Elimizden geldiğince giyinmeye çalışmamıza karşın, iskelete dönmüş yüzlerimiz durumumuzu ele veriyordu.

Hemşireler her vagona birer kova su getirdiler, bisküvi ikram ettiler ve mahkûmlarla birkaç kelime de olsa sohbet ettiler. Ama Schuster, Kızılhaç görevlilerinin gitmeleri için bağırmaya başlamıştı bile, başhemşire şansını bugünlük yeterince zorladığına karar verdi. Kapılar yeniden kapandı.

"Jeannot!" diye seslendi bisküvileri ve suyu dağıtma görevini üstlenen Jacques.

"Ne var?"

"Çabuk ol!"

Ayağa kalkmak için büyük bir güç harcamam gerekti, birkaç gündür içinde bulunduğum karanlık bunu daha da zorlaştırıyordu. Ama arkadaşlarımda beni bir an önce yanlarına gitmeye zorlayan bir telaş olduğunu hissettim. Claude elini omzuma attı.

"Bak," dedi.

Claude dalga geçiyor olmalı. Burnumun ucunu zor görüyordum, birkaç gölge arasından Charles'ı çıkarttım, arkasında da Marc ve François duruyor sanırım.

Jacques'ın bana doğru kaldırdığı kovayı ayırt edebiliyordum ve birden, kovanın dibinde duran bir çift yeni gözlüğü fark ettim. Suyun içinde kaybolan elimi uzattım ve içindekini aldım, hâlâ inanamıyordum.

Arkadaşlarım çıt çıkarmadan gözlüğü takmamı beklediler. Kardeşimin yüzü bir anda ilk günlerdeki gibi aydınlandı, Charles'ın gözlerindeki coşkuyu, Jacques'ın, beni kucaklayan Marc'ın ve François'nın yüzlerindeki sevinci gördüm.

Kim anlamıştı? Kovanın dibinde gördüğü kırık gözlüğün, umudunu yitirmiş bir sürgünün kaderini belirleyeceğini kim tahmin etmişti? Yeni bir gözlük yaptıracak, treni günlerce izleyecek, hiç yanılmadan gözlüğün geldiği vagonu bulacak ve gözlüğün bulunması için gerekeni yapacak kadar yürekli olan kimdi?

"Kızılhaç'ta görevli hemşire," diye yanıtladı Claude. "Başka kim olacak?"

Dünyayı yeniden görmek istiyorum, artık kör değilim, sis kayboldu. Başımı çevirip etrafıma baktım. Gördüğüm ilk şey, sonsuz bir hüzün oldu. Claude beni pencereye kadar sürükledi.

"Bak, dışarıda hava ne kadar güzel."

Evet, kardeşim haklı, dışarıda hava çok güzel.

"Sence güzel mi?"

"Kim?" diye sordu Claude.

"Hemşire!"

O akşam, kaderim nihayet belli oldu diye düşündüm. Sophie'nin ve Damira'nın beni reddetmesinin bir nedeni varmış işte. Hayatımın kadını, hayatımın gerçek kadını, görmemi sağlayan kadınmış meğer.

Kovanın dibindeki gözlüğü görünce, yaşadığım cehen-

nemin karanlığından ona bir imdat çağrısı yaptığımı hemen anlamış olmalıydı. Üzerindeki cam parçalarına özen göstererek çerçeveyi mendilinin içine saklamış. Hemen kente inip Direnişçilere yakın bir gözlükçüye gitmiş. Gözlükçü hiç zaman kaybetmeden, incelediği cam parçalarıyla aynı derecede camlar bulmuş. Çerçevenin tamiri bitince, hemşire bisiklete atladığı gibi yola çıkmış ve treni görünceye kadar demiryolu hattı boyunca iz sürmüş. Trenin Bordeuax'ya geri döndüğünü görünce, emaneti yerine ulaştırabileceğini anlamış. Kızılhaç'taki başhemşirenin de işbirliğiyle, perona gelmeden önce kurşun parçalarının yan tarafını çizdiği vagonu tespit etmiş. Gözlüğümün bana geri gelmesi işte böyle olmuş.

Bu kadının yüreği, cömertliği ve cesareti beni o denli etkiledi ki, bu savaştan sağ çıkarsam onu bulup evlenme teklif edeceğime dair söz verdim kendime. Hayalini bile kurmaya başlamıştım, üstü açılır bir Chrysler'a ya da –neden olmasın– bir bisiklete atlayıp yola düşecektim, saçlarım rüzgârda uçuşacaktı. Evine gidecektim, kapısını iki kez kısa kısa tıklatacaktım, kapıyı açtığında, "Hayatını kurtardığın adamım ben ve bundan böyle hayatım sana ait," diyecektim ona. Şöminenin önünde akşam yemeğini yerken, geçip giden bu son birkaç yılı, bu uzun yolda karşılaşmamızla son bulan acı dolu o ayları anlatacaktık birbirimize. Sonra da, gelecek günleri birlikte yazmak üzere, geçmişin sayfalarını kapatacaktık ikimiz de. Üç çocuğumuz olacaktı –o isterse daha fazlası da olurdu– ve mutlu bir yaşam sürecektik. Claude'un söz verdiği gibi ben uçuş dersleri alacaktım, mezun olunca Fransa'nın üzerinde uçurmaya götürecektim onu. Bir anda, bunların hepsi olabilir şeyler haline gelmişti; benim için yaşamın bir anlamı vardı artık.

Kardeşimin kurtuluşumda oynadığı rolü ve aramızdaki bağı göz önünde bulundurunca, ondan nikâh şahidim olmasını istemem son derece olağandı.

Claude öksürerek bana baktı.

"Dinle dostum, nikâh şahidin olmaya prensipte hiçbir itirazım yok, hatta bundan onur duyarım, ancak kesin kararını vermeden önce sana söylemem gereken bir şey var. Gözlüğünü getiren hemşire senden on kat daha miyop, gözlük camlarına bakınca bu kolayca anlaşılıyor. Tamam, kabul, bunun umurunda olmadığını söyleyebilirsin, ama o giderken sen daha gözlüğünü takmamış olduğun için şunu eklememe izin ver: Kadın senden kırk yaş büyük, zaten evlidir büyük olasılıkla ve en az on iki çocuğu vardır. Israrcı olma demiyorum, ama tekrar düşün istersen..."

Bordeaux Garı'ndaki peronlardan birinde, hiç kıpırdamayan bu vagonların içinde üç gün boyunca bekledik. Arkadaşların soluğu gitgide kesiliyordu, arada içlerinden biri temiz hava almak için ayağa kalkıyor ama istediğini bulamadan yerine oturuyordu.

İnsan her şeye alışıyor, en büyük gizemlerinden biri bu. Kendi kokumuzu almıyorduk artık, kimse içimizden birinin biraz rahatlamak için tahtadaki ufacık deliğe uzanmasından da endişelenmiyordu. Açlığı unutalı uzun zaman olmuştu, yalnızca susuzluğu hissediyorduk; özellikle de dilimizin üzerinde yeni bir kabartı oluştuğunda. Azalan yalnızca vagonlardaki hava değildi, ciğerlerimizdeki hava da azalıyor, yutkunmak gitgide güçleşiyordu. Ama hiç bitmeyen bu bedensel acıları kanıksamıştık, uyku da dahil tüm yoksunluklara alışmıştık. Kısa bir an için de olsa kurtuluş arayanlar, kaçışı deliliğe sığınmakta buluyorlardı. Ayağa kalkıyorlar, haykırmaya ya da inlemeye başlıyorlardı, bazılarının bayılmadan önce ağladığı da oluyordu.

Kuyruğu dik tutmaya çalışanlarsa, iyi kötü diğerlerine destek olmaya çalışıyorlardı.

Komşu vagonlardan birinde Walter, Nazilerin bizi asla Almanya'ya kadar götüremeyeceklerini anlatıyordu, Amerikalılar bizi kurtaracaktı. Bizim vagonda ise, zaman öldürmek için hikâyeler anlatan Jacques yorgunluktan bit-

mişti. Dili damağına yapışacak kadar kuruyup sustuğunda, vagona keder çöküyordu.

Arkadaşlar sessizce ölürken, ben, yeniden görmeye başlayınca bir kez daha hayat bulmuştum; bir yanım bu yüzden vicdan azabı çekiyordu.

12 Temmuz

Saat sabahın iki buçuğu. Kapıların kilitleri ansızın açıldı. Bordeaux Garı asker kaynıyor, Gestapo telaş içinde gara gelmiş. Tepeden tırnağa silahlara bürünmüş askerler avazları çıktığı kadar bağıra bağıra eşyalarımızı toplamamızı emrediyorlar. Dipçik darbeleri ve tekmelerle indiriliyoruz vagonlardan, peronda sıraya diziyorlar bizi. Mahkûmların bazıları korkudan taş kesiliyor, diğerleri ise temiz havayı içine çekmekten hoşnut.

Sessiz ve karanlık kente beşli sıralar halinde giriyoruz. Gökte hiç yıldız yok.

Sıranın uzayıp gittiği ıssız sokaklarda adımlarımız yankılanıyor. Sıralar arasında haberler gidip geliyor. Bazıları Hâ Kalesi'ne götürüldüğümüzü söylüyor, kimileri ise hapishaneye döndüğümüzden son derece emin. Ama Almanca anlayanlar, çevremizi saran askerlerin konuşmalarından kent hapishanesindeki tüm hücrelerin dolu olduğunu öğreniyorlar.

"Nereye gidiyoruz, o halde?" diye mırıldanıyor bir mahkûm.

Askerî polislerden biri adamın sırtına tekme savururken, "*Schnell, schnell!*"[1] diye bağırıyor.

Sessiz kentteki gece yürüyüşü Laribat Sokağı'nda, devasa kapıları olan bir tapınağın önünde son buluyor. Kardeşim ve ben hayatımızda ilk kez bir sinagoga giriyoruz.

1. (Alm.) Çabuk, çabuk!

35

Sinagogun içi boştu. Zemin samanla kaplıydı, Almanların ihtiyaçlarımızı düşündüğünü kanıtlayan, yana dizilmiş bir sıra kova vardı yalnızca. Üç sahın konvoydaki altı yüz elli mahkûmu alabilecek büyüklükteydi. Tuhaftır, Saint-Michel Hapishanesi'nden gelen herkesi sunağın yanında topladılar. Ayrı vagonlardaki kadınları, bir kafesin öbür yanındaki bölmeye koydular.

Parmaklıkların ardından görüşme olanağı bulan birkaç çift oldu. Bazıları görüşmeyeli çok uzun zaman olmuştu. Elleri yeniden buluşan çiftler içinde ağlayanlar vardı. Ama çoğu sessiz kalmayı tercih etti, insan sevince gözler her şeyi anlatıyordu. Bir kısmı da fısıldayarak konuşuyordu, geçen günler hakkında, içlerini burmayacak ne anlatabilirlerdi ki birbirlerine?

Sabah olduğunda, bu çiftleri ayırabilmek için gardiyanlar gaddarlık etmekten hiç çekinmedi, dipçiklerini kullandıkları bile oldu. Şafak sökerken kadınları kentteki bir kışlaya götürdüler.

Günler birbirini izledi, her gün bir öncekine benziyordu. Akşamları, içinde bazen bir yaprak lahananın, bazen de birkaç patatesin yüzdüğü bir kâse sıcak su dağıttılar. Bu karavanayı bir ziyafet yemeği gibi karşılıyorduk adeta. Arada askerler gelip içimizden birilerini götürü-

yorlardı, gidenleri bir daha görmüyorduk, rehine olarak kullanıldıkları dedikodusu yayılmıştı; Direnişçiler kentte bir eylem yapar yapmaz onlar da kurşuna diziliyorlardı.

Kaçmayı düşünenler de vardı. Vernet'den gelen mahkûmlarla Saint-Michel'den gelenler yakınlaştılar. Vernet'den gelenler yaşımızı öğrenince şaşkınlıklarını gizleyemediler. Çocukların savaştığına bir türlü inanamamışlardı.

14 Temmuz

Bugünü gerektiği gibi kutlamakta kararlıyız. Rozet yapmak için kâğıt parçaları aradık hepimiz. Rozetleri göğsümüze tutturduk. *La Marseillaise*'i söyledik. Gardiyanlar göz yumdular. Bunun bedeli ağır olacaktı.

20 Temmuz

Burada tanıştığımız üç Direnişçi bugün kaçmayı denedi. Orgun arkasındaki bir parmaklığı kurcalarken nöbetçi asker tarafından basıldılar. Bugün yirminci yaşlarını kutlayan Quesnel ve Damien tam zamanında sıvışmayı başardılar.

Roquemaurel cezasını çekti, ama sorgu sırasında, parmaklığın arkasında gördüğü sigara izmaritini almaya gittiğini söyleyecek kadar aklı yerindeydi. Almanlar ona inandı, kurşuna dizmediler. Roquemaurel, Languedoc ve Cévenneslerde faaliyet gösteren Bir-Hakeim Makisi'nin kurucularından. Damien de onun en yakın arkadaşı. Tutuklandıktan sonra her ikisi de ölüme mahkûm edilmişti.

Yaraları iyileşir iyileşmez Roquemaurel ve arkadaşları yeni bir plan yapmaya koyuldular.

Buradaki hijyen koşulları da trendekinden farklı değil, uyuz, almış başını gidiyor. Parazit kolonileri hiç durmadan üreyip çoğalıyorlar. Hep beraber bir oyun uydurduk. Günün ilk saatlerinden itibaren herkes üzerindeki bitleri

ve pireleri ayıklıyor. Toplanan hayvanlar küçük kutularda toplanıyor. Askerî polisler sayıma geldiklerinde kutuları açıyoruz ve içindekileri üzerlerine salıyoruz.

Burada bile pes etmedik, çok adice görünen bu oyun bir tür direniş bizim için, her gün kanımızı emen canlılarla ve sahip olduğumuz tek silahla gerçekleştirdiğimiz bir oyun.

Bir tek kendimizin direndiğini düşünen bizler, burada aynı bizim gibi, kendilerine dayatılmak istenen koşulları asla kabul etmeyen, onurlarının ayaklar altına alınmasına karşı çıkan insanlarla karşılaştık. Cesur yürekli bir sürü insan vardı bu sinagogda. Zaman zaman yalnızlık kaplasa da dört bir yanımızı, bazı akşamlar en karanlık düşüncelerimizi bile kovalayacak kadar cesaret doluydu burası.

Başlangıçta dış dünyayla ilişki kurmamız kesinlikle yasaktı, ama son iki haftadır işler az da olsa yoluna girdi. "Karavanacılar" kazanı almak üzere avluya çıktıklarında komşu evde yaşayan yaşlı çift bağıra bağıra cepheden gelen haberleri anlatıyor. Sinagoga bakan bir dairede oturan yaşlı hanım, her akşam penceresine dayadığı bir karatahtaya, büyük harflerle Müttefik ordularının ilerleyişini yazıyor.

Roquemaurel yeni bir kaçış denemesi yapmaya yemin etmişti. Almanlar, birkaç mahkûmun temizlik malzemelerini almak için üst kata (sürgünlerin birkaç parça valizini yukarıdaki koridora yığmışlardı) çıkmasına izin verince üç arkadaşıyla birlikte öne atıldı. Mükemmel bir fırsattı bu. Sinagogun büyük salonunun üzerindeki koridorun ucunda küçük bir oda vardı. Planı tehlikeliydi ama gerçekleşmesi olanaksız da değildi. Ardiye, sinagogun cephesini süsleyen vitraylardan birinin hemen yanındaydı. Gece olunca camı kırıp çatıdan kaçacaklardı. Roquemaurel ve arkadaşları havanın kararmasını beklemek üzere oraya saklandılar. Saklanmalarının üzerinden iki saat geçmişti ve gitgide umutlanıyorduk ki, ansızın postal sesleri du-

yuldu. Sayım yapan Almanlar eksikler olduğunu gördüler. Aramaya başladılar, ayak sesleri yaklaştı ve arkadaşların sakladıkları yer aydınlandı. Onları sakladıkları yerden çıkaran askerin ışıldayan yüzünden arkadaşlarımızı neyin beklediği gayet iyi anlaşılıyordu. Roquemaurel'i öyle fena dövdüler ki, kanlar içinde yere yığılıp kaldı. Ertesi sabah kendine geldiğinde, sürükleyerek teğmenin huzuruna götürdüler onu. Adı Christian'dı, bundan sonraki olayların nasıl gelişeceği konusunda neredeyse emindi.

Oysa hayat onun için farklı bir kader çizmişti.

Onu sorgulayan subay otuz yaşlarındaydı. Avludaki banka ata biner gibi oturmuş sessizce Roquemaurel'e bakıyordu. Karşısındakini uzun uzun ölçüp biçerek derin derin soluk alıp verdi.

Mükemmele yakın Fransızcasıyla, "Ben de hapis yattım," dedi. "Rusya'daydım. Ben de kaçtım, çok zorlu koşullara rağmen onlarca kilometre yol kat ettim. Maruz kaldığım acıları kimsenin çekmesini istemem, işkenceden zevk alan bir insan değilim."

Christian, kendisiyle konuşan genç teğmeni çıt çıkarmadan dinledi ve birden bu işten sağ salim kurtulacağı umuduna kapıldı.

"Bir konuda anlaşalım," dedi subay, "birazdan vereceğim sırra ihanet etmeyeceğinize eminim. Bir askerin kaçmayı denemesini normal, hatta haklı buluyorum. Ama siz de benim gibi, yakalanan askerin düşmanın gözünde bir hata olan bu davranışının cezalandırılmasını normal karşılamalısınız. Buradaki düşman da benim!"

Christian hükmü dinledi. Gün boyunca, bir duvarın karşısında hiç kımıldamadan, duvara yaslanmadan ve hiçbir yerden destek almadan hazır ol vaziyetinde durması gerekiyordu. Kolları vücuduna yapışmış olarak, az sonra avlunun asfaltına vuracak yakıcı güneşin altında öylece duracak.

Kıpırdadığı takdirde dövülerek cezalandırılacak, bayılırsa cezası daha da ağır olacak.

Bazı insanların vicdanının, çektiği acıların belleğinde

bıraktığı izden doğduğu, düşmanıyla arasındaki bağı kuranın da bu benzerlik olduğu söylenir. Christian'ı bir manga askerin elinden kurtaran da bu oldu. Ne var ki, bu türlü işleyen bir vicdanın da sınırlarının olduğunu bilmek gerekir.

Böylece, kaçmayı deneyen dört mahkûm birkaç metre arayla duvara karşı dikilirken buldular kendilerini. Güneş bütün bir sabah boyunca, tepe noktaya ulaşana dek yükseldi. Hava korkunç sıcaktı, bacaklarının eklemleri birbirine geçti, kolları kurşun gibi ağırlaştı, enseleri taş kesildi.

Arkalarında yürüyüp duran nöbetçi ne düşünüyor?

Akşamüzerine doğru sallanmaya başlayınca, Christian kendisini duvara kadar savuran bir yumruk yedi ensesine. Çenesi parçalandı, daha ağır bir ceza almaktan korktuğu için yere düşmesiyle kalkması bir oldu.

Christian'ı gözetleyen ve ona çektirdiği acıdan beslenen bu askerin ruhunda eksik olan ne?

Sonra kasılmalar başladı, hiç gevşemedikleri için kasları kaskatı kesildi. Acı dayanılmaz bir hal aldı. Bütün vücuduna kramplar girmeye başladı.

Kurbanları gözünün önünde kıvranırken, boğazından geçen su nasıl bir zevk veriyor bu teğmene?

Bazı geceler, şişmiş yüzleri, sıcağın yaktığı bedenleri gözümün önüne geldiğinde, bu soru döner durur hâlâ kafamda.

Hava kararınca işkenceciler onları sinagoga getirdi. Bir yarış kazanmışlar gibi tezahüratlarla karşıladık onları, samanların üzerine yığılıp kaldıklarından bunu fark etmediler bile sanırım.

24 Temmuz

Direniş'in kentteki eylemleri devam ediyor ve bunun yankıları Almanları gitgide daha da sinirlendiriyor. Histe-

rik davranışları arttı, sudan sebeplerle, gözünün üstünde kaşın var diye dövüyorlar bizi. Bütün mahkûmları öğlen vakti kürsünün altında topladılar. Sokağa dikilen bir nöbetçi sinagogun içinden gelen bir keski sesi duyduğunu iddia etti. Kaçmak için kullanılacak bu aletin sahibi on dakika içinde onu teslim etmezse, on mahkûm kurşuna dizilecek. Subayın yanındaki hafif makineli üzerimize çevrilmiş durumda. Saniyeler ilerledikçe, namlunun gerisindeki adam hayvanlar gibi soluyor, bize nişan almaktan zevk alıyor. Silahını doldurup boşaltarak bizimle alay ediyor adeta. Zaman geçiyor, kimseden çıt çıkmıyor. Askerler vuruyorlar, bağırıyorlar, etrafa dehşet saçıyorlar ve on dakika doluyor. Kumandan mahkûmlardan birinin şakağına tabancasını dayıyor, horozu indiriyor ve kesin bir dille yeniden emrediyor.

İşte o anda, mahkûmlardan biri elleri tir tir titreyerek bir adım öne çıkıyor. Açtığı avucunun içinden bir tırnak makası çıkıyor. Alet sinagogun kalın duvarlarına çizik bile atamaz. Adam, ekmek kesmek amacıyla tahta kaşığı sivriltmek için kullanıyordu aleti. Hapishanelerde kullanılan çok yaygın bir yöntemdir, insanların hapsedilmeye başlandığından bu yana bilinir, dünyanın kendisi kadar eskidir.

Mahkûmlar çok korkuyorlar. Komutan kendisiyle alay edildiğini düşünecek muhtemelen. "Suçlu" duvara doğru götürülüyor ve kafasına sıkılan kurşun beyninin yarısını uçuruyor.

Geceyi, bir projektörün ışığında, uyanık kalmak için şarjörle oynayan o pisliğin üzerimize çevirdiği makinelinin tehdidi altında ayakta geçirdik.

7 Ağustos

Yirmi sekiz gündür bu sinagogda tutuluyoruz. Claude, Charles, Jacques, François, Marc ve ben sunağın yanında bir araya geldik.

Jacques, sıkıntılarımızdan kurtulalım ve zaman öldürelim diye, yeniden hikâyeler anlatmaya başladı.

"Kardeşin ve senin, buraya gelmeden önce hiç sinagoga gitmediğiniz doğru mu?" diye sordu Marc.

Claude başını öne eğdi, suçluluk duyar gibiydi, onun yerine ben cevap verdim:

"Evet doğru, bu ilk oluyor."

"Soyadınızdan Yahudi olduğunuz anlaşılmıyor, çok şaşırtıcı değil. Benim açımdan bir sakıncası yok," diye hemen ekledi Marc, "düşünmüştüm ki..."

"Yanılıyorsun dostum, evde de ibadet etmiyorduk. Soyadı Dupont ya da Durand, herkes pazarları kiliseye gider, diye bir şey yok."

"Önemli bayramları da mı kutlamıyordunuz?" diye sordu Charles.

"Çok merak ettiysen söyleyeyim, babam cumaları Şabat'ı kutlardı."

"Öyle mi, ne yapardı?" diye sordu meraklanan François.

"Diğer akşamlardan farklı bir şey yapmazdı, İbranice bir dua okurdu yalnızca, hep birlikte bir bardak şarabı paylaşırdık."

"Yalnızca bir bardak mı?" dedi François.

"Evet, bir bardak."

Claude gülümsedi, anlattıklarım onu eğlendiriyordu. Bana bir dirsek attı.

"Haydi anlat şu hikâyeyi, ne de olsa zamanaşımına uğradı."

"Ne hikâyesi?" diye sordu Jacques.

"Hiç!"

Bir aydır sıkıntıdan patlayan arkadaşlar anlatmam için hep birlikte ısrar ettiler.

"Pekâlâ. Her cuma, masanın başında toplandığımızda babam İbranice bir dua okurdu. Ailede bir tek o İbranice biliyordu, ondan başka ne konuşan ne de bilen vardı. Şabat'ı yıllarca böyle kutladık. Günün birinde, ablam biriyle tanıştığını ve onunla evlenmek istediğini söyledi.

Haberi ailecek sevinçle karşıladık, annemle babam arkadaşıyla tanışmak için kız kardeşimden onu yemeğe çağırmasını istediler. Alice, bir sonraki cuma akşamı onu yemeğe davet edeceğini, böylece Şabat'ı birlikte geçireceğimizi söyledi.

Babam bu fikirden hoşlanmışa benzemiyordu, hepimiz çok şaşırmıştık. O akşamın aile arasında kutlanması gerektiğini ve konuğun başka bir akşamı gelmesinin daha iyi olacağını söyledi.

Annem ablamın gönlünü hoş etmek için konuğun zaten ailenin bir parçası olduğunu söyledi babama, ama boşunaydı, babam Nuh diyor peygamber demiyordu. Tanışmak için pazartesi, salı, çarşamba ya da perşembe daha uygun olacaktı. Hepimiz annemin sözlerini destekledik ve tanışmanın masa örtüsünün daha güzel, yemeklerin daha leziz olduğu Şabat akşamı gerçekleşmesinde ısrar ettik. Babamsa söylenerek ellerini göğe kaldırıp neden ailenin hep ona karşı birleştiğini sordu. Kurban rolü oynamaktan hoşlanırdı.

Hiç surat asmadan ve soru sormadan (ki bu da ne kadar açık görüşlü biri olduğunun kanıtıydı) evinin kapısını haftanın her günü açmayı kabul ettiği halde, bütün ailenin bu yabancıyı (nihayetinde adam kızını kaçıracaktı) kendisinin uygun bulmadığı o tek günde ağırlamak istemesini tuhaf karşıladığını da sözlerine ekledi.

Doğuştan dik kafalı olan annem ise, damat adayının cuma akşamı gelmesinin babam için neden sorun olduğunu öğrenmek istedi.

'Sebebi yok!' dedi babam yenilgiyi kabul ederek.

Babam karısına 'hayır' demeyi hiç beceremezmişti. Onu dünyadaki her şeyden, hatta çocuklarından bile çok seviyordu sanırım, annemin hiçbir arzusunu kırdığını hatırlamıyorum. Uzun lafın kısası, hafta boyu babamın ağzını bıçak açmadı. Cuma günü yaklaştıkça daha da gerildiğini hissettik.

Hepimizin sabırsızlıkla beklediği yemekten bir önceki gece, babam kızını bir kenara çekip nişanlısının Yahudi

olup olmadığını sordu. Alice, 'Evet elbette,' diye yanıt verince babam yine ellerini göğe kaldırıp, 'Biliyordum,' diye söylendi.

Babamın tepkisine çok şaşıran ablam, bu haberin canını neden bu kadar sıktığını sordu.

'Sebebi yok, canım,' diye yanıtladı babam, 'Altında bir şey aramaya kalkma,' diye de ekledi.

Anneme çok benzeyen ablam, yemek odasına doğru sıvışmaya çalışan babamı kolundan yakalayıp karşısına dikildi.

'Affedersin babacığım ama tepkin beni çok şaşırttı! Nişanlım Yahudi olmasa bu tavrı göstermenden endişe duyabilirdim, ama öyle olmadığına göre sebebini anlayamadım!!!'

Babam Alice'e bu tür düşüncelere kapılmasının tuhaf olduğunu, damat adayı kibar biriyse ve onu, onun annemi sevdiği gibi sevecekse, kızının seçtiği adamın kökenlerini, dinini ya da derisinin rengini hiç umursamadığını söyledi. Alice ikna olmadı ancak babam kaçmayı başardı ve hemen konuyu değiştirdi.

Cuma akşamı nihayet geldi çattı, babamı daha önce hiç bu kadar sinirli görmemiştik. Annem sürekli babama takılıyordu, en ufak bir ağrıda, romatizma şikâyetinde hemen mızmızlanmaya başladığını, kızının evlendiğini göremeden öleceğini söylüyordu... Oysa babamın sağlığı yerindeydi, Alice de âşık olduğuna göre mutlu olmaması için bir neden yoktu, canını boş yere sıkıyordu. Babamsa annemin neden söz ettiğini anlamadığını söyledi.

Alice ve Georges (ablamın nişanlısı) saat tam yedide kapıyı çaldılar, babamın yerinden sıçradığını gören annem söylene söylene kapıyı açmaya gitti.

Georges yakışıklı çocuktu, doğuştan zarif bir adamdı, İngilizlere benziyordu. Alice'le o kadar yakışıyorlardı ki, birbirleri için yaratılmış gibiydiler. Georges içeri girer girmez aile tarafından benimsendi. Aperitiflerimizi yudumlarken, babam bile gevşemiş görünüyordu.

Annem yemeğin hazır olduğunu duyurdu. Herkes ma-

sadaki yerini aldı ve babamın Şabat duasını okumasını beklemeye başladık. Babam derin derin soludu, göğsü kalkıp indi. Yeniden denedi, tekrar nefes aldı, göğsü yine indi. Üçüncü kez denedikten sonra Georges'a dönüp şöyle dedi:

'Bırakalım da benim yerime misafirimiz okusun duayı. Gördüğüm kadarıyla, daha şimdiden herkesin takdirini kazandı, bir baba, vakti geldiğinde çocuklarının mutluluğu için geri plana çekilmeyi bilmeli.'

'Ne saçmalıyorsun?' dedi annem. 'Ne vakti? Geri plana çekilmeni söyleyen oldu mu sana? Bu duayı yirmi yıldır sen okursun, anlamını da bir tek sen bilirsin, senden başka İbranice konuşan yok aramızda. Kızının nişanlısının karşısında aniden dilinin tutulduğunu söyleme bana?'

'Dilimin tutulduğu yok,' dedi babam.

Georges bir şey söylemedi ama babam onun yerine dua etmesini söylediğinde renkten renge girdiğini hepimiz fark ettik. Annem imdadına yetişince biraz toparlandı.

'Tamam, tamam,' dedi babam. 'Hiç değilse bana katılmayı kabul eder belki Georges.'

Babam duaya başlayınca, Georges da ayağa kalktı ve onun söylediklerini tekrar etmeye başladı.

Dua bitince ikisi de yerlerine oturdular, yemek herkesin mutluluktan gülümsediği sıcak bir havaya büründü.

Yemeğin sonunda annem Georges'a mutfakta kendisine eşlik etmesini, böylece onu daha yakından tanıma fırsatı bulacağını söyledi.

Alice gülümseyerek onu rahatlattı, her şey yolunda gidiyordu. Georges masadaki tabakları alıp annemin peşi sıra mutfağa seğirtti. Georges'un elinden tabakları alan annem bir sandalyeye oturmasını söyledi.

'Söyle bakalım Georges, Yahudilikle yakından uzaktan ilgin yok değil mi?'

Georges kızardı ve öksürüp tıksırmaya başladı.

'Sanırım öyle, baba tarafından biraz var sanırım... Amcalarımdan biri olabilir; annem Protestandı.'

'Annenden söz ederken neden geçmiş zaman kullandın?'

'Geçen sene öldü.'

'Çok üzüldüm,' diye fısıldadı annem, samimiydi.

'Sorun olur mu?..'

'Yahudi olmaman mı? Kesinlikle olmaz,' dedi annem gülerek. 'Ne kocam ne de ben farklılıklara zerre kadar önem veririz. Tersine, farklılıkların heyecan ve mutluluk verici olduğunu düşünmüşüzdür hep. Önemli olan, bütün bir hayatı birlikte geçirmek istediğin insanla birlikteyken sıkılmayacağından emin olmaktır. Bir çiftin birbirinden sıkılması kadar kötü bir şey yoktur, işte bu aşkı öldürür. Alice'i güldürdüğün, evden sabah çıktığın halde akşam yine seni görmekten mutluluk duymasını sağladığın, sırlarını açtığın ve onun da sırlarını açmaktan hoşlandığı kişi olmaya devam ettiğin, gerçekleştiremesen bile hayallerini onunla paylaşmayı sürdürdüğün sürece dininin ve kökenlerinin hiçbir önemi yok. Çift olarak sizi bir tek insanlar ve onların kıskançlıkları rahatsız edebilir.'

Bunları söyledikten sonra, annem Georges'u kucaklayıp aileye kabul etti.

'Hadi, şimdi Alice'in yanına git,' dedi, gözleri sulanmıştı. 'Annesinin nişanlısını esir almasından hiç hoşlanmayacaktır. Nişanlı kelimesini söylediğimi duyarsa beni öldürür!'

Georges salona dönerken, ansızın arkasına dönüp Yahudi olmadığını nereden anladığını sordu anneme.

'Ah o mu!' dedi annem gülümseyerek. 'Kocam yirmi yıldır her cuma akşamı, kendi uydurduğu bir dilde dua okur. Tek kelime İbranice bilmez! Ama her hafta aile adına dua ettiği o anı çok sever. İbranice bilmemesine karşın devam ettirdiği bir gelenek gibidir bu. Ağzından çıkan kelimelerin bir anlamı olmasa da, bunların bizim için uydurduğu sevgi dolu dualar olduğunu bilirim. Gevelediği sözcükleri onun hemen arkasından senin de kelimesi kelimesine yinelediğini duyduğumda anlamam zor olmadı... Bu söylediklerim aramızda kalsın. Kocam Tanrı'yla arasındaki bu küçük anlaşmayı kimsenin anlamadığından son derece emin, ama onu o kadar uzun zamandır seviyo-

rum ki, Tanrısı'yla benim aramda hiçbir sır yok.'

Yemek odasına döner dönmez babam Georges'u kolundan tutup bir köşeye çekti ve, 'Az önce yaptığın için teşekkür ederim!' diye homurdandı.

'Ne için?' diye sordu Georges.

'Beni ele vermediğin için. Çok kibar bir davranıştı. Hakkımda yanlış bir yargıya varmanı istemem. Bu yalanı sürdürmekten zevk almıyorum; ama yirmi yıldan sonra şimdi nasıl söyleyeyim? Evet, İbranice konuşamıyorum, doğru. Ama Şabat'ı kutlamak benim için bir gelenek ve gelenekler de önemlidir, anhyor musun?'

'Ben Yahudi değilim Mösyö,' diye yanıtladı Georges. 'Az önce, ne anlama geldiklerini bilmediğim halde söylediklerinizi tekrarladım, beni ele vermediğiniz için asıl ben size teşekkür ederim.'

Kolları iki yanma düşen babam, 'Aaa!' dedi şaşkınlıkla.

Kısa bir süre bakıştıktan sonra babam elini Georges'un omzuna attı ve, 'Tamam, beni dinle, bu mesele ikimizin arasında kalsın. Benim okuduğum Şabat duası, sen de Yahudisin!'

'Tamam, anlaştık.'

'Güzel,' dedi babam salona dönerken. 'Önümüzdeki perşembe akşamı atölyeye uğra da, ertesi gün edeceğimiz duayı tekrar edelim, ne de olsa duayı bundan böyle ikimiz okuyacağız.'

Yemek sona erince Alice Georges'a sokağa kadar eşlik etti, garaj kapısına geldiklerinde nişanlısının kolunu tuttu.

'Yemek gerçekten çok iyi geçti, tebrik ederim, altından başarıyla kalktın. Nasıl becerdin bilmiyorum ama babam fark etmedi bile, Yahudi olmadığını kesinlikle anlamadı.'

'Evet, yüzümüze gözümüze bulaştırmadan kalktık işin altından,' diye gülümsedi Georges uzaklaşırken.

Evet, doğru, buraya kapatılmadan önce Claude ve benim sinagoga gitme fırsatımız olmadı hiç."

O akşam, askerler bağıra çağıra pılımızı pırtımızı toplayıp sinagogun ana koridorunda toplanmamızı emretti. Ağırdan alıp geride kalanlara emre uymaları gerektiği tekme tokat hatırlatıldı. Nereye götürüldüğümüz hakkında hiç fikrimiz yoktu ama içimizi rahatlatan bir şey vardı: Mahkûmları kurşuna dizmek için götürmeye geldiklerinde, bir daha dönmemek üzere gidenlerin eşyalarını geride bırakması gerekiyordu.

Akşamın ilk saatleriyle beraber, Hâ Kalesi'ne götürülen kadınlar geri getirilip yandaki salona kapatıldı. Sabahın ikisinde sinagogun kapıları açıldı, tek sıra halinde dışarıya çıktık, sessiz ve tenha kenti geldiğimiz gibi terk ettik.

Trendeki yerlerimizi aldık. Hâ Kalesi'nden gelen mahkûmlar ve son haftalarda yakalanan Direnişçiler de bize katıldılar.

Konvoyun başında kadınlarla dolu iki vagon vardı artık. Toulouse yönüne doğru yola koyulduk, kimileri eve döndüğümüzü düşündü. Oysa Schuster'in planı başkaydı. Son durağın Dachau olacağına dair ant içmişti, hiçbir şey durduramazdı onu, ne ilerleyen Müttefik orduları ne geçtiğimiz kentleri yerle bir eden bombardımanlar ne de Direnişçilerin ilerlememizi geciktirme çabaları.

Montauban yakınlarında, Walter kaçmayı nihayet başardı. Pencerenin parmaklıklarını tutturan cıvata somunlarının yerine vidaların takıldığını fark etmişti. Ağzında kalan son tükürükle parmaklarını yalayıp vidayı çevirmeye başladı, dili damağına yapışınca vidayı parmaklarındaki yaralardan akan kanla nemlendirip yerinden oynatmaya çalıştı. Saatlerce acılar içinde uğraştıktan sonra metal parçası nihayet yerinden oynamaya başladı, Walter şansının yaver gittiğine ve umut olduğuna inandı.

Parmakları o denli şişti ki amacına ulaştığında onları vidadan ayıramadı. Geriye bir tek küçük parmaklığı itmek kaldı, ondan sonra pencereden kaçabilir. Vagonun karanlık bir köşesine gizlenmiş üç arkadaşı Lino, Pipo ve

Jean ona bakıyor, hepsi de otuz beşinci takımın elemanları. Biri ağlıyor, dayanacak gücü kalmamış, delirecek. Hava daha önce hiç bu kadar sıcak olmadı. Boğuluyoruz, vagondaki tüm mahkûmlar hırıltılar arasında hep beraber güçlükle soluk alıp veriyor. Jean, Walter'e kaçmalarına yardım etmesi için yalvarıyor, Walter bir süre duraksıyor ama söylediklerini karşılıksız bırakması ve kardeşi gibi gördüğü insanlara yardım etmemesi mümkün değil. Yara bere içindeki elleriyle onları da yukarı çekiyor. Atlamak için karanlığın çökmesini bekleyecekler, ilk o atlayacak, diğerleri de onu izleyecek. Alçak sesle planın üzerinden geçiyorlar. Dikmeye asılacaklar, herkes pencereden geçtikten sonra da atlayıp uzaklara koşacaklar. Almanlar ateş ederse herkes başının çaresine bakacak; eğer başarırlarsa, kırmızı ışık gözden kaybolduğunda tekrar demiryoluna tırmanıp orada buluşacaklar.

Karanlık çökmeye başladı, sabırsızlıkla bekledikleri an yaklaşıyor ama kader ağlarını başka türlü örmüş gibi. Tren Montauban Garı'nda yavaşladı. Tekerleklerin gürültüsünden, garaj yoluna girdiğimizi anlıyoruz. Almanlar ellerinde makinelileriyle perondaki yerlerini aldıklarında, Walter her şeyin bittiğini düşünüyor. Ruhlarına ölüm yerleşen dört suç ortağı yığılıp kalıyor, her biri kendi yalnızlığına gömülüyor.

Walter uyumak, biraz güç toplamak isterdi ama parmakları zonkluyor, canı çok yanıyor. Vagonun içinden iniltiler yükseliyor.

Saat sabahın ikisi, tren hareket ediyor. Walter'in parmakları zonklamıyor artık ama kalbi küt küt atıyor. Arkadaşlarını dürtüyor ve uygun zamanı kollamaya başlıyorlar. Gece çok aydınlık, gökyüzündeki dolunay onları kolayca ele verebilir. Tren yol alırken Walter pencereden etrafı kesiyor, az ötede bir ağaçlık beliriyor.

Walter ve iki arkadaşı trenden kaçtı. Walter düştüğü çukurda çömelmiş olarak uzun süre bekledi. Trenin kırmızı ışığı karanlığın içinde kaybolduğunda, kollarını havaya kaldırıp, "Anne!" diye bağırdı. Kilometrelerce yürüdü Walter. Bir tarlanın sınırına geldiğinde, süngüsü ucunda takılı olan tüfeğini yanına koymuş tuvaletini yapan bir Alman askeriyle karşılaştı. Mısır başaklarının ortasına uzanıp uygun zamanı kollayan Walter adamın üzerine atıldı. Dövüşü kazanmasını sağlayan gücü nereden buldu? Süngü askerin vücuduna saplanıp kaldı; daha kilometrelerce yolu olan Walter kelebekler gibi uçuyordu.

Tren Toulouse'da durmadı, evimize gitmiyorduk. Carcassonne'dan, Béziers'den, Montpellier'den geçtik.

36

Günler birbirini izliyor, yine susuzluk çekiyoruz. Geçtiğimiz kasabalarda, insanlar bize yardım etmek için çırpınıyorlar. Mahkûmlardan biri olan Bosca pencereden bir kâğıt parçası attı, notu demiryolunun kenarında bulan kadın onu yazıldığı kişiye ulaştıracak. Mahkûm, notunda karısının içini rahatlatmaya çalışıyor. 10 Ağustos'ta Agen' den geçmekte olan bir trende olduğunu, iyi olduğunu söylüyor karısına, maalesef Madam Bosca kocasını bir daha göremeyecek.

Nîmes civarında durduğumuzda biraz su, kuru ekmek ve bozulmuş reçel verdiler. Dağıttıkları azık yenilir gibi değil. Bazı mahkûmların akılları başlarında değil. Dudaklarının kenarından salyalar akıyor. Ayağa kalkıp kendi etraflarında dönüyorlar, yere yığılmadan önce haykırıyorlar ve ölmeden önce giren kramplarla iki büklüm olup titriyorlar. Kuduz köpek gibiler. Hepimizi böyle öldürecek Naziler. Akıllarını henüz yitirmemiş olanlar ise çıldıranlara bakmaya cesaret edemiyorlar. Gözlerini kapayıp, kulaklarını tıkayıp bir köşeye büzülüyorlar.

"Delilik bulaşıcı mıdır sence?" diye sordu Claude.

"Bilmiyorum, lütfen sustur onları," diye yalvardı François.

Nîmes'e bomba yağıyor. Tren Remoulins'de durdu.

15 Ağustos

Tren günlerdir, kıpırdamadan öylece duruyor. Açlıktan ölen bir mahkûmun cesedini dışarı çıkardık. Çok hasta olanların, demiryolunun ilerisinde tuvalet ihtiyaçlarını görmesine izin verildi. Kopardıkları otları dönüşte bizlere dağıttılar. Mahkûmlar bu otlar için birbirine girdi.

Amerikalılar ve Fransızlar Sainte-Maxime'e çıkarma yaptı. Schuster, çevresini kuşatan Müttefik saflarının arasından geçmenin yollarını arıyor. Peki Rhône Vadisi'ne nasıl geri dönecek, hatta ondan önce, üzerindeki bütün köprüler bombalanmış olan nehirden nasıl geçecek?

18 Ağustos

Teğmen sorununa bir çözüm bulmuş olabilir. Tren yeniden yola koyuldu. Bir makastan geçerken, demiryolu işçilerinden biri vagonlardan birinin kilidini açtı. Mahkûmlardan üçü tünelden geçerken kaçmayı başardılar. Başka mahkûmlar da, biraz ilerdeki Roquemaure'a birkaç kilometre kala kaçacaklar. Schuster, konvoyu kayalık bir geçidin altında durdurdu; burada bombardımandan korunabilir; şu son günlerde bir sürü İngiliz ve Amerikan uçağı geçti üzerimizden. Oysa bu geçidin altında Direnişçiler bile bulamaz bizi. Başka bir konvoyla karşılaşma olanağını da yok, ülkedeki demiryolu trafiği durmuş durumda. Savaş iyice şiddetlendi, kurtuluş orduları her gün biraz daha yayılan bir dalga gibi ilerliyor bütün memlekette. Rhône'u trenle geçmemiz olanaksız olduğuna göre, Schuster bizi yürütür, ne olacak. Ne de olsa, Gestapo ailelerinin eşyalarını ve evlerine götürmeye söz verdiği askerleri taşıyacak yedi yüz elli kölesi var.

Bu 18 Ağustos günü, derimizi (bitlerin ve pirelerin yediklerinden geriye kalanı elbette) yakan kızgın güneşin

altında, tek sıra halinde yürüyoruz. Cılız kollarımızla Almanların valizlerini ve Nazilerin Bordeaux'dan çaldığı şarap kasalarını taşıyoruz. Susuzluktan ölen biz mahkûmlara bir zulüm daha yapıyorlar. Yere düşenler bir daha kalkamayacaklar. Sakatlanan atlara yaptıkları gibi enselerine sıktıkları bir kurşunla bitiriyorlar işlerini. Becerebilenler diğerlerinin ayakta kalmasına yardımcı oluyor. Biri sallanmaya başladığında, arkadaşları çevresine toplanıp düşeni gizliyorlar ve nöbetçilerden biri fark etmeden olabildiğince çabuk ayağa kaldırıyorlar. Etrafımız göz alabildiğine bağlarla çevrili. Kavurucu sıcağın zamanından önce olgunlaştırdığı üzüm salkımları fışkırıyor her yerden. Üzümleri toplayıp tanelerini kupkuru ağızlarımızda ezmeyi nasıl da isterdik. Ama miğferlerini üzümle doldurup gözümüzün önünde yiyenler askerler oluyor, bize de yoldan çıkmamamızı emrediyorlar.

Öylece, hayalet gibi geçiyoruz üzüm kütüklerinin yanı başından.

La Butle Rouge şarkısının sözleri geçiyor aklımdan. Hatırladın mı? *Kim ki içer o şaraptan, içer aslında dostlarının kanını.*

On kilometre yol aldık, çukurlarda yatan kaç kişi bıraktık kim bilir geride? Kasabalardan geçerken, bu garip sıraya insanlar korku içinde bakıyorlar. Kimileri yardıma koşmak istiyor, bize su getirmek için koşturanlar oluyor ama Naziler onları kabaca itiyorlar. Bir evin panjurları açıldığında askerler pencerelere ateş açıyorlar.

Mahkûmlardan biri hızlandı. Trendeki ilk vagonlardan birinden inen karısının, sıranın başında yürüdüğünü biliyor. Ayakları kan revan içinde kalarak ona ulaşmayı başarıyor, hiçbir şey söylemeden elindeki valizi alıp onun yerine taşımaya başlıyor.

Şimdi yan yana yürüyorlar, nihayet kavuştular ama birbirlerini sevdiklerini söylemeye hakları yok. Oracıkta ölmekten korkup şöyle bir gülümsüyorlar birbirlerine. Hayatlarından geriye ne kaldı?

Bir başka kasabada evlerden birinin kapısı aralandı. Kendileri de sıcağa yenik düşen askerlerin dikkati dağılmış durumda. Mahkûm, karısının elini tutup aralık kapıdan içeri süzülmesini işaret ediyor.

"Haydi," diye fısıldıyor, sesi titreyerek.

"Seninle kalacağım," diye yanıtlıyor karısı. "Bunca yolu seni terk etmek için kat etmedim. Eve ya birlikte döneceğiz ya da dönmeyeceğiz."

İkisi de Dachau'da öldü.

Akşam olurken Sorgues'e vardık. Kasabadan geçip gara gittiğimizi gören yüzlerce kişi var bu kez. Sayıları Almanlarınkini aşıyor, Schuster bu kadar kalabalık olacaklarını tahmin edememiş. Kasabalılar yardımımıza koşuyor. Askerler onlara engel olamıyor. Perona erzak ve şarap getiriyorlar, Naziler hepsine el koyuyor. İzdihamdan yararlanan kasabalılar birkaç mahkûmu kaçırıyorlar. Mahkûmların üzerlerine birer demiryolu işçisi ya da çiftçi ceketi geçirip, koltuklarının altına da birer meyve sepeti tutuşturup yardıma gelen kasabalılardanmış gibi yapıyorlar, sonra da gardan uzaklaştırıp evlerinde saklıyorlar onları.

Haberi alan Direniş, konvoyu kurtarmak için bir silahlı saldırı yapmayı planlamış ama asker sayısı çok fazla, katliam olabilir. Umutsuzluk içinde, peronda bizi bekleyen yeni trene binişimizi seyrediyorlar. Bu vagonlara binerken, Amerikan askerlerinin sekiz gün içinde Sorgues'ü kurtaracaklarını bilebilseydik keşke...

Tren gecenin karanlığından yararlanıp hareket ediyor. Fırtına patladı, beraberinde de biraz serinlik ve birkaç yağmur damlası getirdi; çatıdaki deliklerden aşağıya sızan yağmur sularını içtik.

37

19 Ağustos

Tren hızla ilerliyor. Frenler ansızın gıcırdamaya başladı, tekerleklerden çıkan kıvılcımların içinde rayların üzerinde kayıyoruz. Almanlar vagonlardan atlayıp yan yola doğru koşturmaya başladılar. Vagonlara yağmur gibi kurşun yağıyor, gökyüzünde bir Amerikan filosu fır dönüyor. İlk geçişleri bir katliama yol açıyor. Pencerelere koşturup bez parçaları sallıyoruz, ne var ki pilotlar bizi fark edemeyecek kadar yüksekten uçuyorlar, üzerimize doğru pike yaptıklarında ise motorların gürültüsü sesimizi bastırıyor.

Zaman havada asılıp kalıyor, artık bir şey duymuyorum. Zaman aniden bütün hareketlerimizi yavaşlatmış gibi, her şey yavaş yavaş gelişiyor. Claude bana bakıyor, Charles da öyle. Jacques karşımızda, pırıl pırıl gülümsüyor, ağzından kan fışkırıyor; yavaşça dizlerinin üzerine çöküyor. Onu düşmeden yakalamak için François yanına koşturuyor. Jacques'ı kollarına alıyor. Jacques'ın sırtında bir delik var; bize bir şeyler söylemek istiyor ama hiç sesi çıkmıyor. Gözleri bulutlanıyor, François'nın dik tutmaya çalıştığı başı yana kayıyor, Jacques öldü.

Yanağı, bu uzun mücadelede yanından hiç ayrılmayan en iyi arkadaşının kanına bulanmış olan François, "Hayır!" diye haykırıyor, sesi her yeri çınlatıyor. Onu tutamıyoruz,

pencereye doğru atılıp elleriyle dikenli telleri parçalıyor. Vınlayarak gelen bir Alman kurşunu François'nın kulağını koparıyor. Bu kez, ensesinden aşağı onun kanı akmaya başlıyor ama bu onu engellemiyor, dışarıya atlıyor. Yere düşer düşmez ayağa kalkıyor ve vagon kapısına koşup bizi serbest bırakmak için kilidi açıyor.

Gün ışığında, François'nın gölgesini görüyorum hâlâ. Gökyüzünde dönüp duran uçaklar bize doğru geliyorlar, François'nın arkasından yaklaşan Alman askeri nişan alıyor ve ateş ediyor. François'nin bedeni öne doğru düşüyor ve yüzünün yarısı gömleğime yapışıyor. Vücudu kasılıyor, son bir kez titriyor ve François, Jacques'ın yanına gidiyor.

19 Ağustos'ta, Pierrelatte'da iki arkadaşımızı daha kaybediyoruz.

Lokomotifin her yerinden dumanlar tütüyor. Vagondaki deliklerden içeri duman giriyor. Tren yola çıkamayacak. Çok fazla yaralı var. Bir askerî polis kasabaya gidip doktor getirecek. Bağırsakları dışarıda, boylu boyunca uzanmış yatan, vücudu açık yaralarla kaplı bu mahkûmlara doktor ne yapsın. Uçaklar geri geliyor. Askerlerin paniklemesinden yararlanan Titonel kaçıyor. Naziler üzerine ateş açıyorlar, kurşunlardan birinin vücudunu delip geçmesine karşın tarlaların arasından kaçmaya devam ediyor. Bir çiftçi onu yerden kaldırıp Montélimar Hastanesi'ne götürüyor.

Gökyüzündeki uçaklar kayboldu. Doktor, kurtarabileceği hastaları kendisine vermesi için Schuster'e hâlâ yalvarıyor, ama teğmen onu dinlemek bile istemiyor. Akşam, Montélimar'dan yeni bir lokomotif geldiğinde yaralılar vagonlara yerleştiriliyor.

Bağımsız Fransız Gücü ve Direnişçiler bir haftadır saldırıya geçtiler. Naziler bozguna uğruyor, geri çekilmeye başladılar. Demiryollarında, 7 numaralı hattaki gibi şiddetli çarpışmalar yaşanıyor. Amerikan orduları, Provence'a çıkarma yapan General Lattre de Tassigny'nin zırhlı birlikleri kuzeye doğru ilerliyorlar. Rhône Vadisi, Schuster için bir çıkmaz sokak halini aldı. Ama Fransız güçleri Grenoble'a gitmeyi hedefleyen Amerikalılara destek olmak için geri çekiliyorlar; Amerikalılar Sisteron'a vardılar bile. Daha dün, vadiyi aşabilme şansımız yoktu ama şu an itibarıyla Fransızlar çemberi genişlettiler. Teğmen de bundan yararlanıyor, ya şimdi geçer ya da hiç. Montélimar'a vardığımızda, konvoy garda, güneye giden trenlerin geçtiği yolda duruyor.

Schuster cesetlerden olabildiğince çabuk kurtulup onları Kızılhaç'a bırakmak istiyor.

Montélimar'daki Gestapo'nun şefi Richter de burada. Kızılhaç görevlisi ondan yaralıları da vermesini istediğinde, Richter kesin bir dille reddediyor.

Kızılhaç görevlisi arkasını dönüp uzaklaşıyor. Richter kadına nereye gittiğini soruyor.

"Yaralıları da almama izin vermezseniz, cesetleri almıyorum, başınızın çaresine bakın," diyor hemşire.

Richter ve Schuster kafa kafaya verip konuştuktan sonra görevlinin teklifine boyun eğiyorlar ama iyileşir iyileşmez mahkûmları almaya geleceklerine yemin ediyorlar.

Vagon penceresinden, kimi inleyen, kiminin sesi soluğu kesilmiş arkadaşlarımızın sedyelerle taşınmasını izliyoruz. Cesetler bekleme salonunun zeminine diziliyor. Kederli gözlerle cesetlere bakan bir grup demiryolu işçisi kasketlerini çıkarıp onlar için son bir kez saygı duruşunda bulunuyor. Kızılhaç yaralıları hastaneye sevk etti, hâlâ kenti ellerinde tutan Nazilerin onlarla gelip yaralıların işlerini bitirmelerini engellemek için, görevli, hepsinin son derece bulaşıcı bir hastalık olan tifüse yakalandığı yalanını uyduruyor.

Kızılhaç'a ait kamyonetler uzaklaşırken, ölüler de mezarlığa taşınıyor.

Çukurun içinde yatan bedenlerin arasında, yüzleri toprakla örtülen François ve Jacques da var.

20 Ağustos

Valence'e doğru yol alıyoruz. Bir uçak filosundan saklanmak için tren bir tünelde duruyor. Vagonun içindeki oksijen o kadar azaldı ki hepimiz bayılmak üzereyiz. Tren gara girdiğinde, askerlerin dalgınlığından yararlanan bir kadın, evinin penceresinden bir kâğıt sallıyor. Kâğıdın üzerinde, "Paris kuşatıldı, dayanın," yazıyor.

21 Ağustos

Lyon'dan geçiyoruz. Biz geçtikten birkaç saat sonra, Direniş güçleri Bron Havaalanı'ndaki yakıt depolarını ateşe verdiler. Alman kurmayı kenti terk etti. Direniş güçleri bize doğru ilerliyor ancak konvoy yoluna devam ediyor. Chalon'da bir kez daha duruyoruz, gar yerle bir olmuş. Doğuya doğru ilerleyen Luftwaffe[1] birlikleriyle karşılaştık. Bir Alman albayı birkaç mahkûmun hayatını kurtaracaktı neredeyse. Schuster'den iki vagon istedi. Albayın askerleri ve silahları, teğmenin taşıdığı paçavralar içindeki bu insan müsveddelerinden çok daha değerliydi. İki adam neredeyse yumruk yumruğa geldi ama Schuster çetin cevizdi. Bu pislikler, bu teröristler Dachau'a kadar onun sorumluluğundaydı. Kimseyi bırakmadı ve konvoy yoluna devam etti.

Bizim vagonun kapısı açıldı. Yüzlerine hiç aşina olmadığımız üç genç Alman askeri bize peynir verdi ve hemen

1. Alman Hava Kuvvetleri'nin, başta Hitler iktidar yılları olmak üzere bazı dönemlerde taşıdığı isim.

ardından kapı yine kapandı. Otuz altı saattir aç ve susuzduk. Verilenleri adil bir şekilde hemen paylaştık.

Beaume'a vardığımızda, halk ve Kızılhaç yardımımıza koştu. Kendimizi biraz olsun toparlamamızı sağlayacak erzak getirdiler. Askerler Burgonya şarabı kasalarına el koydular. Kafayı buldular; tren yeniden yola koyulduğunda demiryolu boyunca dizilmiş olan evlerin cephelerine makinelilerle ateş açarak eğlendiler.

Otuz kilometre daha yol aldık ve Dijon'a vardık. Garda korkunç bir kargaşa yaşanıyor. Trenlerin kuzeye gitmesi yasak. Demiryollarında savaş iyice kızışmış. Demiryolu işçileri trenlerin yola çıkmasını engellemek istiyorlar. Bombardıman aralıksız devam ediyor. Ne var ki, Schuster pes edecek gibi değil, Fransız işçilerin karşı çıkmalarına rağmen hareket kolları çekildi, lokomotif düdüğünü çalıp bu korkunç konvoyu yeniden çekmeye başladı.

Tren fazla uzağa gidemeyecek, raylar yerlerinden sökülmüş. Askerler bizi vagonlardan indirip hemen işe koşuyorlar. Bir anda kürek mahkûmu oluverdik. Kızgın güneşin altında, tüfeklerini üzerimize doğrultmuş askerî polislerin önünde, Direnişçilerin söktüğü rayları yerine takıyoruz. Tamiratı tamamlayıncaya kadar su yok size, diye haykırıyor Schuster.

Dijon geride kaldı. Güneş batarken, kurtulacağımıza dair inancımızı hâlâ koruyoruz. Maki, bizlere zarar vermemeye özen göstererek trene saldırıyor, konvoyun ucundaki platformdan karşı ateş açan Alman askerleri onları püskürtüyor. Ama çarpışma yeniden başlıyor, bizi amansızca Alman sınırına yaklaştıran bu cehennem yürüyüşünde Makiler peşimizden geliyor; sınırı geçersek bir daha asla geri dönemeyeceğimizi hepimiz biliyoruz. Tekerlekler kilometreleri kat ettikçe, Almanya'yla aramızda kaç kilometre kaldığını soruyoruz kendimize.

Askerler hiç durmadan köyleri tarıyorlar, endişelenmelerini gerektirecek bir gölge mi gördüler acaba?

23 Ağustos

Yolculuk hiç bu kadar dayanılmaz bir hal almamıştı. Şu son birkaç gündür cehennemî bir sıcak var. Ne yiyeceğimiz var ne de suyumuz. Geçtiğimiz yerler harabeye dönmüş. Saint-Michel Hapishanesi'nden ayrılalı, yola koyulalı iki ay oldu, kaşık kadar kalan yüzlerimizde çukurlarına kaçan gözlerimiz, tiridi çıkan bedenlerimizden sarkan derimizin altından beliren kemiklerimizi görüyor. Delirmemek için direnenler, derin bir sessizliğe gömüldü. Kardeşim çukurlaşan yanaklarıyla bir ihtiyara benzedi, yine de, ona baktığım her sefer bana gülümsemeyi ihmal etmiyor.

25 Ağustos

Dün, kaçan mahkûmlar oldu. Nitti ve birkaç arkadaşı tahtaları sökmeyi başardı, gecenin karanlığından yararlanıp raylara atladılar. Tren Lécourt Garı'ndan yeni ayrılmıştı. Birini, vücudu ikiye ayrılmış, bir diğerini de bacağı kopmuş olarak bulduk, kaçanlardan altısı öldü. Ama Nitti ve birkaç kişi daha kaçmayı başardılar. Charles'ın çevresinde toplandık. Trenin hızına bakılırsa sınıra varmamıza birkaç saat kalmıştı ancak. Üzerimizde uçan uçaklar vardı ama bizi kurtaramazlardı.

"Kendimizden başkasına güvenemeyiz artık," diye söylendi Charles.

"Deneyelim mi?" diye sordu Claude.

Charles bana baktı, başımla onayladım. Kaybedecek neyimiz vardı ki?

Charles ayrıntılı bir plan anlattı bize. Tahtalardan birkaçını sökebilirsek, açılan delikten sıvışabilirdik. Delikten dışarı sarkanı önce tutacak, sonra da işaret verildiğinde

bırakacaktık. Tekerleklerin altında parçalanmamak için kollar vücuda yapışmış olarak düşmemiz gerekiyordu. Dingilin koparmaması için başımızı kesinlikle kaldırmamamız gerekiyordu. Üstümüzden geçen vagonları da saymamız lazımdı, on iki ya da on üç vagon olmalıydı. Ayağa kalkmadan önce, trenin kırmızı ışığı gözden kaybolana dek kıpırdamadan bekleyecektik. Çığlık atıp platformun üzerindeki askerleri harekete geçirme olasılığına karşı ağzımıza birer parça bez tıkayacaktık. Charles planı tekrarlarken adamlardan biri ayağa kalkıp harekete geçiyor. Vidalardan birini bütün gücüyle çıkarmaya çalışıyor. Parmakları üzerinden kayıyor ama o denemeye devam ediyor. Zaman gittikçe daralıyor, hâlâ Fransa sınırları içinde miyiz acaba?

Çivi yerinden çıktı. Elleri kan içinde kalan adam zar zor yerlerinden oynayan tahta parçalarını sökmeye çalışıyor. Elleri delik deşik oldu ama acıyı hissetmiyor bile, işine devam ediyor. Ona yardım etmek istiyoruz ama bizi itiyor. Bu hayalet vagonun tahtaları arasından özgürlüğün yolu beliriyor yavaş yavaş, adam işi tek başına yapmakta ısrarlı. Ölmek istiyor ama boşu boşuna değil, bunu hak eden birkaç kişinin hayatını kurtarabilirse, kendi hayatı da bir anlam kazanmış olacak. Onu Direniş'e yardımcı olduğu için değil, ufak tefek hırsızlık suçlarından yakalamışlar, otuz beşinci takımın bulunduğu vagonda bulunması bir rastlantıymış. İşi tek başına yapmak için yalvarmasının sebebi bu, elleriyle tahtaları sökerken, bize hiç değilse bu kadarını borçlu olduğunu söylüyor.

Elleri sallanan birer et parçasına dönüştü artık, ama tahtalar ancak yerlerinden oynamaya başladı. Armand yardıma koştu, ilk tahtayı sökmesine hepimiz yardım ettik, sonra da ikincisini yerinden çıkardık. Delik geçebileceğimiz genişlikte. Vagonu tekerleklerin gürültüsü kapladı, traversler büyük bir hızla gözlerimizin önünden geçip gidiyor. Charles hangi sırayla atlayacağımıza karar veriyor.

"Jeannot, ilk sen atlıyorsun, sonra Claude, Marc ve Samuel gelecek..."

"Neden ilk biz atlıyoruz?"

"Çünkü en küçükler sizlersiniz."

Tükenmiş haldeki Marc başıyla söylenene uymamızı işaret ediyor, Claude hiç konuşmuyor.

Giyinmemiz lazım. Apselerle kaplı vücudumuza bir şeyler giymek işkenceden farksız. Dokuzuncu sırada atlayacak olan Armand, deliği açan adama bizimle birlikte kaçmasını önerdi.

"Hayır," dedi adam, "ben son atlayanı tutacağım. Birinin tutması lazım, öyle değil mi?"

Duvara yaslanmış oturan adamlardan biri, "Şimdi kaçamazsınız," diyor. "Raylardaki tahtaların arasındaki mesafeyi biliyorum, birinden diğerine kaç saniyede geçildiğini saydım. Saatte en az altmış kilometre hızla gidiyoruz, bu hızla giderken atlarsanız boynunuzu kırarsınız. Trenin yavaşlamasını beklemelisiniz, atlayabilmeniz için en fazla kırk kilometre hızla gitmesi lazım."

Adam ne söylediğini gayet iyi biliyor: Savaştan önce, rayları döşeyenlerden biriydi.

"Peki ya lokomotif trenin başında değil de sonundaysa?" diye soruyor Claude.

"O zaman hepiniz geçersiniz," diye yanıtladı adam. "Almanların son vagona bir çubuk bağlamış olma riski de var, ama bu göze alınabilir bir tehlike."

"Bunu neden yapsınlar ki?"

"Raylara atlayan olmasın diye elbette!"

Biz atlayalım mı atlamayalım mı diye tartışırken tren aniden yavaşladı.

Ülke barış içinde yaşarken rayları döşemiş olan adam, "Ya şimdi ya hiç," dedi.

"Haydi!" dedi Claude. "Almanya'ya vardığımızda başıma ne geleceği belli nasıl olsa."

Charles ve Claude kollarımdan tutuyor. Kumaş parçasını ağzıma tıktım ve bacaklarımı delikten aşağıya sarkıttım. Arkadaşlarım işaret vermeden önce ayaklarımın zeminle temas etmesini engellemem gerekiyor, yoksa tren beni altına alıverir ve bir saniyede paramparça olurum.

Karnım ağrıyor, o pozisyonda durmamı sağlayacak bir tek kasım yok, hepsi erimiş.

"Şimdi!" diye bağırıyor Claude.

Düşüyorum, sırtım zemine çarpıyor. Kıpırdamamalıyım, korkunç bir gürültü var. Rayların üzerinde vızıldayan tekerlekler birkaç santimetre arayla birbirini izliyor. Her dingil bana hafifçe değiyor, hava akımını hissediyorum, burnuma metal kokusu geliyor. Vagonları saymalıyım, kalbim göğsümden fırlayacakmış gibi çarpıyor. Üç ya da dört vagon olmalı daha. Claude atladı mı acaba? Onu bir kez daha kollarımın arasında alıp sarılmak istiyorum, ona kardeşim olduğunu, onsuz hayatta kalamayacağımı ve bu mücadeleyi sürdüremeyeceğimi söylemek istiyorum.

Gürültü kesildi, etrafımı saran karanlığın içinde trenin uzaklaştığını duyuyorum. Nihayet soluduğum özgürlüğün havası mı yoksa?

Trenin kırmızı ışığı zayıflıyor ve rayların üzerinde gözden kayboluyor. Yaşıyorum; dolunay var.

"Senin sıran," diyor Charles.

Claude bez parçasını ağzına tıkayıp bacaklarını tahtaların arasından sarkıtıyor. Tren sarsılıyor, duracak mı yoksa? Yanlış alarm. Harap haldeki bir köprüden geçiyor yalnızca. Plan kaldığı yerden devam ediyor ve bu kez Claude'un yüzü delikte kayboluyor.

Armand dönüp arkasına bakıyor, Marc atlayamayacak kadar bitkin.

"Gücünü topla, önce ötekileri sarkıtacağım, sonra sıra bize gelecek."

Marc başıyla onaylıyor. Samuel atlıyor, Armand delikten geçen son kişi oluyor. Marc atlamak istemiyor. Deliği açan adam, "Haydi, kaybedeceğin ne var ki?" diyor.

Bunun üzerine, Marc nihayet kararını veriyor. Kendini aşağıya bırakıyor. Tren aniden fren yapıyor. Askerî polis trenden hemen atlıyor. İki traversin arasına saklanmış yatarken askerlerin kendisine doğru koştuğunu görüyor Marc, bacaklarında kaçacak derman yok, askerler onu alıp götü-

rüyorlar. Bir vagona koyuyorlar. Yolda, bayılana kadar dövüyorlar onu.

Armand, ellerinde fenerlerle başka kaçak olup olmadığını kontrol eden askerlerden gizlenmek için dingillere tutunuyor. Zaman ilerliyor. Kollarının gevşediğini hissediyor. Amacına bu denli yaklaşmışken, pes etmesi olanaksız, dayanıyor; daha önce de söylemiştim, asla vazgeçmedik. Tren ansızın hareket ediyor. Armand trenin biraz hızlanmasını bekledikten sora kendini rayların üzerine bırakıyor. Kırmızı ışığın gözden kaybolmasını izleyen son kişi de o oluyor.

Tren gözden kaybolalı yarım saat oldu neredeyse. Daha önce anlaştığımız gibi, arkadaşlarla buluşmak üzere tren yolunda yürüyorum. Claude yaşıyor mu? Almanya'da mıyız yoksa?

Hemen önümde, Alman askerinin nöbet tuttuğu bir köprü beliriyor. Kardeşim tam atlayacakken, Charles'ın onu tuttuğu köprü bu. Asker, *Lili Marleen* şarkısını mırıldanıyor. Az önce aklıma gelen iki sorumdan birinin yanıtını böylece almış oluyorum; diğer soru kardeşimle ilgili olan. Bu engeli aşmanın tek yolu, köprüyü ayakta tutan kirişlerden birinin üzerine çıkmak. Aydınlık gecenin ortasında, her an yakalanmaktan korkarak, boşlukta sallanarak ilerliyorum.

Öyle uzun süre yürüdüm ki, ne adımlarımı ne de raylar boyunca uzanan traversleri sayabiliyorum artık. Önümde, uzadıkça uzayan bir sessizlik var, yaşayan tek bir ruh bile yok. Hayatta kalmayı başaran bir tek ben miyim? Bütün arkadaşlarım öldü mü? "Beş kişiden birinin yaşama şansı var," demişti eski demiryolu işçisi. Peki ya kardeşim? Hayır, olamaz! Beni hemen buracıkta öldürün, ama o yaşasın. Ona bir şey olmayacak, onu geri götüreceğim,

rüyalarımda anneme söz verdim. Artık gözümde yaş kalmadığını, beni hiçbir şeyin ağlatamayacağını sanıyordum, oysa ıssız kırların ortasında, rayların üzerine diz çöküp bir başıma çocuklar gibi ağladım, bunu itiraf ediyorum. Kardeşim olmadan özgürlüğün ne anlamı vardı? Önümdeki demiryolu uzayıp gidiyor ve Claude ortada yok.

Çalılıklardan gelen hışırtıyı duyunca başımı o yana çevirdim.

"Zırlamayı kesip bana yardım eder misin? Bu dikenler canımı çok yakıyor."

Claude, bir böğürtlen bahçesinin içinde baş aşağı asılı olarak duruyordu. Bu türlü düşmeyi nasıl olmuş da becerebilmişti?

"Önce beni kurtar, sonra anlatırım!" diye söylendi.

Claude'u vücuduna dolanan dalların arasından kurtarırken, sallana sallana bize doğru yürüyen Charles'ın gölgesini gördüm.

Tren sonsuza dek yok olmuştu. Bize sarılırken Charles biraz ağladı. Claude kalçalarına saplanan dikenlerden kurtulmaya çalışıyordu. Samuel trenden atlarken kötü şekilde yaralanan ensesini tutuyordu. Fransa'da mı yoksa Alman topraklarında mı olduğumuzu hâlâ bilmiyorduk.

Charles açıkta dikildiğimizi ve buradan gitmemiz gerektiğini hatırlattı. Gücü tükenen Samuel'i taşıyarak küçük bir koruya girdik ve ağaçların arkasına saklanarak gündoğumunu bekledik.

38

26 Ağustos

Gün ağardı. Samuel gece boyu çok kan kaybetmişti. Diğerleri uyurken inlediğini duydum. Bana seslendi, yanına gittim. Yüzündeki kan çekilmişti.

"Amacımıza bu kadar yaklaşmışken ne talihsizlik ama değil mi!" diye mırıldandı.

"Sen ne diyorsun?"

"Aptalı oynama Jeannot, gidiciyim, bacaklarımı hissetmiyorum bile ve çok üşüyorum."

Dudakları morarmıştı, titriyordu, elimden geldiğince ısıtmak için kollarımın arasına aldım onu.

"Her şeye rağmen müthiş bir kaçış oldu değil mi?"

"Evet Samuel, müthiş bir kaçıştı."

"Hava ne kadar güzel kokuyor farkında mısın?"

"Gücünü harcama dostum."

"Ne için? Birkaç saatten fazla zamanım yok benim. Günün birinde hikâyemizi anlatmalısın Jeannot. Hikâyemiz de benim gibi yok olup gitmesin."

"Sus Samuel, saçmalıyorsun, zaten ben de hikâye anlatmayı beceremem."

"Beni dinle Jeannot, sen beceremezsen çocukların anlatır, bunu onlardan istemelisin. Bana söz ver."

"Ne çocuğu?"

"Görürsün," dedi Samuel, sayıklar gibiydi. "Senin çocukların olacak, bir, iki belki daha fazla, saymaya vaktim yok. Onlardan benim adıma bir şey isteyeceksin, bunun benim için çok önemli olduğunu söyleyeceksin çocuklarına. Babalarının artık unutulan bir geçmişte verdiği sözü yerine getirmiş olacaklar. Çünkü bu savaş bitecek, göreceksin. Özgürce yaşadıkları dünyalarına hikâyemizi anlatmalarını söyleyeceksin onlara. Onlar için savaştığımızı söyleyeceksin. Bu dünyadaki hiçbir şeyin özgürlük kadar değerli olmadığını öğreteceksin onlara. Ayrıca özgürlüğün insanların sevgisini sevdiğini, onu tutsak etmek isteyenlerin elinden her zaman kurtulacağını ve zaferi ona saygı duyanlara kazandıracağını da söyleyeceksin onlara. Söyle onlara Jeannot, kendi sözcükleriyle, kendi çağlarının sözcükleriyle benim yerime anlatsınlar bütün bunları. Benim sözcüklerimde memleketimin aksanı var, ağzımdaki ve ellerimdeki kan bulaştı sözcüklerime."

"Sus Samuel, kendini boşuna tüketiyorsun."

"Bana söz ver Jeannot: Bir gün seveceğine dair yemin et bana. Bunu yapabilmeyi, sevebilmeyi o kadar isterdim ki. Kollarının arasına bir çocuk alacağına, ona babası olarak ilk kez baktığında, gözlerinde benim özgürlüğümden de bir parça olacağına söz ver. Bunu yaparsan, bu lanet dünyaya benden de bir parça kalmış olacak."

İstediği sözü verdim, Samuel gün doğarken öldü. Çok derin bir nefes aldı, ağzından kan boşaldı, ağrısı o kadar şiddetliydi ki, çenesinin kasıldığını gördüm. Boynundaki yara mosmor olmuştu. Öyle de kaldı. Haute-Marne'daki bu tarlada, Samuel'in üzerini kaplayan toprağın altında, zamana ve insanoğlunun saçmalıklarına direnen bir parça, o mordan bir parça kaldığına inanıyorum.

Gün ortasına doğru, uzaklarda, tarlasında yürüyen bir köylü gördük. Yaralıydık ve acıkmıştık, daha fazla dayana-

cak durumda değildik. Düşündük taşındık ve adamın yanına benim gitmeme karar verdik. Adam Alman ise, kollarımı havaya kaldıracaktım ve arkadaşlar korulukta saklanmaya devam edeceklerdi.

Çiftçiye doğru ilerlerken, paçavralar içindeki bir hayalet gibi ona doğru yürüyen ben mi yoksa bana hangi dilde karşılık vereceğini bilmediğim o mu daha ürkütücüydü bilmiyordum.

"Toplama kampına giden trenden kaçan bir mahkûmum, yardıma ihtiyacım var," diye bağırdım ona elimi uzatırken.

"Yalnız mısınız?" diye sordu.

"Fransız mısınız?"

"Tabii ki Fransızım, ne olacaktım! Ne saçma soru! Hadi gelin, sizi çiftliğe götüreyim," dedi çiftçi, "berbat görünüyorsunuz!"

Diğerlerine işaret ettim hemen koşa koşa geldiler.

1944 yılının 26 Ağustos günüydü ve biz kurtulmuştuk.

39

Marc, 28 Ağustos 1944'te, Schuster'in komutasındaki tren son durağı olan Dachau'daki ölüm kampına girerken, kaçışımızdan üç gün sonra kendine geldi.

Bu korkunç yolculuğu sağ olarak tamamlamayı başaran yedi yüz kişiden, yalnızca bir avuç mahkûm kurtuldu.

Müttefik birlikleri ülkeyi tekrar kontrol altına aldıkları sırada, Claude ve ben Almanlar tarafından terk edilmiş bir araba bulduk. Jacques ve François'nın cesetlerini alıp ailelerine teslim etmek üzere Montélimar'a doğru yola çıktık.

On ay sonra, 1945 yılının bir bahar sabahı, Osna, Damira, Marianne ve Sophie, Ravensbrück'teki toplama kampının parmaklıkları ardından, kendilerini kurtarmaya gelen Amerikan birliklerini gördüler. Kısa bir süre önce, Dachau'daki toplama kampında hayatta kalmayı başaran Marc da serbest kaldı.

Claude ile ben, anne ve babamızı bir daha hiç görmedik.

Hayalet trenden 25 Ağustos 1944'te, yani Paris'in işgalden kurtulduğu gün atlamıştık.

Bunu izleyen günlerde, çiftçi ve ailesi bizi ilgiye boğdu. Bize omlet yaptıkları o akşamı anımsıyorum. Charles sessizce bize bakıyordu; gözlerimizin önünde, Loubers' deki küçük garda masanın başına toplanmış oturan arkadaşların yüzleri canlandı.

Bir sabah kardeşim beni uyandırdı.

"Gel," dedi, beni yataktan sürükleyerek.

Charles'ın ve diğerlerinin uyuduğu ambardan çıkıp onu izledim.

Kendimizi koca bir arız tarlasının ortasında bulana dek, yan yana, hiç konuşmadan öylece yürüdük.

"Bak," dedi Claude elimi tutarak.

Amerikan tankları, Leclerc tümeninin tanklarıyla birlikte doğuya doğru ilerliyorlardı. Fransa özgürlüğüne kavuşmuştu.

Jacques haklıydı, bahar yine gelmişti... ve ben kardeşimin elinin benimkini sıktığını hissettim.

Bu arız tarlasının ortasında, ben ve kardeşim, ölen altmış milyon insanın arasında, yolunu şaşırmış iki çocuk gibiydik, sonsuza dek öyle kalacaktık.

Sonsöz

1974 yılının, on sekiz yaşıma basacağım Eylül sabahı, annem odama girdi. Güneş yeni doğmuştu, o gün liseye gitmeyeceğimi söyledi.

Yatağımda doğruldum. O sene lise bitirme sınavına hazırlandığım için, annemin okulu asmamı söylemesine çok şaşırmıştım. Babamla annem günü dışarıda geçireceklerdi ve kız kardeşimle benim de onlara eşlik etmemi istiyordu. Nereye gittiğimizi sorduğumda, annem yüzünden hiç eksik olmayan gülümsemesiyle bana baktı.

"Eğer istersen, baban anlatmayı hiç istemediği bir hikâyeden söz eder belki sana," dedi.

Öğlen vakti Toulouse'a vardık. Garda bekleyen bir araba bizi kent stadına götürdü.

Kız kardeşim ve ben neredeyse kimseciklerin olmadığı sıralarda yerimizi alırken, başka bir kadınla erkeğin de eşlik ettiği babam ve erkek kardeşi basamaklardan inip çimlerin ortasına yerleştirilmiş yükseltiye doğru yöneldiler. Hepsi sıraya dizildiler, bir bakan onlara doğru ilerledi ve şu konuşmayı yaptı:

Güneybatı Göçmen İşçi Sendikası 1942 yılının Kasım ayında, silahlı Direniş Hareketi'nin bünyesindeki FTP-MOI'nın otuz beş numaralı takımını kurmak üzere toplandı.

Yahudiler, işçiler, çiftçiler, çoğu Macar, Çek, Polonyalı, Romen, İtalyan, Yugoslav olan yüzlerce göçmen Toulouse'un, Montauban'ın, Agen'in kurtuluşu için çarpıştılar; düşmanı Haute-Garonne'dan, Tarn'dan, Tarn-et-Garonne'dan, Ariège'den, Gers'den ve Yukarı ve Aşağı Pireneler'den kovmak için varlıklarını ortaya koyarak savaştılar.

Aralarından bazıları toplama kamplarına yollandı, kimileri de şefleri Marcel Langer gibi hayatlarını feda ettiler...

Kuşatılmışlardı, sefil haldeydiler, kendilerini bir yana bıraktılar ve bölünmeden kaynaklanan yıkımın içinde hem kardeşliğin sembolü oldular hem de Nazilere rehin bırakılan ülkemizi sessizliğinden yavaşça çıkararak yeniden hayat bulmasına katkıda bulunan kadınlara, erkeklere ve çocuklara kendilerini adamalarında örnek oldular...

O günlerde yürürlükte olan yasaların mahkûm ettiği bu mücadele zaferle sonuçlandı. Bireyin, işkenceyi, sürgünü ve ölümü tanıyarak insanlık durumunun dışına çıktığı zamanlardı.

Bu mücadelenin temel değerlerin savunucusu olduğunu ve yine bu mücadelenin özgürlük adına ödediği ağır bedel dolayısıyla Fransa Cumhuriyeti'nin hafızasına kazınmayı hak ettiğini çocuklarımıza öğretmek bizim görevimizdir.

Bakan ceketlerinin yakalarına birer madalya taktı. Madalya sırası, kızıl saçlarıyla dikkat çeken birine geldiğinde kürsüye bir adam çıktı. Üzerinde Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ait deniz mavisi üniforma ve beyaz bir kasket vardı. Üniformalı adam, adı bir zamanlar Jeannot olan adama yaklaştı ve bir askeri selamlarmış gibi selamladı onu. İşte o anda, eski bir pilot ile eski bir mahkûmun gözleri yeniden karşılaştı.

Yükseltiden iner inmez babam madalyayı çıkarıp ce-

ketinin cebine koydu. Bana doğru yaklaştı ve beni kolunun altına alarak şöyle fısıldadı: "Gel, seni arkadaşlarla tanıştırayım, sonra eve döneriz."

Akşam bizi Paris'e götüren trende, sessizce kırlara dalmış bakarken yakaladım onu. Eli aramızdaki kolçakta duruyordu. Elimi elinin üzerine koydum, o ve ben birbirimize fazla dokunmazdık. Başını bana çevirmedi, ama pencereden yansıyan gülümsemesini görebiliyordum. Bunları bana neden daha önce anlatmadığını sordum ona, neden bu kadar beklemişti?

Omuzlarını silkti.

"Ne söyleseydim sana?"

Oysa ben, onun Jeannot olduğunu bilmek, okul formamın altında onun hikâyesini taşımak isterdim.

"Bu raylarda çok arkadaşım öldü, öldürdüğümüz de oldu. İleride, beni yalnızca baban olarak anımsamanı istiyorum."

Daha sonraları, benim çocukluğumun kendisininkinden farklı anılarla dolu olmasını istediğini anladım.

Annem gözlerini ondan ayırmıyordu. Dudaklarına bir öpücük kondurdu. Kız kardeşim ve ben, bakışmalarından birbirlerini ilk günkü gibi sevdiklerini anladık.

Samuel'in son sözlerini anımsadım.

Jeannot sözünü tutmuştu.

İşte böyle aşkım. Tourneurs adlı kafenin tezgâhına dirseğini dayamış bütün zarafetiyle sana gülümseyen adam, benim babam.

Arkadaşları Fransa topraklarının altında yatıyor.

Sağda solda ne zaman özgürce düşüncesini ifade eden birini görsem, onlar gelir aklıma.

İşte o zaman, "yabancı" sözcüğünün dünyaya umut vaat eden en güzel, en renkli sözcük olduğunu anımsarım, aynı "özgürlük" gibi.

Bu kitabı; *Une Histoire Vraie* (Claude ve Raymond Levy / Français Réunis Yayınları), *La vie des Français sous l'Occupation* (Henri Amouroux / Fayard Yayınevi), *Les Parias de la Résistance* (Claude Levy / Calmann-Lévy Yayınevi), *Ni travail, ni famille, ni patrie-Journal d'un brigade FTP-MOI, Toulouse 1942-1944* (Gérard de Verbizier / Calmann-Lévy Yayınevi), *L'Odyssée du train fantôme. 3 Juillet 1944: une page de notre histoire* (Jürg Altwegg / Robert Laffont Yayınevi), *Schwartzenmurtz ou l'Esprit de parti* (Raymond Levy / Albin Michel Yayınevi) ve *Le Train fantôme-Toulouse-Bordeaux, Sorgues-Dachau* (Études Sorguaise Yayını) kitaplarındaki tanıklıklar ve derleme anlatılar olmadan asla yazamazdım.

Teşekkür

Emmanuelle Hardouin,
Raymond ve Danièle Levy, Claude Levy,
Claude ve Paulette Urman,
Pauline Lévêque,
Nicole Lattès, Leonello Brandolini, Brigitte Lannaud, Antoine Caro, Lydie Leroy, Anne-Marie Lenfant, Élisabeth Villeneuve, Brigitte ve Sarah Forissier, Tine Gerber, Marie Dubois, Brigitte Strauss, Serge Bovet, Céline Ducournau, Aude de Margerie, Arié Sberro, Sylvie Bardeau ve Robert Laffont Yayınları'nın tüm ekibine,
Laurent Zahut ve Marc Mehenni,
Léonard Anthony,
Éric Brame, Kamel Berkane, Philippe Guez,
Katrin Hodapp, Mark Kessler, Marie Garnero, Marion Millet, Johanna Krawczyk,
Pauline Normand, Marie-Ève Provost,
Suzanna Lea ve Antoine Audouard'a teşekkür ederim.

MARC LEVY

ÖZGÜRLÜK İÇİN

CAN

ROMAN

FOTOĞRAF: UĞUR GÜNYÜZ

Özgürlük İçin, II. Dünya Savaşı sürerken, Nazilere teslim olmuş Vichy Hükümeti'ne, Fransız askerine, polise, adalete, hatta halka karşı direnmeyi seçen çocuk denebilecek yaşta bir avuç gencin hikâyesi.

Marc Levy bu kez, Alman işgali altındaki Fransa'dan gerçekçi bir kesit sunuyor okurlarına. Anne-babaları toplama kampına gönderilen iki Yahudi kardeşin Güney Fransa'daki Direniş hareketine katılmalarıyla başlayan hikâye, yaşları on beş ile yirmi arasında değişen yeniyetmelerin verdikleri yaşam mücadelesini, eylemlerini, acılarını, yalnızlarını, hayal kırıklıklarını anlatıyor.

Aralarında Levy'nin babasının da bulunduğu, boyun eğmemeyi seçmiş bir grup gencin nefes kesen macerasını bir solukta okuyacaksınız.

ISBN 978-975-07-1070-4

9 789750 710704

http://www.canyayinlari.com

KİTAP
SKB 0098287 IVP

KDV İÇİNDEDİR

19,50 TL